

**RİSALET ÖNCESİ HZ. MUHAMMED'İN
HAYATINA ETKİ EDEN BAZI KADINLAR**

Mehmet ESER

(Yüksek Lisans Tezi)

Eskişehir

2019

RİSALET ÖNCESİ HZ. MUHAMMED'İN HAYATINA ETKİ EDEN BAZI KADINLAR

Mehmet ESER

T.C.

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi

Sosyal Bilimleri Enstitüsü

İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Eskişehir

2019

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin/projenin Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi hükümlerine göre hazırlandığını; bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmanın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın Eskişehir Osmangazi Üniversitesi tarafından kullanılan bilimsel intihal tespit programıyla taranmasını kabul ettiğimi ve hiçbir şekilde intihal içermediğini beyan ederim. Yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması halinde ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara razı olduğumu bildiririm.

Mehmet ESER

ÖZET

RİSALET ÖNCESİ HZ. MUHAMMED'İN HAYATINA ETKİ EDEN BAZI KADINLAR

ESER, Mehmet

Yüksek Lisans-2019

İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Adnan ADIGÜZEL

Bu çalışmanın konusu, Hz. Muhammed (sav) tarafından “annem” diye hitap edilen ve anılan dört kadındır. Bu kadınlar; Hz. Muhammed’in, annesi Âmine hatun, dadısı Ümmü Eymen, sütannesi Halime ve amcası Ebu Talib’in hanımı Fatıma bt. Esed’dir. Çalışmada Hz. Muhammed’in yetişmesinde birlikte olduğu dört kadının ve dolayısıyla aile bireylerinin Hz. Muhammed ile olan ilişkisi incelenmiştir.

Bu çalışma iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Hz. Muhammed’in (sav) doğduğu; coğrafi, sosyal, ekonomik, kültürel, dinî ortam incelenmiştir. İkinci bölümde ise asıl konumuz olan bu dört kadının, Hz. Muhammed ile birliktelikleri değerlendirilmiştir.

Anahtar kelimeler: Hz. Muhammed (sav), Âmine, Ümmü Eymen, Halime bt. Ebu Züeyb, Fatıma bt. Esed,

ABSTRACT

SOME WOMEN EFFECTING THE LIFE OF PROPHET MUHAMMAD BEFORE THE PROPHECY

ESER, Mehmet

Master of Degree-2019

Department of Islamic History and Arts

Supervisor: Associate Professor Adnan ADIGÜZEL

The subject of this study is four women who called and referred to "my mother" by Prophet Muhammad (peace be upon him). These women are Prophet Muhammad's mother Amina Khatun, nurse Umm Ayman, wet nurse Halima and his uncle Abu Talib's wife Fatima bt. Assad. In the study, the four women with the Prophet Muhammad while he was growing and therefore the relationship with the Prophet Muhammad's family members were examined.

This study consists of two parts. In the first chapter, the geographical, social, economic, cultural and religious environment in which Prophet Muhammad (peace be upon him) was born was examined. In the second chapter, these four women who are our main subject, the relationship of these four women with Prophet Muhammad (peace be upon him) was evaluated.

Keywords: Âmine, Ümmü Eymen, Halime bt. Halime bint Ebi Züeyb Abdullah, Fatıma bt. Esed

KISALTMALAR LİSTESİ

as.	: aleyhisselam
b./bt.	: ibn, bin/binti
C.	: cilt
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
EKEV	: Erzurum Kültür Eğitim Vakfı
h.	: hicri
Hazl.	: yayına hazırlayan
Hz.	: hazreti
İFAV	: marmara üniversitesi ilahiyat fakültesi yayınları
İSAV	: islami ilimler araştırma vakfı
m.	: milâdi
ö.	: ölüm tarihi
ra.	: radiyallahu anh
s.	: sayfa
ss.	: sayfalar
S.	: sayı
sav	: sallallahü aleyhi ve sellem
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
Y.	: yıl

İÇİNDEKİLER

ÖZET	v
ABSTRACT.....	vi
KISALTMALAR LİSTESİ.....	vii
ÖNSÖZ	viii
GİRİŞ	1

I- ARAŞTIRMANIN KONUSU, METODU VE ÖNEMİ	1
II- ARAŞTIRMANIN KAYNAKLARI.....	2

1. BÖLÜM

PEYGAMBERİMİZİN DOĞDUĞU ORTAM

1.1. COĞRAFİ DURUM.....	6
1.2. SOSYAL HAYAT	9
1.3. EKONOMİK HAYAT	15
1.4. KÜLTÜREL HAYAT	16
1.5. DİNİ HAYAT VE İNANÇ GRUPLARI	18

2. BÖLÜM

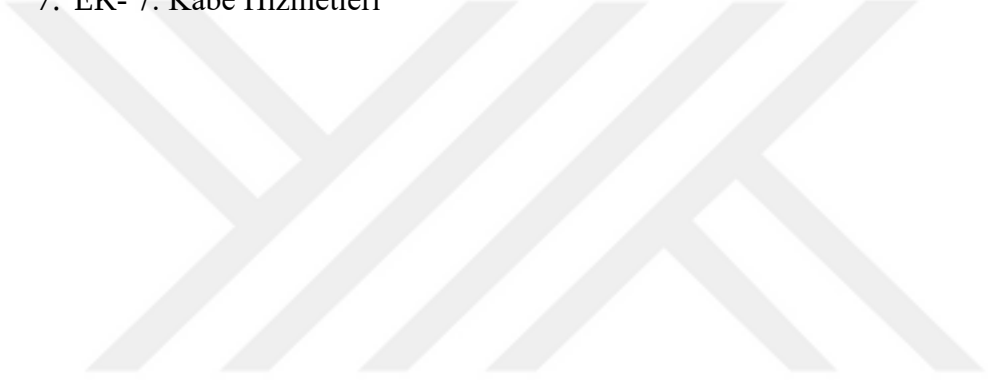
PEYGAMBERİN YETİŞMESİNDE ETKİLİ OLAN KADINLAR

2.1. HZ. MUHAMMED'İN (SAV) NESEBİ	23
2.2. HZ. MUHAMMED'İN (SAV) ANNESİ ÂMİNE BT. VEHB	27
2.2.1. Âmine'nin Nesebi ve Ailesi.....	27
2.2.2. Âmine'nin Evliliği	29
2.2.3. Âmine'nin Hz. Muhammed'i (sav) Dünyaya Getirşi ve Sonrası	30
2.2.4. Halime'ye Teslim Öncesi Diğer Sütanneleri	34
2.2.5. Âmine ile Hz. Muhammed'in Beraberliği	36
2.3. SÜTANNESİ HZ. HALİME BT. EBU ZÜHEYB ABDULLAH	41

2.3.1. Halime'nin Nesebi ve Ailesi.....	41
2.3.2. Sa'd Kabilesi.....	43
2.3.3. Hz. Muhammed'in (sav) Sütanneye Teslimi	45
2.3.4. Hz. Muhammed'in (sav) Beni Sad'da Geçirdiği Günler	49
2.3.5. Halime'nin Hz. Muhammed'i Ailesine Teslim Etmesi	51
2.3.6. Hz. Muhammed'in (sav) Risaleti Döneminde Halime	54
2.4. HZ. MUHAMMED'İN (SAV) YENGESİ, EBU TALİB'İN EŞİ FATİMA BT. ESED.....	59
2.4.1. Nesebi ve Ailesi	59
2.4.2. Hz. Muhammed'in Dedesi Abdülmuttalib ile beraberliği (6-8 Yaş Aralığı)	60
2.4.3. Fatıma bt. Esed'e Hz. Muhammed'in Teslimi (8-17 Yaş Aralığı)	63
2.4.4. Fatıma bt. Esed ile Hz. Muhammed'in Geçirdiği Gençlik Dönemi (17-25 Yaş Aralığı).....	67
2.4.5. Hz. Muhammed'in (sav) Fatıma bt. Esed ile Risaleti Esnasındaki Beraberliği	70
2.5. DADISI ÜMMÜ EYMEN (BEREKE BT. SA'LEBE B. AMR EL-HABEŞİYYE)	75
2.5.1. Ümmü Eymen'in Nesebi ve Ailesi	75
2.5.2. Hz. Muhammed'in Ümmü Eymen ile Risalet Öncesi Beraberliği	78
2.5.3. Hz. Muhammed'in (sav) Ümmü Eymen İle Risalet Esnasındaki Berberliği	80
SONUÇ	89
KAYNAKÇA.....	91
EKLER.....	101

EKLER LİSTESİ

1. EK- 1. Arabistan Yarımadası ve Çevresindeki Devletler
2. EK- 2. Kabile Yerleri ve Dağılımı
3. EK- 3: İslam Öncesi Medeniyetler
4. EK- 4: Ticaret Kervanlarının İntikal Yolları
5. EK- 5: Kavimler ve Putlar
6. EK- 6: Şecere
7. EK- 7: Kâbe Hizmetleri

ÖNSÖZ

İnsan fıtratına uygun yaşam kurallarının genel çerçevesi ilahi kitaplar ve peygamberler aracılığı ile Allah (c.c) tarafından düzenlenmiştir. Zamanla ortaya çıkan sapmalar tarih boyunca gönderilen yeni elçilerle, tekrar olması gereken çizgiye getirilmiştir. Hz. Muhammed (sav), *âlemlere rahmet* olarak gönderilen bir peygamberdir.

‘Hz. Peygamber’in Yetişmesinde Etkili Olan Kadınlar’ konulu bu çalışmaya Muhammed Hamidullah’ın *İslam Peygamberi* adlı eserinde: “*İslam’ın başlangıç dönemlerinde, özellikle Müslüman kadınların oynadığı tarihsel rolü bize anlatacak tarihçilerin araştırmalarını dört göz ile beklemekteyiz.*” şeklindeki beklenti ifadeleri etkili olmuştur.¹

Hz. Muhammed’in bebeklik, çocukluk ve gençlik dönemlerine baktığımızda Âmine, Ümmü Eymen, Halime bt. Ebu Züheyb ve Fatıma bt. Esed’in denetiminde ve bu kadınların ellerinde büyüdüğünü görüyoruz. Bu çalışmadaki gayemiz de; Hz. Muhammed’in “*anne*” diye hitap ettiği bu dört kadın ile ilgili bilgileri ulaşabildiğimiz kadarıyla ortaya koymak ve değerlendirmektir.

Tez konusunun tespitinde, kaynakların bulunmasında, teknik olarak tez yazımında desteğini esirgemeyen danışman hocam olan Doç. Dr. Adnan Adıgüzel’e, konu ile ilgili fikirlerinden yararlandığım değerli hocam Prof. Dr. Seyfettin Erşahin’e ve bana çalışma zamanı ve ortamı hazırlayan eşime teşekkür ediyorum.

¹ Hamidullah, yapılan çalışmalarda tecrübelerine binaen Hz. Muhammed’in vahiy almasının göz ardı edilmemesi yönündeki uyarıları dikkat çekicidir. Bkz. Muhammed Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, s. 125; Mustafa Çetin, “Kur’an-ı Kerim’de Peygamberimiz Hz. Muhammed”, C. XXXI, *Diyanet İlmî Dergisi*, S. 1, 1995, ss. 111-128.

GİRİŞ

I-Araştırmanın Konusu, Metodu ve Önemi

Çalışmamız, Hz. Muhammed'in (sav) bebeklik, çocukluk ve gençlik yıllarında beraber olduğu ve bizzat kendisinin yetişmesine katkı sağlamış dört kadının onunla olan birlikteliğini kapsamaktadır. Bu çerçevede önce Hz. Muhammed'in doğum öncesi, doğum esnası ve sonrası dünyaya geldiği ortamın sosyal koşulları incelenmiştir. Bununla beraber Hz. Muhammed'in; annesi ve sütanne Halime ile geçirdiği bebeklik çağı; dedesi Abdülmuttalib, yengesi Fatıma bt. Esed ve Ümmü Eymen ile geçirdiği çocukluk, gençlik çağı, risalet ve risalet sonrası dönem ile ilgili ilişkileri incelenmiştir.

Bu çalışma esnasında işimizi zorlaştıran en önemli etkenlerden biri, kaynakların kıtlığı ve olan bilgilerin de dağınık olmasıydı. Süreç içinde, siyer, tefsir, hadis kaynakları yanında, konumuzla ilgili kitaplar, süreli yayınlar, tez, makale vb. kaynaklardan yararlanılmıştır. Bu çerçevede önce kronolojik bir şekilde kaynakların taraması yapılmış, ilgili veriler, objektif olarak değerlendirilmeye gayret edilmiştir. Çalışmayı önemli kılan husus, bu konuda daha önce aynı anda dört hanımı esas alan bir çalışmanın yapılmamış olmasıdır. Tez konumuzla yakından ilgili olarak sadece, "Ümmü Eymen'in (ra) Hayatı ve Şahsiyeti" isimli² bir yüksek lisans tezi tespit edilebilmiştir. Bunun yanında Mustafa Ağırman'ın "Hz. Peygamber'in Anneleri"³ başlıklı bir makalesi bulunmaktadır. Ağırman, bu makale çerçevesinde, Hz. Peygamber öz annesi dışında, sütannesi Halime, Ebu Leheb'in cariyesi Süveybe, annesi yerine koyduğu Ümmü Eymen, Fatıma bt. Esed ve kızı Fatıma'dan kısaca bahsetmiştir.

Çalışmada öncelikle Câhiliyye dönemindeki çeşitli dini inanışlar, coğrafi, sosyal, ekonomik ve kültürel koşullar incelenmiştir. Ardından asıl konumuz olan dört hanımın Hz. Muhammed (sav) ile beraberlikleri neseb, aile, risalet öncesi ve sonrası başlıklar ile ele alınmıştır.

Hz. Muhammed, Medine'ye hicretinden sonraki on yılda 3 milyon km².lik alanın fethini gerçekleştirmiş olan ve günümüzde de yaklaşık 2 milyar Müslümanın

² Ayşegül Dadan, "Ümmü Eymen Hayatı ve Şahsiyeti", Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya, 2009.

³ Mustafa Ağırman, "Hz. Peygamber'in Anneleri, *EKEV Akademi Dergisi*, Y. 11, S. 32, ss. 105-124.

iman ettiği bir peygamberdir.⁴ Bu çalışmayı önemli kılan ynlerin başında da dünya nüfusunun yaklaşık %25'inin nder olarak kabul ettiği bir şahsiyetin doğru bilgilerle tanıtılmasına katkı sağlayanın amaçlanmış olmasıdır.

II- Araştırmanın Kaynakları

İlk kaynak olarak İbn şihb ez-Zhr'nin (. 124/742) *el-Meğz* isimli eserinde; Hz. Muhammed'in (sav) nesebi, Zemzem suyunun ıkarılışı, Mekke'nin İşlam ncesi durumu, dedesi Abdülmuttalib ile birlikteliği, Hz. Hatice (ra) ile olan evlilikleri konularına dair bilgiler bulunmaktadır.⁵

Eb Abdillh Muhammed b. İşhk b. Yesr b. Hıyr el-Muttalib el-Kureş el-Meden'nin (. 151/768), *Kitb's-Siyer ve'l-Meğz*⁶ ve *Sret' İbn İşhk*⁷ isimli eserinden şu konularda yararlanılmıştır; Hz. dem'e (as) kadar olan nesebi, Zemzem'in ortaya çıkarılması, mine'nin evliliği, Hz. Muhammed'in (sav) doğumu ve sütanneye verilmesi. Ayrıca Abdülmuttalib'in vefatı, Rahib Bahira olayı, Hums ayrıcalığı, Ebu Talib'in yardımları, Abdülmuttalib'in vefatı, Hz. Muhammed'e (sav) vahyin nzl, Ebu Talib'in vefatı, Hicret, Zeyd b. Harise gibi konularla ilgili bilgilere ulaşılmıştır.

İbnü'l-Kelb'nin (. 204/819), *Kitb'l-Esnam Putlar Kitabı*⁸ isimli eserinden de; Putu ilh edinmenin ortaya çıkışı, putlara yapılan tazimler, put evlerinin yerleri, Cahiliye dönemindeki din inanç ve sosyal yaşam, Hz. Muhammed'in (sav) babası Abdullah'ın kurban edilmek istenmesi gibi bilgilerden yararlanılmıştır.

⁴ Hamidullah, *İşlm Peygamberi*, s. 760; <https://sorularlaislamiyet.com/hz-peygamber-asv-döneminde-devlet-sinirlari-nereye-kadar-ulaşmışti-02.02.2018>.

⁵ Eb Bekr Muhammed b. Müslim b. Ubeydillh İbn şihb ez-Zhr (. 124/742), *el-meğz*, eviren: Mehmet Nur Akdoğan, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2016; Zhr'nin tam adı, Eb Bekr Muhammed b. Müslim b. Ubeydillh b. şihb b. Abdullah b. Hris b. Zühre b. Kilb b. Mürre'dir. Zühre kolundan olup, h. 51 (m. 671)'de Medine'de doğmuştur. Emev Halifesi mer b. Abdlazz'ın emriyle resmi olarak hadis tedvin eden bir limdir. Bkz. Halit zkan, "Zhr", *D*, C. XLIII, TDV Yayınları, İstanbul, 2013, s. 544.

⁶ Eb Abdillh Muhammed b. İşhk b. Yesr b. Hıyr el-Muttalib el-Kureş el-Meden (. 151/768), *Kitb's-Siyer ve'l-meğz*, Hz. *Peygamber'in Hayatı ve Gazveleri*, eviren: Ali Bakkal, İlk Harf Yayınevi, İstanbul, 2013.

⁷ İbn İşhk, *İbn İşhk, Hz. Muhammed'in Hayatı, (Kitb'l-Mbtade ve'l-meb'as ve'l-meğz Sret)*, eviren: M. şafii Billik, Hazırlayan: Muhammed Hamidullah, Düşün Yayıncılık, İstanbul, 2012.

⁸ Eb'l-Münzir Hişm b. Muhammed b. Sib b. Biş el-Kelb el-Kf (. 204/819), *Kitb'l-Esnam Putlar Kitabı*, eviren: Beyza (Düşüngen) Bilgin, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2016.

Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer el-Vâkıdî'nin (207/823) *Hiz. Peygamber'in Savaşları (Kitâbü'l-Meğâzî)* isimli eserinden, Ümmü Eymen ve Hüneyn Gazvesi ile ilgili rivayetler alınmıştır.⁹

İbn Hişâm'ın (ö. 218/833), *İslâm Tarihi Sîret-i İbn Hişâm*¹⁰ isimli eserinden; Hz. Muhammed'in nesebi, Hums, putlar ve mevkileri, Zemzem, Hılful Fudûl, Hz. Muhammed'in (sav) babası Abdullah'ın Âmine ile evliliği, Hz. Muhammed'in (sav) doğumu, sütannesi ve aile bireyleri ile olan ilişkileri hakkındaki bilgilere ulaşılmıştır. Yine Abdullah ve Âmine'nin vefatı, Hz. Muhammed'in (sav) dedesi Abdülmuttalib, Zemzem'in çıkarılışı, Rahib Bahira, Ficar harbi, Hz. Muhammed'in evliliği, Ümmü Eymen, Zeyd b. Harise, Üsame b. Zeyd, Medine'ye Hicret, gazve ve seriyyeleri gibi konu başlıklarından yararlanılmıştır.

İbn Sa'd'ın (ö. 230/845) *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr* isimli eserinden de¹¹ konumuzla ilgili; Hz. Muhammed'in (sav) nesebi, doğumu, evliliği, Peygamberliği, Hicreti, Tevrat ve İncil'deki vasıfları, gazve ve seriyyeleri, Ümmü Eymen ve Halime ile ilgili bilgiler incelenmiştir.

Ebû Velid Muhammed el-Ezrakî'nin (ö. 244/858) *Ahbâru Mekke*¹² isimli eserinden; Kâbe'nin inşası, putlar, kabileler, Haram aylar konusunda yapılan değişiklikler (nesi') gibi konular hakkında bilgi alınmıştır.

Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu'fî el-Buhârî'nin (ö. 256/870), *el-Câmiu's-Sahîh*¹³ isimli eserinden; putlar, Kâbe, Hz. Muhammed'in (sav), çocukluğu, gençliği, çektiği sıkıntılar, Taif'e gidişi, gazveleri ile ilgili konular hakkında çeşitli rivayetler alınmıştır.

⁹ Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer el-Vâkıd el-Eslemî el-Medenî (207/823) *Hiz. Peygamber'in Savaşları (Kitâbü'l-Meğâzî)*, Çeviren: Musa K. Yılmaz, İlk Harf Yayınevi, İstanbul, 2016.

¹⁰ Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdülmelik b. Hişâm b. Eyyûb el-Himyerî el-Meâfirî el-Basrî el-Mısırî (ö. 218/833), *İslâm Tarihi Sîret-i İbn Hişâm*, çeviren: Hasan Ege, C. I, Ravza Yayınları, İstanbul, 2013.

¹¹ Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd b. Menî' el-Kâtib el-Hâşimî el-Basrî el-Bağdâdî (ö. 230/844), *Tabakât (Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr)*, çeviren: Musa Kâzım Yılmaz, Siyer Yayınları, İstanbul, 2015.

¹² Ebu'l-Velid Muhammed el-Ezrakî (ö. 244/858), *Ahbâru Mekke*, çeviren: Y. Vehbi Yavuz, Feyiz Yayınları, İstanbul, 1974.

¹³ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu'fî el-Buhârî (ö. 256/870), *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi*, çeviren: Ahmed Naim, Kâmil Miras, DİB Yayınları, Ankara, 1985.

Taberi'nin (ö. 310/922) *Tarih-i Kebir*¹⁴ isimli eserinden; Zemzem, Ebrehe, Âmine'nin evliliği, Bahira olayı, Ficar harbi, Zeyd b. Harise, Üsâme ve Hz. Muhammed'in (sav) ailesi gibi konular hakkındaki bilgilerden yararlanılmıştır.

İbn Hibbân'ın (ö. 354/965), *es-Sîretü'n-Nebeviyye ve Ahbâru'l-Hulefâ*¹⁵ isimli eserinden; Hz. Muhammed'in (sav), doğumu, çocukluğu, sütanne Halime'ye verililişi, nesebi, Neccaroğulları ile olan ilişkisi, Hicret, evlilik, gazveler ve Ümmü Eymen ile olan beraberlikleri gibi konular hakkında bilgiler değerlendirilmiştir.

İbn Hazm'ın (ö. 456/1063), *Cevâmi'u's-Sire, Siyer'in Özü*¹⁶ isimli eserinde; Hz. Muhammed'in (sav), çocukluğu ve Fatıma bt. Esed hakkında bilgiden yararlanılmıştır. İbn Kesir'in (ö. 774/1372), *es-Siyretü'n-Nebeviyye'si ve el-Bidâye ve en-Nihaye (Büyük İslâm Tarihi)*¹⁷, İbn Kayyim el-Cevziyye'nin (ö. 750/1350) *Fıkhu's-Siyre*¹⁸ adlı eserlerinde gazveler ve seriyyeler, hakkında bilgi edinilmiştir. İmam Zehebî'nin (ö. 750/1350) *Tarihü'l-İslam*¹⁹, Mustafa Sabri Darîr'nin (ö.791/1389) *Kitab-ı Siyer-i Nebi*²⁰ ve İbn Hacer el-Askalânî'nin (ö. 851/1449), *el-İsâbe fi Temyîzi's-Sahabe*²¹ adlı eserlerinden de Hz. Muhammed'in doğumu, sütanne Halime'ye verililişi konuları incelenmiştir.

Ayrıca Ahmet Cevdet Paşa'nın (ö. 1311/1895) *Kıyas-ı Enbiya ve Tevârih-i Hulefâ'sı*²², Mevlânâ Şiblî Numânî'nin (ö. 1914) *Sîretü'n-Nebi'si*,²³ Şehbenderzâde Filibeli Ahmed Hilmi'nin (ö. 1914) *İslâm Tarihi*²⁴, Mahmud Es'ad Seydişehirî'nin (ö.

¹⁴ Ebu Cafer b. Muhammed et-Taberi (ö. 310/922), *Tarih-i Taberî*, çeviren: M. Faruk Görtünca, Sağlam Yayınevi, İstanbul, 2013.

¹⁵ Ebu Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büstî (ö. 354/965), *es-Sîretü'n-Nebeviyye ve Ahbâru'l-Hulefâ, Hz. Peygamber ve Halifeler*, çeviren: Harun Bekiroğlu, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2017.

¹⁶ Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b.Said b. Hazm el-Endülsî el-Kurtibî (ö. 456/1063), *Cevâmi'u's-Sire (Siyer'in Özü)*, çeviren: M. Salih Arı, Çıra Yayınları, İstanbul, 2004.

¹⁷ Ebû'l-Fidâ' İmâdüddin İsmâil b. Şihâbiddin Ömer b. Kesir b. Dav' b. Kesir el-Kaysî el-Kureşî el-Busrâvî ed-Dımaşkî eş-Şâfiî (ö. 774/1373), *el-Bidâye ve'n-Nihâye (Büyük İslâm Tarihi)*, çeviren: Mehmet Keskin, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1994.

¹⁸ İbn Kayyim el-Cevziyye (ö. 751/1350), *Fıkhu's-Siyre*, çeviren: Hanefti Akın, Karınca Polen Yayınları, İstanbul, 2016.

¹⁹ Ebû Abdillâh Şemsüddin Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî et-Türkmânî el-Fârikî (ö. 774/1373), *Tarihü'l-İslam*, çeviren: Muzaffer Can, Cantaş Yayınevi, İstanbul, 1994.

²⁰ Mustafa Sabri Darîr (ö. 791/1389), *Kitab-ı Siyer-i Nebi Peygamber Efendimiz'in Hayatı*, çeviren: M. Faruk Görtünca, Ülkü Yayınevi, İstanbul, 1963.

²¹ Ebû'l-Fazl Şihâbüddin Ahmed Ali b. Muhammed el-Eskalânî (ö. 851/1449), *el-İsâbe fi Temyîzi's-Sahabe (Sahabe-i Kirâm Ansiklopedisi)*, çeviren: Naim Erdoğan, İz Yayıncılık, İstanbul, 2010.

²² Ahmed Cevdet Paşa (ö. 1311/1895), *Kıyas-ı Enbiyâ ve Tevârih-i Hulefâ*, Bedir yayınları, İstanbul, 1966.

²³ Mevlânâ Şiblî Numânî (1857-1914), *Sîretü'n-Nebi Son Peygamber Hz. Muhammed*, C. I, Milli Gazete yayınları, İstanbul, 2005.

²⁴ Şehbenderzâde Filibeli Ahmed Hilmi (ö. 1914), *İslam Tarihi*, Sağlam Yayınevi, İstanbul, 1979.

1918) *Tarih-i Din-i İslâm*'i²⁵ kaynakları incelenmiştir. Ramazan el-Bûtî'nin (ö. 1928) *Fıkhu's-Siyre'si*,²⁶ M. Asım Köksal'ın, (ö. 1998) *İslam Tarihi*,²⁷ Muhammed Hamidullah'ın (ö. 2002), *İslam Peygamberi*²⁸ Muhammed Yusuf Kandehlevi'nin, *Hayatü's Sahabe'sinden*²⁹ yararlanılmıştır. Günümüz eserlerinden olan Muhammed Hüseyin Heykel'in *Hiz. Muhammed Mustafa*,³⁰ Muînüddîn Ahmed Nedvi'nin *Asrı Saadet'i*,³¹ Muhammed İzzet Derveze'nin, "*Kur'an'a Göre Hiz. Muhammed'in Hayatı*"³² isimli eserleri de incelenen eserler arasındadır.

Konumuzla ilgili, Sami b. Abdullah'ın el-Mâğlus'un, *Siyer Atlas'ı*³³ isimli eserinden, haritalar ve krokiler yönünden yararlanılmış ve bu eserdeki haritalar üzerinde yapılan düzenlemelerle elde edilen Türkçe haritalar ile tezin zenginleştirilmesi sağlanmıştır.

Bu çalışmada meal olarak Diyanet İşleri Başkanlığı Kuran-ı Kerim Meal'inden yararlanılmıştır.³⁴ Ayet mealleri diğer metinlerden kolay ayrılabilmesi için italik olarak verilmiştir. Kur'an'dan alıntıları göstermek için önce sure adı, ardından da surenin Kur'an'daki sure numarası ve bölme çizgisinden sonra da ayet numarası verilmiştir. Ayrıca üzerine dikkat çekilen kelimeler, diyaloglar, eser isimleri tırnak içinde italik olarak gösterilmiştir.

Metinde kullanılan kişilerin doğum ve vefat tarihlerinin verilmesinde; Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, Türk Tarih Kurumu'nun Tarih Çevirme Kılavuzu, Sauvaget Jean'nın, *İslam Dünyası Kısa Kronolojisi* ve tezde Türk Dil Kurumu'nun Yazım Kılavuzundan yararlanılmıştır.

²⁵ Mahmud Es'ad (ö. 1918), *Tarih-i Din-i İslam*, çeviren: Ahmet Lütli Kazancı, Marifet Yayınları, İstanbul, 1983.

²⁶ Ramazan el-Bûtî, *Fıkhu's-Siyre*, çeviren: Atik Aydın, Bilge Adamlar Yayınları, Van, 2012.

²⁷ M. Asım Köksal, *İslam Tarihi*, Şamil Yayınevi, İstanbul, 1987.

²⁸ Muhammed Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, çeviren: Mehmet Yazgan, Beyan Yayınları, İstanbul, 2014,

²⁹ M. Yusuf Kandehlevi, *Hayatü's-Sahâbe*, çeviren: Ahmet Meylani, İslami Neşriyat, Ankara, 1990.

³⁰ Muhammed Hüseyin Heykel, *Hiz. Muhammed'in Hayatı*, çeviren: Vahdettin İnce, Kitabevi Yayın, İstanbul, 2011.

³¹ Muînüddîn Ahmed Nedvi (ö. 1884-1953), *Asrı Saadet*, çeviren: Ali Genceli, Şamil Yayınevi, İstanbul, 1985.

³² İzzet Derveze, *Hiz. Muhammed'in Hayatı*, çeviren: Mehmet Yolcu, Yarın Yayınları, İstanbul, 2015.

³³ Sami b. Abdullah el-Mâğlus, *Siyer Atlası*, çeviren: Abdullah Karakaş, Siyer Yayınları, İstanbul, 2014.

³⁴ Halil Altıntaş, Muzaffer Şahin, *Kur'an-ı Kerim Meal*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2009.

BİRİNCİ BÖLÜM

PEYGAMBERİMİZİN DOĞDUĞU ORTAM

1.1. COĞRAFİ DURUM

Coğrafyanın ve iklimin insan karakterine etkisi bilinmektedir.³⁵ Arap Yarımadasının coğrafi yapısını kısaca özetleme gayemiz, Hz. Muhammed'in (sav) yaşadığı ortamın daha iyi kavranmasına katkı sağlamaktır.

Günümüzde *Şibhü Cezîreti'l-Arab* (Ceziretü'l-Arab)³⁶ diye adlandırılan bölgeye Arap Yarımadası denilmektedir. Yarımada, 1500 mil uzunluk, 600 mil genişlik ve 3.400.000 km².lik (1.200.000 mil²) yüzölçümüne sahiptir.³⁷ Arap Yarımadası şu anda; Suudi Arabistan Krallığı, Yemen Cumhuriyeti, Umman (Amman) Sultanlığı, Birleşik Arap Emirlikleri, Katar Emirliği, Bahreyn Krallığı, Kuveyt Emirliği, Irak ve Ürdün devletlerinden oluşmaktadır.

Yarımadanın Sînâ, Filistin, Suriye, Fırat Nehri; üzerindeki Kınnesrin'den itibaren güney batı doğal sınırını oluşturmaktadır.³⁸ Yarımadanın batısı, Tihâme olarak bilinen dar sahil şeridinden başlamaktadır.³⁹ Arabistan, genel anlamda Tihâme (Ğur) denilen sahil kesim ve Necd Yarımadası olarak iki kısma ayrılmaktadır. Bir başka ifadeyle yarımadanın batısında Kızıl Deniz ve Akabe Körfezi, güneyinde Arap Denizi, doğusunda Arap ve Umman Körfezleri, kuzeyinde Ürdün, Suriye ve Irak bulunmaktadır.⁴⁰

Bölge, genelde Arapların *harra* diye adlandırdıkları granit kayalar ile *Nufûd* denilen kırmızı veya beyaz kumla kaplı arazi yapısından oluşmaktadır. Necd bölgesinin güneyinde bulunan kırmızı kumlarla kaplı kısma *Dahna Çölü* denilmekte

³⁵ Ebû Zeyd Veliyyüddîn Abdurrahmân b. Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Hasen el-Mağribî et-Tunisî (ö. 808/1406), *Mukaddime*, çeviren: Halil Kendir, C. I, Yeni Şafak Yayınları, İstanbul, 2004, ss. 116-120.

³⁶ Cezire; Ada demektir. Bkz. Es'ad, *Tarih-i Din-i İslam*, s. 30; Sabri Hizmetli, *Başlangıçtan İlk Dört Halife Devri Sonuna Kadar İslam Tarihi*, Yeni Çizgi Yayınları, Ankara, 1995, s. 59.

³⁷ Mustafa Fayda, *İslamiyet'in Güney Arabistan'a Yayılışı*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara, 1982, s. 7.

³⁸ EK- 1: Arabistan Yarımadası ve Çevresindeki Devletler. Bkz. Mâğlus, *Siyer Atlası*, s. 29.

³⁹ Âdem Apak, *Ana Hatlarıyla İslam Öncesi Arap Tarihi ve Kültürü*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2014, ss. 19-20.

⁴⁰ Mâğlus, *Siyer Atlası*, s. 21.

ve bu çöl yarımadasının dörtte birini kaplamaktadır. Arap Yarımadasındaki önemli yerleşim merkezleri; Hicaz Bölgesinde⁴¹ Mekke, ⁴² Medine,⁴³ Hayber, Taif, Hicr, Tebuk ve Yemen bölgesinde Tihâme, Cebel, Hadramevt, Mehre, Umman, Ahsa, Necd, Yemame yerleşim yerlerini kapsamaktadır.

Çöl ve dağlık alanlardaki vadi yatakları, 50⁰ C'ı aşan çöl sıcakları nedeniyle kuru olup,⁴⁴ yağmur suları ile dolan nehir yataklarındaki su, aşırı sıcaklık sebebiyle denize ulaşmadan daha vadi yataklarında buharlaşmaktadır. Bu nedenle dağlardan gelen ya da çöl kumlarından sürüklenen millerin oluşturduğu kuru nehir yatakları oldukça çoktur. Yağışlar genelde kış ve sonbahar aylarında görülür. Bölgede kuraklık hâkim olup, geceleri soğuk, gündüzleri ise çok sıcaktır. Bu nedenle gece gündüz arasında büyük sıcaklık farkı bölgedeki yaşam şartlarını zorlaştırmaktadır. Mekke ve Medine, bölgenin en önemli yerleşim merkezlerindendir. Kayalık dağ silsilesi şeklinde olan Kuaykian⁴⁵ Dağı batıya doğru uzanırken, Ebu Kubeys Dağı, doğuya uzanarak Mekke Şehrini hilâl şeklinde ikiye bölmektedir. Mekke'ye güneş Ebu Kubeys Dağından doğmakta ve çevresinde Fâdih, Muhassab, Sevr, Hıra, Sebir, Tuffâle, Metâbih, Felak, el-Hacun, Sakar ve Tihâme dağları bulunmaktadır. Bu dağlar arasında Harem'e kadar uzanan *şî'b* denilen vadiler ve vadilerin birleşim yerlerindeki dar alanlarda meskûn mahaller bulunmaktadır. Mekke'nin rakımı 360 metre olup, Kızıl Deniz'e 100 km. mesafededir. Şehrin kurulduğu vadiye *İbrahim Vadisi* denir. Tuva ve Fahh'da bölgedeki büyük vadilerdendir. Mekke'nin dağlarla çevrili, adeta çukurda kalan kısmına *batni bitâh* denir.

⁴¹ Hicaz Bölgesi; Sahil ovaları (Tihâmetu'l-Hicaz), yüksek sahil kesimleri (Medyen, Ziba) ve yüksek iç bölgelerinden (Hımd, Akîk ve Sebâ vadileri, Serhan, Hicaz Platosu, Uveyrid, Rehâ Hayber, Fedek, Leylâ, Kermâ, Benî Seîm, Kuşeb, Vibre Tepeleri) oluşmaktadır. Bkz. Mâğlus, s. 63.

⁴² Bekke, Mekke'de bir çukura verilen isimdir. Bkz. İbn Hişâm, *İslâm Tarihi Sîret-i İbn Hişâm*, C. I, s. 159; Mekke, kelime anlamı olarak (م ك م.k.k.) eksilten, günahları yok eden anlamı taşımaktadır. Halkın su kıtlığı çekmesinden dolayı da Mekke denildiği de kaynaklarda geçmektedir. Mekke Şehrinin otuza varan ismi olduğu belirtilmektedir. Bkz. Yaşar Çelikkol, *İslam Öncesi Mekke*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2014, ss. 23, 26; Çelikkol, *İslam Öncesi Mekke*, ss. 35-40; Ali Ağırman, "Hz. Âdem'den Hz. Muhammed'e İslam Medeniyetine Etki Eden Doğal Afetler", Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, 2014, s. 4.

⁴³ Medine'nin ilk adı Yesrib'dir. Medine'nin ilk sakinlerinden olan Amâlika'lılardan Yesrib b. Abil'in adına nispetle bu isim verilmiştir. Bkz. Hizmetli, *Başlangıçtan İlk Dört Halife Devri Sonuna Kadar İslam Tarihi*, ss. 83-84.

⁴⁴ Ağırman, "Hz. Âdem'den Hz. Muhammed'e İslam Medeniyetine Etki eden Doğal Afetler", s. 4.

⁴⁵ Ağırman, "Hz. Âdem'den Hz. Muhammed'e İslam Medeniyetine Etki Eden Doğal Afetler", s. 4; Bilal Gök, "Hz. Muhammed'in Doğduğu Ortam: Hicaz Bölgesi Şehirleri", *Hikmet Yurdu Düşünce Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, C. VII, yıl. 7, S. 13, Ocak – Haziran 2014/1, s. 61; Mâğlus, *Siyer Atlası*, s. 35.

Mekke'nin dağlar ile bölünmüş hali vadiler arasındaki havanın basık olmasına ve bu nedenle şehirde veba gibi bulaşıcı hastalıkların kolay yayılmasına sebep olmuştur. Mekke, Cürhümiler'den beri *Ma'lat* ve *Mesfele* mahallelerinden oluşmaktadır. Yukarı doğru eğimli olan mahalleye *Ma'lat* (yukarı şehir), aşağıya doğru olana *Mesfele* (aşağı şehir) denilmektedir. Bu eğim; Kâbe'nin ön cephesinden Hacerü'l-Esved, İbrahim Makamı ve Zemzem kuyusundan geçerek mahalleleri doğal çizgi ile birbirinden ayırmıştır.

Harem'in sınırları, Hz. Âdem ve Hz. İbrahim'den (as) beri kullanılagelen sınırlardır.⁴⁶ En son Kusayy zamanında ve Mekke fethiyle Hz. Muhammed (sav), Hz. Ömer ve Osman (ra) zamanlarında harem sınırları tekrar işaretlenmiştir. Harem dâhilinde avlanmak, ağaç kesmek, hatta otları koparmak ve hayvanlara dokunmak haram kılınmıştır.⁴⁷

Mekke'nin doğusundaki Gazvan Dağı eteklerinde bulunan Taif şehrinde; nar, incir, şeftali, üzüm gibi meyveler ve Necd bölgesindeki Yemame'de ise buğday, arpa gibi tahıl ürünleri yetiştirilmektedir.⁴⁸ Bu nedenle Cahiliye döneminde Mekkeli Utbe b. Rebîa, kardeşi Şeybe'nin ve Abbas b. Abdülmuttalib gibi Mekkeli zenginlerin Taif'te üzüm bağları bulunmaktaydı.⁴⁹ Bu durumunda katkısıyla Mekke ve Taif arasında sıkı bir irtibat bulunmaktaydı. Bu durum, Taif'in "Hicaz'ın Bostanı" (sayfiye yeri) olarak anılmasına sebep olmuştur.⁵⁰ Yemen bölgesine kurulmuş birçok medeniyetin kalıntıları günümüze kadar uzanmıştır.⁵¹ Kıyı şeridi haricindeki Taif, Hadramevt, Bahreyn gibi bölgeler çöl ve kayalıktır.⁵²

Hicaz bölgesinin önemli şehirlerinden olan Medine'nin üç tarafı (doğu, batı, güneyi) taşlaşmış lav kayaları ile kaplıdır. Şehrin kurulduğu yer ise geniş siyah

⁴⁶ Harem Sınırları; Tenim (Medine istikameti 3 mil), İdâetü Leben yolu (Yemen istikameti 7 mil), Münkatau'l-Aşâş (Cidde istikameti 10 mil), Makta Dağı Seniyyetü'l-Hill (Irak istikameti 7 mil), Şi'bu Âl-i Abdillâh b. Useyd (Ci'rane istikameti 9 mil) noktaları birleştirildiğinde ortaya çıkar. Bkz. Yaşar Çelikkol, *İslam Öncesi Mekke*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2014, ss. 35-40.

⁴⁷ İbn Sa'd, *Tabakât*, C. I, s. 100.

⁴⁸ Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, s. 785.

⁴⁹ İbrahim Sarıçam, "Hz. Muhammed'in Peygamber Olarak Gönderildiği Ortam", *Diyanet İlmi Dergisi*, Ankara, 2003, ss. 25-32; Emine Öztürk, "Hz. Muhammed'in Tebliğ Mücadelesinde Tâif Yolculuğu", *Yüksek Lisans Tezi*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010, s. 18.

⁵⁰ Martin Lings, *Hz. Muhammed'in Hayatı*, İnsan Yayınları, İstanbul, 2005, s. 25.

⁵¹ Apak, *Ana Hatlarıyla İslam Öncesi Arap Tarihi ve Kültürü*, ss. 105-112; M. Şemsettin Günaltay, *İslam Öncesi Arap Tarihi*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2013, s. 58.

⁵² Günaltay, *İslam Öncesi Arap Tarihi*, ss. 15-25; Neşet Çağatay, *İslâm'dan Önce Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, S. XX, Ankara, 1957, ss. 1, 10; Apak, *Ana Hatlarıyla İslam Öncesi Arap Tarihi ve Kültürü*, ss. 212-221.

kayalıklardan oluşan bir düzlük alandır. Yarımada'nın kayalık, çöl ve yaklaşık 50 dereceye varan hava sıcaklığına sahip oluşu yaşamı zorlaştırmaktadır.

1.2. SOSYAL HAYAT

Arap Yarımadası'nın coğrafi durumun sertliği; kırsal alanlarda yaşayan insanların (Bedevîlerin) ahlak, ibadet, fizikî yapı, bilgi edinme ve kavrayışlarına etki etmesi nedeniyle; onları faziletli, yardımsever, samimi, doğal, dürüst, mert, misafirperver kılmış ve asabiyet bağlarını güçlendirmiştir.⁵³ Büyük yerleşim yerlerinde ise asabiyetin zayıfladığı, ikili ilişkilerdeki samimiyetin git gide azaldığı ve soğuk olduğu görülmüştür. Çünkü kapalı küçük toplumlarda kısıtlı yaşam şartlarının zorluğu; insanî ikili ilişkileri daha sıkı, samimi hale getirdiği bilinmektedir.⁵⁴ Yarımada'da milattan önce büyük medeniyetler kurulmuş,⁵⁵ bunların sosyal tortuları örf-adet olarak Câhiliyye dönemine yansımıştır.⁵⁶

Bu coğrafyada; ata binmek, kılıç kuşanmak, deve kervanları ile yapılan yolculuklar, deve ve koyun çobanlığı sosyal yaşamın ana temalarındandır.⁵⁷ Arapların, emân verme âdetleri, Haram aylara itibar etmek, misvak kullanmak, kılıç, ok kullanmak, tırnak kesmek, koltuk altı tıraşı olmak, çocukları sünnet ettirmek gibi davranış ve uygulamalar *fedâilü'l-Arab* diye adlandırılmakta ve erdemli bir davranış olarak kabul edilmekteydi. Yine hac, umre yapmak, ölünün yıkanması, kefenlenmesi, cenazeye saygı, zayıf ve düşkünlere yardım, misafir ve yolcuların ağırlanması ve sıla-ı rahim yapmak da iyi davranışlar (fedâil) olarak kabul görüyordu.⁵⁸

⁵³ EK- 2: Kabile Yerleri ve Dağılımı. Bkz. Mâğlus, *Siyer Atlası*, s. 42.

⁵⁴ İbn Haldun, *Mukaddime*, ss. 341-344; Abdurrahman Kurt, "Dindarlığı Etkileyen Faktörler", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. XVIII, S. 2, 2009, ss. 1-26.

⁵⁵ EK- 3: İslam Öncesi Medeniyetler. Bkz. Mâğlus, *Siyer Atlası*, ss. 42, 53, 69; Hizmetli, *Başlangıçtan İlk Dört Halife Devri Sonuna Kadar İslam Tarihi*, ss. 65-70.

⁵⁶ Sebeliler, Main, Himyer, Evsan, Kitban, Hadramevt, Didan, Lihyan, Nebatiler (Enbat), Kindeliler, Gassaniler, Hireliler, Tedmur (Palmiralılar), Asurlular, Katabaniler, Lahmiler, Karîler gibi melikliklerin hüküm sürmüş olmaları, sosyal hayatın çeşitliliğini de beraberinde getirmiştir. Bkz. Sarıçam, İbrahim, Erşahin, Seyfettin, *İslam Medeniyeti Tarihi*, TDV Yayınları, Ankara, 2015, s. 274; Mâğlus, *Siyer Atlası*, ss. 42, 53, 57.

⁵⁷ İbrahim, 14/37; İshâk, *Kitâbü'l-Mübtade ve'l-Meb'as ve'l Meğâzî*, *Siyer-i İbn İshâk Hz. Muhammed'in Hayatı*, s. 184; Numânî, *Sîretü'n-Nebî Son Peygamber Hz. Muhammed*, s. 129; Hizmetli, *Başlangıçtan İlk Dört Halife Devri Sonuna Kadar İslam Tarihi*, s. 59.

⁵⁸ Ebü'l-Feth Tacüddîn Muhammed b. Abdülkerim b. Ahmed eş-Şehristânî, *el Mîlel ve'n-Nihal Dinler Mezhepler ve Felsefi Sistemler Tarihi*, çeviren: Mustafa Öz, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 2015, ss. 435; Mehmet Mahfuz Söylemez, "İlk Dönem İslam tarihi Kaynaklarına Göre Câhiliyye Araplarında Ahiret İnancı", *Mîlel ve Nihal Dergisi*, Câhiliyye Sayısı, C. XIII, S. 1, ss.

Bunun yanında toplumda gurur, kibir, zina, kan davası gibi uygulamalar ise *Mesâlibü'l-Arab* (ayıp davranışlar) olarak kabul edilmekteydi.⁵⁹ Araplar, dış dünyaya kapalı küçük topluluklar olarak çöl ortamında yaşamak zorunda kalmaları nedeniyle ve güçlenen asabiyet bağları sayesinde kabile gibi büyük bir aileyi oluşturuyorlardı.⁶⁰

Meselâ Evs ve Hazrec arasındaki savaşlardan⁶¹ biri olan Ka'b b. Amr el-Mazini gününde; kabilesini tercih eden Selma isimli kadın asabiyet bağının gücünü aşağıda geçen olayda göstermektedir. Kadın; Evs Kabilesinden olan kocasının kavminin, kendi kavmine (Hazrec) karşı bir plan kurduğunu kocasından öğrenmiş. Elde ettiği bilgiyi, gizlice kabilesine giderek haber vermiştir. Bu kadın kabilesini kocasına tercih etmiş, kocası da bu durumu öğrenince onu boşamak zorunda kalmıştır.⁶² Bu gibi örnekler toplumdaki kabileciliğin, yani asabiyetin önem ve gücünü ortaya koymaktadır.

Toplum *hür*, *köle*, *mevla* ve yine *hadarî* ve *bedevî* olarak isimlendirilen sosyal statü ve ortamdaki kaynaklanan toplumsal sınıflara ayrılmıştı. Hürler de kendi aralarında *eşraf* ve *avam* olarak ikiye ayrılıyordu. *Mevali* sınıfı; köle olan bir kişinin azad edilmesiyle oluşuyordu. Köleler azad edilmekle birlikte yine de hürler gibi muamele göremiyor, ancak *mevali* adı altında kısıtlı haklara sahip olabiliyorlardı. Bu anlamda bu kişilerin hür bir hanımla evlenmesi kabul edilemez bir durumdu. Mevâlik kuralları arasında; *ıtk* (köle, cariyeye iken azad edilen), *akd*, *civâr* (yabancı bir kişinin

71-109; Sarıçam, *Hiz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, s. 51; Apak, *Kur'an'ın Geliş Ortamında Arap Toplumu (Sosyal, Kültürel ve İktisadi Hayat)*, Kuramer Yayınları, İstanbul, 2017, s. 25.

⁵⁹ Es'ad, *Tarih-i Din-i İslam*, ss. 97, 134-140; İsrâfil Balci, *Peygamberlik Öncesi Hiz. Muhammed*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2015, ss. 37-45; Mâğlus, *Siyer Atlası*, s. 97; Apak, *Ana Hatları ile İslâm Tarihi (1) Hiz. Muhammed Dönemi*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2014, s. 68; Mâğlus, *Siyer Atlası*, ss. 43, 97; Gök, "Hiz. Muhammed'in Doğduğu Ortam: Hicaz Bölgesi Şehirleri", s. 43; Çağatay, *İslam Öncesi Arap Tarihi*, ss. 54-55; Günaltay, *İslam Öncesi Arap Tarihi*, ss. 60-77; EK- 2: Kabilelerin Yerleşim Yerleri. Bkz. Mâğlus, *Siyer Atlası*, ss. 67, 69.

⁶⁰ Es'ad, *Tarih-i Din-i İslam*, ss. 134-140; Balci, *Peygamberlik Öncesi Hiz. Muhammed*, s. 37-45; Mâğlus, *Siyer Atlası*, s. 97; Apak, *Ana Hatları ile İslâm Tarihi (1) Hiz. Muhammed Dönemi*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2014, s. 68; Apak, "Vahiy Öncesinde Hiz. Peygamber'in Gönderildiği Sosyo-Kültürel ve Dinî Ortam", Vahyin Nüzulünün 1400. Yılında Hiz. Muhammed-Milletler Arası Toplantı-15-17 Ekim 2010, İSAV, *İslami İlimler Vakfı Yayınları*, İstanbul, 2011, (73-105), ss. 83-84; Günaltay, *İslam Öncesi Arap Tarihi*, ss. 15-25; ss. 67, 69; Derveze, *Hiz. Muhammed'in Hayatı*, C. I, s. 42; Hizmetli, *Başlangıçtan İlk Dört Halife Devri Sonuna Kadar İslam Tarihi*, 87.

⁶¹ Evs ve Hazrec, Mârib seddinin yıkılmasından önce Yemen'de yaşayan ve daha sonra Yemen'i terk eden iki kardeş kabilelerdir. Bkz. İbn Hişâm, *İslâm Tarihi Sîret-i İbn Hişâm*, C. I, s. 47.

⁶² W. Montgomery, *Hiz. Muhammed Mekke'de*, çeviren: M. Rami Ayas, Azmi Yüksel, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları No: 175, Ankara, 1986, s. 29; Cafer Acar, "Cahiliye'de ve Risalet Döneminde 'Savaş' Olgusu", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2007, s. 34.

kabileden birine sığınması), *Rahm* (iki mevlâ'nın evliliği ile olan), *helf*⁶³ gibi velâ çeşitleri bulunuyordu.

Hür insanlar, köleleri bir metâ gibi alıp, satabiliyor, evin reisi vefat ettiğinde köle, tereke içerisinde bir mal gibi muamele görüyordu. Efendisi isterse cariyesi ile karıkoca hayatı yaşayıp çocuk sahibi olabiliyor veya para karşılığında (mükatebe/sözleşmeyle) kölesini azat edebiliyordu. Hz. Muhammed'in (sav) risaleti ile köleliğin kaldırılması teşvik edilmiştir. İslam Dininde, kölelerin azad edilmesi önemli bir sevap kaynağı olarak ifade edilmiş ve bunun yanında kefaretle işlenen günahın bedelinin ödeneceği hükme bağlanarak, köle azad etme fiili teşvik edilmiştir.⁶⁴

Kabile yaşamında, kabile içinden seçilen kabile reisi tüm kabileden sorumluydu. Kabile başkanlığına seçilen kişi için görevde kalma süresi diye bir şey söz konusu değildi. Kabile reisinin harbde önde gitmesi beklenirdi. Harp de onun ölümüyle de kabilesi de yenilmiş sayılırdı. Kabile reislerinin alacakları kararlarda, kendilerine yardımcı olan *mele* isimli danışma meclisleri bulunuyordu. Kabile içi eğlenceleri kabile reisi düzenler, kabile içi huzur ve dayanışmayı sağlar, kabile yaşantısında *ben* kavramı yerine *biz* kavramını diri tutmakla sorumluydu. Kabilde suç işleyen kişinin suçunu kabilesi üstlenir, diğer kabilelere karşı ödenmesi gereken diyet varsa, kabile adına oluşturulmuş sandıktan diyet ödenirdi.

Mesela Bedir Harbi hazırlıklarında Mekkeli müşrikler kurdukları yardımlaşma sandığı için 250.000 dirhem toplamışlardı.⁶⁵ Kabileden bir kişiye zulmedilmiş, haksızlık yapılmış ise, o haksızlık o kişiye değil, o kabileye yapılmış sayılırdı. Kabilde herhangi bir şahıs; kabile kurallarına muhalif davranış sergilediğinde, yaptığı hatadan dolayı kabilesince dışlanabilir ve üzerindeki himaye kaldırılabilirdi. Bu

⁶³ Helf; Fethedilen ülkelerin halkından esir veya köle olmadıkları halde Arap kabilesi himayesine girenler. Bkz. Mâğlus, *Siyer Atlası*, s. 69.

⁶⁴ Nisa, 4/92; Mücadele, 58/3; Bakara, 2/177; İbn İshâk, *Siyer-i İbn İshâk, Hz. Muhammed'in Hayatı*, ss. 255-256; Şehristânî, *el-Milel ve'n-Nihal Dinler, Mezhepler ve Felsefi Sistemler Tarihi*, s. 780; Apak, *Ana Hatlarıyla İslam Öncesi Arap Tarihi ve Kültürü*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2014, ss. 141-143; Balcı, *Peygamberlik Öncesi Hz. Muhammed*, s. 32; Apak, *Ana Hatlarıyla İslam Öncesi Arap Tarihi ve Kültürü*, s. 142; Mehmet Nadir Özdemir, "İnsan Hakları Bağlamında Hz. Peygamber'in Köleliğe Yaklaşımı", Çanakkale 18 Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tarafından düzenlenen İnsan Hakları ve Din Sempozyumu, Bilimname XIX, 2010/2, s. 78; Hamza Aktan, "Hz. Peygamber Döneminde Kölelik Olgusu ve İnsan Özgürlüğüne Kur'an'ı Yaklaşım", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2001, S. 16, ss. 62-63; Hilal Köksal, Rivayetler Işığında "Hz. Peygamber Döneminde Gündelik Hayat ve Kadın", 2010, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, ss. 35-41; Apak, *Ana Hatlarıyla İslam Öncesi Arap Tarihi ve Kültürü*, s. 142; Hizmetli, *Başlangıçtan İlk Dört Halife Devri Sonuna Kadar İslam Tarihi*, 92.

⁶⁵ Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, s. 721.

uygulamaya; *hal, halî, tarîd, la'in* gibi isimler verilmekteydi. Kabilesinden dışlananlar veya çeşitli nedenler ile kabilesinden ayrılanlar ile zenci kanı karışmış “*melez*” diye isimlendirilenler; *su'lûk* denilen ayrı bir topluluk oluşturlardı. Bu gibi kişiler geçimlerini, baskınlardan ele geçirdikleri mallardan sağlardı. Bu kişiler, gasp ettikleri mallardan hem kendileri faydalanırlar ve hem de yoksulları faydalandırırlardı. Bu topluluktaki gençlere *fityan* denilirdi.⁶⁶

Kabile yaşantısında, şiir okuma, sohbet, çalgılı eğlenceler, halk buluşmaları, at yarışları, bayram kutlamaları gibi sosyal faaliyetler düzenlenirdi. Ukâz panayırı, Arapları bir araya getiren adeta edebi bir kongre alanıydı. Batı Arabistan'da kurulan bu panayır alanında aynı zamanda hukuki ihtilaflar da çözülmüyordu.⁶⁷ En ünlü hatip ve şairler⁶⁸ panayıra gelirdi. Şairler, çeşitli şehirlerden gelen misafirlere kendilerinin yazdıkları eserleri okuyup, beğenilerine sunarlardı. Burada okunan şiirlerden daha sonra en güzeli seçilirdi. Şiirlerin konusu genellikle, kabileler arası rekabet ve övünmeydi (müfâhare).⁶⁹

Fakir kişilerin kız çocukları ve kadınları kötü muamele görürken, zengin ailelerin kadınları, kabile içinde diğer fakir kadınlara nazaran daha güçlü ve sözü dinlenir konumdaydı. Hz. Hatice (ra), Ebu Cehil'in eşi Ümmü Cemil (Avrâ), Ebu Süfyan'ın eşi Hind bt. Utbe ve irtidâd hareketleri içinde bulunmuş Secâh bt. Hâris gibi kadınlar toplumda söz sahibi güçlü kadınlara örnek olarak verilebilir. Bu tür güçlü kadınlar evliliklerinde koca adaylarına nikâh öncesi bazı şartlar ileri sürebiliyorlardı. Mesela, Haşim'in⁷⁰ evlenme teklif ettiği Selma; boşanma yetkisini ve ilk doğumunu Medine'de yapma şartıyla Haşim'in evlenme teklifini kabul etmişti.⁷¹

⁶⁶ İsmail Özsoy, “İslam Öncesi Dışa Kapalı Arabistan'da Sosyo-Ekonomik Bulgular ve Su'lûklar Hareketi”, Uluslararası Karadeniz Üniversitesi Uluslararası Ekonomik İlişkiler Bölümü, Journal of International Black Sea University, Vol. 1, No.1, Jan. 2006, Tiflis/Gürcistan, s. 2.

⁶⁷ Ezrakî, *Ahbârü Mekke*, s. 96; Ahmet Cevdet Paşa, *Peygamber Efendimizin Hayatı*, C. I, s. 45; Çelikkol, *İslam Öncesi Mekke*, ss. 208-209; Balcı, *Peygamberlik Öncesi Hz. Muhammed*, ss. 32-33; Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, ss. 164, 721; Apak, “Vahiy Öncesinde Hz. Peygamber'in Gönderildiği Sosyo Kültürel ve Dinî Ortam”, s. 86.

⁶⁸ İmriü'l-Kays, Nâbiğa ez-Zübânî, Lebîd b. Rabia, Ümeyye b. Ebu's-Salt, Züheyr b. Ebu Sülma, A'sâ (Meymûn b. Kays) Câhiliyye döneminin meşhur şairlerindendi. Bkz. Es'ad, *Tarih-i Din-i İslam*, ss. 201212; Sarıçam, İbrahim, *Hiz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, 2002, s. 43.

⁶⁹ Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, s. 630; Sarıçam, *Hiz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, DİB Yayınları, Ankara, 2002, s. 43; Apak, “Vahiy Öncesinde Hz. Peygamber'in Gönderildiği Sosyo Kültürel ve Dinî Ortam”, Vahyin Nüzulünün 1400. Yılında Hz. Muhammed-Milletler Arası Toplantı-15-17 Ekim 2010, 87, ss. 73-105; Apak, *Kur'an'ın Geliş Ortamında Arap Toplumu (sosyal, Kültürel ve İktisadi Hayat)*, Kuramer Yayınları, İstanbul, 2017, s. 31.

⁷⁰ Haşim; Hz. Muhammed'in dedesi, Abdülmuttalib'in babasıdır.

⁷¹ Nahl, 16/58; “Onlardan birine kız müjdelendiği zaman öfkelenmiş olarak yüzü kapkara kesilir.”; Köksal, *İslam Tarihi*, C. I, s. 98; Balcı, *Peygamberlik Öncesi Hz. Muhammed*, ss. 34-37.

İslamiyet'in gelişi ile toplumsal hayat düzenlenmiş, fakat bazı örf ve adetlere dokunulmamıştı. Bu anlamda, Kâbe'yi tavaf etme, kurban kesme, ihram elbisesi giyme, haram ay uygulaması, Safa-Merve arasında say yapılması, hacılara su dağıtılması gibi uygulamalar kaldırılmamıştı. Fakat çok kadın ile evlilik sınırlandırılmış, nikâhsız yaşam ve her türlü fuhşiyat, kadının süslenerek erkekleri cezbetmeye çalışması tesettür ayeti ile yasaklanmıştı. Erkeğin, iki kız kardeş ile bir nikâh altında bulunması ve toplumda yaygın olan *evlatlık* uygulaması da kaldırılmıştı.⁷²

Cahiliye'de kız çocukları, utanç vesilesi sayılmaktaydı. Bazı babalar kız çocuklarını öldürme yoluna gidebiliyorlardı. Diri diri öldürülen⁷³ kız çocuklarına *mev'ûde* deniliyordu.⁷⁴ Câhiliyye döneminde *mut'a*, *şiğar*, *makt*, *hıdn*, *çok kocalılık*, *çok karılılık*, *küçük kızlar ile evlilik*, *istibda*⁷⁵ gibi evliliklerle kadınlar meta gibi kullanılıyordu.⁷⁶

İslâmın gelişi ile Mina'da şeytan taşlama sonrası, kendi kabilelerini övme meclislerinin kurulması, putların yanında kurban keserek tıraş olunması, Haram ayların günlerinde değişiklik yapma (*nesî'*)⁷⁷ ve ana, babaya yapılan kötü muamele yasaklanan uygulamalar arasındaydı. Bunun yanında akraba ilişkileri, Mina'da şeytan

⁷² Ahzab, 33/4; Nisa, 4/3, 23, 25; Maide, 5/5; Nur, 24/30-31. Derveze, *Hız. Muhammed'in Hayatı*, C. I, s. 148; İbn Hişâm, *İslâm Tarihi Sîret-i İbn Hişâm*, C. I, s. 328; Hizmetli, *Başlangıçtan İlk Dört Halife Devri Sonuna Kadar İslam Tarihi*, s. 92.

⁷³ Kays b. Âsım et-Temîmî'nin 8-13 çocuğunu toprağa gömdüğü ifade edilir. Bkz. Apak, *Ana Hatlarıyla İslam Öncesi Arap Tarihi ve Kültürü*, s. 149.

⁷⁴ Enam, 6/137; Sırma, *İslam Öncesi Mekke Dönemi ve Hız. Muhammed*, Beyan Yayınları, İstanbul, 2016, Baskı 30, ss. 28-29.

Hıdn: Cahiliye devrinde dost hayatı yaşamak şeklinde bir nikâh türüydü.

Çok kocalılık (Teaddüd-i ezvac): Bir kadının beş-on erkekle evlilik hayatı yaşamasıydı. Bkz. Şehristânî, *el-Milel ve'n-Nihal Dinler, Mezhepler ve Felsefi Sistemler Tarihi* s. 782.

Çok karılılık; (Teaddüd-i zevcat): Erkeğin çok kadınla evliliği; istediği sayıda kadınla evlenebilmesiydi. Bkz. Balci, *Peygamberlik Öncesi Hız. Muhammed*, s. 34.

Küçük kızlarla evlilik: 12 yaşındaki kızlarla evlenebilmeydi.

İstibda: Evli olduğu hanımını, zeki, güçlü erkeğe gönderip hamile kalmasını sağlayan kocanın evliliği idi. Bkz. Öztürk, Mustafa, "İslam Öncesi Arap Toplumunda Ahval-i Şahsiyye Hukuku", ss. 238-255.

⁷⁶ Şehristânî, *el-Milel ve'n-Nihal Dinler, Mezhepler ve Felsefi Sistemler Tarihi*, s. 446.

⁷⁷ Tevbe, 9/37; Haram aylar; "Nesi" denilen bir uygulama ile hep aynı zamana denk getirilmeye çalışılıyordu. Kameri takvime göre bir yıl güneş takviminden 11 gün kadar daha az olduğundan Zilhicce ayında yapılan hac ibadetinin zamanı güneş takvimine göre her yıl 11 gün daha erken gelmekteydi. Bu da zamanla bu ibadetin zamanının çok sıcak ve ürünlerin olmadığı döneme denk gelmesi demekti. Cahiliye Arapları Nesi' dedikleri uygulamayla bazı yıllar yıla 13. aylar ekleyerek bu sorunu çözmeye çalışmışlardır. Bunu yapan özel bir görevli heyeti vardı. Bkz. Es'ad, *Tarih-i Din-i İslam*, s. 146; İhsan Süreyya Sırma, *İslam Öncesi Mekke Dönemi ve Hız. Muhammed*, s. 34; Balci, *Peygamberlik Öncesi Hız. Muhammed*, ss. 84-85.

taşıma, çocukları emzirmek için sütanne tutulması, yetim hakları, vefat eden kişinin geride kalanlara bırakacağı mirasla ilgili uygulamalarda yeniden düzenlenmişti.⁷⁸

Safa tepesi yakınında *Dâru'n-Nedve* denilen toplantıların yapıldığı kararların alındığı bir meclis binası inşaa edilmişti. Harb sancağının çıkarılması, nikâh merasimleri, ergenlik çağına giren gençlerin ilân edilmesi, resmi törenler, halk toplantıları, ticaret kervanlarının sevk ve diyet cezalarının tayini ile infazı *Dâru'n-Nedve*'de karara bağlanıyordu. Kusay'ın çocukları dışındakiler, 40 yaşını doldurmadan *Dâr'n-Nedve*'deki toplantılara katılamazdı.⁷⁹ Kureyş Kabilesinde her ailenin Kâbe yanında oturup sohbet ettikleri özel yerleri bulunuyordu.⁸⁰

Mekke'de halkın ve hacıların su ihtiyacını karşılayan çok sayıda kuyu bulunmaktaydı. Yine Mekke'de 8 tane mezarlık,⁸¹ toplu halde eğlenilmek için 7 adet mesire yeri ve *kerk* denilen oyunun oynandığı alanlar, *fâdih*, *muğşi*, *muğammes* gibi adlarla anılan genel tuvaletler mevcuttu. Evlerde ayrıca tuvalet yoktu. İnsanlar tuvalet ihtiyaçları için Harem'in dışına çıkarlardı. Acil durumlarda ve geceleri abdest bozmak için oyulmuş hurma kütükleri ve *fahhâr* denilen seramik kapları kullanılıyordu. Evler kıl, taş veya kerpiçten inşaa ediliyordu. Bahçesiz olan bu evlerin üç adet ve daha fazla sayıdan oluşlarına *menzil* denilirdi. Menzillerin bir arada olduğu daha kalabalık bir nüfus barındıran mekânlara da *dâr* deniliyordu.⁸²

⁷⁸ Ahzab, 33/4-5, 36-40; İbn Sa'd, *Tabakât*, C. III, s. 44; İbn Hacer el-Eskalânî, *el-İsâbe*, C. II, s. 259; İbrahim Acar, "İslam Hukuku Açısından Evlat Edinme ve Hz. Peygamber'in Zeynep'le Evliliği", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, S. 7, Nisan 2006, s. 100-101; Hamidullah, "Zeyneb bt. Cahş", *DİA*, C. XLIII, TDV Yayınları, İstanbul, 2013, ss. 357-358.

⁷⁹ Bakara, 2/177, 180-181, 220, 203, 233; İsra, 17/23; Nisa, 4/1-3; Ezrakî, *Ahbârü Mekke*, s. 96; Köksal, *İslam Tarihi*, ss. 79, 93, 137; Derveze, *Hz. Muhammed'in Hayatı*, C. I, ss. 146-250; Günaltay, *İslam Öncesi Arap Tarihi*, s. 244; Çelikkol, *İslam Öncesi Mekke*, ss. 124-145.

⁸⁰ İbn İshâk, *Siyer-i İbn İshâk*, *Hz. Muhammed'in Hayatı*, s. 73.

⁸¹ İbn Sa'd, *Tabakât*, C. I, s. 65; Su kuyuları; Zemzem, Kerru Âdem, Hz. İbrahim, Rumma, Sîre, Rava, Humm, el-Hıfr, Acûl, Secle, Radm'l-A'lâ, Taviyy, Bezzer, Şufeyye, Hafr, Ümmü Ahrâd, el-Cefr, Ümmü Ca'lan, Alûk, Taviyy, bezzer, Secle, Hafer, Sukayye, Ümmü Ahrad, Sünbûle, Ğamr, Rüm, Humm ve Hafîr'dir. Kuyuların toplam sayısı 45 adetti. Mezarlıklar; Mekke, Hacun, Nasara idi. Bkz. Muhammed b. İbn Hişâm, *İslam Tarihi Sîret-i İbn Hişâm*, C. I, ss. 202-203; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve en-Nihâye*, *Büyük İslam Tarihi*, C. I, s. 115; Çelikkol, *İslam Öncesi Mekke*, ss. 66-74; Tahsin Koçyiğit, "Hz. Muhammed'in Medine'si Peygamber ve Şehir", *Derin Tarih Dergisi*, Turkuvaz Yayın, İstanbul, 2016, Özel Sayı: 5, ss. 144-147.

⁸² Çelikkol, *İslam Öncesi Mekke*, ss. 69-72.

1.3. EKONOMİK HAYAT

Cahiliye döneminde Mekke'deki pazar (sûk) ve panayır⁸³ yerleri; şehrin en önemli yerleri olmakla beraber, Kâbe'nin kutsal önemi panayır yerlerinin müşterisinin yoğunluğunu sağlıyordu.⁸⁴ Ticaret kervanları, yol boyunca kıl çadırlarda ve senenin değişik tarihlerinde bu bölgede yoğunlaşan panayırlarda asıl rolü oynuyordu.⁸⁵

Arabistan'da ekonomik yaşam; ticaret, hayvancılık, sınırlı alanlarda yapılan tarım, küçük el işçiliği gibi iş kollarını kapsıyordu. Ticaretin bel kemiğini; komşu ülkelere düzenlenen kervan ticareti, Mekke, Medine ile Taif başta olmak üzere çeşitli yerlerde kurulan pazar ve panayırılar oluşturmuyordu. Hatta tarım ve kervan ticaretinde çalıştırılan kişilerden oluşan profesyonel bir işçi sınıfı da oluşmuştu. Haram aylarda uygulanan harp yapma yasağı nedeniyle ticaret haram aylarda daha da artış kaydediyordu.⁸⁶

Kışın güneye, yazın da kuzeye ticaret kervanları sefere çıkıyordu.⁸⁷ Bu kervanla, Yemen ve Mısır-Suriye gibi şehirlere ve kabilelere uğrayarak koku, mücevher, altın, silah, ipek, kumaş, inci, deri ürünleri, hububat, bakliyat, kap-kacak gibi malların ticaretine aracı olmaktaydılar. Arap tüccarlar vasıtasıyla Hint malları

⁸³ Mekke'deki pazar yerleri şunlardı; Hazver (Mekke) Çarşısı, Sûku'l-Leyl, Sûku's Sağır, Sûku'l-Kueyb, Safa Kapısı yanındaki çarşı, Sûku'l Ganemi'l-Kadim (koyun) Çarşısı, Sûku Karni'l-Gurd, Sûku'l-Mes'â, Sûku'l-Himârîn ve'l-Kira (merkep, at) Pazarı, Sûku'r-Rakik (köle) Pazarı. Panayırılar; Ukâz, Mecenne (Zilkade'nin son 10 gününde kurulur), Zülmecâz (Zilhicce hilâli ile kurulur, ayın 8'ine kadar açık kalırdı. Hubâşe Mekke'de 8 gün Receb ayında kurulan panayırlardı. Taif-Nahle yolunda Ukâz, Merruzahran'da Mecenne, Arafat'ta Zül-Mecaz, Hicaz-Yemen yolunda ki Hubâşe, Debâ, Hecer, Suhar, Mehra'dır. Arab Yarımadasındaki Ticaret merkezleri; Yemen'de bulunan Me'rib (Sebe), Doğu da Basra körfezinde bulunan Kerâ, Batı da Taşlık bölgesinde bulunan Petra, Akabe, Fırat sahilinde Kuzey'de Hire, Yesrib (Medine-i Münevvere) idi. Bkz. Numânî, *Sîretü'n-Nebî Son Peygamber Hz. Muhammed*, C. I, s. 90; Derveze, *Hz. Muhammed'in Hayatı*, C. I, ss. 63, 72-78; Balcı, *Peygamberlik Öncesi Hz. Muhammed*, ss. 48-51; Mâğlus, *Siyer Atlası*, s. 86; Çelikkol, *İslam Öncesi Mekke*, ss. 57-62.

⁸⁴ Faruk Bal, *Çölün Ekonomisi: İslam Öncesi Arap Yarımadası'nda Ticaret, Ortaklık, Para ve Kredi*, Akademik Orta Doğu, C. IX, S.1, Y. 2014, (95-118), s. 115; Balcı, *Peygamberlik Öncesi Hz. Muhammed*, s. 19; Çelikkol, *İslam Öncesi Mekke*, ss. 69-72.

⁸⁵ Keçi kılından yapılan çadıra; *fustât*, deve kılından yapılan; *bicâd*, pamuktan yapılan *sürâdık* denilirdi. Bkz. Apak, *Kur'an'ın Geliş Ortamında Arap Toplumu (Sosyal, Kültürel ve İktisadi Hayat)*, s. 41.

⁸⁶ İbn Hişâm, *İslâm Tarihi Sîret-i İbn Hişâm*, C. I, s. 265; Balcı, *Peygamberlik Öncesi Hz. Muhammed*, s. 33.

⁸⁷ Kureys, 106/1-2; İbn Hişâm, *İslâm Tarihi Sîret-i İbn Hişâm*, C. I, s. 250; İmam Zehebî, *Tarihü'l İslam*, C. I, çeviren: Muzaffer Can, Cantaş yayınevi, İstanbul, 1994, s. 129; Ahmed Cevdet Paşa, *Kıss-ı Enbiyâ ve Tevârih-i Hulefâ*, C. I, s. 47; Es'ad, *Tarih-i Din-i İslam*, s. 142; Mâğlus, *Siyer Atlası*, s. 95; Derveze, *Hz. Muhammed'in Hayatı*, C. I, s. 58; Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, s. 791; Hizmetli, *Başlangıçtan İlk Dört Halife Devri Sonuna Kadar İslam Tarihi*, s. 55; EK- 4: Ticaret Kervanlarının İntikal Yolları. Bkz. Mâğlus, s. *Siyer Atlası*, 96.

Hire, Gassan, Suriye, Habeşistan ve Afrika'nın içlerine ulaştırılıyor, yol boyunca bedevîlerin ürettikleri yeni ürünler bu pazarlarda yerini alıyordu.

Zaten Kur'an ayetlerinde de; silah, mızrak, kâğıt, elbise, bina, süs eşyaları, ayakkabı, kalem, havuz, heykel, zincir, bakır eritme, çadır, kadeh, halı gibi ürünlerin kullanıldığı görülmektedir.⁸⁸ Avrupalı bilgin Burton, Medyen'de bulunan altın madenleri üzerine yazdığı kitabında (Gold Mines of Medion) vermiş olduğu bilgiler, altın, gümüş gibi madenlerin işletildiğini göstermektedir.⁸⁹ Arapların diğer bir geçim kaynağı da tarım, avcılık ve hayvancılıktı. Onlar daha çok deve, at, koyun ve keçi gibi hayvanlar yetiştiriyorlardı. Bunların et, süt, derilerinden yararlanıldığı gibi at ve deve taşımacılıkta çok önemli bir yere sahipti. Günümüzde dahi, Necd bölgesinde dünyaca ünlü atlar halen yetiştirilmektedir.

1.4. KÜLTÜREL HAYAT

Câhiliyye Arap kültürü hakkındaki bilgilere; günümüzde Kur'an-ı Kerim, Hadis-i Şerifler, Câhiliye Şiirleri, atasözleri ve dilden dile anlatılan menkıbeler gibi bilgi kaynakları ile ulaşılmaktadır. İnsanların inanışlarının yaşamlarına yansımaları neticesinde zamanla kendilerine has kültürleri oluşmuş ve ortaya değişik kültür birikimleri çıkmıştır. Cahiliye şiirlerine bakıldığında; kadın, içki, kabile harpleri gibi konuların ön planda olduğu görülmektedir. Toplumsal yaşamda, Câhiliyye dönemi Arap şiirlerin temasını; zulüm ve güçlünün zayıfa istediğini yaptırabileceğini gösteren kavgalar ve kabile harpleri oluşturuyordu. Cahiliye yaşantısındaki bu anlayışa şöyle geçmektedir:

“O bir aslandır, Pür-silah keçeleşmiş,

⁸⁸ Nisa, 4/ 102; Maide, 5/ 94; Enam, 6/ 7; Araf, 7/ 74; Yusuf, 12/ 18, 31; Nahl, 16/ 26, 81; Kehf, 18/ 31; Müminun, 23/ 12-16; Nur, 24/ 31; Sebe, 34/ 13, Zümer, 39/ 20; Mümin, 40/ 71; Zuhuruf, 43/ 34, 71; Rahman, 55/ 35, 72; Vakıa, 56/ 15-18; Hadid, 57/ 25; Hakka, 69/ 32; Abese, 80/ 27-32; Derveze, *Hiz. Muhammed'in Hayatı*, C. I, ss. 63, 72-78; Es'ad, *Tarih-i Din-i İslam*, s. 143; Balci, *Peygamberlik Öncesi Hiz. Muhammed*, ss. 48-51.

⁸⁹ Ebü'l-Hasen Mukatil b. Süleyman b. Beşir el-Ezdî el-Belhi (ö. 150/767), *Tefsir-i Kebîr*, çeviren: M. Beşir Eryarsoy, İstanbul, 2006, C. IV, s. 461; Hamidullah, “Hz. Peygamber'in İslam Öncesi Seyahatleri”, çeviren: Abdullah Aydın, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Tetkikleri Dergisi*, S. 4, 1980, s. 328; Derveze, *Hiz. Muhammed'in Hayatı*, C. I, ss. 63, 72-78; Balci, *Peygamberlik Öncesi Hiz. Muhammed*, ss. 48-51; EK- 4; Ticaret Yolları Haritası. Bkz. Mâğlus, *Siyer Atlası*, s. 96; Allâme Hemedânî, *Sıfâtü Ceziretü'l-Arab* isimli eserde yarımada'daki altın ve gümüş ocaklarının yerleri belirtilmektedir. Numânî, *Sîretü'n-Nebî Son Peygamber Hiz. Muhammed*, C. I, s. 90.

Yeleleri, tırnakları kesilmemiş yiğittir.

Zulme uğrayınca zalimce karşılık verir.

Zulme uğramazsa kendisi zulme başlar”.⁹⁰

Cahiliyede şiir ve belagat zirve noktadaydı. Buna rağmen Kur'an'da, müşriklerden bu nedenle bir ayet yazmalarını istenerek âdeti meydan okunmuştur.⁹¹ Cahiliye Araplarında olan; fesahat, belagat, şiir ve hitabetin ustalığı, aralarında şiir yarışmalarının düzenlenmesini ve yarışmayı kazanan eserlerin Kâbe duvarlarına asılma âdetini getirmiştir. Kâbe'ye asılmaya layık görülen eserler (şiirler) *Muallekâtu Seb'a* (yedi askı) denilmekteydi.⁹² Kuss b. Sâide'nin hutbesi de, hitabete gösterilen örneklerdendir.⁹³

Hiz. Muhammed (sav) de şiir dinlerdi ve zaman zaman da söylenilmesini teşvik ederdi. Hansâ isimli sahabeye şiir okutmuş ve zevkle onu dinlemişti. Hansâ, Hiz. Ömer'in halifeliğinde de Kâdisiyye Gazvesi'nde oğullarını okuduğu şiirleri ile harb etmeye teşvik edip, cesaretlendirmişti. Bu dönemde yapılan savaşlarda Hansâ'nın oğullarından dördü birden şehit olmuştu. Bu sebeple Hiz. Ömer de (ra), Hansâ'ya yaptığı bu fedakârlığın karşılığı olarak 200 dirhem maaş bağlamıştı.⁹⁴

⁹⁰ İbn Hişâm, *İslâm Tarihi Sîret-i İbn Hişâm*, C. I, s. 57; Apak, *Ana Hatlarıyla İslam Öncesi Arap Tarihi ve Kültürü*, s. 116.

⁹¹ Bakara, 2/106; Enam, 6/93; Enfal, 8/31; İsra, 17/88.

⁹² İbn Hişâm, *İslâm Tarihi Sîret-i İbn Hişâm*, C. I, ss. 22-23; Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, s. 630; Sarıçam, *Hiz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, DİB Yayınları, Ankara, 2002, s. 43; Apak, “Vahiy Öncesinde Hiz. Peygamber'in Gönderildiği Sosyo-Kültürel ve Dinî Ortam”, Vahyin Nüzulünün 1400. Yılında Hiz. Muhammed-Milletler Arası Toplantı-15-17 Ekim 2010, s. 87.

⁹³ Kuss b. Sâide b. Amr el-İyâdî (ö. 600) hutbesinde, Hiz. Muhammed'in orada bulunduğu habersiz olarak yaptığı hutbesinde, şu şekilde seslenmiştir: “Ey insanlar! Geliniz, dinleyiniz, belleyiniz, ibret alınız! Yaşayan ölür, ölen fena bulur, olacak olur. Yağmur yağar, otlar biter; çocuklar doğar, anaların babaların yerini tutar. Sonra hepsi mahvolur gider. Vukuatın ardı arkası kesilmez, hepsi birbirini takip eder. Dikkat edin, söylediklerime kulak verin! Gökten haber var; yerde ibret alacak şeyler var! Yeryüzü serilmiş bir döşek, gökyüzü yüksek bir tavan. Yıldızlar yürür, denizler durur. Gelen kalmaz, giden gelmez. Acaba vardıkları yerden memnun oldukları için mi orada kalıyorlar; yoksa alıkonulup da uykuya mı dalyorlar.” Bkz. Mehmet Ali Kıpır, “Kus b. Sâide”, *DİA*, C. XXVI, TDV Yayınları, Ankara, 2002, s. 460; Abdurrahman Başçı, “Câhiliyye, Sadru'l-İslâm ve Emevî Dönemi Hitabeti”, *Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Eskişehir, S. 4, 2016, ss. 211-212.

⁹⁴ İbn Hişâm, *İslâm Tarihi Sîret-i İbn Hişâm*, C. I, s. 472-474; İmam Zehebî, *Tarihü'l İslam*, C. I, s. 321; Ahmed Cevdet Paşa, *Kıyas-ı Enbiyâ ve Tevârih-i Hulefâ*, s. 45; İbn Sa'd, *Tabakât*, C. IV, s. 36; Es'ad, *Tarih-i Din-i İslam*, ss. 185, 190-200.

Araplar arasında yaygın olan bir adet de birbirlerine kahramanlık kıssalarını anlattıkları övünme meclisleriydi. Nadr b. Haris, bu meclislerde kıssa anlatan meşhur bir hatipti.⁹⁵

Arap kültüründeki ilimlerin başlıcaları; yıldızlar ilmi (ilmu nucûm), kehanet (büyücülük-sihir) ilmi, esâtîr ilmi, kuşların uçuşundan ahkâm çıkarma (zecrû't-tâir) ilmi, iz sürme (ilm-i kıyâfet), diğer milletlerden alınan ilimler (ulum-i dâhile) ve enva ilmiydi (hava durumu ilmi).⁹⁶

Hiz. Muhammed'in büyük uğraşlar sonrası kuracağı İslâm Medeniyeti ise, "İkra" kelimesiyle başlayan, zulüm yerine ilim, bilgi, tebliğ ve adaletli yaşamayı ve yaşatmayı buyuracak, akla hitap ederek, tezekkür ve tefekkürü önerecekti.⁹⁷

1.5. DİNÎ HAYAT VE İNANÇ GRUPLARI

Bu coğrafyada, Cahiliye zamanında değişik inanç grupları bulunuyordu. Arapların çoğunluğu, Allah'ın varlık ve birliğine inanıp, yeniden dirileceğini, hesap vereceğini ve bir ceza gününün olacağını ve Allah'a iman etmenin gereğine inanıyordu. Fakat bununla beraber "Bizi sadece Allah'a yaklaştırsınlar diye kulluk ediyoruz"⁹⁸ söylemiyle de; puta tapıp, kurban kesip, ibadet ederek, yeni bir inanç sistemi oluşturmuşlardı. Yaratıcıyı kabul etmelerine rağmen, peygambere karşı çıkan ve Dehriliği savunup "Bizi sadece öldüren ve diriltten zamandır." Şeklinde düşünen değişik inanç grupları da bulunuyordu. Yahudi, Hristiyan,⁹⁹ güneş, ay, yıldız tapan Sâbîi¹⁰⁰ ve Mecusiler ile meleklerle ibadet edip, meleklerin Allah'ın kızları olduğuna inanıp, onların şefaet edeceklerini kabul eden inanç grupları da bulunmaktaydı.

⁹⁵ Bakara, 2/278; Nisa, 4/24; Maide, 5/90-91; Es'ad, *Tarih-i Din-i İslam*, s. 185; Derveze, *Hiz. Muhammed'in Hayatı*, C. I, ss. 295-310; Apak, *Ana Hatlarıyla İslam Öncesi Arap Tarihi ve Kültürü*, s. 115-128.

⁹⁶ Es'ad, *Tarih-i Din-i İslam*, ss. 176-179; Ahmed Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ ve Tevârih-i Hulefâ*, Bedir Yayınları, İstanbul, C. I, 1966, s. 46; Apak, *Ana Hatlarıyla İslam Öncesi Arap Tarihi ve Kültürü*, s. 179.

⁹⁷ Hatiboğlu, *Kültürel Mirasımızı Tenkid Zarureti*, Otto Yayınları, Ankara, 2015, s. 96; Gazali, s.12; A. Kadir Evgin, "Örnekler ile Günümüzde Hiz. Peygamberi Yanlış Anlama Sebepleri", C. IV, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2000, ss. 111-116.

⁹⁸ Zümer, 39/3.

⁹⁹ İbn Hişâm, *İslâm Tarihi Sîret-i İbn Hişâm*, C. I, s. 66; Murat AĞARI, "Hiz. Muhammed'in Hristiyan ve Yahudi Siyasetlerine Genel Bir Bakış", *Journal of Islamic Research* 2007; 20 (2), (135-144), ss. 136-138, muratagari@yyu.edu.tr; Apak, *Ana Hatlarıyla İslam Öncesi Arap Tarihi ve Kültürü*, s. 239.

¹⁰⁰ İbn Hişâm, *İslâm Tarihi Sîret-i İbn Hişâm*, C. I, s. 65; Taberi, *Tarih-i Taberî*, C. I, s. 174; Es'ad, *Tarih-i Din-i İslam*, ss. 246-247; Çelikkol, *İslam Öncesi Mekke*, ss. 181-183.

Bunların yanında, Allah'ın birliğine ve ahiret gününe inanmayan, zamanın sonsuzluğuna inanan¹⁰¹ ve cinleri ilâh kabul edenler de bulunuyordu.¹⁰²

Yarımada da en yaygın olan inanç grubu, puta tapıcılıktı. Puta tapıcılığın ne zaman başladığı ve kim tarafından başlatıldığı konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Bu anlamda ilk putun Kâbe'de görülmesi, Kâbe perdedarlığı da yapan Amr b. Luhayy; hastalığı sebebiyle gittiği ve şifalı suların da bulunduğu Suriye Belkâ'dan getirdiği¹⁰³ put ile başladığı rivayeti bulunmaktadır. Amr b. Luhayy; Meâb'da (Moab) Amâlika kabilesinde putlara tapınıldığını görmüş, mahiyetini merak ederek sebebini sormuş. Amâlikalılar da bu putların insan şeklinde yapılmış ilâhları olduğunu ve bunların kendilerine yardım etmede aracı olduklarını öğrenince de, Arabistan'a götürmek üzere bir put istemiş. Amâlikalılar kendisine kırmızı akikten yapılmış *Hübel* (veya *Menât*) adlı bir put vermişlerdir. Amr da bu putu Mekke'ye getirmiş ve Zemzem kuyusunun üst tarafına koymuş ve herkesi ona tapınmaya çağırarak yeni bir adet başlatmıştır. Başka bir rivayete göre de Amr b. Luhayy, Hübel putunu el-Cezîre'deki Hît şehrinden getirmiştir. O tarihten itibaren halk Hz. İbrahim'in tebliğ ettiği Hanîf dinini bozup, bazı ilaveler ile putperestliği başlatmışlardır.¹⁰⁴

Evs ve Hazreç Kabilesi mensupları; hac ibadetinde diğer hacılar gibi hac eder, vakfe yapar, fakat tıraşlarını *Menat* putunun yanında olurlar ve ihramdan orada çıkarlardı. Menat putu da, Amr b. Luhayy tarafından sahile dikilen Ezd ve Gassan Kabilesinin putuydu. *Lât* putunun da Amr b. Luhayy tarafından dikildiği de rivayet

¹⁰¹ Toshihiko Izutsu, *Kur'an'da Allah ve İnsan*, Ankara Üniversitesi ilahiyat Fakültesi Yayınları 126, çeviren: Süleyman Ateş, Ankara, 1975, ss. 19-20, 99-103; Çelikkol, *İslam Öncesi Mekke*, ss. 179-191.

¹⁰² İbn İshâk, *Hiz. Peygamber'in Hayatı ve Gazveleri Kitâbü's-Siyer ve'l-meğazî*, ss. 165-168; Sarıçam, "Hz. Muhammed'in Peygamber Olarak Gönderildiği Ortam", ss. 1-32; Sıddık Ünal, "Hz. Muhammed'in Arabistan Yarımadasındaki Yahudilerle İlişkileri", *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 2, Elazığ, 2015, ss. 49-71; Çelikkol, *İslam Öncesi Mekke*, ss. 186-199; EK- 5: Kavimler ve Putlar. Bkz. Mâğlus, *Siyer Atlası*, s. 92.

¹⁰³ Ramazan Boyacıoğlu, "Hz. Muhammed'in Vahiy Öncesi Dönemi", C. IV, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sivas, 2001, S. 1, (1-16), s.3; Belkâ; Şu an Ürdün topraklarında bulunmaktadır.

¹⁰⁴ Abdülkerim Özeydin, "Amr b. Luhay", *DİA*, C. III. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, 1991, s. 87.

edilmiştir.¹⁰⁵ *İsaf* ve *Naile* putları Safa ve Merve tepelerine dikilmiştir.¹⁰⁶ *Uzza*¹⁰⁷ ve *Hübel* putları cahiliye Araplarının en çok önem verdikleri putlardandı.¹⁰⁸

Hübel'in yanında fal oku (*kıdâh*)¹⁰⁹ çekilirdi. Fal oku çekmek isteyen kişi, put bakıcısına¹¹⁰ 100 dirhem para vererek ok çekerti. Ok çektiren görevli kişi şu şekilde dua ederdi: “*Allah’ım! Bugün onun eliyle bize doğru olanı çıkar.*”¹¹¹ Aslında fal okları arzularına ters çıktığında bu kişiler; putlara kızabiliyorlardı.¹¹² Evlerinde oluşturdukları put köşelerindeki putlardan; yolculuğa çıkarken ve yolculuk dönüşlerinde putlarına el, yüzlerini sürerek bereket umarlardı. Hac esnasındaki telbiye ye putlarının adını da ilave etmişlerdi.¹¹³ Bu inanış, Mekke fethinde putların Hz. Muhammed (sav) tarafından yıktırılmasına değin sürmüştü.¹¹⁴

¹⁰⁵ İbn Hişâm, *İslâm Tarihi Sîret-i İbn Hişâm*, C. I, ss. 116-118.

¹⁰⁶ İsaf ve Nâile İsf b. Ya'lâ denilen erkek ve Zeyd'in kızı Nâile isimli birbirine âşık olan iki kişi hac için Kâbe'ye aileleri ile geldiklerinde Kâbenin içinde gizlice beraber olmuşlar, bu nedenle taşâ dönüşmüşlerdi. İbn Hişâm'a göre de Hz. Aîşe'den rivayet ile putlar Cürhüm kabilesinden İsf b. Amr ve Nâile bt. Sehl olarak bilinen iki kişiyi temsil etmekteydi. Bkz. İbn Hişâm, *İslâm Tarihi Sîret-i İbn Hişâm*, C. I, s. 123.

¹⁰⁷ Uzza, Kureyşlilerin en büyük putu idi. Uzza, Şam Bölgesinde Nahle kuzeyinde Mekke'den Irak'a çıkışta, Hurâd isimli vadide bulunuyordu. Hacılar en son tavaf ederler ve ihramlarını burada çıkarırlardı. Hâlid b. Velîd'i, Hz. Resulullah (sav) göndererek o putu yıktırması ve bekçisi Dübeyye'yi Hâlid öldürmüştü. Bkz. İbn Hişâm, *İslâm Tarihi Sîret-i İbn Hişâm*, C. I, s. 118.

¹⁰⁸ Önemli putlar şunlardır; Suvâ idi. Suvâ, Yenbu Bölgesinin Ruhât yöresindeydi. Bekçisi de Lihyân oğullarıydı. Kelb kabilesinin erkek şeklinde 'Vedd', Tay kabilesinin aslan şeklinde 'Yeğus', Yemen'de Hemedan kabilesi putu, at şeklinde 'Yeûk', Yemen Himyer'de Zü'l-kilâ kabilesinin putu gerges kuşu şeklindeydi. Ayrıca 'Nesr' denilen putta vardı. İbnü'l-Kelbî'ye göre, Himyeriler Nesr'i put edinmişlerdi. Bkz. İbnü'l-Kelbî, *Kitâbü'l-Esnam Putlar Kitabı*, ss. 38-44; İbn Hişâm, *İslâm Tarihi Sîret-i İbn Hişâm*, *İslâm Tarihi Sîret-i İbn Hişâm*, s. 117, 158; Es'ad, *Tarih-i Din-i İslam*, s. 281; İsmail Cerrahoğlu, “Kur'an'ı Kerim ve Hanifler”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1963, C. XI, (s. 81-92), ss. 82-84; Mâğlûs, *Siyer Atlası*, s. 93.

¹⁰⁹ Kıdâh; odundan yapılmış oklara denir. Bkz. İbn İshâk, *Kitâbü's-Siyer ve'l-Meğazî*, Hz. Peygamber'in Hayatı ve Gazveleri, s. 49.

¹¹⁰ İbn İshâk, *Siyer-i İbn İshâk*, Hz. Muhammed'in Hayatı, ss. 77-78; İbn Hişâm, *İslâm Tarihi Sîret-i İbn Hişâm*, C. I, s. 125.

¹¹¹ İbn İshâk, *Kitâbü's-Siyer ve'l-Meğazî*, Hz. Peygamber'in Hayatı ve Gazveleri, ss. 5, 149, 155, 138; İbnü'l-Kelbî, *Kitâbü'l-Esnam Putlar Kitabı*, s. 40 ve 66; İbn Hişâm, *İslâm Tarihi Sîret-i İbn Hişâm*, C. I, s. 123; Ezrakî, *Ahbâru Mekke*, s. 183; Şehristânî, *el-Milel ve'n-Nihal Dinler, Mezhepler ve Felsefi Sistemler Tarihi*, s. 770; Soysaldı, Mehmet, “İslam Öncesi Mekke Toplumunda Namaz, Zekât, Oruç Ve Hac Uygulamaları”, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi*, msoysaldi@hotmail.com, Erişim tarihi: 02.Şubat.2018.

¹¹² Zû Halese, öldürülen babasının intikamını almak için putuna gelmiş kişiydi, ne yapması gerektiği konusunda karar vermek için oklardan fal için ok çekmiş. Ama çektiği ok'ta intikam almaması yönünde ok çıkınca bu duruma sinirlenmiş, bunun üzerine müşrik puta söylenerek: “*Senin şeyhinde (babanda) kabre konulmuş olsaydı, mütecavizleri katletmekten yalan yere nehiy etmezdin.*” diyerek puta taş atmıştır. Bkz. İbn Hişâm, *İslâm Tarihi Sîret-i İbn Hişâm*, C. I, s. 127.

¹¹³ İbn İshâk, *Kitâbü's-Siyer ve'l-Meğazî*, Hz. Peygamber'in Hayatı ve Gazveleri, s. 173; İbnü'l-Kelbî, *Kitâbü'l-Esnam Putlar Kitabı*, ss. 33-35; İbn Hişâm, *İslâm Tarihi Sîret-i İbn Hişâm*, *İslâm Tarihi Sîret-i İbn Hişâm*, C. I, ss. 123; Ezrakî, *Ahbâru Mekke*, s. 24; Mesela Nizâr kabilesinin telbiyesi şu şekildeydi; “*Buyur Allah’ım buyur! Buyur senin ortağın yoktur! Ancak bir ortağın vardır, o da senin hükümündedir. Sen ona ve onun sahip olduklarına hükmedersin.*”

¹¹⁴ İsra, 17/81; İbn Şihâb ez-Zühri, *el-Meğazî*, s. 76-89.

Cahiliye döneminde puta tapmayanlar da bulunmaktaydı. Varaka b. Nevfel, Zeyd b. Amr ve Ubeydullah b. Cahş gibi bir grupta ayrı puta tapmayıp, Hz. İbrahim'in (as) getirdiği kurallara uyuyordu ve bunlara *Hanifler* denilmekteydi.¹¹⁵

Put a tapanlar, yolculukları esnasında konakladıklarında etraftan dört tane taş bulup, içlerinden en güzel taşı seçerek, ona tapınıyorlar ve diğer üç adet taşın üzerine tenceresini koyup yemek yapıyorlardı. Taş bulamadıklarında ise, topraktan bir tümsek yapıp, koyunu getirip, o tümseğin üzerine koyunun sütünü sağıp, sonra o tümseğin etrafında tavaf yapmaktaydılar.¹¹⁶

Cahiliye toplumunda; Hz. İbrahim'den (as) beri gelen ibadet şekillerinden olan hac, zekât, oruç ibadeti kısmen de olsa uygulanıyor ve itikâfa giriliyordu. Yine namaz, çocukların sünnet edilmesi, gusül abdesti almak, yağmur duasına çıkmak gibi uygulamalar bunlardandı. Ebu Zer el-Gıfar ve Kus b. Sâide (ö. 600), namaz kılanlardandı.¹¹⁷

Cahiliye'de Mekkeliler; Kâbe'nin günah işlenmiş bir elbise ile tavaf edilemeyeceğini, ya çıplak, ya da Mekkelilerden alacakları yeni elbiseler ile tavaf edilebileceği şart koşuyorlardı. Kâbe'yi ancak *Hums ehli* (Mekkeliler) kendi elbiseleri ile tavaf edebiliyorlardı. Hums ehli; Mekke dışından Kâbe'ye ziyarette gelenlerin giydikleri ve günah işlenmiş olduğunu kabul ettikleri elbiselere, "*el-likâ*" (atılmış) derlerdi. Hums ehli; sadece kendilerine mahsus olan *Nemre* denilen yeri kendilerine vakfe yeri tayin edip arefe günü akşamı Nemre'de vakfe yapıp, sabaha karşı Müzdelife'den ayrılıyorlardı. Mekkeliler müşrikler bu durumlarını, üstünlük ifadesi

¹¹⁵ İbn İshâk, *Kitâbü's-Siyer ve'l-Meğazî, Hz. Peygamber'in Hayatı ve Gazveleri*, ss. 165-170; Hizmetli, *Başlangıçtan İlk Dört Halife Devri Sonuna Kadar İslam Tarihi*, s. 85; Ömer Rıza Doğrul, *Büyük İslam Tarihi Asr-ı Saadet*, Eser Neşriyat, İstanbul, 1978, C. I, s. 98; Apak, *Ana Hatlarıyla İslâm Tarihi (I)*, Hz. Muhammed Dönemi, s. 259; Çelikkol, *İslam Öncesi Mekke*, ss. 191-199.

¹¹⁶ İbn İshâk, *Hz. Peygamber'in Hayatı ve Gazveleri Kitâbü's-Siyer ve'l-Meğazî*, ss. 173-174; İbnü'l-Kelbî, *Kitâbü'l-Esnam Putlar Kitabı*, ss. 37-38; İbn Hişâm, *İslâm Tarihi Sîret-i İbn Hişâm*, C. I, ss. 118-124; Ünal, "Risalet Öncesinde Arap Yarımadasındaki Dinler ve Bir Peygamber Beklentisi" *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 6 (2001), s. 93; Balcı, *Peygamberlik Öncesi Hz. Muhammed*, s. 56; Zeki Tan, Kur'an Öncesi Arap Toplumunun Örf ve Adetlerini Bilmenin Kur'an'ı Anlamadaki Rolü: Kurban Örneği", *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Konya, 2011, S. 32, 2011, s. 146; Çelikkol, *İslam Öncesi Mekke*, ss. 164-165; Hizmetli, *Başlangıçtan İlk Dört Halife Devri Sonuna Kadar İslam Tarihi*, 89.

¹¹⁷ Ezrakî, *Ahbârü Mekke*, s. 24; İmam Zehebî, *Tarihü'l İslam*, C. I, s. 120; Balcı, *Peygamberlik Öncesi Hz. Muhammed*, s. 79; Mustafa Öztürk, "İslam Öncesi Arap Toplumunda Ahval-i Şahsiyye Hukuku", 8. Türkiye Tefsir Akademisyenleri Buluşması Sempozyum Kur'an'ın Anlaşılmasına Katkısı Açısından Kur'an Öncesi Mekke Toplumu 1-3 Temmuz 2011, *İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür Ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı Kültür Müdürlüğü Yayınları*, (229-273), s. 234.

olarak görüyorlar ve bu uygulamaya “*el-Hums*”¹¹⁸ veya “*Ahmesilik kuralları*” deniliyordu. Kendilerini “*Cârullah*” (Allah’ın Komşuları), “*Ehlullah*” (Allah Dostları) olarak görüyorlar; “*Biz İbrahim’in oğullarıyız. Hürmet ehliyiz ve Beyt’in velileriyiz... Bizim değerli mertebemizin de misli yoktur.*” diye diğer Araplardan farklı bir yerde olduklarını kabul ediyorlardı.¹¹⁹

İbrahim (as) zamanına kadar dayandırılan bir başka inanç da Sâbilik inancıydı. Kinâne Kabilesi, *Ay’a*; Temim Kabilesi, *Debburan*; Kays Kabilesi *Şî’râ*; Esed Kabilesi, *Utarid*; Lâhm ve Cüzâm Kabilesi, *Müşteri* yıldızına tapıyordu.¹²⁰ Güneşe tapanlar güneşin doğuşunda, zevalinde ve batışında olmak üzere günde 3 defa dua ederek ibadet ediyorlardı.

İslâm Medeniyetinin kurulmasında Hz. Muhammed’i bekleyen problemlerin kaynağının tespitini yapma adına bölge insanının örf ve adetleri gereği tebliğde olumsuz müdahalelerinin tahayyülü için coğrafi şartlar ilk planda incelenmiştir. Yarımada insanın kapalı toplum yaşamı ve kabile içi kuralların uygulanmasında İslâm’ın tebliğinde yaşanacak zorlukların anlaşılması için sosyal, ekonomik, kültürel şartlar ve çeşitli dini inanışlar incelenmiştir.

Çalışmadaki birinci bölüm ile Hz. Muhammed’in milâdi 610 yılında başlayan İslâm’ı tebliğde yaşadığı sıkıntıların tefekkür edilebilmesi kolaylaştırılmak istenmiştir. Hz. Muhammed’e annesi gibi yakın olan kadınların desteklerinin tebliğdeki öneminin anlaşılması adına yarımadaadaki o günün yaşam şartları ilk kaynaklardan araştırılmıştır.

¹¹⁸ İbn İshâk, *Siyer-i İbn İshâk, Hz. Muhammed’in Hayatı*, ss. 149-155; İbn Hişâm, *İslâm Tarihi Sîret-i İbn Hişâm*, C. I, s. 265; Hamid Algar, “Hums“, C. XVIII, *DİA*, İstanbul, 1998, ss. 364-365.

¹¹⁹ İbn İshâk, *Siyer-i İbn İshâk Hz. Muhammed’in Hayatı*, s. 154; İbn İshâk, *Hz. Peygamber’in Hayatı ve Gazveleri Kitâbü’s-Siyer ve’l-Meğazî*, ss. 138, 140, 146, 151,154; İbn Hişâm, *İslâm Tarihi Sîret-i İbn Hişâm*, C. I, s. 226; Ezrakî, *Ahbârü Mekke*, s. 171; Buhârî, Mescid-i Haram, 813, *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrid-i Sarih Tercemesi ve Şerhi*, C. VI, s. 138; İmam Zehebî, *Tarihü’l-İslam*, C. I, s. 112, 134; Muhammed b. Salih ed-Dimaşkî (ö. 1311/1893), *Peygamber Külliyyatı*, Ocak Yayıncılık, İstanbul, 2006, C. I, s. 134; Balcı, *Peygamberlik Öncesi Hz. Muhammed*, ss. 86-93.

¹²⁰ İbn Sa’d, *Tabakât*, C. I, s. 151; Ali Himmet Berki, Osman Keskiöğlu, *Hz. Muhammed ve Hayatı*, DİB Yayınları, Ankara, 2006, s. 22; Fayda, “İslamiyet’in Güney Arabistan’a Yayılışı”, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Doktora Tezi, Ankara, 1982, ss. 23-94; Sarıçam, “Hz. Muhammed’in Peygamber Olarak Gönderildiği Ortam”, ss. 25-32.

İKİNCİ BÖLÜM

PEYGAMBERİN YETİŞMESİNDE ETKİLİ OLAN KADINLAR

2.1. HZ. MUHAMMED'İN (SAV) NESEBİ

Hız. Muhammed'in (sav) şeceresinin,¹²¹ kaynaklarda Hız. Âdem'e (as) kadar ulaştırıldığı görülmektedir.¹²² Benî Adnân'a kadar belirtilen şecerede ihtilâf bulunmamaktadır. Kusay b. Kilâb ve Zühre, Hız. Muhammed'in (sav) şeceresinde bulunan dedelerindendir. Kusay'ın oğulları; Abdümenaf, Abdü'ddâr, Abdüluzzâ'dır.¹²³ Abdümenaf'ın (asıl ismi: Muğire, künyesi: Şems'tir.) oğulları; Hâşim, Abdu's-Şems, Muttalib, Nevfel'dir.¹²⁴ Hâşim'in oğlu, Abdülmuttalib'tir. Abdülmuttalib'in oğulları; Leheb, Zübeyr, Hamza, Abdullah, Ebu Talib, Abbas, Haris'tir. Hız. Muhammed'in babası, Abdülmuttalib'in oğlu Abdullah'tır.¹²⁵ Hız. Muhammed'in (sav) Hız. Hatice'den (ra) doğan çocukları; Kasım, Zeyneb, Ümmü Gülsüm, Rukiyye, Fatma, Tahir, Tayyib'dir.¹²⁶ Hız. Muhammed'e (sav) ilk doğan evladının isminden dolayı *Ebu'l-Kasım* da denilmiştir. Hız. Muhammed'in, Hız. Fatıma

¹²¹ İbn İshâk, *Siyer-i İbn İshâk, Hız. Muhammed'in Hayatı*, ss. 65-67; İbn Hişâm, *İslâm Tarihi Sîret-i İbn Hişâm*, C. I, ss. 37-38; İbn Sa'd, *Tabakât*, C. I, ss. 39-44; Taberi, *Tarih-i Taberî*, C. III, ss. 45-46; Fayda, "Hız. Muhammed (sav)", *DİA*, C. XXX, TDV Yayınları, İstanbul, 2005, s. 412; EK- 6: Şecere. Bkz. Mâğlûs, *Siyer Atlası*, s. 99.

¹²² Hız. Muhammed'in şeceresinde, Hız. Âdem'e (as) 49 ncu kişide ulaşmaktadır. Bkz. İbn İshâk, *Siyer-i İbn İshâk, Hız. Muhammed'in Hayatı*, ss. 65-67; İbn Hişâm, *İslâm Tarihi Sîret-i İbn Hişâm*, C. I, s. 38; Taberi, *Tarih-i Taberî*, C. III, s. 45.

¹²³ Taberî'de Kusay'ın oğullarından olan Abd, Abdül Kusayy olarak geçmektedir. Abdimenâf, ismi Kâbe'deki bir putun adından geliyordu. Abdimenaf'ı çok sevdiği için bu ismi oğluna vermişti. Kendisinden sonrada Kâbe sorumluluğunu da ona bırakmıştı. Bkz. Taberî, *Tarih-i Taberî*, C. III, s. 50.

¹²⁴ Taberî'de Abdimenaf'ın oğulları; Abdişems, Hâşim, Abdülmuttalib ve Rukayl olarak geçmektedir. Oğulları içinde en çok Hâşim'i sevdiği için Kâbe sorumluluğunu ona bırakmıştır. Bkz. Taberî, *Tarih-i Taberî*, C. III, s. 50.

¹²⁵ İbn İshâk, *Siyer-i İbn İshâk, Hız. Muhammed'in Hayatı*, ss. 65-67; İbn Hişâm, *İslâm Tarihi Sîret-i İbn Hişâm*, C. I, ss. 151-153, 189; İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye ve Ahbâru'l-Hulefâ, Hız. Peygamber ve Halifeler*, çeviren: Harun Bekiroğlu, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2017, s. 40; İmam Zehebî, *Tarihü'l İslam*, C. I, s. 84; Dimaşkî, *Peygamber Külliyyatı*, C. I, ss. 176-177; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Fıkhu's-Siyre*, Karınca Polen Yayınları, İstanbul, 2016, s. 85; Köksal, *İslam Tarihi*, C. I, s. 36; Emine Demil, "Hız. Peygamber'in Risâlet Öncesi Hayatına Dair Rivayetler", Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslâm Bilimleri (Hadis) Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara, 2016, s. 41; Fayda, "Hız. Muhammed (sav)", C. XXX, s. 412.

¹²⁶ İbn İshâk, *Siyer-i İbn İshâk, Hız. Muhammed'in Hayatı*, çeviren: Muhammed Hamidullah, s. 133; Aynur Uraler, "Rukiyye", C. XXXV, DİA, TDV Yayınları, İstanbul, 2008, s. 219; İbn Hişâm'a göre çocukları; Kasım, Tayyib, Tahir, Rukiyye, Zeyneb, Ümmü Gülsüm, Fatıma'dır. Bkz. İbn Hişâm, *İslâm Tarihi Sîret-i İbn Hişâm*, C. I, s. 253; İbn Sa'd'a göre; sırasıyla Kasım, Zeyneb, Rukiyye, Fatıma, Ümmü Gülsüm, Abdullah Tayyib, Tahir'de denilmiştir. Kasım ve Abdullah Mekke'de vefat etmiştir. Bkz. İbn Sa'd, *Tabakât*, C. I, s. 121; Taberî'ye göre; üç oğlu ve dört kızı dünyaya gelmiştir. Bunlar; Kasım, Tahir, Tayyib, Zeyneb, Rukiyye, Ümmü Gülsüm Fatıma'dır. Bkz. Taberî, *Tarih-i Taberî*, C. I, s. 59.

(ra) haricindeki çocukları kendisinin sağlığında vefat etmiştir. Hz. Muhammed'in İbrahim isimli çocuğu Hz. Mariya'dan dünyaya gelmiştir. İbrahim dışındaki bütün evlâtları ilk eşi Hz. Hatice'den doğmuştur.¹²⁷

Abdumenaf'ın oğlu Haşim, varlıklı ve hacılara yemek ikram eden cömert biridir. Terviye gününden bir gün önce Mekke, Mina ve Arafat'ta hacılara ilk yemek ikram eden kişidir.¹²⁸ Cahiliye döneminde önemli bir gelir kaynağı olan Şam'a, ilk ticarî seferi düzenleyen de Haşim olduğu rivayet edilmektedir.¹²⁹ Haşim'in asıl adının Amr olmasına rağmen, kendisine Hâşim denilmesinin sebebi; hacılar için Mekke'de ilk defa *tirid yemeği* yaptırarak hacılara ikram etmesidir.

Kâbe hizmetleri¹³⁰ Haşim'in sorumluluğunda idi. Haşim ticarî ve siyasi otoriteleriyle temaslar kurup, anlaşmalar yapan güvenilir bir kişiliğe sahipti. Haşim, hacıların ve Kureyş kabilesinin su ihtiyacını karşılamak için Mekke'de iki büyük kuyu kazdırmış, hac mevsiminde Mekke kuyularından develerle tuluklar içine su taşıtmıştı.¹³¹ O, Zemzem kuyusunun yanına deriden havuz yaptırıp, havuzları su ile doldurarak, hacıların su ihtiyacını bu şekilde karşılamıştı.¹³² Haşim; Suriye hâkimi Bizans İmparatoru 1. Leone ve yol boyunca yurtlarından geçmek zorunda olduğu aşiret ve kabilelerle samimi diplomatik ilişkiler kurarak ticaret ağını İran, Yemen, Habeşistan ve Anadolu'ya kadar genişletmişti. Haşim, Hazreç'e bağlı Beni Neccar Ailesinin kızlarından olan Yesrib'li (Medine) Selma bt. Amru b. Zeyd¹³³ ile evlenmişti. Haşim, Hazreçli bir kadın olan Selma'ya yaptığı evlenme teklifini; Selma, ilk doğumunu Medine'de yapma şartıyla kabul etmişti. Evlilik sonrası Selma doğum yapmasına az kala Mekke'den Medine'ye gelmişti. Bu evlilikten dünyaya gelen Abdülmuttalib'in evlatları ve dolayısı ile torunu olan Hz. Muhammed'in (sav) Hazreçten

¹²⁷ İbn İshâk, *Siyer-i İbn İshâk Hz. Muhammed'in Hayatı*, s. 163; İbn Sa'd, *Tabakât*, C. I, s. 121; Taberi, *Tarih-i Taberî*, C. III, s. 57; Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, s. 69; Zehebi, C. I, s. 131, *Fıkhu's-Siyre*, s. 104; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdu'l-Meâd Fi Hedyi Hayri'l-İbâd*, çeviren: Şükrü Özen, İklim Yayınları, İstanbul, 1988, C. I, s. 98; İbn Kesîr, *es-Siyretu'n-Nebeviyye, Hz. Peygamber'in Hayatı*, s. 143; M. Yaşar Kandemir, "Hatice", C. XVI, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 1997, s. 466.

¹²⁸ İbn Hişâm, *İslâm Tarihi Sîret-i İbn Hişâm*, C. I, ss. 187-188; İbn Sa'd, *Tabakât*, C. I, s. 65.

¹²⁹ İbn Hişâm, *İslâm Tarihi Sîret-i İbn Hişâm*, C. I, s. 187; İbn Sa'd, *Tabakât*, C. I, ss. 62-63; Doğrul, *Büyük İslam Tarihi Asr-ı Saadet*, C. I, s. 122.

¹³⁰ İbn Hişâm, *İslâm Tarihi Sîret-i İbn Hişâm*, C. I, ss. 171-180; İbn Sa'd, *Tabakât*, C. I, s. 70; Taberi, *Tarih-i Taberî*, C. III, s. 49; EK- 7: Kâbe Hizmetleri. Bkz. Doğrul, *Büyük İslam Tarihi Asr-ı Saadet*, C. I, s. 158; Mâğlûs, *Siyer Atlası*, s. 100; Çelikkol, *İslam Öncesi Mekke*, ss. 223-245.

¹³¹ İbn Hişâm, *İslâm Tarihi Sîret-i İbn Hişâm*, C. I, ss. 202-203; İbn Sa'd, *Tabakât*, C. I, ss. 65.

¹³² İbn Hişâm, *İslâm Tarihi Sîret-i İbn Hişâm*, C. I, ss. 179, 187; Ebu Cafer b. Muhammed et-Taberî, *Tarih-i Taberî*, C. III, s. 50.

¹³³ Selma'nın babası Amr isminde Adiyy b. Neccaroğulları Kabilesindendi. Bkz. İbn Hişâm, *İslâm Tarihi Sîret-i İbn Hişâm*, C. I, s. 188; İbn Sa'd, *Tabakât*, C. I, s. 65.

Neccâroğulları'nın yeğeni idi. Bu nedenle, Neccaroğulları, Hz. Muhammed'in dayılarıydı.¹³⁴

Bu evlilikten Şeybe (Abdūlmuttalib m. 495), buluş çağına kadar annesinin yanında büyümüşü. Şeybe ismi, (*Şeybetu 'l-Hamd*) doğuştan saçlarında olan beyazlık nedeniyle kendisine verilmişti. Fakat bu evlilik kısa sürmüş, Haşim, ticaret maksadıyla gittiği Gazze'de vefat etmiş, oraya defnedilmişti (m. 497). Bu nedenle Şeybe (Abdūlmuttalib) doğumdan sonra annesiyle Medine'de kalmış. Şeybe'nin amcası Muttalib; yeğeninin varlığından haberdar olunca, Medine'ye gelerek Haşim'in eşi olan Selma'dan; Şeybe'yi istemiş ve onu devesinin terkinde Mekke'ye getirmiştir. Mekkeliler, Muttalib'in kölesi anlamında Şeybe'ye *Abdūlmuttalib* ismini vermişti.¹³⁵

Abdūlmuttalib (Şeybe), babası Haşim'e benzemekteydi. Babası gibi cömertti. Hz. Muhammed'in (sav) uygulamalarına bakıldığında, kişiliğinin alt yapısında büyük dede Kusayy'ın mücadelecî ruhu ile Haşim ve Abdūlmuttalib'in diğergamlığı görölüyordu.

Amca Muttalib, Yemen'in Redman beldesinde vefat etmiş. Bu nedenle Kâbe hizmetleri Abdūlmuttalib'in sorumluluğuna geçmişti.¹³⁶ Abdūlmuttalib de, dedeleri gibi Kâbe hizmetleri sorumlusu olarak, hacılara verilen su ve yemek hizmeti yanında, hacıların sorunlarının çözümü için her an Kâbe'de hazır bulunuyordu. Abdūlmuttalib, dağlarda aç kalmış kurda kuşa dahi yem veren, Kâbe'yi çok tavaf eden, zemzem havuzlarının her zaman dolu olmasını sağlayan yardımsever birisiydi.¹³⁷ Hacılara deve sütü ile balı karıştırıp ikram ediyordu. "*Vallahi şu dünyanın arkasında bir dünya daha var ki, iyilik edenler orada, iyiliklerinin mükâfatını görecekler kötülük edenlerde orada kötülüklerinin cezasını çekeceklerdir!*" diyen cömert biriydi.¹³⁸ Abdūlmuttalib,

¹³⁴ İbn İshâk, *Siyer-i İbn İshâk Hz. Muhammed'in Hayatı*, s. 88; İbn Hişâm, *İslâm Tarihi Sîret-i İbn Hişâm*, C. I, s. 188, 226; Casim Avcı, "Peygamberliğinden Önce Hz. Muhammed (sav) Vahyin Nüzulünün 1400 Yılında Hz. Muhammed", 15-17 Ekim 2010 Milletler Arası Toplantı, *İSAV*, İstanbul, 2011, s. 131; İbrahim Sarıçam, "Neccar", *DİA*, C. XXXII, TDV Yayınları, İstanbul, 2006, s. 480.

¹³⁵ İbn Hişâm, *İslâm Tarihi Sîret-i İbn Hişâm*, C. I, s. 189; İbn Sa'd, *Tabakât*, C. I, ss. 68-71; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye Büyük İslâm Tarihi*, s. 401; Seyyid Ebü'l-Alâ Mevdûdî (1903-1979), *Tarih Boyunca Tevhid Mücadelesi ve Hz. Peygamber'in Hayatı*, çeviren: Ahmet Asrar, Pınar Yayınları, İstanbul, 1984, ss. 52-54.

¹³⁶ İbn Hişâm, *İslâm Tarihi Sîret-i İbn Hişâm*, C. I, ss. 109, 195-196; İbn Kesîr, *es-Siyretu'n-Nebeviyye, Hz. Peygamber'in Hayatı*, s. 116; Köksal, *İslam Tarihi*, C. I, ss. 105-109; Adem Apak, "İslâm Öncesi Dönemde Mekke İdare Sistemi ve Siyasetinin Oluşumu", C. X, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 1, 2001, (177-194), ss. 189-191.

¹³⁷ İbn Şihâb ez-Zühri, *el-Meğâzi*, s. 27; İbn Hişâm, *İslâm Tarihi Sîret-i İbn Hişâm*, C. I, ss. 179.

¹³⁸ İbn İshâk, *Siyer-i İbn İshâk Hz. Muhammed'in Hayatı*, s.179; İbn Hişâm, *İslâm Tarihi Sîret-i İbn Hişâm*, C. I, ss. 311-312; Taberi, *Tarih-i Taberî*, C. III, ss. 49-50; Köksal, *İslam Tarihi*, C. I, ss. 77, 123,

Câhiliyye adetlerinden olan kız çocuklarının öldürülmesini de asla kabul etmemişti. Nitekim kendisinin 6 tane kız çocuğu yetiştirmiş olması bunun en bariz göstergesiydi.

Kapalı Zemzem Kuyusu, ancak Abdülmuttalib tarafından tekrar açılarak hacıların hizmetine sunulmuştu. Bu olayla ilgili olarak anlatılan rivayette; Abdülmuttalib, Hicr-i İsmail yakınında minderinde uyurken gördüğü rüya üzerine Kureyşlilere: “*Ey Kureyş! Zemzem’i kazmak ile emir olundum.*” diye seslenmişti.¹³⁹ Abdülmuttalib’e, rüyasında kapalı olan zemzem kuyusunun, karınca yuvasının yanındaki karganın gagaladığı yerde olduğu söylenmişti.¹⁴⁰

Bu nedenle Abdülmuttalib kuyuyu açmak istemiş fakat Kureyşliler açmasına müsaade etmemişlerdi.¹⁴¹ Rivayete göre Zemzem kuyusunun olduğu yerde Müşrikler kurban kesmekteydiler. Burası Naile ve İsâf putlarının arasında bulunan bir yerdi. Zemzem kuyusunun açılmasına Kureyşliler bu nedenle müsaade etmeyip engel olmak istemişler, ancak daha sonra meselenin hakeme başvurarak çözülmesi konusunda Abdülmuttalib ile anlaşmışlardı. Meselenin karara bağlanması için Şam eşrafından Beni Sad b. Huzeym kabilesine mensup kadın kâhine gitme konusunda anlaşmışlar. Mekkeliler ile kalabalık bir grup olarak yola çıkmışlar, yolda sularının bitmesi üzerine susuzluktan ölecek duruma gelmişler; Şam Mekke arası çölü geçemeyeceklerini anlamışlardı. Heyette bulunanlarca, Abdülmuttalib’in su aramak için devesine binip gitmek istediğinde devesinin ayağı altından suyun kaynadığı görülmüş; bunun üzerine Kureyşliler, Allah Teâlâ’nın Abdülmuttalib’e açıkça yardım ettiği kanaatine varmışlar ve Mekke’ye geri dönerek Abdülmuttalib’in kuyuyu açmasına müsaade etmişlerdir.¹⁴²

Abdülmuttalib, oğlu Haris ile kuyuyu kazmış, kuyudan çıkan eşyaların taksimi için çekilen fal okuna göre, iki altın geyik Kâbe’ye bırakılmış, kılıçları da Abdülmuttalib’e kalmıştı. Kuyudan 100 kılıç, 100 zırh, çömllekler ve çeşitli kulplu toprak kaplar çıkarılmıştı.¹⁴³

Kasım Şulul, “Allah’ın Himayesinde Yetim ve Öksüz Bir Çocuk“, *Derin Tarih Dergisi*, Turkuvaaz Yayınları, İstanbul, 2016, Özel Sayı: 5, s. 16; Sarıçam, *Hiz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, s. 81.

¹³⁹ İbn İshâk, *Siyer-i İbn İshâk*, *Hiz. Muhammed’in Hayatı*, ss. 67, 115; İbn Hişâm, *İslâm Tarihi Sîret-i İbn Hişâm*, C. I, s. 196; İbn Sa’d, *Tabakât*, C. I, ss. 76-80.

¹⁴⁰ İbn İshâk, *Siyer-i İbn İshâk*, *Hiz. Muhammed’in Hayatı*, s. 68; İbn Hişâm, *İslâm Tarihi Sîret-i İbn Hişâm*, C. I, ss. 155-162.

¹⁴¹ Bkz. İbn İshâk, *Siyer-i İbn İshâk*, *Hiz. Muhammed’in Hayatı*, ss. 67-69; İbn Hişâm, *İslâm Tarihi Sîret-i İbn Hişâm*, C. I, s. 198; İmam Zehebî, *Tarihü’l İslam*, C. I, s. 117.

¹⁴² İbn İshâk, *Siyer-i İbn İshâk*, *Tabakât*, *Hiz. Muhammed’in Hayatı*, ss. 69-71; İbn Hişâm, *İslâm Tarihi Sîret-i İbn Hişâm*, C. I, s. 155; İbn Sa’d, *Tabakât*, C. I, s. 70.

¹⁴³ İbn Şihâb ez-Zühri, *el-Meğâzi*, s. 28; İbn İshâk, *Siyer-i İbn İshâk*, *Hiz. Muhammed’in Hayatı*, ss. 70-71; İbn İshâk, *Kitâbü’s-Siyer ve’l-Meğâzi*, *Hiz. Peygamber’in Hayatı ve Gazveleri*, ss. 43-50; İbn Hişâm,

Abdūlmuttalib; Zemzem kuyusunu kazma konusunda Kureyşlilerin baskılarına karşı koymada zayıf kalınca o zaman, on tane oğlu olursa bunlardan birini Allah için kurban edeceğine dair söz vermişti. Nihayet on oğlu olduğunda da adağını yerine getirmek istemesi üzerine Kureyşliler buna karşı çıkmış. Ancak onuncu çekilişte fal oku, deveden taraf çıkmasıyla Hz. Muhammed'in babası Abdullah kurban edilmekten kurtulmuştu.¹⁴⁴ Hz. Muhammed (sav) bu durumu anlatırken; “*Ben iki kurbanlığın oğluyum*” (*İbn Zebîhayn*) diyerek bu olayı teyid etmiştir.¹⁴⁵

2.2. HZ. MUHAMMED'İN (SAV) ANNESİ ÂMİNE BT. VEHB

2.2.1. Âmine'nin Nesebi ve Ailesi

Hz. Muhammed'in (sav) annesi Âmine'nin (ö. 577) tam künyesi; Âmine bt. Vehb b. Abdümenaf b. Zühre b. Kilâb'dır. Kilâb'ın; Zühre ve Kusayy adında iki oğlu vardır. Hz. Muhammed'in (sav) nesebi; Muhammed b. Abdullah b. Abdūlmuttalib b. Haşim b. Abdümenaf b. Kusay b. Kilâb'tır. Anne Âmine'nin nesebi; Âmine bt. Vehb b. Abdümenaf b. Zühre b. Kilâb'dır. Âmine dördüncü kuşaktan Kilâb'ın torunu iken, baba Abdullah beşinci kuşaktan Kilâb'a torundur. Âmine, Kilâb'a soy olarak kocası

C. I, ss. 156, 171, 196-201; Taberi, *Tarih-i Taberî*, C. I, ss. 196-198; Taberi, *Tarih-i Taberî*, C. III, s. 52; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye (Büyük İslâm Tarihi)*, ss. 109-111; İmam Zehebî, *Tarihü'l İslam*, C. I, s. 117.

¹⁴⁴ Abdūlmuttalib, oğulları Haris, Zubeyr, Hecel, Dirar, Makum, Ebu Leheb, Abbas, Hamza, Ebu Talib ve Abdullah adlarını okların üzerine yazmış, oklar Abdūlmuttalib'in nezaretinde Kâbe'nin içindeki Hübel putu yanında çekilmiş, ok üzerinde çıkacak ismin Abdullah olmaması için Abdūlmuttalib, dua etmesine rağmen, her defasında Abdullah'ın adı çıkmıştı. Abdūlmuttalib Abdullah'ı kurban etmek için İsaf ve Naile putunun yanına getirmesi üzerine, Kureyşliler nesillerinin geleceği için böyle bir adet çıkarmaması gerektiğini söyleyerek Abdūlmuttalib'e itiraz etmişlerdi. Sücah adındaki kâhinin bu meseleyi çözeceğini söylemişlerdi. Kâhine giden Abdūlmuttalib, Hayber'de bulunan kadın kâhinin söylediği şekilde her çekilişte Abdullah çıkan kuraya karşılık, on deve (insan diyeti olan on deve idi) daha koymasını istemişti. Ancak 10 ncü çekilişte çekilen ok deveye çıkınca, Abdullah 100 deve karşılığında babası tarafından kurban edilmekten kurtulmuştu. Bkz. Siyer-i İbn İshâk, *Hz. Muhammed'in Hayatı*, ss. 77, 80, 82; İbni İshâk, *Siyer-i İbni İshâk*, *Hz. Muhammed'in hayatı*, ss. 59, 67-72 ve 77-88; İbn Hişâm, *İslâm Tarihi Sîret-i İbn Hişâm*, C. I, s. 201; İbn Sa'd, *Tabakât*, C. I, s. 76; Taberi, *Tarih-i Taberî*, C. III, s. 52; İmam Zehebî, *Tarihü'l İslam*, C. I, s. 121; Köksal, *İslam Tarihi*, C. I, ss. 133-137.

¹⁴⁵ İbn Şihâb ez-Zühri, *el-Meğâzi*, s. 28; İbn İshâk (ö. 151/768), *Siyer-i İbn İshâk*, *Hz. Muhammed'in Hayatı*, s. 77; İbn İshâk (ö. 151/768), *Kitâbü's-Siyer ve'l-Meğâzi*, *Hz. Peygamber'in Hayatı ve Gazveleri*, ss. 55-59; İbn Hişâm, *İslâm Tarihi Sîret-i İbn Hişâm*, C. I, ss. 206-209; Taberi, *Tarih-i Taberî*, C. III, s. 52; İmam Zehebî, *Tarihü'l İslam*, C. I, s. 121; Köksal, *İslam Tarihi* C. I, ss. 133-137.

Abdullah'tan bir göbek daha yakındır. Bu nedenle Hz. Muhammed'in anne ve baba her ikisinin de büyük dedeleri Kilâb'tır.¹⁴⁶

Kureyş Kabilesinin Zühre kolu, Hz. Peygamber'in (sav) annesinin mensup olduğu koldur. Kabileye adını veren Zühre'nin nesebi;¹⁴⁷ Vehb b. Abdümenaf b. Zühre'dir. Kusay b. Kilâb, akrabalarından ve diğer kabilelerden aldığı destekle Kâbe hizmetlerini Huzaa'lardan almış. Kusay; Mekke'de hüküm süren Yemen asıllı Huzaalılar'ın 300 yıllık idarelerine son vermişti. Yemen'den göç eden Huzaalılar, Mekke civarında kalmak için Cürhümiler'den izin istemişler, fakat istekleri kabul edilmeyince Mekke'ye saldırarak, Cürhümiler'i Mekke'den kovmuştu. Huzaalılar, yalnız Hz. İbrahim'in (as) oğlundan türeyen, İsmailoğlularının yaşamalarına müsaade etmişlerdi. Cürhümiler Mekke'den ayrılırken Zemzem kuyusunu kapatmışlardı. Asıl adı Zeyd olan Kusay, babası Kilâb vefat edince annesi Fatıma bt. Sa'd, Uzre Kabilesinden Mekke'ye yerleşen Rabia b. Haram ile evlenmişti. Rabia bir müddet sonra hanımı Fatıma ile oğlu Zeyd ile Tebuk'a yerleşmişti. Kusay; Mekke'de kalmış, çalışkanlığı ile toplumda kendini sevdirmiş ve Huzâa Kabilesinin reisi Huleyl b. Hubşiyye'nin kızı Hubba ile evlenmişti. Abdümenaf, Abdüddar, Abduluzza ve Abdükusayy adında dört oğlu ve Hint isimli bir kızı olmuştu. Huleyl yaşlanınca da Kâbe'nin anahtarlarını kızı Hubba'ya vermişti. Kusay, Kinâne ve Kudâa kabilelerinin desteğiyle kayınpederinden aldığı Kâbe anahtarları ile Mekke'nin idaresini ve Kâbe hizmetlerinin sorumluluğunu üzerine almıştı.¹⁴⁸ Kusay'ın evi Kâbe'ye yakındı. Kusay; Mekke'nin mahalle olarak yerleşim düzenlenmesinde, Zühre oğullarını ile yakın akrabalıklarını *Kureyşü'l-bitâh* diye isimlendirilen Kâbe yakınındaki mevkiye yerleştirmiş. Diğer kabileleri de *Kureyşu'z-Zevâhir* mevkiine yerleştirmişti. Kureyşu'z-Zevâhir, Kâbe'ye daha uzak mevkideydi.¹⁴⁹

¹⁴⁶ İbni İshâk, *Siyer-i İbn-i İshâk*, ss. 88-89; Fayda, "Hz. Muhammed (sav)", *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 2005, C. XXX, s. 408; Hizmetli, *Başlangıçtan İlk Dört Halife Devri Sonuna Kadar İslam Tarihi*, s. 115; Fayda, "Hz. Muhammed (sav)", C. XXX, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 2005, s. 412; EK- 6; Şecere. Bkz. Mâğlus, *Siyer Atlası*, s. 50.

¹⁴⁷ İbn Hişâm, *İslâm Tarihi Sîret-i İbn Hişâm*, C. I, s. 187; İbn Sa'd, *Tabakât*, C. I, ss. 51-59; Azizova Elnura, "Zühre", *DİA*, C. XLIII, İstanbul, 2013, s. 544.

¹⁴⁸ İbn Hişâm, *Hz. Muhammed'in Hayatı, es-Sîret'ün-Nebeviyye*, ss. 72-74; İbn Sa'd, *Tabakât*, C. I, ss. 53-56; Balcı, *Peygamberlik Öncesi Hz. Muhammed*, s. 23; Çağatay, *İslâm'dan Önce Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, S. XX, Ankara, 1957 ss. 111-112; Apak, *Kur'an'ın Geliş Ortamında Arap Toplumu (Sosyal, Kültürel ve İktisadi Hayat)*, s. 31.

¹⁴⁹ İbn Sa'd, *Tabakât*, C. I, s. 57; Taberî, *Tarih-i Taberî*, C. III, s. 5; Balcı, *Peygamberlik Öncesi Hz. Muhammed*, s. 24.

2.2.2. Âmine'nin Evliliği

Âmine,¹⁵⁰ babası Vehb'in vefatı üzerine erkek kardeşi Vüheyb'in velâyeti altına girmişti. Abdülmuttalib Vehb'in kızı Hâle'yi kendisi, diğer kızı Âmine'yi de oğlu Abdullah için istemişti. Abdülmuttalib'in Hâle ile olan evliliğinden Hz. Hamza (ra) dünyaya gelmiştir.¹⁵¹ Hz. Hamza (ra), Hz. Muhammed'den (sav) 2 yaş daha büyüktür.¹⁵² Abdullah'ın evliliği Mekke'de kısa süre içersinde duyulmuştu.

Abdullah evlendiğinde 25 yaşındaydı.¹⁵³ O günün âdetlerine göre Abdullah, evliliğinin ilk 3 gününü Âmine'nin evinde geçirmişti. Abdülmuttalib, oğlu Abdullah'ı vefatından önce ticaret amacıyla hurma ticareti için Medine'ye göndermişti. Diğer bir rivayette de Abdullah'ı Filistin'e (Gazze) göndermiş; fakat Abdullah sefer dönüşünde yolda rahatsızlanınca dayılarının yanında istirahat etmek ve tedavi görmek için Medine'ye uğramış; fakat iyileşememiş Medine'de vefat etmişti. Abdullah, Medine'de *Dâru'n-Nabigati'l-Câ'di*'nin evine defnedilmişti.¹⁵⁴ Âmine eşinin arkasından üzüntüsünü:

“Toprak Haşim'in oğlunu yuttu, yok etti.

Bir metre çukura komşu etti.

Ecel onu erken davet eyledi.

Bir anda aramızdan alıp götürüverdi.

Ölüm onu çağırdı, o da icabet etti.

¹⁵⁰ Âmine bt. Vehb b. Abdumena'f b. Zühre, Kureyş'in soyca ve mevkice üstündü. Bkz. İbn İshâk, *Siyer-i İbn İshâk, Hz. Muhammed'in Hayatı*, s. 88.

¹⁵¹ İbn Sa'd, *Tabakât*, C. I, s. 96; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Fıkhu's-Siyre*, s. 97; Doğrul, *Büyük İslam Tarihi Asr-ı Saadet*, C. I, s. 124.

¹⁵² Abdülmuttalib'in eşlerinden, Fatma bt. Amr'dan, Abdullah, Ebu Tâlib, Zübeyr ile beş kızı Berre, Beyda, Âtike, Umeyme ve Ervâ evlatları doğmuştur. Hz. Abdülmuttalib'in ikinci eşi Hâle bt. Uheyb'den, Hz. Hamza, Mukavvim ve Hacl doğmuştur. Bkz. İbn İshâk, *Siyer-i İbn İshâk, Hz. Muhammed'in Hayatı*, s. 88; İbn Hişâm, *İslâm Tarihi Sîret-i İbn Hişâm*, C. I, s. 212; İbn Sa'd, *Tabakât*, C. I, s. 83; Mevdûdî, *Tarih Boyunca Tevhid Mücadelesi ve Hz. Peygamber'in Hayatı*, C. I, s. 62; Dimaşkî, *Peygamber Külliyyatı*, C. I, s. 277;

¹⁵³ İbni İshâk, *Siyer-i İbn İshâk, Hz. Muhammed'in Hayatı*, s. 88; İbn İshâk, *Kitâbü's-Siyer ve'l-Megâzi, Hz. Peygamber'in Hayatı ve Gazveleri*, s. 73; İbn Hişâm, *İslâm Tarihi Sîret-i İbn Hişâm*, C. I, s. 212; İbn Hişâm, *İslâm Tarihi Sîret-i İbn Hişâm*, C. I, s. 83; Dimaşkî, *Peygamber Külliyyatı*, C. I, s. 271; İbn Hişâm, *İslâm Tarihi Sîret-i İbn Hişâm*, C. I, s. 212.

¹⁵⁴ İbn Şihâb ez-Zührî, el-Megâzi, s. 29; Muhammed İbn Hişâm, *İslâm Tarihi Sîret-i İbn Hişâm*, C. I, s. 215; İbn Sa'd, *Tabakât*, C. I, s. 88; Lings, s. 29; Hz. Abdullah'ın kabri Osmanlılar zamanına kadar korunmuştu ve Medine halkı tarafından “Tuval Sokağı” diye bilinen yerdedi. Suudi yönetimi tarafından belirsiz hale getirilmiş olup bugün yeri belli değildir. Bkz. <https://www.mumsema.org> Soru Cevaplar › Soru ve Cevaplar › Misafir Soruları, 30 Mar 2013-2 yayın.

Ölüm onun gibisini insanlara bırakmadı.

Akşam vaktiydi gittiler...

Taşıdılar onun na'şını, kendi aralarında.

Eğer ölüm musibeti onu almış götürmüş ise,

O çok veren, vermeyi çok seven birisiydi.”¹⁵⁵

Sözleriyle ifade etmiştir.

Abdullah'tan, Hz. Muhammed'e (sav) tereke olarak Ümmü Eymen, Şakrân (Şukran) ve Şakran'ın oğlu Salih adında köle, 5 deve, birkaç koyun, bir kılıç, bir miktar gümüş para ve biraz hurma miras olarak kalmıştı.¹⁵⁶

2.2.3. Âmine'nin Hz. Muhammed'i (sav) Dünyaya Getirışı ve Sonrası

Hz. Muhammed (sav), Mekke'de m. 571'de Rebiu'l-evvel'in 12. günü, Fil olayından¹⁵⁷ elli gün önce,¹⁵⁸ pazartesi sabahı¹⁵⁹ Safa Tepesi yakınlarında Beni Haşim mahallesinde, şimdiki Suudi Krallığının kütüphane olarak kullandığı yerdeki baba evinde dünyaya gelmiştir. Doğum milâdi olarak 571 yılının 20 Nisan ayına tekabül etmektedir. Hz. Muhammed'in hicretten 53 yıl önce yani milâdi 569 yılında doğduğu görüşü de bulunmaktadır.¹⁶⁰ Genel görüş ise, 20 Nisan 571'dir. Günümüzde de 20.

¹⁵⁵ İbn Kesîr, *es-Siyretü'n-Nebeviyye, Hz. Peygamber'in Hayatı*, s. 123; Mevdûdî, *Tarih Boyunca Tevhid Mücadelesi ve Hz. Peygamber'in Hayatı*, C. I, s. 62; Dimaşki, *Peygamber Külliyyatı*, C.1, s. 277.

¹⁵⁶ İbn Hişâm, *İslâm Tarihi Sîret-i İbn Hişâm*, C. II, s. 76; İbn Sa'd, *Tabakât*, C. I, s. 88; İbn Sa'd, *Tabakât*, C. X, s. 242; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Fıkhu's-Siyre*, s. 73; İmam Zehebî, *Tarihü'l İslam*, C. I, s. 117; Numânî, *Sîretü'n-Nebî Son Peygamber Hz. Muhammed*, C. I, s. 125; Köksal, *İslam Tarihi*, C. I, s. 143; Şulul, "Allah'ın Himayesinde Yetim ve Öksüz Bir Çocuk", s. 17; Ağırman, "Hz. Peygamber'in Anneleri", s. 105-124.

¹⁵⁷ İbni İshâk, *Siyer-i İbn İshâk, Hz. Muhammed'in Hayatı*, s. 96; İbn Sa'd, *Tabakât*, C. I, s. 89; İmam Zehebî, *Tarihü'l İslam*, C. I, s. 88.

¹⁵⁸ Fil Olayı ile ilgili daha geniş bilgi için bkz. İbn İshâk, *Siyer-i İbn İshâk, Hz. Muhammed'in Hayatı*, ss. 100-116; İbn Hişâm, *İslâm Tarihi Sîret-i İbn Hişâm*, C. I, ss. 78-94; Taberi, *Tarih-i Taberî*, C. III, s. 5; Hasan, İzzet, Çağatay, Neşet, *İbn Hişâm Hz. Muhammed'in Hayatı es-Sîret 'ün-Nebeviyye*, ss. 32-34; İbn Şihâb ez-Zührî, *el-Megâzi*, s. 27; Numânî, *Sîretü'n-Nebî Son Peygamber Hz. Muhammed*, C. I, s. 126.

¹⁵⁹ Hz. Muhammed, Bilâl'e "Pazartesi orucunu terk etme. Çünkü ben pazartesi doğdum. İlk vahiy bana Pazartesi geldi. Pazartesi hicret ettim, Pazartesi günü öleceğim." buyurmuştur. Bkz. İbn İshâk, *Siyer-i İbn İshâk, Hz. Muhammed'in Hayatı*, s. 189; İbn Sa'd, *Tabakât*, C. I, s. 88; Taberi, *Tarih-i Taberî*, C. III, s. 5; Doğrul, *Büyük İslam Tarihi Asr-ı Saadet*, C. I, s. 127.

¹⁶⁰ İbn Hişâm, *İslâm Tarihi Sîret-i İbn Hişâm*, C. I, s. 215; Taberi'ye göre Hz. Âdem'den (as) 4304 yıl sonra Hz. Muhammed (sav) dünyaya gelmişti. Bkz. Taberi, *Tarih-i Taberî*, C. III, s. 44; Es'ad, *Tarih-i Din-i İslam*, s. 375; Hz. Muhammed'in doğum ve çocukluk döneminde gelişen bir takım olağan dışı olaylara şahit olunmuştur. Hz. Muhammed'in (sav) doğduğu yıl, uzun zamandan beri süren kıtlık çeken

Nisan günü¹⁶¹ Hz. Muhammed'in (sav) doğum günü olarak kabul görmekte ve kutlanmaktadır.¹⁶²

Hz. Muhammed, annesi kendisine iki veya yedi aylık hamileyken¹⁶³ babası Abdullah vefat etmişti. İbn İshâk'tan gelen bir başka rivayete göre ise Hz. Muhammed, 8 ay 20 günlük olmuşken, babasını kaybetmişti.¹⁶⁴

Hz. Muhammed'in (sav) doğumu öncesi ve doğumu anında gelişen harikulade olayların olduğuna dair rivayetler kaynaklarda geçmektedir.¹⁶⁵ Onun doğumu esnasında ebelik yapan Osman b. Ebi'l-Âs'ın (ö. 671) annesi Fâtıma ve Abdurrahman b. Avf'ın (ö. 652) annesi Şifâ hatun¹⁶⁶; Allah Resulünü (sav) yeryüzünde ilk gören kişiler olmuşlardır.¹⁶⁷

Hz. Âmine; doğum öncesi şiddetli bir sesle ürperdiğini, beyaz bir kuşun gelip kendisini sıvazladığını ve beyaz bir şerbet içirildiğini; Etrafında Abdimenâf Kabilesi

Mekkeliler, bolluk ve berekete kavuştular, zenginleştiler, bu bereketin bu çocuğun doğmasıyla başladığına inanarak; öyle ki bu yıla Araplar "Senetu'l-Feth vel-İbtihâc" (bolluk ve sevinç yılı) adını verdiler. Bkz. Hizmetli, *Başlangıçtan İlk Dört Halife Devri Sonuna Kadar İslam Tarihi*, s. 86; Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, s. 49; Balcı, *Peygamberlik Öncesi Hz. Muhammed*, s. 152.

¹⁶¹ İbn Hişâm, *İslâm Tarihi Sîret-i İbn Hişâm*, C. I, s. 214; İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye ve Ahbâru'l-Hulefâ*, Hz. Peygamber ve Halifeler, s. 36; İbn Kesîr, *es-Siyretü'n-Nebeviyye*, Hz. Peygamber'in Hayatı, s. 121; Hizmetli, *Başlangıçtan İlk Dört Halife Devri Sonuna Kadar İslam Tarihi*, s. 107; Causun De Perceval ise 'Arap Tarihi' adlı eserinde doğum tarihinin 20 Ağustos miladi 570 olabileceğini ileri sürmüştür. Philip K. Hitti, ise doğum yılının 571 de olabileceğini, diğer bazı şarkiyatçılar ise iki yıl daha geriye giderek doğum yılının 569 olduğunu ileri sürmüşlerdir. Fakat Zehebî, *Tarihü'l İslam* eserinde hicri yıla göre doğumun Ramazan ayına, miladiye göre nisan ayına denk gelmiş olduğunu, bu nedenle Rebiulevvel ayının mümkün olmadığını ileri sürmüştür. Bkz. İbn Hişâm, *İslâm Tarihi Sîret-i İbn Hişâm*, C. I, ss. 214-215; Dimaşkî, *Peygamber Külliyyatı*, C. I, s. 281; İbn Ebi Şeybe, Abdullah b. Abbas ve Cabir b. Abdullah'a dayanılarak doğum tarihinin 12 Rebiyülevvel olduğu görüşü ağırlık kazanmıştır. İbn İshâk da bu tarihin doğruluğunu savunmuştur. Bkz. Muhammed İbni İbn Hişâm, *İslâm Tarihi Sîret-i İbn Hişâm*, ss. 214-215; Muhammed b. Salih ed-Dimaşkî, *Peygamber Külliyyatı*, C. I, s. 281.

¹⁶² Muhammed Gazali, doğum günü kutlamanın İslamî bir gelenek olmadığını, bu tür törenlerin dünyevi bir gelenek olduğunu belirtmektedir. Bkz. Muhammed Gazali, *Fıkhu's Sire Hz. Resulullah'ın Hayatı*, Risale Yayınları, çeviren: Resul Tosun, İstanbul, 2014, ss. 61.

¹⁶³ Taberî, *Tarih-i Taberî*, C. III, s. 14; Muhammed Hamidullah, *İslam Peygamberi* eserinde doğumun, Abdullah'ın vefatından birkaç hafta sonra gerçekleştiğini belirtmektedir. Bkz. Hamidullah, *İslam Peygamberi*, s. 49. İmam Zehebî'ye göre Âmine 28 aylık hamile iken kocası, Abdullah vefat etmiştir. Bkz. İmam Zehebî, *Tarihü'l İslam*, C. I, s. 117.

¹⁶⁴ İbn İshâk, *Siyer-i İbn İshâk Hz. Muhammed'in Hayatı*, s. 93; İmam Zehebî, *Tarihü'l İslam*, C. I, s. 117; Dimaşkî, *Peygamber Külliyyatı*, C. I, s. 276.

¹⁶⁵ İbn İshâk'ta, *Peygamberliğin Alametleri* adlı başlık bulunmaktadır. Bkz. İbn İshâk, *Siyer-i İbn İshâk Hz. Muhammed'in Hayatı*, s. 371; İbn Sa'd'da *Bi'setten Önce Resulullah'da (Sav) Görülen Peygamberlik Alametleri* adlı konu başlığı bulunmaktadır. Bkz. İbn Sa'd, *Tabakât*, C. I, s. 137; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdu'l-Meâd Fi Hedyi Hayri'l-İbâd*, çeviren: Şükrü Özen, İklim Yayınları, İstanbul, 1988, C. I, s. 74; Ali Özek, "Hz. Muhammed'in Soyu ve Haşimoğulları", *İslami İlimler Araştırma Vakfı Yayınları*, İstanbul, 2011, ss. 107-125; İbn Sa'd'da; *Bi'setten Önce Resulullah'da (Sav) Görülen Peygamberlik Alametleri* adlı konu başlığı bulunmaktadır. Bkz. İbn Sa'd, *Tabakât*, C. I, s. 137.

¹⁶⁶ Şifâ hatun'un babası; Avf İbni Abd İbn. el-Haris'dir. Haris, Resulullah'ın amcasıdır. Selma binti Amir'in oğlu, Haris'in kızıdır.

¹⁶⁷ İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye ve Ahbâru'l-Hulefâ Hz. Peygamber ve Halifeler*, s. 48.

kadınlarına benzer kadınların olduğunu, beyaz bir ipek örtü ile Hz. Muhammed'in (sav) örtüldüğünü; o esnada bir nur gördüğünü¹⁶⁸, etrafa misk kokusu yayıldığını anlatmıştır. Âmine'ye uyku ile uyanıklık arasında ya da rüyasında bir kişinin gelerek: “*Ümmetin seyyidine hamile kalmışsındır.*” demişti. Yine Âmine; rüyasında doğum esnasında doğu, batı ve Kâbe olmak üzere üç noktaya bayrağın dikildiğini,¹⁶⁹ Kâbe'deki putların devrildiğini, İran Kisrası Nûşirevan'ın sarayının burçlarının yıkıldığını¹⁷⁰, Sava gölü¹⁷¹ suyunun kurduğunu ifade etmişti.¹⁷² İran'ın İstahar şehrindeki Mecusilerin bin yıldan beri devamlı yanmasına özen gösterdiği kutsal ateşin, doğum ile sönmüştü.¹⁷³ Kâhinlerin kehanetleri, Hz. Muhammed'in (sav) doğumu ile artık sona ermişti.¹⁷⁴ Yemen Kralı Rabia b. Nasr; rüyasında karanlıktan çıkan ateşin her yarattığı yediğini görmesi üzerine, Şam civarında oturan *Satîh Şıkk*¹⁷⁵ denilen kâhine rüyanın yorumunu yapması için adam göndermiş. Satîh Şıkk da, Rabia b. Nasr kendisinin krallığından sonra topraklarını Habeşlilerin işgal edeceğini, Malik b. Nadr'ın oğlu Fihri'nin evlatlarından gelecek olan son Peygamber'in hükmünün bu topraklarda süreceğini ona bildirmişti.¹⁷⁶

Âmine; oğlu Hz. Muhammed (sav) ile ancak iki yıldan daha az bir süre beraber olabilmisti. Hz. Muhammed'in (sav) doğumu ile ilgili bilgiler, Şifâ hatun ve Abdurrahman b. Avf (ra) kanalı ile bize kadar kaynaklar ile ulaşmıştır.¹⁷⁷ Bu olayları

¹⁶⁸ İbn İshâk, *Siyer-i İbn İshâk Hz. Muhammed'in Hayatı*, ss. 92-93; İbn Sa'd, *Tabakât*, C. I, s. 90.

¹⁶⁹ İbn Şihâb ez-Zühri, *el-Meğâzi*, s. 30; İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye ve Ahbârü'l-Hulefâ*, Hz. Peygamber ve Halifeler, s. 48; Ahmet Cevdet Paşa, *Kıyas-ı Enbiyâ ve Tevârih-i Hulefâ*, C. I, s. 52.

¹⁷⁰ İbn İshâk, *Siyer-i İbn İshâk Hz. Muhammed'in Hayatı*, s. 92; İbn Hişâm, *İslâm Tarihi Sîret-i İbn Hişâm*, C. I, s. 214.

¹⁷¹ Sava; Mu'cemü'l Büldan'ın verdiği bilgiye göre Sava, Tahran (eski Rey) ile Hemedan arasında bir yerde Tahran'ın 125 km. güney batısındaki Sava kasabası yakınındadır. Bkz. İmam Zehebî, *Tarihü'l İslam*, C. I, s. 100.

¹⁷² İbn Sa'd, *Tabakât*, C. I, s. 90-91.

¹⁷³ Taberî, *Tarih-i Taberî*, C. III, s. 7; İbn Kesîr, *es-Siyretü'n-Nebeviyye*, Hz. Peygamber'in Hayatı, s. 126.

¹⁷⁴ Şuara, 16/ 210-212; Cin, 72/8-9; Sâffat, 37/6-10. Ayrıca bkz. İmam Zehebî, *Tarihü'l İslam*, C. I, s. 100; Ahmet Cevdet Paşa, *Peygamber Efendimizin Hayatı*, C. I, s. 29; Şulul, “Allah'ın Himayesinde Yetim ve Öksüz Bir Çocuk”, s. 20; Yaşar Düzenli, “Haberlerde Tedricilik ve Cinlerin Kulak Hırsızlığı Meselesi”, *Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2010, 22, (125-154); ss. 144-151; İlyas Çelebi, “Kur'an-ı Kerim'de İnsan-Cin Münasebeti”, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, İstanbul, 1997, S. 13-14-15, Y. 1995-1996-1997, (167-198), ss. 181-183.

¹⁷⁵ İbn Hişâm, *İslâm Tarihi Sîret-i İbn Hişâm*, C. I, s. 50.

¹⁷⁶ İbn Hişâm, *İslâm Tarihi Sîret-i İbn Hişâm*, C. I, s. 222; İbn Sa'd, *Tabakat*, C. I, ss. 92-93; Taberî, *Tarih-i Taberî*, C. III, ss. 7-8; İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye ve Ahbârü'l-Hulefâ*, Hz. Peygamber ve Halifeler, s. 48; İmam Zehebî, *Tarihü'l İslam*, C. I, ss. 104-106, 117; Mustafa Sabri Darîr, *Kitab-ı Siyer-i Nebi*, *Peygamber Efendimiz'in Hayatı*, ss. 145-157; Dimaşkî, *Peygamber Külliyyatı*, C. I, s. 286; Süleyman Ateş, *Kur'an'a göre Hz. Muhammed'in Hayatı*, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul, 2015, s. 5.

¹⁷⁷ Abdurrahman b. Avf, annesinden doğum ile ilgili duyduklarını şöyle anlatmaktadır: “Annem (Şifâ hatun) anlatırdı; Âmine Rasulullah'ı doğurduğunda onu ilk eline alan bendim. Ağlamaya başlayınca ‘Rabbim sana rahmet etsin’ diye ses duydum. Peşinden doğu ile batı arasındaki şeyleri bana aydınlattı,

Hız. Muhammed'in, Şifâ hatun'dan veya onun oğlundan duymuş olması muhtemeldir.¹⁷⁸ Aslında Hız. Muhammed'in Allahü Teâlâ katındaki değeri ve onun Peygamberi olduğu gerçeğı; bu tür rivayetlere de ihtiyacı olmadığını göstermesi için yeterlidir. Hız. Muhammed'e Kur'an'ı Kerim'in indirilmesi ve Kur'an ayetleriyle övülmesi, onun yüceliğı için yeterlidir. Çünkü Kur'an onu Müslümanlar için ideal, örnek insan olarak göstermekteydi.¹⁷⁹

Hız. Muhammed'in (sav) doğumundan sonra dedesi Abdülmuttalib, Mekke halkına üç gün boyunca ziyafet vermiş ve torununa övülmüş anlamına gelen *Muhammed* ismini koymuştu. Bazı rivayetlerde; Âmine hatun hamileyken gördüğü rüyada kendisine “*Sen bu ümmetin efendisine hamilesin.*” denilmiş ve doğacak çocuğına *Muhammed* (övülmüş) isminin koyulması istenmişti.¹⁸⁰ Bazı rivayetlerde *Ahmed* olarak koyulması rüyada Âmine'den istenmiştir.¹⁸¹ Tarih boyunca Hız. Muhammed'e (sav), Âkîb, Mukaffî, Nebiyyu'r-rahmet, Nebiyyu'l-Melhame, Hâtemü'n-Nebi gibi daha çok sıfat olarak kabul edilmesi gereken 200 kadar isim verilmiştir.¹⁸²

o kadar ki, Bizans 'ın saraylarını gördüm. Sonra onu giydirdim, uyuttum. Çok geçmeden sağ tarafımda beni bir zulmet ve korku bürüdü, bir ürperti ve titreme hissetmeye başladım ve ardından, 'Onu nereye götürdün ?' diye bir ses duydum. Bu sese 'batıya' diye cevap verildi. Sonra bu korku ve endişe dolu sahne yok oldu. Sonra aynı hal bana bu defa sol tarafımdan musallat oldu. Yine 'Nereye götürdün onu ?' diyen bir ses duydum. Bu defa 'doğıya' dedi. Allah onu peygamber olarak gönderinceye kadar bu sözler hatırımdan çıkmadı. Bu nedenle İslam'ı ilk kabul edenlerden oldum.” Bkz. İbn Hibbân, es-Sîretü'n-Nebeviyye ve Ahbâru'l-Hulefâ, Hız. Peygamber ve Halifeler, s. 48; Şifa hatun ise doğum anını şu şekilde anlatır: “Evde nereye baksam nurdan ibaretti. Yıldızların semaya çok yaklaştıklarını gördüm, neredeyse üzerime düşecekler sandım. Âmine, onu doğurduğunda ondan bir nur yayıldı, oda ve ev onunla aydınlandı. O kadar ki nurdan başka bir şey göremiyordum.” Bkz. İbn Hişâm, İslâm Tarihi Sîret-i İbn Hişâm, C. I, s. 222; İbn Sa'd, Tabakât, C. I, ss. 92-93; İbn Hibbân, es-Sîretü'n-Nebeviyye ve Ahbâru'l-Hulefâ, Hız. Peygamber ve Halifeler, s. 48.

¹⁷⁸ İbn İbn Hişâm'da; Hassân b. Sâbit'in Resulullah'ın doğumu hakkında rivayetleri vardır. Hassân b. Sâbit, 7 yaşındaydı. Bkz. İbn Hişâm, İslâm Tarihi Sîret-i İbn Hişâm, C. I, ss. 215-216; Muhammed Gazali, ss. 61-62; Bu rivayetlerin zayıf rivayetler olduğu da belirtilmektedir. Bkz. Şaban Öz, *Farklı Siyer'i Okumak*, Araştırma Yayınları, Ankara, 2015, s. 16.

¹⁷⁹ Mümtahine, 60/6; “*Andolsun, onlar sizin için, Allah'ı ve ahiret gününü arzu edenler için güzel bir örnektir. Kim yüz çevirirse şüphesiz Allah, zengindir, hamda lâıyk olandır.*”; Ahzab, 33/21; “*Andolsun ki, Resulullah, sizin için, Allah'a ve ahiret gününe kavuşmayı umanlar ve Allah'ı çok zikredenler için güzel bir örnektir.*”; Celal Kırca, “Kur'an'ı Kerim ve Hız. Muhammed”, *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 7, Kayseri, 1990, ss. 65-79.

¹⁸⁰ İbni İshâk, *Siyer-i İbn İshâk*, Hız. Muhammed'in Hayatı, s. 92; İbn Hişâm, İslâm Tarihi Sîret-i İbn Hişâm, C. I, s. 214; Taberî, *Tarih-i Taberî*, C. III, s. 14.

¹⁸¹ İbn İshâk, *Siyer-i İbn İshâk*, Hız. Muhammed'in Hayatı, ss. 92; İbn Sa'd, *Tabakât*, C. I, s. 87; İbn Kesir, *es-Siyretü'n-Nebeviyye*, Hız. Peygamber'in Hayatı, s. 124.

¹⁸² İbn İshâk, *Siyer-i İbn İshâk*, Hız. Muhammed'in Hayatı, s. 130; Taberî, *Tarih-i Taberî*, C. III, s. 318; İbn Kayyim el-Cevziyye *Fıkhü's-Siyre*, ss. 88-96; İbn Kesir, *es-Siyretü'n-Nebeviyye*, Hız. Peygamber'in Hayatı, s. 115; İmam Zehebî, *Tarihü'l İslam*, C. I, ss. 94-98; Demil, “Hız. Peygamber'in Risâlet Öncesi Hayatına Dair Rivayetler”, ss. 134-138.

Dedesî, doğumunun yedinci gününde torununu sünnet ettirmiş¹⁸³ ve sünnet yemeği vermişti. Abdülmuttalib, Hz. Muhammed'in doğumu nedeniyle Kâbe'de, Hübel putu yanında şükür duası yapmıştı.¹⁸⁴ Hz. İbrahim'in (as), Nemrud hanedanlığının başşehri olan Irak'ın Ur Şehrinden çıkıp,¹⁸⁵ Mekke'ye ulaşması ile adeta ilahi bir plan, milâttan önce 1900 ilâ 2000'li yıllarda başlamış, milâdi 571 yılı itibariyle, aradan geçen yaklaşık 2600 yıllık süreden sonra son Peygamber, Hz. Muhammed'in (sav) dünyaya gelmesiyle gönderilecek son peygamber gelmişti.

2.2.4. Halime'ye Teslim Öncesi Diğer Sütanneleri

Hz. Muhammed (sav), sütanne Halime'ye (ra) verilmeden önce 4 aylık süre içerisinde Anne Âmine ile beraber değişik sütanneler tarafından emzirilmiştir. Abdülmuttalib, cariye *Mesruha*¹⁸⁶ ve *Ümmü Ferve* adında bir başka kadına Hz. Muhammed'i (sav) emzirtmişti.¹⁸⁷ Hz. Muhammed'i; Abdülmuttalib'in cariyesi *Meruhe* ve ayrıca Abdülmuttalib'in dayısının çocuğu *Mir Veha*'nın da emzirdiği rivayetleri kaynaklarda geçmektedir.¹⁸⁸

Bu dört aylık süre içerisinde değişik sütannelerce onun emzirilme sebebi; kurulacak Ukâz Panayırına Taif'den gelecek sütanneleri beklemek ve o sütannelerden birine emzirmesi için Hz. Muhammed'i vermektir.¹⁸⁹ Abdülmuttalib, Süveybe'ye ve diğer kadınlara kısa süreli de olsa, Hz. Muhammed'e sütanneliği yaptırmıştı. Köle Süveybe'nin de o anda; Mesruk (Mesruh) isimli bir bebeği vardı, bu nedenle sütü

¹⁸³ Hz. Muhammed'in sünnetli doğduğu konusunda da ihtilaflar bulunmaktadır. Tıp dilinde, "Peygamber sünneti" olarak bilinen 'Hipospadias' diye isimlendirilen yarım sünnetli çocukların günümüzde doğduğu da belirtilmektedir. Bu şekilde doğan çocukların sünnet ettirilmesine gerek olmadığı ifade edilmiştir. Bkz. Cem Kara, (Dr. Çocuk cerrahisi uzmanı), "Peygamber Sünneti", Milliyet.com.tr, İstanbul Haberleri 25 Şubat 2015; Azimli, sünnetli doğmanın bir ayrıcalık olmadığını kaynaklar vererek açıklamaktadır. Bkz. Azimli, *Siyeri Farklı Okumak*, s.74.

¹⁸⁴ İbn Hibbân, es-Sîretü'n-Nebeviyye ve Ahbâru'l-Hulefâ, Hz. Peygamber ve Halifeler, s. 49; İbn İshâk, *Siyer-i İbn İshâk, Hz. Muhammed'in Hayatı*, s. 93; İbn İshâk, *Kitâbü's-Siyer ve'l-Meğazî, Hz. Peygamber'in Hayatı ve Gazveleri*, s. 73; İbn Hibbân, es-Sîretü'n-Nebeviyye ve Ahbâru'l-Hulefâ, Hz. Peygamber ve Halifeler, s. 51.

¹⁸⁵ İbn Sa'd, *Tabakât*, C. I, ss. 30-33; Mevdûdî, *Tarih Boyunca Tevhid Mücadelesi ve Hz. Peygamber'in Hayatı*, C. I, ss. 23-46.

¹⁸⁶ İbn Sa'd, *Tabakât*, C. I, s. 96; Taberi, *Tarih-i Taberî*, C. III, s. 10.

¹⁸⁷ İbn Sa'd, *Tabakât*, C. I, s. 96; Dimaşki, *Peygamber Külliyyatı*, C. I, ss. 323-324.

¹⁸⁸ İbn Kayyim el-Cevziyye, *Fıkhu's-Siyre*, s. 96; Sadık Albayrak, *Rahmet ve Savaş Peygamberi*, Ör Matbaası, İstanbul, 1983, s. 32; Hizmetli, *Başlangıçtan İlk Dört Halife Devri Sonuna Kadar İslam Tarihi*, s. 87.

¹⁸⁹ Ukâz Panayırı, her yıl Zilkade ayının ilk günü başlar ve yirmi bir gün sürmektedir. Mekke ile Taif Şehri arasında Taif'e daha yakın bir bölgede kurulmaktaydı. Bkz. Mâglus, *Siyer Atlası*, s. 86; İbn Sa'd, *Tabakât*, C. VI, s. 55.

bulunmaktaydı. Âmine hatun, Hz. Muhammed'i, (sav) üç gün veya yedi gün kadar emzirebilmiştir.¹⁹⁰ Yavrusu Hz. Muhammed'i Süveybe emzirmişti. Oysa her doğan bebeğin sütünün, bebek daha dünyaya gelmeden annesinde hazır olduğu malumdur. Bu durumda Hz. Muhammed'in (sav) sütanne tarafından hemen emzirilmesinin iki sebebi olabilir. Hz. Âmine'nin üzüntü nedeniyle ya sütü kesilmişti, ya da örf adet gereği sütanneye emzirtilmişti. Âmine'nin sütünün kesilmesi, eşinin vefatından kaynaklanabilirdi. Çünkü Âmine, kocası Abdullah'ı evlilik sonrası kısa bir süre içerisinde kaybetmiş, oğlunu babasız dünyaya getirmişti. Süveybe, önceden de Hz. Muhammed'den (sav) 2 yaş büyük olan Hz. Hamza'ya da sütanneliği yapmıştı. Süveybe ayrıca Ebu Seleme b. Abdülesed el-Hazâ'i'yi, Abdullah b. Caşh'ı da emzirmişti.¹⁹¹ Bu nedenle Hz Muhammed (sav) ile bu kişiler ile sütkardeşti.¹⁹² Bir vefa örneği olarak yıllar sonra Hz. Hatice (ra); Hz. Muhammed (sav) ile evliliği sonrası Süveybe'yi kölelikten kurtarmak için, Ebu Leheb'e Süveybe'yi kendisine satması için teklifte bulunmuşsa da, Ebu Leheb teklifi kabul etmemişti. Ancak Hz. Muhammed'in (sav) Medine'ye hicretinden sonra Ebu Leheb, Süveybe'yi bizzat kendisi azat etmişti.¹⁹³ Zayıf bir rivayet olmakla beraber Ümmü Eymen'in de, Hz. Muhammed'e sütannelik yaptığı rivayet edilmektedir.¹⁹⁴

Hz. Muhammed (sav), Medine yıllarında sütannesi Süveybe'yi düzenli olarak takip etmiş, ona hediyeler göndermişti. Hz. Muhammed (sav) hicri 7. yılda Hayber'in

¹⁹⁰ Taberi, *Tarih-i Taberî*, C. III, s. 10; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdu'l-Meâd*, C. I, s. 79; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Fıkhu's-Siyre*, s. 96; Şulul, "Allah'ın Himayesinde Yetim ve Öksüz Bir Çocuk", s. 21; Es'ad, *Tarih-i Din-i İslam*, s. 379; Dimaşkı, *Peygamber Külliyyatı*, C. I, s. 321; Âdem Saraç, *Üç sevgili Hz. Zeyd, Ümmü Eymen, Üsame*, Erkam Yayınları, İstanbul, 2002, s. 12; Es'ad, *Tarih-i Din-i İslam*, s. 377; Köksal, *İslam Tarihi*, C. II, ss. 17-18; Levent Öztürk, "Süveybe", *DİA*, C. 38, TDV Yayınları, İstanbul, 2010, s. 183; Hizmetli, *Başlangıçtan İlk Dört Halife Devri Sonuna Kadar İslam Tarihi*, s. 108.

¹⁹¹ Hz. Hamza'nın, Hz. Resulullah'dan 4 yıl önce doğduğu da rivayet edilmektedir. Hz. Hamza (ra), Bi'set'in 2. Senesinde Müslüman olmuştur. Hz. Hamza (ra), Zeyd b. Harise ile Medine'de Hz. Muhammed tarafından kardeş ilan edilmiştir. Bkz. İbn Hacer el-Eskalânî, *el-İsâbe*, C. I, s. 531; İsmail Altun, "Hz. Peygamber'in Şehit Aileleri ile Münasebetleri", *EKEV Dergisi*, Y. 14, S. 44, ss. 227-246; Afzalur Rahman, *Sîret Ansiklopedisi*, İnkılâb Yayınevi, İstanbul, 1996, C. II, s. 578.

¹⁹² İbn Hişâm, *İslâm Tarihi Sîret-i İbn Hişâm*, C. I, s. 218; İbn Hacer el-Eskalânî, *el-İsâbe*, C. I, s. 531; İmam Zehebî, *Tarihü'l İslam*, C. I, s. 112; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Fıkhu's-Siyre*, s. 97; Dimaşkı, *Peygamber Külliyyatı*, C. I, s. 321.

¹⁹³ İbn Sa'd, *Tabakât*, C. I, s. 96; İbn Sa'd, *Tabakât*, C. I, s. 97; Mevdûdî, *Tarih Boyunca Tevhid Mücadelesi ve Hz. Peygamber'in Hayatı*, C. I, ss. 67-68.

¹⁹⁴ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve el-Nihâye*, C. II, s. 273; Öğüt, Mehmed Cemal, *İslam Tarihinin Maruf Sımarlarından Hz. Muhammed'in Dadısı Ümmü Eymen*, Bürhaneddin Matbaası, İstanbul, 1941, s. 7; Dadan, "Ümmü Eymen Hayatı ve Şahsiyeti", s. 22.

fethinden dönüşünde Süveybe'nin vefatını öğrendiğinde çok üzölmüştü. Sütanne Süveybe'nin Müslüman olup olmadığı konusu ise ihtilaflıdır.¹⁹⁵

Medine yıllarında Hz. Muhammed'e Hz. Hamza'nın kızı ile evlenmesi teklif edilince Hz. Muhammed (sav), Hz. Hamza'nın (ra) kendisi ile Süveybe tarafından emzirilmeleri nedeniyle sütkardeş olduklarını, bu nedenle Hamza'nın kızının kendisine haram olduğunu belirtmişti.¹⁹⁶

2.2.5. Âmine ile Hz. Muhammed'in Beraberliği

Yetim olarak dünyaya gelen Hz. Muhammed (sav), annesiyle dört ay birlikte kaldıktan sonra o coğrafyanın adetleri gereği sütanne Halime'ye m. 571'de (Doğumundan dört ay sonra Eylül'de) teslim edilmişti.¹⁹⁷ Halime, Hz. Muhammed'i (sav) beş yaşına gelince, anne ve dedesine sonbaharda¹⁹⁸ teslim etmişti.¹⁹⁹ Hz. Muhammed (sav) yaşantısının her safhasında yetim, öksüz, fakir oluşunun tesirini hissetmiş ve başkalarına da bunu hissettirmişti. Bu nedenle anne ve babasız sürdürdüğü yaşamında; Süveybe'ye, Halime'ye, Fatıma bt. Esed'e ve Ümmü Eymen'e Hz. Muhammed (sav) *anne, anneciğim* diyerek hitap etmiş ve her daim onlara vefasını göstermişti.

Hz. Muhammed'in (sav), sütannesi Halime ile beraber dört yıl geçirmesi Âmine için zor bir zaman dilimiydi. Âmine, oğlunu sütanneden aldıktan sonraki dönemde dedesi Abdölmuttalib'den izin isteyerek, Ümmü Eymen ve Hz. Muhammed ile birlikte Medine'ye gitmişlerdi. Burada Nâbiğa'nın evinde bir ay kadar misafir kalmışlardı.²⁰⁰ Medine seyahati esnasında Hz. Muhammed (sav) altı veya yedi

¹⁹⁵ İbn Sa'd, *Tabakât*, C. I, s. 97; Hüseyin Algöl, *İslam Tarihi*, Gonca Yayınevi, İstanbul, 2000, C. I, s. 144.

¹⁹⁶ İbn Sa'd, *Tabakât*, C. I, s. 98; İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye ve Ahbâru'l-Hulefâ*, Hz. Peygamber ve Halifeler, s. 46; İbn Hacer el-Eskalânî, *el-İsâbe*, C. II, s. 261; Çelikkol, *İslam Öncesi Mekke*, ss. 115-123.

¹⁹⁷ İbn Sa'd, *Tabakât*, C. I, s. 104; İbn Hişâm, *İslâm Tarihi Sîret-i İbn Hişâm*, C. I, s. 225.

¹⁹⁸ Ögüt, *İslam Tarihinin Maruf Simalarından Hz. Muhammed'in Dadısı Ümmü Eymen*, s. 8.

¹⁹⁹ Taberî, *Tarih-i Taberî*, C. III, s. 15; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdu'l-Meâd*, C. I, s. 55; Apak, *Ana Hatlarıyla İslâm Tarihi (I)*, Hz. Muhammed Dönemi, s. 131; Heykel, *Hz. Muhammed'in Hayatı* s. 86; Azimli, *Siyeri Farklı Okumak*, s. 77.

²⁰⁰ İbn İshâk, *Siyer-i İbn İshâk Hz. Muhammed'in Hayatı*, s. 236; Mahmud Es'ad'ın *İslam Tarihi* adlı eserinde, Abdullah'ın kabrinin bulunduğu Nâbiğa'nın evinin Medine'den iki gün uzaklıkta mesafededir. Bkz. Es'ad, *Tarih-i Din-i İslam*, s. 379.

yaşındaydı. Taberi'ye göre Âmine ve Hz. Muhammed'in Medine'deki misafirlikleri bir yıl sürmüştü.²⁰¹

Âmine, kocası Abdullah'ın Beni Adiyy b. Neccaroğulları ile olan akrabalığı nedeniyle²⁰² Medine'de yabancılık çekmemişti. Çünkü dedesi Abdülmuttalib'in annesinin memleketinde, dayılarının yanındaydı.²⁰³ Âmine'nin bu seyahatinin bir gayesi de Hz. Muhammed'i (sav) dayıları²⁰⁴ olan Neccaroğulları ile tanıştırmaktı.²⁰⁵ Hz. Muhammed (sav); anne Âmine ve Ümmü Eymen ile Medine'de hoşça vakit geçirmiş; Beni Adiyy b. Neccâr'ın küçük göletinde yüzmeyi de öğrenmişti. Burada kaldığı günlerde Üneyse ve dayılarının kızları ona arkadaşlık yapmıştı. Hz. Muhammed (sav) Medine'ye hicretinden sonra zaman zaman arkadaşlarına çocukluk hatıralarını anlatırken bu arkadaşlığını şöyle dile getirmiştir: “*Ben Üneyse adında Ensar'dan bir kızla bu surların üzerinde oynuyordum. Dayılarımın bazı çocukları ile birlikte hisarın üstüne konan kuşları uçuruyorduk.*”. Âmine'nin Ümmü Eymen ve oğlu Hz. Muhammed ile yaptığı akraba ziyareti, gelecekte oğlunun İslâm Dinini tebliğinde ona kolaylık sağlayacaktı.²⁰⁶ Bu ziyaretten yıllar sonra Hz. Muhammed (sav) Medine'ye hicret etmiş ve burada vefat etmişti.

Âmine, oğlu ile birlikte Medine'deki eşi Abdullah'ın kabrini ziyaret etmişti. Burada oğlu Hz. Muhammed'le (sav) birlikte eşi Abdullah'ın son nefesini verdiği evi ve defnedildiği yeri görmüştü. Âmine, Medine'den Mekke'ye ani dönmek zorunda kalmıştı. Çünkü Hz. Muhammed'in dayılarının havuzunda yüzmesi esnasında bir Yahudi tarafından sırtındaki peygamberlik mührü görülmüş ve Yahudi topluluğunda bu haber tez yayılmıştı. Bunun üzerine küçük Muhammed'in başına bir iş gelebileceği korkusu ile Ümmü Eymen, durumu Âmine'ye bildirmiş ve Âmine'de derhal Mekke'ye dönme kararı vermişti. Çünkü Medine'de o sıralarda oldukça kalabalık üç Yahudi kabilesi bulunmaktaydı.²⁰⁷

²⁰¹ Taberi, *Tarih-i Taberî*, C. III, s. 15.

²⁰² Neccaroğulları Kabilesinden Ebu Vehb, Abdullah'ın (Hz. Muhammed'in babası) dayısıdır. Bkz. İbn Hişâm, *İslâm Tarihi Sîret-i İbn Hişâm*, C. I, ss. 226, 258; İbn Sa'd, *Tabakât*, C. I, s. 69.

²⁰³ İbn Hişâm, *İslâm Tarihi Sîret-i İbn Hişâm*, C. I, s. 226; İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye ve Ahbâru'l-Hulefâ*, Hz. Peygamber ve Halifeler, s. 50.

²⁰⁴ İbn Hişâm, *İslâm Tarihi Sîret-i İbn Hişâm*, C. I, s. 225; İbn Sa'd, *Tabakât*, C. I, s. 69.

²⁰⁵ İbn Hişâm, *İslâm Tarihi Sîret-i İbn Hişâm*, C. I, s. 225; Taberi, *Tarih-i Taberî*, C. III, s. 14.

²⁰⁶ İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye ve Ahbâru'l-Hulefâ*, Hz. Peygamber ve Halifeler, s. 82; İmam Zehebî, *Tarihü'l İslam*, C. I, s. 118; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdu'l-Meâd*, C. I, s. 74; Ahmed Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ ve Tevârih-i Hulefâ*, C. I, s. 58.

²⁰⁷ İbn Hişâm, *İslâm Tarihi Sîret-i İbn Hişâm*, C. I, s. 182; İbn Sa'd, *Tabakât*, C. I, ss. 104, 344-348; İbn Kesîr, *Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri*, ss. 437-439; İmam Zehebî, *Tarihü'l İslam*, C. I, ss. 159-160; İbn Kesîr, *es-Siyretü'n-Nebeviyye*, Hz. Peygamber'in Hayatı, s. 150; İsrail Balcı, *Tevrat'ta Ahmed*

Âmine, Ümmü Eymen ve Hz. Muhammed bir ay kadar misafir oldukları, Medine'den Mekke'ye dönmek üzere ayrılmışlardı. Bu ziyaret daha sonra Hz. Muhammed (sav) tarafından hatırlanacaktır. Medine; Hz. Muhammed'in (sav) hem babası Abdullah'ın kabrinin bulunduğu bir şehir ve hem de büyük babaannesi Selma'nın şehriydi.²⁰⁸ Onun çocukluk hatıralarını barındıran bu şehir aynı zamanda kendisine kucak açan hicret yurdu olmuştu. Hz. Muhammed (sav), yıllar sonra Medine'ye hicret ettiğinde, burada annesi ile beraber kaldıkları evi görünce evi tanımış ve o günleri hatırlamış: “*İşte annem ile burada beraber misafir olduk. Babam Abdullah b. Abdülmuttalib'te şu evde defnedilmiştir. Ben Adiy b. Neccâr'ın kuyusunda yüzmüştüm.*” demişti.²⁰⁹

Âmine, Mekke'ye dönüş yolunda Ebvâ köyü²¹⁰ yakınlarında (m. 577) yılında²¹¹ ani olarak rahatsızlanarak vefat etmiş ve oraya defnedilmiştir.²¹²

Âmine, Ebva'da vefat ettiğinde 30 yaşındaydı. Bu esnada Hz. Muhammed'in 6, Âmine'nin 21 yaşında olduğu da rivayetleri de bulunmaktadır. Ümmü Eymen, Âmine'nin vefatı ile altı yaşında bir çocuk ile Ebva köyü yakınlarında kalmıştı.²¹³ Ümmü Eymen, çaresizlik içersinde Âmine'nin devesini de yedeğine alarak yanında Hz. Muhammed ile Mekke'ye beş günlük bir yolculuk sonucunda dönmüştü. Ümmü Eymen, Hz. Muhammed'i dedesi Abdülmuttalib'e teslim etmişti. Hz. Muhammed ve Ümmü Eymen'in Mekke'ye bir kervana katılarak geldikleri de rivayet edilmektedir.²¹⁴

isminin geçmediğini ifade etmektedir. Bkz. Balcı, *Peygamberlik Öncesi Hz. Muhammed*, s. 172. Ancak Kur'an-ı Kerim'de, Araf, 7/ 157. ayette Yahudilerin bir elçi geleceğini bildikleri beyan edilmiştir.

²⁰⁸ İbn İshâk, *Siyer-i İbn İshâk Hz. Muhammed'in Hayatı*, s. 236; İbn Hişâm, *İslâm Tarihi Sîret-i İbn Hişâm*, C. I, s. 189.

²⁰⁹ İbn Sa'd, *Tabakât*, C. I, s. 52; Şulul, “Allah'ın Himayesinde Yetim ve Öksüz Bir Çocuk”, s. 21.

²¹⁰ Ebvâ: Hz. Peygamber'in annesi Âmine'nin kabrinin bulunduğu yerde bulunan köyün adıdır. Mekke-Medine yolu üzerinde Medine'ye yaklaşık 190 km. uzaklıktadır. Bu bölgede Damre ve Eslem Kabileleri yaşamaktadır. Bugün Râbiğ kasabasına bağlı bir köy olan Ebvâ halâ varlığını sürdürmektedir. Bu köy, sel sularının toplanması nedeniyle Ebvâ diye isimlendirilmiştir. Bkz. Fayda, “Ebvâ”, *DİA*, TDV Yayınları, 1994, C. X, s. 378-379; Mâğlûs, *Siyer Atlası*, s. 31.

²¹¹ Âmine'nin m. 576'da vefat ettiği rivayeti de bulunmaktadır. Bkz. Bekir Topaloğlu, “Âmine bt. Vehb”, C. III, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 1991, ss. 63-64; Şulul, “Allah'ın Himayesinde Yetim ve Öksüz Bir Çocuk”, s. 21.

²¹² İbn Hişâm, *İslâm Tarihi Sîret-i İbn Hişâm*, C. I, s. 225; İmam Zehebî, *Tarihü'l İslam*, C. I, s. 118; Gülgün Uyar, “Hz. Muhammed'in Risalet Öncesi Hayatına Dair Bazı Rivayet Farklarının Tespiti”, İstanbul, 1993, Danışman Mustafa fayda, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Medeniyeti ve Sosyal Bilimler Bölümü, Yüksek Lisans Tezi, (1- 450), s. 46.

²¹³ İbn İshâk (ö. 151/768), *Siyer-i İbn İshâk, Hz. Muhammed'in Hayatı*, s. 115; Köksal, *İslam Tarihi*, C. II, s. 53; Celâl Yeniçeri, “Hz. Muhammed'in Ailesi, Köle-Cariye ve Hizmetçileri”, *İFAV*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 2000, s. 62.

²¹⁴ Taberi, *Tarih-i Taberî*, C. III, s. 15; Lings, s. 40.

H. Muhammed (sav); Medine’de yaşadığı hicret sonrası Ebvâ Gazvesi (Vedan)²¹⁵ nedeni ile Ebvâ’dan geçişlerinde, annesinin kabrini ziyaret etmiş ve bu esnada annesinin mezarını düzeltmiş; gözyaşı dökmüş, etrafındaki sahabede onunla birlikte ağlamıştı.²¹⁶ H. Muhammed, daha sonra umre yapmak üzere Mekke’ye giderken yine Ebvâ Köyüne uğramış, yıllar önceki çocukluk hatıralarını hatırlamış ve "Cenab-ı Allah, Muhammed'e annesinin kabrine gitmesine izin vermiştir."²¹⁷ buyurmuştu. H. Muhammed (sav), annesinin kabrini eli ile düzeltirken, ağlayarak: "Anama nasıl muamele edildiğini bileydin." ve "Annemin benim hakkımda şefkat ve merhametini hatırladım da ağladım." demişti.²¹⁸

Yıllar sonra Âmine’nin sel nedeni ile yıkılan kabri, Halife Me’mun’un talimatı ile Mekke valisi Hüseyin b. Cabir tarafından tamir ettirilmiştir. Halen günümüzde H. Âmine’nin kabri, köyün dışında bir tepede bulunmaktadır. Osmanlı döneminde kabir; türbe içine alınmış, iki ucuna mezar taşları dikilmiş olsa da, ancak türbe daha sonra Suudi Hükümeti tarafından yıktırılmış, ziyaretler de yasaklanmıştır.²¹⁹

H. Âmine, asırlar boyunca kendisinden geriye kuşaktan kuşağa aktararak hayırla anılacak bir evlat bırakmıştır. Süleyman Çelebi, gördüğü rüya üzerine 1409-1410 yıllarında yazdığı Mevlid’in *Velâdet Bahri*’nde H. Muhammed’in doğum anını edebî bir üslupla anlatmıştır. Günümüzde mevlithanlar bu anı seslendirirken, müminler hala duygusal anlar yaşayarak onun doğumunun anlatılışı esnasında ayağa kalkıp saygıyla o anı canlandırmaktadırlar.

Neticede; H. Muhammed’in annesi ile beraber olduğu süre içerisinde Medine yolculuğu, Medine’de geçen günler, Yahudiler²²⁰ tarafından H. Muhammed’in

²¹⁵ Bu gazveye Ebva veya Veddân Gazvesi denir. H. Muhammed’in milâdi 623 yılında Ağustos Ayında ilk çıktığı gazvesidir. Bkz. Taberi, *Tarih-i Taberî*, C. III, s. 141; İbn Kesîr, *es-Siyretun-Nebeviyye*, H. Peygamber’in Hayatı, s. 307; Mağlus, *Siyer Atlası*, s. 209.

²¹⁶ İbn Sa’d, *Tabakât*, C. I, s. 103; İbn Sa’d, *Tabakât*, C. II, s. 3; Köksal, *İslam Tarihi*, C. II,, s. 55; Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, s. 52.

²¹⁷ İbn Kesîr, *es-Siyretu'n-Nebeviyye*, H. Peygamber’in Hayatı, s. 130; Fayda, "Ebvâ", *DİA*, TDV *İslâm Ansiklopedisi*, C. X, s. 379.

²¹⁸ İbn Sa’d, *Tabakât*, C. I, s. 105; Algül, "H. Peygamber’de Anne Sevgisi", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 1, C. I, Y. 1, 1986, ss. 21-24; Hüseyin Güneş, "Aile Bireylerinin Ölümü Karşısında H. Muhammed’in Tutumu", ss. 93-104; Es’ad, *Tarih-i Din-i İslam*, s. 380.

²¹⁹ Es’ad, *Tarih-i Din-i İslam*, s. 379; İsmail Mutlu, Mehmed Paksu, Cemal Uşşâk, Zeki Sarıtoprak, İhsan Atasoy, Şaban Döğen, 'Ümmü Eymen', *Sahabiler Ansiklopedisi*, C. II, Nesil Yayınları, İstanbul, 2012, s. 804; Dadan, "Ümmü Eymen Hayatı ve Şahsiyeti", s. 23; <https://m.haberler.com> (H. Âmine’nin mezar), Erişim tarihi: 02.Şubat.2018.

²²⁰ Taberi, *Tarih-i Taberî*, C. III, s. 14; Medine de bulunan Yahudi Kabileleri; Benû Kaynuka, Nadir, Kurayza’dır. Hicaz Yahudileri ise; Hayber, Fedek, Vadi’l-Kura, Teymâ ve Eyle Yahudileridir. Bkz. Mağlus, *Siyer Atlası*, s. 69.

tanınması ve Mekke'ye dönüş için yola çıkışları haricinde başka ayrıntının ilk kaynaklarda geçmeme sebebi annesi ile beraber geçirdiği sürenin kısa oluşudur.

Çünkü Hz. Muhammed sütanne Halime'ye m. 571 yılının Zilkade ayında (Ağustos) teslim edilmiştir. Âmine'ye dört veya beş²²¹ yaşında (m. 576), diğer bir görüşe göre de Hz. Muhammed'in altı yaşında annesine (m. 577) geri getirilerek teslim edilmiş ve Medine yolculuğuna çıkılmıştı.²²² Âmine'nin m. 577'de vefat etmesi ile anne ile oğulun 2 yıldan daha az bir süre beraber olduğu anlaşılmaktadır. Bu kısa süre içerisinde Âmine'nin bir ay²²³ yahut 1 yıl²²⁴ Medine'de kaldığı anlaşılmaktadır. Bu nedenle Hz. Muhammed'in annesi ile birlikteliği ancak Halime'nin Hz. Muhammed'i annesine tesliminden sonra bir yahut bir buçuk yıl kadar sürebilmiştir.

Âmine'nin Abdullah ile olan evliliğinden itibaren olan olaylar değerlendirildiğinde; Abdullah, kendisi ile beraber olmayı teklif eden kadına itibar etmemişti. Oysa o Hristiyan kadın Varaka b. Nevfel'in kardeşi olması sebebiyle abisi Varaka b. Nevfel'den İsmail oğullarından bir peygamberin geleceği öğrenmiş ve bu nedenle Abdullah'a kural dışı bu teklifi yapmıştı. Fakat Abdullah, Babası Abdülmuttalib ile Vehb b. Abdu Menaf b. Zühre'ye gelmiş; Abdülmuttalib Âmine'yi oğlu Abdullah için istemişti. Böylece Abdullah, o devrin ahlâki kurallarına uyarak zinaya yaklaşmayıp Âmine ile evlenmişti. Hz. Muhammed (sav) o günkü toplum kurallarına uyularak kurulan bir ailenin çocuğuydu. Âmine'de toplumun evlilikte takip ettiği kuralı uygulayan bir babanın kızıydı. İbn İshâk'ta; Vehb'in soyca ve şerefçe Benu Zümer'in efendisi olduğu ve Âmine'nin de soy ve mevkice Kureyş içinde en erdemli kadın olduğu ifadesi geçmektedir. Âmine ile Hz. Muhammed (sav) büyük dedeleri Kilâb'da soyca birleşmektedir. Her iki aile Mekke'nin ileri gelen kabilesiydi.²²⁵

Âmine'nin, Hz. Muhammed'in doğumu esnasında olan olağanüstü olayları anlatmak ile kendisi adına bir farkındalık oluşturma içinde olmayacağı malumdur. Çünkü doğumu esnasında ona ebelik yapan, olaylara şahit olan ayrıca Osman b. Ebi'l-Âs'ın (ö. 671) annesi Fâtıma ve Abdurrahman b. Avf'ın (ö. 652) annesi Şifâ

²²¹ Taberi, *Tarih-i Taberî*, C. III, s. 14; Mağlus, *Siyer Atlası*, s. 421; Asri Çubukçu, "Halime", C. XV, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 1997, s. 338.

²²² İbn Sa'd, *Tabakât*, C. I, s. 104; İbn Hişâm, *İslâm Tarihi Sîret-i İbn Hişâm*, C. I, s. 225.

²²³ İbn Sa'd, *Tabakât*, C. I, s. 104; İbn Hişâm, *İslâm Tarihi Sîret-i İbn Hişâm*, C. I, s. 104.

²²⁴ Taberi, *Tarih-i Taberî*, C. III, s. 14.

²²⁵ İbn İshâk, *Siyer-i İbn İshâk Hz. Muhammed'in Hayatı*, ss. 88-89.

hatun'un²²⁶ rivayetleri bulunmaktaydı.²²⁷ Ayrıca Hz. Muhammed'in (sav), sütannesi Halime ile beraber dört yıl geçirmesi Âmine için zor bir zaman dilimiydi. İki yıl olması gereken stanneliĒin Mekke'deki veba salgını sebebiyle uzayıp, dört yıla çıkması; Âmine'nin bu konudaki sabrını ve fedakârlılıĒını göstermektedir. Âmine'nin, kocası Abdullah'ın Beni Adiyy b. NeccaroĒulları ile olan akrabalığı nedeniyle²²⁸ Medine'ye gelmesi de, onun akrabalık ilişkilerindeki hassasiyetini göstermekteydi. Âmine, oĒlu ile birlikte Medine'deki eşı Abdullah'ın kabrini ziyaret etmesi ve Âmine oĒlu Hz. Muhammed'e babası Abdullah'ın son nefesini verdiĒi defnedildiĒi yeri göstermesi oĒluna aslını ve kim oluĒunu Ēretmekti de denilebilir.

2.3. SÜTANNESİ HZ. HALİME BT. EBU ZÜHEYB ABDULLAH

2.3.1. Halime'nin Nesebi ve Ailesi

Adını Sa'd b. Bekir b. Hevazin'den alan Sütanne Halime'nin şeceresi de Hz. Muhammed de (sav) olduĒu gibi Adnân'a²²⁹ kadar kaynaklarda devam ettirilebilmektedir.²³⁰ Sa'd Kabilesi, Kays Aylan'a mensup olan Münebbih b. Bekir ve Muaviye b. Bekir gibi Hevazin'in önemli bir koludur. Sa'd Kabilesi; Mekke'nin doĒusunda Mekke-Basra yolu üzerinde bulunan Evtas Bölgesin'deki, Serat vadisinde yaşıamaktadır. Kabile, Lât ve Uzza putu ile beraber *Cihar* isimli bir puta da tapmaktadırlar. Kabile, hicri 5 (m. 626-27) veya h. 7. (m. 628-29) yılda Müslüman olmuştur.²³¹ Hz. Muhammed'in vefatından sonra Halime'nin vefat ettiĒi rivayet edilse de; onun Müslüman olduĒu dikkate alınarak bi'setten sonra ve Mekke'nin fethinden

²²⁶ Şifa hatun'un babası; Avf b. Abdullah b. el-Haris'dir. Haris, Resulullah'ın amcasıdır. Selma bt. Amir'in oĒlu, Haris'in kızıdır.

²²⁷ İbn Hibbân, *es-Sret 'n-Nebeviyye ve Ahbârü 'l-Hulefâ Hz. Peygamber ve Halifeler*, s. 48.

²²⁸ NeccaroĒulları Kabilesinden Ebu Vehb, Abdullah'ın (Hz. Muhammed'in babası) dayısıdır. Bkz. İbn Hişâm, *İslâm Tarihi Sret-i İbn Hişâm*, C. I, ss. 226, 258; İbn Sa'd, *Tabakât*, C. I, s. 69; İbn Hibbân, *es-Sret 'n-Nebeviyye ve Ahbârü 'l-Hulefâ*, Hz. Peygamber ve Halifeler, s. 50.

²²⁹ İbn İshâk, *Siyer-i İbn İshâk*, Hz. Muhammed'in Hayatı, ss. 65-67; İbn Hişâm, *İslâm Tarihi Sret-i İbn Hişâm*, C. I, s. 38; İbn Sa'd, *Tabakât*, C. I, s. 6; Taberi, *Tarih-i Taberî*, C. III, s. 45. Fayda, "Hz. Muhammed (sav)", C. XXX, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 2005, s. 412; EK- 6; Şecere. Bkz. MaĒlus, *Siyer Atlası*, s. 50.

²³⁰ İrfan Aycan, "Sa'd b. Bekir", *DİA*, C. 35, TDV Yayınları, 2008, s. 372.

²³¹ İbn Hişâm, *İslâm Tarihi Sret-i İbn Hişâm*, C. IV, ss. 183-185; İbn Sa'd, *Tabakât*, C. II, s. 163.

önce vefat ettiği, Cennetü'l-Baki kabristanlığına defnedildiği görüşü daha kuvvetlidir.²³²

Sütanne Halime'nin lakabı; Ümmü Kebşe Halime bt. Ebi Züeyb Abdullah b. el-Hâris es-Sa'diyye'dir. Aile, Benî Sa'd Kabilesinin Ebî Zeybe kolundandır. Halime, Ebû Zueyb'in kızıdır. Halime'ye *Ümmü Kebşe* denilmiştir. Çünkü ilk çocuğunun adının *Kebşe* idi. Bu nedenle Halime'nin eşi Harise'ye de *Ebû Kebşe* denilmiştir. Bu nedenle Sütanne Halime, kabilesinde Ümmü Kebşe ve Halime es-Sa'diyye künyesiyle tanınmaktadır.²³³

İbn İshâk'a göre Ebu Züeyb'in nesebi; Abdullah b. Hâris b. Şecne b. Câbir b. Rezân b. Nâsıra İbn Kasıyye b. Nasr b. Sa'd b. Bekr b. Hevâzin b. Mansûr b. İkrime b. Hasfa b. Kays b. Aylân b. Mudar şeklindedir. Hişâm'da geçen şeceresi ise; Ebu Züeyb b. Abdullah b. Haris b. el-Hâris b. Şiken b. Cabir b. Rızam b. Nasıra b. Kusayy b. Nasr b. Sad b. Bekr b. Hevâzin Mansur b. Hafsaya b. Kays b. Aylân'dır.²³⁴ Bu kabilede süt emzirilen çocuklara da *Sa'dî* denilmekteydi.²³⁵

Halime'nin eşinin (Hz. Muhammed'in sütbabasının) nesebi İbn İshâk'ta, Hâris b. Abdüluzza b. Rifâ'a b. Fülân b. Nasıra b. Kasıyye b. Nasr b. Sa'd b. Bekr b. Hevâzin şeklinde rivayet edilmektedir.²³⁶ Peygamberimizin sütannesi Halime'nin; *Abdullah b. el-Haris b. Abdüluzza es-Sa'd, Üneyse bt. Haris ve Hurafe (Huzafe) b. Haris (Şeyma)* adlı çocukları olduğu rivayet edilmektedir.²³⁷ İbn İshâk, Halime'nin çocuklarının

²³² Vâkıdî, *Hiz. Peygamber'in Savaşları (Kitâbü'l-Meğâzî)*, Çeviren: Musa K. Yılmaz, İlk Harf Yayınevi, İstanbul, 2016, s. 727; Mustafa Fayda, "Cennet'ül-Bakî", C. VII, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 1993, s. 387; Halime'nin Müslüman olarak vefat ettiği hususunda İbn Ebi Hayseme ve İbn Cevzi; Hudâ eserinde, Ebu Davud'da Sünen'in de, İbn Hacer'in, İsâbe eserinde aynı görüş ifade edilmektedir. Bkz. Doğrul, *Büyük İslam Tarihi Asr-ı Saadet*, C. II, s. 129; Asri Çubukçu, "Halime", C. XV, s. 338.

²³³ İbn Hacer el-Eskalânî, *el-İsâbe*, c: 1, ss. 429-430; Kureyş müşrikleri bu nedenle Hz. Peygamber'i (sav), İbn Ebî Kebşe künyesiyle de çağırılmışlardır. Kebş, sözlükte, üç yaşına basmış koç ve başbuğ manasına gelir. Bkz. Demil, "Hz. Peygamber'in Risâlet Öncesi Hayatına Dair Rivayetler", s. 148; Keylanî, Mustafa Seyyid, *Hiz. Muhammed Hayatı ve Ahlakı*, Kitap Dünyası Yayınevi, İstanbul, 2015, s.16; Asri Çubukçu, "Halime", C. XV, s. 338.

²³⁴ İbn İshâk, *Hiz. Peygamber'in Hayatı ve Gazveleri Kitâbü's-Siyer ve'l-Meğâzî*, s. 77; İbn Hişâm, *İslâm Tarihi Sîret-i İbn Hişâm*, C. I, s. 217; İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye ve Ahbârü'l-Hulefâ*, *Hiz. Peygamber ve Halifeler*, s. 48.

²³⁵ İbn Sa'd, *Tabakât*, C. I, s. 480; İrfan Aycan, "Sa'd b. Bekir", C. XXXV, *DİA*, TDV Yayınları, 2008, s. 372.

²³⁶ İbn İshâk, *Hiz. Peygamber'in Hayatı ve Gazveleri Kitâbü's-Siyer ve'l-Meğâzî*, s. 77; İbn Hişâm, ise küçük bir farklılıkla onun nesebini el-Hâris b. Abdüluzza b. Riva b. Mellân b. Nasıra b. Kasaba b. Nasr b. Sa'd b. Bekr b. Hevâzin es-Sa'd şeklinde vermiştir. İbn Hişâm, *İslâm Tarihi Sîret-i İbn Hişâm*, I, s. 217; Bu konudaki diğer rivayetlerle ilgi olarak Bkz. İbn İshâk, *Siyer-i İbn İshâk*, *Hiz. Muhammed'in Hayatı*, s. 96; Algül, "Haris b. Abdüluzza", *DİA*, TDV Yayınları, 1997, C. XVI, ss. 194-195; Fayda, "Muhammed", C. XXX, TDV Yayınları, s. 409.

²³⁷ İbn Hişâm, *İslâm Tarihi Sîret-i İbn Hişâm*, C. I, s. 218; Fayda, "Muhammed", C. XXX, s. 409; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdu'l-Meâd*, C. I, s. 80; Haddame Kabilesinde Üneyse'ye 'Şeyma' olarak da

adlarını Abdullah, Enise (Üneyse), Huzafe (Şeyma-Huzayfe) şeklinde vermiştir.²³⁸ Taberi’de ise, Halime’nin bir büyük oğlu ve emzikte olan bir küçük oğlu ile bir de kız çocuğu olduğu, ayrıca *Âye* ve *Hadika* isimli iki çocuğu ile beraber toplamda dört çocuğunun olduğunu rivayet edilmektedir.²³⁹ İbn Hibbân’da; Halime’nin *Üneyse* ve *Cüzâme* bt. Hâris b. Abdüluzâ isimli çocukları olduğunu rivayet edilmektedir.²⁴⁰ Peygamberimize çocukluğunda arkadaşlık da eden sütkardeşi Şeyma’nın künyesinin “Benli” olduğu da belirtilmektedir.²⁴¹

2.3.2. Sa’d Kabilesi

Sa’d Kabilesinin yaşadığı yer; havası serin, suları tatlı, yüksek rakımlı bir yayladır. Bölgenin bu özelliklerinden dolayı yeni doğan çocukların sağlıklı bir şekilde yetişmeleri için tercih edilmektedir. Kabilenin sütanneleri bebekleri belli bir yaşa kadar burada büyötmelerine karşılık çocukların ailelerinden ücret alırlardı. Çocuklar, sütanne yanında aynı zamanda fasih bir Arapça konuşma kabiliyetine sahip olurlardı.

isimlendirildiği belirtilir. Bkz. Es’ad, *Tarih-i Din-i İslam*, s. 379; Şeyma’ya adı Cûdame olarak ta geçmektedir; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Fıkhu’s-Siyre*, s. 96; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdu’l-Meâd*, C. I, s. 80; Şeyma’nın diğer adı, İbn Kesîr’in *Siyretü’n-Nebeviyye*’sinde, Hidame olarak geçmektedir. Bkz. İbn Kesîr, *es-Siyretu’n-Nebeviyye*, Hz. Peygamber’in Hayatı, s. 127.

²³⁸ İbn İshâk (ö. 151/768), *Siyer-i İbn İshâk*, Hz. Muhammed’in Hayatı, s. 96; İbn İshâk, *Kitâbü’s-Siyer ve’l-Meğâzî*, Hz. Peygamber’in Hayatı ve Gazveleri, s. 77;

Hz. Muhammed’in sütkardeşlerinin tamamının isimleri şunlardır;

Hz. Hamza (ra): Hz Peygamber’in amcası olup Efendimizden önce Süveybe’den süt emmiştir. Ebû Seleme b. Abdî’l-Esed el-Mahzûmî: Süveybe’den süt emmiştir. İslamiyet’e giren ilk kimseler arasında yer almaktadır.

Abdullah b. Cahş: Süveybe’den süt emmiştir. Mesruh: Ebû Leheb’in cariyesi Süveybe ’nin oğlu olup Peygamber (sav) ile birlikte süt emmiştir.

Ebû Süfyan: Bu Ebû Süfyan, Hz. Peygamber’in evlendiği Ümmü Habibe’nin babası Ebû Süfyan değildir. Hz. Peygamber’in amcaoğlu olan Abdulmuttalib’in oğlu el-Haris’in oğlu Ebû Süfyan’dır. Tam adı ise Ebû Süfyan b. Hâris b. Muttalib’tir. (Halime, Ebû Süfyan b. el-Hâris Abdülmuttalib’i de birkaç gün emzirmiş, bu nedenle Hz. Muhammed ile sütkardeşti. Bkz.; Vâkıdî, *Hz. Peygamber’in Savaşları (Kitâbü’l-Meğâzî)*, s. 677.

Şeyma bt. Hâris: O, Mekke civarında oturan Hevâzin kabilesinin Benî Sa’d b. Bekir koluna mensuptur. Asıl adı Huzâfe’dir. Şeyma lakabıyla kabilesinde tanınmıştır. Bkz. İbn Hişâm, *İslâm Tarihi Sîret-i İbn Hişâm*, C. I, s. 218; M. Asım Köksal’ın, *İslam Tarihi* adlı eserinde; Abdullah, Üneyse ve Şeyma olarak geçmektedir. Bkz. M. Asım Köksal, *İslam Tarihi*, C. II, s. 28; İbn İshâk, *Siyer-i İbn İshâk*, Hz. Muhammed’in Hayatı, s. 96; İbn Kesîr, *es-Siyretu’n-Nebeviyye*, Hz. Peygamber’in Hayatı, s. 127; Dimaşkî, *Peygamber Külliyyatı*, C. I, s. 326.

²³⁹ Taberi, *Tarih-i Taberî*, C. III, s. 10.

²⁴⁰ İbn Hibbân, *es-Sîretü’n-Nebeviyye ve Ahbâru’l-Hulefâ*, Hz. Peygamber ve Halifeler, s. 48.

²⁴¹ Mehmet Emre, *Büyük İslam Kadınları*, Vatan Kitapçılık, İstanbul, 1982, s. 218. s. 127; Dimaşkî, *Peygamber Külliyyatı*, C. I, s. 326.

Sütanne adayları; Ukâz panayırının²⁴² kurulduğu dönemlerde Mekke'ye gelirler ve buraya getirilen yeni doğmuş bebeklere anlaştıkları ücret karşılığında sütannelik yapıp, aile bütçesine katkı sağlarlardı.²⁴³ Benî Sa'd kabilesi de çevresinde bu yönüyle tanınmaktaydı. Onlar aynı zamanda şerefi, cömertliği, mertliği ve tevazuu ile bilinen bir kabileydi. Bu nedenle Mekke'nin ileri gelenleri, sütannelik ücreti fazlada olsa bu kabiledaki sütannelerini tercih ediyorlardı. Hz. Muhammed (sav), kabilenin bu özelliğini peygamberliği döneminde şu şekilde ifade etmiştir: "*Sizin en fasihiniz benim. Ben Kureyş'tenim! Lisanım Beni Sa'd b. Bekir lisanıdır.*" Ebu Bekir, Hz. Muhammed'e: "*Ya Resulullah senden daha fasihini görmedim*" dediğinde, Hz. Muhammed (sav): "*Neden böyle olmayayım ben Kureyş'tenim ve ben Sa'd' da emzirildim.*" buyurmuştur.²⁴⁴

Mekkelilerin çocuklarını Beni Sad'ın sütannelerine vermelerinin bir başka gerekçesi de Mekke'nin havasının basık olmasıydı. Mekke'de yetişen çocukların buradaki basık ve çok sıcak havadan dolayı veba hastalığına daha kolay yakalanmaktaydılar. Bu nedenle Mekkeliler yeni doğan bebeklerini; yüksek rakımlı, ağaçlık ve meyvesi bol olan Taif beldesindeki sütannelere teslim ediyorlardı.²⁴⁵

Sa'd kabilesinin bulunduğu bölge; Mekke'nin yaklaşık 90 km. doğusunda, Serât Dağ silsilesinden, Gazvân Dağının güney eteklerinde ve denizden yaklaşık 1700 m. yükseklikte Taif'e yakın bir bölgeydi. Sa'd oğullarının bulunduğu mevkii, rakımı nedeniyle Hicaz'ın yaz-kış aylarında iklimi en serin olan yerleşim mahalli idi. Bu belde yazın gayet serin havası sebebiyle Mekke eşrafı tarafından yayla olarak kullanılan bir yerdi. Bölge zengin su kaynaklarına, verimli tarım topraklarıyla, üzüm ve diğer çeşitli meyve ağaçlarının bulunduğu bahçelere sahipti. Bölge, günümüzde de kuru üzüm, zeytinyağı ve bal üretimi açısından meşhurdur.²⁴⁶ Günümüzde de Mekke'de namaz sonrası mescitten çıkışta, halen Taif üzümleri satıldığı görülmektedir.

²⁴² Ukâz Panayırı, her yıl Zilkade ayının ilk günü başlar ve yirmi bir gün sürmektedir. Mekke ile Taif Şehri arasında Taif'e daha yakın bir bölgede kurulmaktadır. Bkz. Mağlus, *Siyer Atlası*, s. 86; İbn Sa'd, *Tabakât*, C. VI, s. 55.

²⁴³ İbn İshâk, *Siyer-i İbn İshâk Hz. Muhammed'in Hayatı*, ss. 99-100; Numânî, *Sîretü'n-Nebî Son Peygamber Hz. Muhammed*, s. 127; Mağlus, *Siyer Atlası*, s. 78.

²⁴⁴ İbn Hişâm, *İslâm Tarihi Sîret-i İbn Hişâm*, C. I, s. 224; İbn Sa'd, *Tabakât*, C. I, s. 101; Çubukçu, "Halime", C. XV, s. 338; Apak, *Ana Hatlarıyla İslâm Tarihi (1)*, Hz. Muhammed Dönemi, s. 123; Fayda, "Muhammed", C. XXX, s. 409.

²⁴⁵ Taberi, *Tarih-i Taberî*, C. III, s. 10; Doğrul, *Büyük İslam Tarihi Asr-ı Saadet*, C. II, s. 128.

²⁴⁶ Mustafa Sabri Küçükbaşçı, "Taif", C. XXXIX, *DİA*, TDV Yayınları, 2010, s. 443.

Halime'nin kabilesi olan Hevâzin kabilesi; Hüneyn Gazvesinde Müslümanların eline esir düşmüşler ve daha sonra Hz. Muhammed (sav) tarafından azad edilmişlerdi. Hz. Muhammed (sav), özellikle sütkardeşi Şeyma ve diğer aile mensuplarına o gazvede iltifat etmiş ve ikramlarda bulunmuştu. Daha sonra Peygamberimizin sütkardeşi Şeyma başta olmak üzere, süt akrabaları ve Sa'd kabilesinin diğer üyeleri Müslüman olmuşlardı.²⁴⁷

2.3.3. Hz. Muhammed'in (sav) Sütanneye Teslimi

Benî Sa'd kabilesinden sütanne olmak için panayıra gelen bebekli kadınlar (10 kadar kadın)²⁴⁸; pazarın belli bir yerinde beraber beklerler ve anlaştığı kişilerin çocuklarını alarak yine toplu olarak Taif bölgesindeki kabilelerine geri dönerlerdi. Hz. Muhammed'in (sav) sütanneye verildiği yıl da, bu şekilde sütannelik için Taif bölgesinden Mekke'ye kadınlar gelmişti. Buraya gelen aileler arasında yer alan Halime ve eşi Haris de bulunmaktaydı. Fakat onların binek hayvanlarının (merkep ve deve) çelimsizliği, onları diğer kabile mensuplarından geride bırakmıştı. Onlar Mekke'ye geldiklerinde sütannelikler adeta kapışılmıştı. Tabii ki herkes varlıklı ailelerin çocuklarını, yüksek ücret karşılığı almayı tercih etmişti. Torununa sütanne bulmak için panayıra gelen Abdülmuttalib, Halime'ye: “*Sen kimsin ve nerelisin?*” diye sorunca, Halime: “*Adım Halime, Sa'd kabilesindenim.*” demiş, Abdülmuttalib: “*Ne güzel, ne hoş, Sa'd ve Hilm. Bunlar iki güzel haslettir ki dünyanın şerefi ve ahiretin izzeti bunlarla elde edilebilir. Hey Halime benim yanımda yetim bir çocuk var. Onu Beni Sa'd kabilesinden gelen kadınlara vermek istedim, “yetimdir” diye kabul etmediler. Gel onu sen emzir belki bu yüzden büyük bir saadete ermiş olursun.*” demiştir.²⁴⁹ Bunun üzerine Halime eşi Haris'le istişare etmiş ve bebeği almayı kabul etmiştir. Halime ve Haris çifti; ebeğin yetim olması nedeni bile umdukları geliri

²⁴⁷ İbn Hişâm, *İslâm Tarihi Sîret-i İbn Hişâm*, C. I, s. 217; Hz. Hamza, Ebu Seleme b. Abdülesed, Süveybe'nin oğlu Mesruk, Halime'nin oğlu Abdullah b. el-Haris b. Abdüluzza, Hafs b. el-Haris, Ümeyye bt. Haris, Şeyma (Hizâme) dir. Bkz. İmam Zehebî, *Tarihü'l İslam*, C. I, s. 112; Hizmetli, *Başlangıçtan İlk Dört Halife Devri Sonuna Kadar İslam Tarihi*, s. 109.

²⁴⁸ İbn Sa'd, *Tabakât*, C. I, s. 99.

²⁴⁹ İbn İshâk, *Siyer-i İbn İshâk*, Hz. Muhammed'in Hayatı, s. 97; İbn Sa'd, *Tabakât*, C. I, s. 99, 138; Emre, *Büyük İslam Kadınları*, s. 218.s. 214.

bulamayacaklarını tahmin etmelerine rağmen, Taif'e bebeziksiz dönme yerine onlara maddi getirisi azda olsa Hz. Muhammed'i (sav) almıştı.²⁵⁰

Halime'nin sütannelik olayı İbn İshâk'ta şu şekilde rivayet edilir: *“Halime emzirecek bir çocuk arayıp bulmak üzere, Benu Sa'd b. Bekr'den bir grup insanla birlikte, ktlık yılında Mekke'ye geldi. Halime'nin yorulup kafildeki diğer develerden geride kalan dişi bir eşeği vardı. Dişi eşek ile yola çıkmıştı. Yanında da bir çocuk ve bir de yaşlı hayvan vardı. O gece çocuğu da, kendisi de hiç uyuyamadı. Göğsünde çocuğa yetecek süt, yanında da yaşlı hayvanın yiyebileceği hiçbir şey yoktu. Bu halde Mekke'ye geldiler. Resulullah hangi kadına gösterilip “O yetimdir.” dense, onu hemen almaktan cayıyorlar ve “Annesi ne verebilir ki?” diyorlardı. Çocuğun babasından bir karşılık beklediklerini, annesinin kendilerine istediklerini veremeyeceğini söylüyorlardı. O topluluktan Halime'den başka herkes emzirecek bir çocuk buldu. Halime de ondan başkasını bulamayınca Kocası Haris b. Abdi'l Uzza'ya arkadaşları arasında süt çocuğu almadan geri dönen bir kimse olmak istemediğini, o yetim çocuğu gidip alacağını söyledi. Kocası da “Sen bilirsin.” deyince gitti, onu aldı. Bineğinin yanına getirdi. O anda göğüslerinden istediği kadar süt geldi. Resulullah ve sütkardeşi, kanıncaya kadar süt içtiler. Halime'nin kocası da, o yaşlı hayvanı sağmaya başladığında ne görsün, hayvanın memeleri de süt doluydu. Hayvandan kanıncaya kadar içebilecekleri sütü sağdı. Geceyi hayırla dolu olarak geçirdiler. Kocası, düşüncesini Halime'ye şöyle aktardı: “Ey Halime, vallahi, mübarek bir insan aldığın kanaatindeyim. Onu aldığımız günün gecesi karşılaştığımız hayırları (iyilik, lütuf ve ikramları) görmez misin? Allah, hayırlarını ziyadesi ile veriyor.” Sonra Mekke'den çıkıp, memleketimize dönmeye başladık. Vallahi eşeğim, kafilayı, hatta onu çeken eşeği bile geçti, geride bıraktı. Arkadaşlarım:” Ey Züheyb'in kızı! Bu bizimle, binip geldiğin eşek mi? diye sordular. Ben de: “Evet, vallahi işte o eşek” diye cevapladım. Onlar da bana “Vallahi, bunda bir şey var.” dediler”.²⁵¹*

Beni Sa'd topraklarında o yaz kuraklık olması nedeniyle hayvanların otlayabilecekleri bitki örtüsü kalmamasına rağmen, Halime'nin koyunlarının memeleri süt dolu evlerine dönüyordu. Fakat diğer ailelerin koyunlarında süt yoktu.

²⁵⁰ Muhammed Hüseyin Heykel, Halime'nin emzirecek çocuk bulamamasını, Halime'nin bedenlen zayıf olması nedeni ile bebek annelerinin Halime'ye bebeklerini vermediklerini belirtir. Bkz. Heykel, Hz. Muhammed'in Hayatı, s. 85.

²⁵¹ İbn İshâk, Siyer-i İbn İshâk, Hz. Muhammed'in Hayatı, ss. 97-98; İbn Hişâm, İslâm Tarihi Sîret-i İbn Hişâm, C. I, ss. 219-221.

Komşuları, çobanlarını “*Vah vah size, Ebu Züheyb’in koyunları nerede otluyor. Bakın siz de onlarla otlatın.*” diye ikaz ediyorlardı. Oysa onlarda koyunlarını onlarla aynı yerde otlatıyorlardı. İbn Sa’d da; farklı olarak Âmine’den, doğum zamanı rüyasında üç gece süresince doğacak oğlunu Sa’d oğullarından Ebu Züheyb ailesinde bir sütanneye vermesinin istendiği belirtilmektedir.²⁵²

Hiz. Muhammed, (sav) Halime’nin yanında iki yıl kalmış, oldukça gürbüz bir halde anlaştıkları üzere annesine teslim edilmek üzere Mekke’ye geri getirmişlerdi. Fakat Halime, Âmine’ye:” *Ey şefkatli ana, bize bırak, bu sene de yanımızda kalsın. Çünkü biz, Mekke Taunu’ndan ona zarar gelir diye korkuyoruz.*” diyerek Âmine’yi ikna etmişler ve tekrar Hiz. Muhammed ile Beni Sa’d’a dönmüşlerdi.²⁵³

Halime-Haris ailesi kucaklarında farkında olmadan geleceğin son Peygamberi olacak bebek ile evlerine dönüyorlardı. Ne olduysa yaşlı merkebin ve devenin güçlenmesi ve devenin memelerinin süt dolması onları şaşırtmıştı.²⁵⁴ Hayvanların çelimsizliğinin²⁵⁵ ve Halime’nin de oğlu Abdullah’ı dahi emzirecek sütünün olmaması açlıktan olduğu zannediliyordu. Fakat Halime; Hiz. Muhammed’e sol memesini vermiş onu almadığını görünce, bu kez sağ memesini vermiş; bu kez Hiz. Muhammed’in (sav) emdiğini görünce sütünün olduğuna hayret etmişti.²⁵⁶

Sütanne tarafından teslim alınan Hiz. Muhammed (sav) ile Haris ailesinin dört yıllık beraberlikleri, milâdi 571’de başlamıştı. Halime-Haris Ailesi, mutlu bir şekilde Hiz. Muhammed’i alarak köylerine çok hızlı bir şekilde geri dönmelerini, deve ve merkebin güçlenmesini ve memelerinin süt dolmasının sebebini, bu küçük bebeğe

²⁵² İbn Sa’d, *Tabakât*, C. I, s. 99.

²⁵³ İbn İshâk, *Siyer-i İbn İshâk Hiz. Muhammed’in Hayatı*, s. 98.

²⁵⁴ İbn İshâk, *Kitâbü’s-Siyer ve’l-Meğazî*, Hiz. Peygamber’in Hayatı ve Gazveleri, s. 78; İbn Hişâm, *İslâm Tarihi Sîret-i İbn Hişâm*, C. I, ss. 219-221; İbn Sa’d, *Tabakât*, C. I, s. 99; İbn Hibbân, *es-Sîretü’n-Nebeviyye ve Ahbâru’l-Hulefâ*, Hiz. Peygamber ve Halifeler, s. 49.

²⁵⁵ Azimli, Halime’nin sütünün olmasını ve hayvanlarının güçlenmesini onların karınlarının doymasına bağlamıştır. Bkz. Mehmet Azimli, *Siyeri Farklı Okumak*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2015, s. 79; Apak’ta, doğum mucizeleri ve sütannede yaşanan bu tür olağanüstü olayların çıkma sebebinin yapılan peygamberlik tartışmalarına son vermek için olduğunu belirtir. Ayrıca inananlar tarafından sevdikleri her kişi için ve o kişiye olan muhabbetlerinden dolayı bu tür olağanüstü olayların tarihte hep çıkarıldığını belirtir. Sevilen kişinin lider itti haz edilmesi nedeniyle insanların bu tür rivayetler ürettiğini, birinci belge olan Kur’an’da bu tür bilgilerin olmadığını belirtmektedir. Bkz. Apak, *Ana Hatları ile İslâm Tarihi (1)*, Hiz. Muhammed Dönemi, ss. 126-130.

²⁵⁶ İbn İshâk, *Siyer-i İbn İshâk*, Hiz. Muhammed’in Hayatı, ss. 97-98; İbn İshâk, Hiz. Peygamber’in Hayatı ve Gazveleri *Kitâbü’s-Siyer ve’l-Meğazî*, ss. 77-79; İbn Hişâm, *İslâm Tarihi Sîret-i İbn Hişâm*, C. I, s. 219; İbn Hibbân, *es-Sîretü’n-Nebeviyye ve Ahbâru’l-Hulefâ*, Hiz. Peygamber ve Halifeler, ss. 50-49; Taberi, *Tarih-i Taberi*, C. III, s. 10-12; Mustafa Sabri Dırrar, s. 165; İlk kaynaklarda geçen bu anlatımları İsrail Balcı, “tenkit sürecinden geçirmek gerektiğini belirterek”, bu gibi olağan üstü gibi gösterilmek istenen olayları kabullenilemez bulunduğunu ifade eder. Bkz. Balcı, *Peygamberlik Öncesi Hiz. Muhammed*, s. 178.

bağlamışlardı. Çünkü Mekke'ye geliş ile Mekke'den dönüş arasında tek fark, kucaklarındaki bu masum yetim bebeğin (Hz. Muhammed'in) olmasıydı.²⁵⁷

Aslında bebeği almalarının bir sebebi de Abdulmuttalib'in Mekke'nin ileri gelen şahsiyetlerinden biri olmasıydı. Çünkü Kâbe hizmetlerinden dolayı bu hizmetlerin aileye verdiği bir onur ve tanınmışlık vardı. Bebeğin Halime tarafından tercih edilmesinde bu durumda etkili olmuştu.²⁵⁸ Gelişen olaylara; çeşitli kaynaklarda tarafsız veya taraflı olarak mucize yükleme niyetiyle değerlendirilse de; ilk Siyer kaynaklarına göre elimizdeki bilgiler bu şekildedir.²⁵⁹ Halime'nin sütünün artma sebebini, psikolojik olduğu yönünde değerlendirmeler olsa da; kadının mutluluk sebebiyle sütünün arttığı kabul edilse de²⁶⁰ beraberlerinde bulunan hayvanların da sütü artmıştı. O zaman onlara ne olmuştu denilebilir?²⁶¹ O sene kabilelerinin olduğu bölgede genel anlamda kıtlık olmuştu.²⁶² Kıtlığa rağmen, Halime-Haris ailesi kıtlıktan neden etkilenmemişti? diye düşünülebilir. ²⁶³ İbn İshâk, İbn Hişâm ve İbn Sa'd'ın rivayetlerinde, Halime'nin devesinin yaşlı, güçsüz olduğu belirtilmektedir. Hayvanlarda güç kazanma ve süt verimi artışının hayvanların karınlarının doymasına bağlayan görüşte bulunmaktadır. Fakat her ne kadar bu yönde görüşler olsa da gerçek şu ki, yaşlı hayvanın karnı ne kadar doyarsa doysun yaşlı olması gerçeğini değiştirmez. Bu nedenle de hayvanın genç bir deve gibi koşması beklenemez. Halime-Haris ailesinde ne değişmişti ki, hayvanlarında bir gürbüzlük ve kendilerinde dinçlik olsun? Kendi çocuğu Abdullah'a ve bebek Muhammed'e süt bulabilsin, ailenin koyunlarının diğer koyunlara nazaran daha bol süt vermesi,²⁶⁴ geleceğin peygamberinin korunması mıydı?²⁶⁵ Bu gelişen olağan üstü olaylara *irhasat* denilmektedir. Çünkü her peygamber tebliğinde kolaylık olması ve o toplum tarafından kabul görmesi için; Allah Teâlâ tarafından olağanüstü mucize denilen olaylarla (*irhasat*)²⁶⁶ desteklenmişti. Kur'an'ı

²⁵⁷ İbn Hişâm, *İslâm Tarihi Sîret-i İbn Hişâm*, C. I, s. 220; Taberi, *Tarih-i Taberî*, C. III, s. 11.

²⁵⁸ İbn İshâk, *Siyer-i İbn İshâk*, Hz. Muhammed'in Hayatı, s. 97; Hizmetli, *Başlangıçtan İlk Dört Halife Devri Sonuna Kadar İslam Tarihi*, s. 108.

²⁵⁹ İbn Hişâm, *İslâm Tarihi Sîret-i İbn Hişâm*, C. I, s. 171; İmam Zehebî, *Tarihü'l İslam*, C. I, s. 113.

²⁶⁰ Azimli, *Siyeri Farklı Okumak*, s. 79.

²⁶¹ İbn İshâk, *Kitâbü's-Siyer ve'l-Meğazî*, Hz. Peygamber'in Hayatı ve Gazveleri, s. 78.

²⁶² Es'ad, *Tarih-i Din-i İslam*, s. 377.

²⁶³ Hayvanlardaki sütün artışını sebebini, Mehmet Azimli Mekke'ye gelen ailenin kendilerini ve hayvanlarının karınlarının doyması ve evlerine eli boş dönmeme sevincine bağlamıştır. Bkz. Azimli, *Siyeri Farklı Okumak*, s. 79.

²⁶⁴ İbn İshâk, *Siyer-i İbn İshâk*, Hz. Muhammed'in Hayatı, s. 97.

²⁶⁵ İbn İshâk, *Kitâbü's-Siyer ve'l-Meğazî*, Hz. Peygamber'in Hayatı ve Gazveleri, ss. 114-116.

²⁶⁶ Bulut, Halil İbrahim, "Peygamberlerin Başarısında Mucizelerin Yeri ve Önemi", C. XI, *Din bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, S. 1, (65-78), s. 128; Mustafa Özkan, "İrhâsâtla İlgili Rivayetlerin Metin ve Anlam Açısından Değerlendirilmesi", *Şirnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2016/2 yıl: 7 C. VII, S. 14, (24-41), ss. 24-26; Nevzat Aydın, "Çağdaş "Kıyas-ı Enbiyâ" Literatüründe Peygamber

Kerim’de peygamberlere verilen mucizelere yeterli miktarda örnek bulunmaktadır. Hz. Muhammed de, Duha Suresinde buyrulduğu gibi yalnız bırakılmamış olabilirdi.²⁶⁷ Ayrıca Âmine, oğlu Hz. Muhammed’i Halime’ye teslim ederken, doğum anında olan harikulade halleri de Halime’ye anlatarak onun bu konuda dikkatini çekmişti.²⁶⁸

Hz. Nuh’u (as) tufana karşılık gemi; Hz. Musa’yı, Firavunun zulmüne karşı âsa, Hz. İsa’yı çamurdan kuşlara can verme gibi mucizelerle donatan Allah Teâlâ, son peygamberini de mucizeleri ile destelemiştir.²⁶⁹ Yalnız irhâsâtla ilgili hadiselerin sayısının Siyer’in ilk kaynaklarından başlayarak zaman içerisinde çoğalarak artması dikkat çekmektedir. Mesela Hz. Muhammed’in doğumu esnasında yaşandığı ve etkisinin Mekke dışındaki yerlerde görüldüğü rivayet edilen olağanüstü olayların sayısı hicrî ikinci asırda bir iken, 10. hicrî asırdan (m. 16) beşe ulaşmaktadır. Bu nedenle kronolojik seyir içerisinde bu tür rivayetlerin sayısının arttığı da görülmektedir.²⁷⁰

2.3.4. Hz. Muhammed’in (sav) Beni Sad’da Geçirdiği Günler

Halime ve ailesi, Muhammed’in (sav) evlerine getirdiği bereketin farkındaydılar.²⁷¹ Hz. Muhammed onların yanında yapılan anlaşmaya göre sadece iki yıl kalacaktı. Sütanne Halime, Hz. Muhammed’i (sav) iki yılı doldurmasıyla yapılan anlaşmaya gereği Hz. Muhammed’i, Mekke’ye istemeyerek de olsa geri getirmişti.²⁷² Halime, bebeğin biraz daha kendilerinde kalması için Âmine’yi ikna etmek için o sıralarda Mekke’de baş gösteren veba (taun) salgınını ileri sürmüştü. Âmine de her annede olduğu gibi yavrusuna olan sevgisinden süreyi iki yıl daha uzatarak evladından

Tasavvuru: İrşâdî Bayburdî’nin “Kıyas-ı Enbiya’sı Özelinde”, *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2016/5, C. V, S. 928-30, (164-194), s. 181.

²⁶⁷ Duha, 93/3-8; İsrâfil Balcı, özel korunmanın Hz. Muhammed’in beşeri yönüne ters olduğunu ifade etmektedir. Bkz. Balcı, *Peygamberlik Öncesi Hz. Muhammed*, s. 262.

²⁶⁸ İbn İshâk, C. I, s. 97; İbn Sa’d, *Tabakât*, C. I, s. 99 ve 101; İmam Zehebî, *Tarihü’l İslam*, s. 114.

²⁶⁹ Şems, 26/11-15; Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, s. 114; Ateş, *Kur’an’a Göre Hz. Muhammed’in Hayatı*, s. 212; Halil İbrahim Bulut, “Peygamberlerin Başarısında Mucizelerin Yeri ve Önemi”, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, C. XI, S. 1, (65-78), ss. 72-75.

²⁷⁰ Mustafa Özkan, “İrhâsâtla İlgili Rivayetlerin Metin ve Anlam Açısından Değerlendirilmesi”, *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2016/2 yıl: 7, C. VII, S. 14, (24-41), s. 40; Jones, J. Marsden B. “ İlk Kaynaklara Göre Peygamberin’ in Savaşlarının Kronolojisi. çeviren: Kasım Şulul, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2001, S. II, ss. 115-164.

²⁷¹ Taberi, *Tarih-i Taberi*, C. III, s. 12.

²⁷² İbn Hişâm, *İslâm Tarihi Sîret-i İbn Hişâm*, C. I; s. 221; İbn Hibbân, *es-Sîretü’n-Nebeviyye ve Ahbâru’l-Hulefâ*, Hz. Peygamber ve Halifeler, s. 50.

ayrı kalmayı mecburen kabul etmiş ve Halime tekrar Sâ'd kabilesine bebek Muhammed ile geri dönmüştü.

Hız. Muhammed (sav) bebeklikten çıktığında sütkardeşleri ile beraber koyun otlatmaya başlamıştı. Bir gün hayvanları otlatmaya çıkardıklarında Şeyma'yı korkutan bir olay olmuştu. Şeyma; olanlar karşısında korkup koşarak eve anne babasının yanına gelmiş ve hayvanları otlatma esnasında iki adamın gelip, kardeşi Hız. Muhammed'i (sav) yatırıp kasıklarına kadar karnını yardığı haberini vermişti.²⁷³ Hız. Muhammed, göğsünün yarılma olayını yıllar sonra risalet döneminde de anlatmıştı.²⁷⁴ Enes (ra)²⁷⁵: “Ben göğsündeki dikiş yerini görmüştüm.” diyerek olayı teyid etmektedir. Bu olay Hız. Muhammed'in ikinci bir defa sütanne Halime'ye geri verilışinden 3-4 ay sonra gerçekleşmişti.²⁷⁶

Ayrıca Halime ve kızı Şeyma, Hız. Muhammed'i sürekli bir bulutun gölgelendirdiğini belirtir.²⁷⁷ Halime, her yıl küçük Hız. Muhammed'i (sav), anne ve dedesine ziyaret amaçlı Mekke'ye özlemlerini gidermeleri için getirmiştir. Dede Abdülmuttalib onlara hediyeler ikram ederek memnum etmiş, onlar sevinerek tekrar Taif'e doğru yola çıkıyorlardı.²⁷⁸ Halime iki yaşındaki Hız. Muhammed'i (sav) tarif

²⁷³ Halime ile Haris korkuyla koşarak geldiklerinde Hız. Muhammed'i (sav) benzini sararmış, gözlerini semaya dikmiş bir halde bulmuşlardı. Halime: “Oğlum, sana ne oldu?” deyip sarıldığında, Hız. Muhammed (sav): “Bana iki adam geldi. Üzerlerinde beyaz elbise vardı. Onlar beni yatırdılar ve karnımı yardılar, onda bir şey aradılar. Onun ne olduğunu bilmiyorum.” demiştir. Bkz. İbn Şihâb ez-Zühri, el-Meğâzi, s. 30; İbn İshâk, *Siyer-i İbn İshâk Hız. Muhammed'in Hayatı*, s. 98; İbn Hişâm, *İslâm Tarihi Sîret-i İbn Hişâm*, C. I, s. 223; İbn Sa'd, *Tabakât*, C. I, s. 100; Taberi, *Tarih-i Taberî*, C. III, s. 12; İmam Zehebî, *Tarihü'l İslam*, C. I, s. 114.

²⁷⁴ Hız. Muhammed (sav), göğsünün yarılma olayını yıllar sonra Risalet ile vazifelendirdikten sonra da şu şekilde olayı anlatmıştır: “Ben ceddım İbrahim'in duasıyım. Kardeşim İsa'nın müjdesiyim. Annemin ise rüyasıyım. O bana hamileyken Şam saraylarını aydınlatan bir nurun kendisinden çıktığını görmüştü. Ben Sa'd b. Bekr oğulları yanında emzirilip büyütüldüm. Bir gün sütkardeşim ile birlikte evimizin arkasında kuzuları otlatıyorduk. O sırada yanıma beyaz elbise iki kişi geldi. Birinin elinde içi kar ile dolu bir altın tas vardı. Beni tuttular göğsümü yardılar, kalbimi de çıkarıp yardılar. Bkz. İbn İshâk, *Siyer-i İbn İshâk, Hız. Muhammed'in Hayatı*, ss. 99-100; İbn İshâk, *Hız. Peygamber'in Hayatı ve Gazveleri Kitâbü's-Siyer ve'l-Meğâzi*, ss. 79-80; İbn Hişâm, *İslâm Tarihi Sîret-i İbn Hişâm*, C. 1 s. 223; Taberi, *Tarih-i Taberî*, C. III, s. 13; İmam Zehebî, *Tarihü'l İslam*, C. I, s. 115; İbn Kesîr, *es-Siyretü'n-Nebeviyye, Hız. Peygamber'in Hayatı*, s. 129.

²⁷⁵ Ümmü Süleym (r.anhâ); Abdülmuttalib'in annesi Selmâ bt. Zeyd'in baba tarafından torunudur. Hız. Muhammed'in, büyük teyzesidir. Ümmü Süleym (r.a) Rasulullah'ın hizmetinde bulunan Enes bin Mâlik'in de annesidir. Bkz. <https://www.siyerinebi.com/tr/nurgul-dere/hz-ummu-suleym-radiyallahuanha>

²⁷⁶ İbn İshâk, *Siyer-i İbn İshâk, Hız. Muhammed'in Hayatı*, s. 98, İbn Kesîr, *es-Siyretü'n-Nebeviyye, Hız. Peygamber'in Hayatı*, s. 129.

²⁷⁷ İbn İshâk, *Siyer-i İbn İshâk, Hız. Muhammed'in Hayatı*, s. 99; İbn Sa'd, *Tabakât*, C. I, s. 100 ve 137; İmam Zehebî, *Tarihü'l İslam*, C. I, s. 114; Ahmed Cevdet Paşa, *Kıyas-ı Enbiyâ ve Tevârih-i Hulefâ*, C. I, s. 56; Köksal, *İslam Tarihi*, C. I, s. 56.

²⁷⁸ İbn İshâk, *Siyer-i İbn İshâk, Hız. Muhammed'in Hayatı*, ss. 98-100; İbn Hişâm, *İslâm Tarihi Sîret-i İbn Hişâm*, C. I, s.187; Dimaşkî, *Peygamber Külliyyatı*, C. I, s. 14.

ederken: “*Etine dolgun bir kuzu gibi olmuştu.*” ifadesi ile Hz. Muhammed’e Beni Sad kabilesinde geçirdiği yılların onun gelişiminde faydalı olduğunu belirtmektedir.²⁷⁹

Halime, Hz. Muhammed’in (sav) genelde diğer çocuklar ile oynamayıp, uzaktan onları seyrettiğini ifade etmektedir.²⁸⁰ Bir defasında Halime’nin kollarında çocuk Hz. Muhammed’i (sav) gören Hristiyan bir topluluk, Halime’ye çocuğun kim olduğunu sormuşlar ve Halime’ye: “*Mutlaka bu çocuğu alacağız. Onu melikimize, memleketimize götüreceğiz. Bu çocuk şanlı bir çocuktur. Onun durumunu biz biliriz.*”²⁸¹ demişlerdi. Bunun üzerine korkan Halime, oradan derhal korkarak uzaklaşmıştır.²⁸²

Halime, Hz. Muhammed’in (sav) hastalanması üzerine, komşularının ısrarı ile götürdüğü kâhinin de, gelecekte bu çocuğun putları yalanlayacağını Halime’ye söylemesi üzerine korkmuştu. Aynı şekilde Hüzeyl kabilesinden yaşlı bir adam Halime’ye pazarda: “*Ey Hüzeyl kabilesi! Tanrılara yemin ederim ki, bu çocuk semadan bir emir bekliyor.*” şeklinde seslenmişti. Halime’nin bu tür ilginç olaylar karşısında eşi ile bu olayları istişare etmiş ve Hz. Muhammed’i, Âmine’ye geri götürmeye karar vermişti.²⁸³

2.3.5. Halime’nin Hz. Muhammed’i Ailesine Teslim Etmesi

Halime, aldıkları emanetin ailelerine getirdiği bereketi yaşadıkları halde, diğer yandan da olan olaylar üzerine emanet olan çocuğa bir şey olur kaygısıyla korkmuşlardı. Hatta Halime, Hz. Muhammed’i geri getirirken, Mekke’de kalabalık

²⁷⁹ İbn İshâk, *Hiz. Peygamber’in Hayatı ve Gazveleri Kitâbü’s-Siyer ve’l-Meğâzi*, s. 79.

²⁸⁰ İbn İshâk, *Siyer-i İbn İshâk, Hiz. Muhammed’in Hayatı*, s. 178; Ahmed Cevdet Paşa, *Kıyas-ı Enbiyâ ve Tevârih-i Hulefâ*, C. I, s. 56.

²⁸¹ İbn Hişâm, *İslâm Tarihi Sîret-i İbn Hişâm*, C. I; s. 224; İbn Sa’d, *Tabakât*, C. I, s. 150.

²⁸² Saf, 61/6; “*Hatırla ki, Meryem oğlu İsa: Ey İsrailoğulları! Ben size Allah’ın elçisiyim, benden Önce gelen Tevrat’ı doğrulayıcı ve benden sonra gelecek Ahmed adında bir peygamberi de müjdeleyici olarak geldim, demişti. Fakat o, kendilerine açık deliller getirince: Bu apaçık bir büyüdür, dediler.*”; İbn Hişâm, *İslâm Tarihi Sîret-i İbn Hişâm*, C. I, s. 216; İbn Kesîr, *es-Siyretu’n-Nebeviyye, Hiz. Peygamber’in Hayatı*, s. 125.

²⁸³ İbn Şihâb ez-Zührî, *el-Meğâzi*, s. 29; İbn Sa’d, *Tabakât*, C. I, s. 140; Hz. Muhammed’in (sav) Mekke’de peygamberlik öncesi yaşamı ve annesi ile yaptığı Medine yolculuğu hakkındaki olaylar ve Hz. Muhammed’in (sav) çocukken tanınması ve bu nedenle öldürülmek istenmesi ile ilgili rivayetlerin Hadis-i şerifler yönünden incelenmesi günümüzde tez olarak çalışılmıştır. Bu tür olağanüstü olayların bazılarının sened yönünden zayıf hadisler olduğu belirtilmiştir. Bkz. Demil, “Hz. Peygamber’in Risâlet Öncesi Hayatına Dair Rivayetler”, s. 162; Özkan, “İrhâsâtla İlgili Rivayetlerin Metin ve Anlam Açısından Değerlendirilmesi”, *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2016/2 yıl: 7 C. VII S. 14, (24-41), ss. 24-26; ss. 27, 40.

içinde onu kaybetmiş, çaresizlik içinde hemen koşarak Abdülmuttalib'e durumu haber vermişti. Abdülmuttalib, tüm aramalara rağmen torununu bulamamış, çaresizliğinden Kâbe'ye giderek: *"Allah'ım Muhammed'im kayboldu, kavmimin hepsi onu aramaya çıktı, bulamadı. Allah'ım! Bana Muhammed'i geri ver"* diye dua etmişti. Hz. Muhammed'in Tihâme Vadisin'deki ağacın yanında olduğunu haber gelmişti. Abdülmuttalib tarif edilen yerde Hz. Muhammed'i (sav) bulduğunda, sevicinden kurbanlar kesip Mekkelilere ikram etmişti.²⁸⁴

Bu olaylar üzerine Hz. Muhammed'i geri getiren Halime'nin tedirginliğini gören Âmine Halime'ye: *"Korkma, vallahi and olsun ki, şeytan ona yol bulamaz oğlumun bir hali vardır. Onu sana haber vereyim mi? Onunla hamile kaldığım zaman benden bir nur çıktı ki o nur benim için Şam topraklarından Busra'nın²⁸⁵ kasırlarını aydınlattı. Sonra ona hamile kaldım. Allah'a and olsun ki, ondan daha hafif ve ondan daha kolay bir hamilelik görmemiştim. Onu doğurduğum zaman elleri yerde başı ise göğe doğru yükselmiş olarak düştü. Onu bırak ve git, yolun açık olsun."* diye açıklama yapmıştı.²⁸⁶

Halime-Haris ailesi; Hz. Muhammed'le (sav) beraber oldukları süre içinde göğsünün yarılması ve Yahudi Hristiyan'ın onu tanımları gibi olaylar nedeni ile emanete bir şey olur korkusu ile onu ailesine geri götürmeye karar vermişti. Âmine doğum öncesi, doğum anı ve sonrası gelişen olayları yaşadığı için Halime'ye korkmamasını, buna benzer olayları daha önce kendisinin yaşadığını Halime'ye anlatmıştı. Ailenin korkusunu Âmine yine de haklı görmüştü. Âmine doğum esnasında yaşadığı harikulade halleri yaşamamış olsaydı, Halime'nin söylediklerinden o da bir anne olarak korkacaktı.

Halime adı gibi hâlimdi; istişare ehliydi, evine bağlı, emaneti muhafaza eden, komşuları ile geçimli bir kişiydi. Çünkü Ukaz panayırına geldiklerinde, emzirecek çocuk kalmaması üzerine, kocası Haris'e Hz. Muhammed'i almak için danışmış, Haris'in de Halime'ye: *"Zararı yok yetim olsun. Git onu al. Belki Cenab-ı Allah onun yüzü suyu hürmetine bizi bolluğu kavuşturur."* demesi onun merhametli ve geçim ehli birisi olduğunu gösteriyordu. Bu nedenle Halime ve ailesindeki bu yumuşak huylu

²⁸⁴ İbn Hişâm, *İslâm Tarihi Sîret-i İbn Hişâm*, C. I, ss. 224-225.

²⁸⁵ İbn İshâk, *Siyer-i İbn İshâk Hz. Muhammed'in Hayatı*, s. 99; Taberî, *Tarih-i Taberî*, C. III, s. 13-14. Busra, Şam topraklarında bir şehir olup, hakkında şiirler yazılmış, şimdi de meşhur bir şehirdir.

²⁸⁶ İbn İshâk, *Siyer-i İbn İshâk Hz. Muhammed'in Hayatı*, s. 99; İbn İshâk, *Kitâbü's-Siyer ve'l-Meğazî, Hz. Peygamber'in Hayatı ve Gazveleri*, s. 73; İbn Hişâm, *İslâm Tarihi Sîret-i İbn Hişâm*, C. I, s. 222; İbn Sa'd, *Tabakât*, C. I, ss. 91, 138.

insanlar ile beraber yaşam, Hz. Muhammed'i de bebekliğinden itibaren hilm ve insanlarla iyi geçinme yönünden etkilemiş olabilirdi.²⁸⁷

Hz. Muhammed'in (sav) sütanne yanında kaldığı yaş aralığı; çocuk eğitimi değerlerine göre 3-6 yaşları arası çocuklar grubuna girmektedir. Çocukların her şeyi yeni öğrenmeye başladıkları bir dönemdir. Ayrıca çocuğun, etrafında olan olaylara karşı kayıtsız kalmadan neden, niçin, nasıl soruları ile her şeyi sorguladığı, cevaplarını almak için bu dönemde anne, babayı soruları sıklığı dönemdir.²⁸⁸ Hz. Muhammed (sav), hayatın gerçeklerini bebeklik döneminden itibaren bu ailenin yanında öğrenmeye başlamıştır.²⁸⁹

Bu nedenle beşer olarak Hz. Muhammed'in de diğer çocuklar gibi çevresinde olan biten her şeyi sorgulayabileceği düşünüldüğünde, sütanne Halime ile sütkardeşi Şeyma'nın bu vazifeyi iyi bir şekilde yaptığını Hz. Muhammed'in bu aileleri yâd ederken *annem* diye hitabından anlamak mümkündür. Hz. Muhammed'i (sav) kucağında taşıyan, ona göz kulak olan süt ablası Şeyma, yeni ayaklanmış çocukla hem koyun gütmüş, hem de onun sorularını cevaplayarak ona ablalık ve dadılık yapmıştı.²⁹⁰

Hz. Muhammed'e süt emziren Süveybe ve Halime'nin fitratları incelendiğinde Hz. Muhammed'in de (sav) bu kadınların yumuşak, geçim ehli hallerinden etkilenebileceği düşünülebilir.²⁹¹ Yahut bu durum göz önüne alınarak Allah Teâla bu ruh halindeki kadınları, geleceğin Peygamberine sütannesini kıldığı da düşünülebilir. Diğer bir ifadeyle; Allah Teâla'nın bu kadınları Hz. Muhammed'i yetiştirebilmeleri için onların ruh hallerini ıslah ederek, sütannelik yapacak erdemli birer birey haline gelmelerini de sağlamış olabileceği de düşünülebilir.

²⁸⁷ Algül, *İslam Tarihi*, ss. 133-138; Mustafa Tavukçuoğlu, "Okul Öncesi Çocuğunun Eğitiminde Din Duygusu ve Din Eğitimi", *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Y. 2014, S. 14, ss. 51-63. Çocukların gelişiminde, 5-6 yaşlarında iken yakın çevre ve ailenin çocuğa oldukça etkili olduğu, yaşadığı toplumun değer yargılarından ve toplumsal değerlerden etkilendiği yapılan araştırmalarda ortaya çıkmıştır. Nitekim yapılan deneyde 66 çocuk takip edilmiş, ilk bilgilerin, erken çocukluk devresinde kazanıldığı, ileriki yaşlarda verilecek kararların çocukluk devresinde geçirdiği olumlu çocukluk haline bağlı olarak ortaya çıktığı görülmüştür. Bkz. Esra Dereli İman, "Değerler Eğitimi Programının 5-6 Yaş Çocukların Sosyal Gelimine Etkisi: Sosyal Beceri, Psiko-Sosyal Gelişim ve Sosyal Problem Çözme Becerisi, OGU Eğitim Fakültesi İlköğretim Bölümü Okul Öncesi Eğitim Ana Bilim Dalı Bşk. Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri, Eskişehir, 2014, s. 249-268.

²⁸⁸ Mustafa Öcal, *Çocukta Sosyal Gelişim*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 1998, s. 143.

²⁸⁹ Mutlu, *Sahabiler Ansiklopedisi* C. II, s. 805.

²⁹⁰ İbn İshâk, *Siyer-i İbn İshâk Hz. Muhammed'in Hayatı*, s. 96; İbn Hişâm, *İslâm Tarihi Sîret-i İbn Hişâm*, C. I, s. 221.

²⁹¹ Azizova, "Cahiliye' den İslam'a Sütanneliği Geleneği Üzerine Bazı Notlar", ss. 196-204.

2.3.6. Hz. Muhammed'in (sav) Risaleti Döneminde Halime

Halime ile Hz. Muhammed'in risalet esnasında bir görüşmesinde: *"Bir kadın Rasulullah'ın huzuruna gelmek için müsaade istedi. Bu kadın kendisine çocukluğunda süt içirdiğini söylüyordu. O kadın Hz. Resulullah'ın huzuruna gelince, Hz. Muhammed, "annem, anneciğim" diyerek yerinden kalktı ve oturması için ridasını yere serdi."*²⁹² Yine Halime'nin maddi olarak sıkıntılı olduğu bir zamanda; Hz. Muhammed'e (sav) gelerek, oturdukları bölgede büyük bir kıtlık ve açlığın olduğunu ve birçok büyük baş hayvanın öldüğünü anlattığı ve bunun üzerine Hz. Muhammed'in (sav) sütannesine 40 keçi, ya da yirmi koyun, yiyecek ve diğer mallarla yüklü bir deve verdiği kaynaklarda geçmektedir.²⁹³

Hz. Muhammed (sav), Halime'ye Hüneyn'de de yardım etmişti.²⁹⁴ Hz. Muhammed (sav), Ebu Musa el-Eşari'yi küçük bir birlikle Evtas'a göndermiş, Evtas'a gelen Ebu Musa el-Eşari, Düreydi b. es-Simge'nin oğlunu, öldürmüş ve çok kişiyi esir almıştı. Alınan esirler arasında Hz. Muhammed'in (sav) sütkardeşi Şeyma da bulunmaktaydı. Kendisine karşı yapılan bazı sert hareketler üzerine Şeyma: *"Bilin ki, ben Efendinizin sütkardeşiyim."* diyerek, onları ikaz etmiş, sert davranışlarından vazgeçmelerini söylemişti. Ancak mücahitler, kadının sözünün doğru olup olmadığını tetkik etmek için onu Hz. Resulullah (sav)'ın yanına getirmişler. Şeyma, Hz. Muhammed'e: *"Yâ Muhammed! Ben, senin sütkardeşinim."* deyince, Hz. Muhammed (sav): *"Bunu neyle ispatlarsın?"* diye sormuş. Şeyma da, *"Omuzumda bulunan diş izi ile ki, onu sen ısırmıştın."* diye cevap vermişti. İzi gören Hz. Muhammed (sav), böyle bir vakayı hatırlamış olacak ki kendisiyle Sa'doğulları yurdunda, koşup, oynadıkları Şeyma'yı tanımış, sütkardeşi Şeyma'yı abasını yere serip oturtturarak ona olan saygısını göstermişti.²⁹⁵

Süt teyzesi de (Halime'nin kız kardeşi) Mekke'nin fethinden sonra Rasulullah (sav)'ın yanına gelip, kendini tanıtmış, Halime'nin vefat ettiği haberini vermiş ve Rasulullah (sav) bu haber karşısında ağlamıştı. Daha sonra Hz. Muhammed, (sav) Halime'nin kız kardeşine de 200 dirhem, elbise ve binmek üzere eyerli bir deve hediye

²⁹² İbn Sa'd, *Tabakât*, C. I, s. 102; Hizmetli, *Başlangıçtan İlk Dört Halife Devri Sonuna Kadar İslam Tarihi*, s. 117.

²⁹³ İbn Sa'd, *Tabakât*, C. I, s. 102; Mevdûdî, *Tarih Boyunca Tevhid Mücadelesi ve Hz. Peygamber'in Hayatı*, C. I, s. 71; Muhammed b. Salih ed-Dimaşkı, *Peygamber Külliyyatı*, C. I, s. 327.

²⁹⁴ İbn Sa'd, *Tabakât*, C. I, s. 102; Numânî, *Sîretü'n-Nebî Son Peygamber Hz. Muhammed*, C. I, s. 127.

²⁹⁵ İbn Hişâm, *İslâm Tarihi Sîret-i İbn Hişâm*, C. IV; ss. 136-137; Taberi, *Tarih-i Taberî*, C. III, s. 276.

ederek yolcu etmişti. Kadın onun için: " Vallahi, küçüklüğünde ne güzel terbiye edilen çocuktun; büyüyünce ne kadar güzel ve bereketi ne kadar büyük insan oldun." diye seslenmişti.²⁹⁶

Daha sonra Şeyma'ya Hz. Muhammed (sav): "*İstersen, sevgi*²⁹⁷ *ve saygı* *görerek yanımda otur. İstersen, faydalanacağın bazı mallar verip, seni kavminin yanına göndereyim.*" buyurduğunda, Şeyma da: "*Sen bana mal verip, beni kavmimin yanına döndür!*" demesi üzerine Hz. Muhammed (sav) kabilesinin yanına dönmek isteyen Şeyma'ya iki köle, Ci'rane'de ki ganimet mallarından deve ve davarlar vererek muhafız birliği eşliğinde kabilesine dönmesini sağlamıştır. Hz. Muhammed'in (sav) Şeyma'ya üç köle, bir cariye verdiği rivayeti de bulunmaktadır.²⁹⁸ Bir başka görüşe göre de; Şeyma: "*İkramda bulun ve beni kavmime gönder*" deyince, Hz. Muhammed ona bol ikramda bulunmuş, *Mekhûl* adında bir hizmetçi çocuk ile bir cariye vermiş, Şeyma onlarla birlikte kavminin yanına dönmüş, daha sonra Şeyma, verilen hizmetçi ile o cariyeyi birbirleriyle evlendirmişti.²⁹⁹

Hevâzin (Hüneyn) Gazvesi sırasında esir alınanlar arasında³⁰⁰ çocukluğunda Hz. Muhammed'i (sav) kucağında taşıyan Halime'nin kızı Şeyma ile beraber Hevâzinliler de bulunuyordu. Hevâzinliler'den müteşekkil bir heyette, Şeyma ve amcası Ebû Servân ile beraber Hz. Muhammed'e (sav) gelerek: "*Ya Rasulullah, esir alınanlar arasında halalarınız ve çocukluğunuz sırasında size süt içiren dadılarınız vardır. Doğrusu biz evlerimizde sana baktık ve seni memelerimizden emzirdik. Süt emerken seni gördüm, senden daha hayırlı bir bebek görmedim. Sütten kesilmiş olarak*

²⁹⁶ Vâkıdî, *Hiz. Peygamber'in Savaşları (Kitâbü'l-Meğâzî)*, s. 727.

²⁹⁷ Mehmet Dilek, "Sevgi İnsanı Hz. Muhammed'in Dualarında Sevgi Talepleri", *Hiz. Peygamber ve İnsan Sevgisi*, I. Kutlu Doğum Sempozyumu Bildirileri, 21-22 Nisan 2007, Şanlıurfa, ss. 279-287; Abdullah Yıldız, *Hiz. Peygamber'in İnsan Sevgisi ve Hoşgörüsü, Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 17, 2007, ss. 159-177; Hamit Dikmen, "Hz. Peygamber'de Hoşgörü ve İnsan Sevgisi", *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. III, S. 2, 2003, ss. 129-138.

²⁹⁸ İbn Sa'd, *Tabakât*, C. II, s. 151, C. I, ss. 102-104; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Fıkhu's-Siyre*, s. 570; Dimaşkî, *Peygamber Külliyyatı*, C. I, s. 326; Numânî, *Sîretü'n-Nebî Son Peygamber Hz. Muhammed*, C. 1-2, ss. 333-336; İsmail Çakan, Lütfi Solmaz, N. Mehmet, *Kur'an'ı Kerim'e göre Peygamberler ve Tevhid Mücadelesi*, Ensar Yayınları, İstanbul, 2014, s. 636; Hurç, "Devlet Başkanlığı Sürecinde Hz. Muhammed", ss. 467-503; C. I, s. 529; Yeniçeri, "Hz. Muhammed'in Ailesi, Köle-Cariye ve Hizmetçileri", s. 66; Hizmetli, *Başlangıçtan İlk Dört Halife Devri Sonuna Kadar İslam Tarihi*, s. 264; Mustafa Kılıç, "Hz. Peygamber'in Ci'râne Günleri", Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, dergipark.gov.tr/download/article-file/153681, ss. 81-106.

²⁹⁹ Vâkıdî, *Hiz. Peygamber'in Savaşları (Kitâbü'l-Meğâzî)*, ss. 759-760; İbn Hişâm, *İslâm Tarihi Sîret-i İbn Hişâm*, C. IV; ss. 136-137; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Fıkhu's-Siyre*, s. 570; Dimaşkî, *Peygamber Külliyyatı*, C. I, s. 326.

³⁰⁰ Hüneyn Gazvesinde, altı bin çocuk ve kadın ile 24.000 deve ve 40.000 koyun ve sayısı bilinemeyecek kadar ganimet elde edilmiştir. Bkz. İbn Hişâm, *İslâm Tarihi Sîret-i İbn Hişâm*, C. IV, s. 180; Taberî, *Tarih-i Taberî*, C. III, s. 280; Apak, *Ana Hatlarıyla İslâm Tarihi (I)*, *Hiz. Muhammed Dönemi*, s. 315.

seni gördüm. Senden daha hayırlı bir genç görmedim. Dostlar senin hakkında sadece hayır konuştu. Bununla birlikte bizler senin köklerin ve aşiretiniz. Bize iyilik yap, Allah da sana iyilik yapsın.”³⁰¹ diyerek azad edilmelerini talep etmişlerdir. Hz. Muhammed’de (sav) onlara: “*Sizi çok bekledim. Hatta gelmezsiniz diye sizden ümit kesmiştim.*” diye onlara karşılık vermişti.³⁰²

Hz. Muhammed (sav); esirleri Cirane’de taksim ettikten sonra Hz. Muhammed’e on dört kişilik Hevâzin’li grup gelmiş, Müslüman olacaklarını söylemiş ve Hevâzinliler’in başı olan Ebu Surad Züheyr b. Surad, Hz. Muhammed’e (sav): “*Ya Hz. Resulullah! Bizler köküz ve aşiretiz. Sana malum olan bir belaya bulaştık! Kuşkusuz bu tutuk evlerinde halaların, teyzelerin ve sana bakan dadıların vardır. Eğer bizler el-Haris b. Ebu Şemr’i veya Nu’mân b. el-Münzir’i emzirseydik, sonra da senin başımıza getirdiğini, onlar başımıza getirmiş olsalardı, onların şefkatlerini ve iyiliklerini umardık. Oysa sen bakılanların en hayırlısısın.*” demişlerdi. Bunun üzerine Hz. Muhammed (sav): “*Muhakkak ki en doğru söz doğru olandır. Yanımda gördüğünüz gibi sizden bazı Müslümanlar da vardır. Çocuklarınız ve kadınlarınız mı sizin için daha önemli yoksa mallarınız mı ?*” diye sorunca, Onlar da; “*Ya Hz. Resulullah! Bizi şerefimizle mallarımızdan birisini tercih etmekle karşı karşıya bıraktınız. Kuşkusuz hiçbir şeyi şerefimizle denk tutmayız. Bize çocuklarımızı ve kadınlarımızı veriniz.*” demişler. Hz. Muhammed (sav): “*Bana ve Benî Abdülmuttalib’e ait olanlar sizindir. Sizin için mallarınızın geri kalan kısmını insanlardan isteyeceğim. Ben insanlara öğle namazını kıldıracağım zaman siz, ‘Rasulullah’ı Müslümanların yanında, Müslümanları da Hz. Resulullah (sav)’ın yanında şefaatchi kılıyoruz.’ deyiniz. Ben, ‘Bana ve Benî Abdülmuttalib’e ait olanlar sizindir. Diyeceğim. Sonra da sizin için insanlardan da talep edeceğim.*”³⁰³ diye onlarla anlaşmıştı. Hz. Muhammed’in (sav), ashabına öğle namazı kıldırmasına müteakip, Hevâzinliler Hz. Muhammed’in (sav) tembih ettiği gibi topluluktan da azad edilmeleri konusunda talepte bulunmuşlar, Hz. Muhammed (sav), kendisine ait olan ve Benî Abdülmuttalib’e ait olan malları Hevâzinliler’e vermiş, diğer taksim ettiği malları da sahabeden istemişti. Onlardan bir kabile hariç diğerleri aldıkları ganimet mallarını Hevâzinliler’e iade etmişlerdi. Hz. Muhammed (sav) esirleri vermek

³⁰¹ İbn Sa’d, *Tabakât*, C. I, s. 102.

³⁰² İbn Sa’d, *Tabakât*, C. I, s. 103; İbn Hişâm, *İslâm Tarihi Sîret-i İbn Hişâm*, C. IV, s. 180.

³⁰³ İbn Hişâm, *İslâm Tarihi Sîret-i İbn Hişâm*, C. IV, ss. 180-182; İbn Sa’d, *Tabakât*, C. I, ss. 102-104; İbn Kesîr, *es-Siyretun-Nebeviyye, Hz. Peygamber’in Hayatı*, s. 570.

istemeyen kabileye bir miktar mal daha vererek o kavmi de ikna etmişti. Böylece Hz. Muhammed (sav), sütkardeşine ve Hevazin kabilesi esirlerine vefasını göstermişti.³⁰⁴

Şeyma'nın, Muhammed'i (sav) kucağında taşıdığı kaynaklarda geçmektedir. Bu durum aralarında bir miktar yaş farkı olduğunu göstermektedir. Bu nedenle adeta Şeyma aynı annesi Halime gibi Hz. Muhammed'e dadılık da yapmıştır.³⁰⁵ Bu nedenle sütkardeşi Şeyma'yı İbn Kayyim el-Cevziye, Hz. Muhammed'in (sav) dadıları arasında sıralamıştır.³⁰⁶ Süt Baba Haris, çocukluk yıllarında, Hz. Muhammed'e oynayabileceği ok ve yay yapmış ve ona ok atmasını da öğretmiştir.³⁰⁷

Bir defasında sütkardeşi ile Hz. Muhammed (sav) arasında geçen görüşmede, sütkardeşinin Hz. Muhammed'e (sav): "*Sence kıyamet olacak mı?*" demesine karşılık Hz. Muhammed (sav): "*Nefsim kudret elinde olan Allah'a yemin ederim, kıyamet günü senin elinden tutup seni tanıtacağım.*" demiştir.³⁰⁸ Hz. Muhammed'e (sav) sütbabası Haris geldiğinde, abasını sütbabasının oturması için yere yaymış, ardından Halime ve Şeyma'nın da gelmesi üzerine abasının diğer tarafını da yayarak oturtmuş ve onlarla sohbet etmiştir.³⁰⁹

Hüneyn savaşı sırasında da Halime, Hz. Muhammed'in (sav) yanına geldiğinde, Hz. Muhammed, yerinden kalkıp hırkasını onun oturması için yere sererek saygısını sütannesine göstermiştir. Ebu't-Tufeyl'den rivayetle; "*Rasulullah'ı Ci'rane'de et taksim ederken gördüm. Ben o gün elimde deve kemiği ile dolaşan çocuktum. Birden bir kadın Hz. Resulullah'ın yakınına kadar geldi. Hz. Resulullah ona abasını yaydı ve üzerine oturttu. Ben "Kim bu kadın?" diye sordum. Oradakiler: "Hz. Resulullah'ın sütannesidir." dediler.*"³¹⁰ Sütbabası Hâris, Mekke'ye Hz. Muhammed'i ziyarete geldiğinde Kureyşliler ona: "*Ey Haris şu oğlunun dediklerini duymadın mı?*" diye Rasulullah'ı şikâyet etmişlerdir. Haris de sebebini sorunca, "*O, insanların öldükten sonra bir daha dirileceklerini, Allah'ın ateşten hazırladığı bir yeri olduğunu*

³⁰⁴ İbn Sa'd, *Tabakât*, C. I, ss. 102-104; Numânî, *Sîretü'n-Nebî Son Peygamber Hz. Muhammed*, C. I, s. 336; Hurç, "Devlet Başkanlığı Sürecinde Hz. Muhammed", ss. 467-503; C. I, s. 529; İsmet Altıkardeş, "Birey ve Toplum ilişkilerinde Ahde Vefanın Önemi ve Hz. Muhammed Örneği", Hz. Muhammed ve Mesajı, Editör Mehmet Mahfuz Söylemez, *İslami İlimler Dergisi Yayınları*, 2014, ss. 726-732.

³⁰⁵ İbn İshâk, *Siyer-i İbn İshâk Hz. Muhammed'in Hayatı*, s. 96; İbn Hişâm, *İslâm Tarihi Sîret-i İbn Hişâm*, C. I, s. 221.

³⁰⁶ İbn Kayyim el-Cevziye, *Fıkhu's-Siyre*, s. 97.

³⁰⁷ Bodley, R.V.C., *Tanrı Elçisi Hz. Muhammed (The Life of Mohammed)*, s. 35.

³⁰⁸ İbn Sa'd, *Tabakât*, C. I, s. 101.

³⁰⁹ İbn Sa'd, *Tabakât*, C. I, s. 102; Dimaşkî, *Peygamber Külliyyatı*, C. I, s. 329; Numânî, *Sîretü'n-Nebî Son Peygamber Hz. Muhammed*, s. 529; Hizmetli, *Başlangıçtan İlk Dört Halife Devri Sonuna Kadar İslam Tarihi*, s. 117.

³¹⁰ İbn Hişâm, *İslâm Tarihi Sîret-i İbn Hişâm*, C. I, s. 218; Dimaşkî, *Peygamber Külliyyatı*, C. I, s. 328.

ve kendisine isyan edenlere orada azap edeceğini, aynı şekilde kendisine itaat edenlere ikramda bulunacağı bir yurdu bulunduğunu iddia ediyor. Bizi birbirimize düşürdü, cemaatimiz târ-u mâr oldu” demişlerdi. Haris de, Hz. Muhammed’e (sav) gelerek: “Oğulcuğum! Kavminle aranda ne var? Onlar sana kin ve nefret kusuyor ve senin kendilerine, insanların öldükten sonra bir daha dirileceklerini ve cennet veya cehenneme gireceklerini iddia ettiğini söylüyorlar.” dediğinde, Hz. Muhammed’de (sav): “Evet, ben böyle bir şey söylüyorum. Şayet o gün gelip çatmış olsaydı babacığım senin elinden tutar ve bu günkü sözlerimin doğruluğunu sana hatırlatırdım.” buyurmuştu. Haris bunun üzerine iman etmiş ve: “Ah keşke sütünüm elimden tutsaydı da bırakmadan beni doğru cennete soksaydı.” dileğinde bulunmuş, devamında: “Sözlerinin doğruluğunu bana hatırlatmak üzere oğlum beni elimden tutup götürse cennete girinceye kadar inşallah bırakmaz.” diyerek temennide de bulunmuştur.³¹¹ Hâris’in bu olayın ardından Müslüman olduğu rivayeti de vardır.³¹² Hz. Muhammed’in (sav) sütannesine, 40 koyun ve bir deve verdiği ve Halime ile eşi Haris’in o zaman Müslüman olduğu da kaynaklarda geçmektedir.³¹³ Diğer taraftan Halime’nin Müslüman olup olmadığı konusunda âlimler arasında net bir görüş birliği bulunmamaktadır.³¹⁴

Mekke Fethinde Hz. Muhammed (sav): Ebtah Mevkiinde bulunduğu sırada sütanne Halime hatunun kız kardeşi ve Hâris’in kız kardeşi, Hz. Muhammed’i (sav) ziyaret etmişler, beraberlerinde hediye olarak peynir, yoğurt kurusu ve eritilmiş yağ getirmişlerdi. Hz. Muhammed de, Halime’nin kız kardeşine (süt teyzesine) elbise, deve ve 200 dirhem de para hediye ederek evine göndermiş, kadın evine dönerken, Hz. Muhammed’e (sav) şöyle seslenmiştir: “*Sen küçükken de, büyükken de ne güzel kefil olunan, bakılansın.*” Halime vasıtası ile süt amca olan Ebu Servân, Hz. Muhammed’e (sav) gelerek: “*Biz seni süt emer olarak gördük. Senden daha hayırlı süt emeni görmedik. Biz seni süttten kesilmiş olarak gördük. Fakat biz senden daha hayırlı süttten*

³¹¹ İbn İshâk, *Siyer-i İbn İshâk Hz. Muhammed’in Hayatı*, s. 304.

³¹² İbn İshâk, *Siyer-i İbn İshâk Hz. Muhammed’in Hayatı*, ss. 303-304; İbn İshâk, *Hz. Peygamber’in Hayatı ve Gazveleri Kitâbü’s-Siyer ve’l-Meğazî*, s. 325; İbn Hişâm, *İslâm Tarihi Sîret-i İbn Hişâm*, C. I, s. 218; İbn Hacer el-Eskalânî, C. I, ss. 429-430; Dimaşkî, *Peygamber Külliyyatı*, C.1, s. 331; Numânî, *Sîretü’n-Nebi Son Peygamber Hz. Muhammed*, s. 128.

³¹³ İbn Sa’d, *Tabakât*, C. I, s. 102; Köksal, *İslam Tarihi*, C. II, s.46; Dimaşkî, *Peygamber Külliyyatı*, C. I, s. 329.

³¹⁴ İbn Sa’d, *Tabakât*, C. I, s. 102.

kesileni görmedik. Biz seni gençken de gördük. Fakat senden daha hayırlı genç görmedik.” demiştir.³¹⁵

2.4. HZ. MUHAMMED’İN (SAV) YENGESİ, EBU TALİB’İN EŞİ FATİMA BT. ESED

2.4.1. Nesebi ve Ailesi

Fatıma bt. Esed’in Kusayy’a kadar olan künyesi şu şekildedir; Fatıma bt. Esed b. Hâşim b. Abdülmenaf b. Kusay’dır.³¹⁶ Annesi, Fatıma bt. Kays’tır. Eşi Ebu Talib ile Fatıma bt. Esed’in soyu büyük babaları Haşim de birleşmektedir. Benî Hâşimlerde; Fatıma bt. Esed ilk erkek çocuk dünyaya getiren kadındır. Fatıma bt. Esed, h. 4 de (ö. 4/625) Medine’de vefat etmiş, Cennetü’l-Bâkî’ye defnolmuştur.³¹⁷ Fatıma bt. Esed’e, lâkap olarak *Ümmü Talib*, *Ümmü’l-Benin* denilmiştir.³¹⁸

Fatıma bt. Esed b. Haşim; Ebu Talib b. Abdülmuttalib b. Hâşim b. Abdümenaf b. Kusay’ın eşi idi.³¹⁹ Ebu Talib’in asıl ismi Abdümenaf idi. Fatıma bt. Esed’in Talib, Âkil, Cafer, Ali, isimlerinde erkek çocukları, Ümmü Hânî, Cumâne, Rayta ve Esmâ adında dört de kız çocukları dünyaya gelmişti. Talib içlerinde en büyük olandı ve daha önce vefat etmişti. Diğer bir rivayette ise çocuklarından Talib; zorla müşriklerce Bedir’e götürülmüş, fakat harbin sonunda, Talib ne esirler arasında, ne de ölüler arasında bulunmuştu. Mekke’ye de bir daha dönmemişti. O Hz. Muhammed ile akrandı.³²⁰ Ebu Talib, künyesini bu çocuğundan dolayı almıştı. Onun çocuklarının

³¹⁵ İbn Hişâm, *İslâm Tarihi Sîret-i İbn Hişâm*, C. IV; s. 180; Köksal, *İslam Tarihi*, C. II, ss. 46-47.

³¹⁶ İbn Sa’d, *Tabakât*, C. IV, s. 34; Nesebi; Fatıma bt. Esed b. Hâşim b. Abdümenâf el-Kureyşîye el-Hâşimiyye. Bkz. Mehmet Aykaç, “Fatıma bt. Esed”, C. XII, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 1995, s. 225.

³¹⁷ İbn Hazm, *Cevâmi’u’s-Sire, Siyer’in Özü*, çeviren: M. Salih Arı, Çıra Yayınları, İstanbul, 2004, s. 68; Köksal, *İslam Tarihi*, C. V, ss. 13-15; Aykaç, “Fatıma bt. Esed”, C. XII, s. 225.

³¹⁸ Abdül Aziz Kutluay, *Siyer-u Sahabe Hz. Resulullah’ın Yakınları*, İpek Yayın, Şanlı Urfa, 2005, s. 68. Fatıma, Haşimoğullarından ilk Halife, Hz. Ali’nin (ra) annesidir. Haşimilerden erkek çocuk doğuran ikinci kadın ise, Hz. Fatıma bt. Muhammed b. Abdullah, yani Hz. Resulullah’ın (sav) en küçük kızıdır. Haşimilerden üçüncü erkek doğuran kadın ise, Harun Reşid’in hanımı Zübeyde hatundur. Bkz. İbn Hazm, *Cevâmi’u’s-Sire, siyer’in Özü*, s. 68.

³¹⁹ İbn Sa’d, *Tabakât*, C. X, s. 241; Ruhi Ethem Fırlalı, “Ebu Talib”, *DİA*, C. X, TDV Yayınları, İstanbul, 1994, ss. 237-238.

³²⁰ İbn Sa’d, *Tabakât*, C. I, s. 109; Mevdûdî, *Tarih Boyunca Tevhid Mücadelesi ve Hz. Peygamber’in Hayatı*, C. II, s. 1196.

hepsinin annesi, Fatıma bt. Esed'dir.³²¹ Hz. Muhammed'in amcası olan Ebu Talib (ö. 619), Hz. Muhammed'den 35 yaş büyük idi.³²² Oğlu Hz. Ali'ye (ra) *Haydar* ismini annesi Fatıma bt. Esed, koymuştu.³²³ Fatıma bt. Esed; Cennet Efendileri olarak nitelendirilen, Hz. Hasan ve Hüseyin'in babaanneleriydi.

2.4.2. Hz. Muhammed'in Dedesi Abdülmuttalib ile beraberliği (6-8 Yaş Aralığı)

Hz. Muhammed (sav), altı yaşında yetim olarak annesi ile gittiği Medine'den Mekke'ye dönüşte Ebva'da Âmine'nin vefatı ile de öksüz kalmıştı.³²⁴ Dadısı Ümmü Eymen ile Mekke'ye dönmüş, dedesi Abdülmuttalib'e teslim edilmişti. Abdülmuttalib çocukları içinde oğlu Abdullah'ı çok seviyordu. Oğlu Abdullah'ı kurban edilmekten kurtarmak için 1000 deve kurban etmişti. Abdullah'ın vefatı ile tüm sevgisini onun oğlu olan torunu Hz. Muhammed'e (sav) vermişti.

Abdülmuttalib; hac ve Kâbe hizmetlerinin kendisine getirdiği sorumluluk nedeniyle sert ve otoriter bir yapıya sahipti. Onun bu özelliğinden dolayı diğer aile bireyleri onun yanına kolayca yaklaşılamazlardı. Hatta onun Kâbe'deki makamında bulunan minderine de sadece o oturabilirdi.³²⁵ Yine Abdülmuttalib'in yatak odasına da ancak Hz. Muhammed girebiliyor ve uyandırabiliyordu. Abdülmuttalib'i uyandırmak için odasına sadece torunu Hz. Muhammed girebiliyordu.³²⁶ Dede Abdülmuttalib, torunu Hz. Muhammed (sav) sofraya gelmeden yemeğe başlamaz, torununu dizine oturtur ve onu elleri ile doyururdu.³²⁷

Abdülmuttalib; torunu Hz. Muhammed'i gûna denilen hastalık için kâhine,³²⁸ yedi yaşındayken gözünden rahatsızlanınca da onu tabiplere götürmüştü. Fakat çevresindeki tabiplerden gereken şifayı bulamayınca, Ukâz Panayırında dindar bir

³²¹ İbn Sa'd, *Tabakât*, C. X, s. 4; Mevlânâ Niyaz, *Kadın Sahabeler*, çeviren: Ali Genceli, Toker Yayınları, İstanbul, 1971, s. 295.

³²² Fırlalı, "Ebu Talib", C. X, s. 237; Numânî, *Sîretü'n-Nebî Son Peygamber Hz. Muhammed*, s. 171.

³²³ İbn Hazm, *Cevâmi'u's-Sire, siyer'in Özü*, s. 69.

³²⁴ İbn İshâk, *Hz. Peygamber'in Hayatı ve Gazveleri Kitâbü's-Siyer ve'l-Meğâzî*, s. 100; İbn Hişâm, *İslâm Tarihi Sîret-i İbn Hişâm*, C. I, s. 226; İbn Kesîr, *es-Siyretü'n-Nebeviyye, Hz. Peygamber'in Hayatı*, s. 130; İmam Zehebî, *Tarihü'l-İslâm*'da 6 yaş 100 günlük olduğu geçmektedir. Bkz. İmam Zehebî, *Tarihü'l-İslâm*, C. I, s. 118.

³²⁵ İbn Şihâb ez-Zührî, *el-Meğâzî*, s. 30; İbn Hişâm, *İslâm Tarihi Sîret-i İbn Hişâm*, C. I, s. 226.

³²⁶ İbn Sa'd, *Tabakât*, C. I, s. 106; Taberî, *Tarih-i Taberî*, C. III, ss. 49-50; Köksal, *İslâm Tarihi*, C. II, s. 57; Es'ad, *Tarih-i Din-i İslâm*, s. 380.

³²⁷ İbn Kesîr, *es-Siyretü'n-Nebeviyye, Hz. Peygamber'in Hayatı*, s. 130; Köksal, *İslâm Tarihi*, C. II, s. 57.

³²⁸ Ahmed Cevdet Paşa, *Kıyas-ı Enbiyâ ve Tevârih-i Hulefâ*, C. I, s. 58.

Hristiyan'a tedavi ettirmesi; başka bir rahatsızlığında da Mekkeli tabip el-Hâris b. Kalade'ye, götürmesi onun torununa olan düşkünlüğünü göstermektedir.³²⁹

H. Muhammed küçük yaşlardan itibaren kaybolan hayvanların bulunmasında insanlara yardımcı olurdu. Kaybettikleri hayvanları bulamayanlar, Abdülmuttalib'e gelerek kaybolan şeyin bulunması konusunda H. Muhammed'den yardım isterlerdi. Bir defasında deve çobanı kaybolan birkaç devesini H. Muhammed'in bulması için Abdülmuttalib'e müracaat etmişti. H. Muhammed develeri bulmaya gitmiş, dönmekte gecikince, torunu Muhammed'i çok merak eden ve telaşlanan Abdülmuttalib, torununa bir daha böyle bir şey yaptırmayacağına dair yemin etmişti.³³⁰

H. Muhammed'in dedesi Abdülmuttalib, onun her türlü ihtiyacıyla yakından ilgilenir, torununu gözünün önünden ayırmazdı. Hatta onun Kâbe'deki minderine oturmasına engel olmak isteyenlere: “*Oğluma dokunmayın,*³³¹ *o büyüklüğe ve otorite sahibi olmaya alışıyor.*” diyerek onun incinmesine razı olmazdı.³³² Benî Müdlic'ten gelen bir grubun Abdülmuttalib'e: “*Bu çocuğu koru. Çünkü biz ondaki yiğitliği onun gibi olan hiç birisinde görmedik.*” demeleri üzerine; Abdülmuttalib de, Ebu Talib'e dönerek; “*Bunların dediklerini duy!*” demişti. H. Muhammed (sav) dedesinin yanında kaldığı dönemde kaybolmuş, tüm aramalara rağmen bulunamamıştı. Bunun üzerine Abdülmuttalib: “*Ya Rab Muhammed'i bana geri ver! Onu geri ver ve katımda onu seçkin bir güç kıl*” diye yalvararak Kâbe'de tavaf etmişti.³³³

Abdülmuttalib, 82 yaşında ölüm döşegindeyken torunu H. Muhammed'i sormuş, onu oğlu Ebu Talib'e emanet etmişti.³³⁴ O, Fil yılından 8 sene sonra (m. 579)

³²⁹ H. Muhammed'in bu rahatsızlığı ile ilgili bilgiyi; Muhammed Hamidullah, Halebî'nin (ö. 1044), *İnsânu'l-Uyûn fî Sîreti'l-Emin el-Me'mûn* isimli eserinden alıntı yapmıştır. Bkz. Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, s. 53

³³⁰ Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, s. 53; H. Ahmet Sezikli, “Abdülmuttalib”, C. I, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 1988, s. 273.

³³¹ İbn Şihâb ez-Zühri, *el-Meğâzi*, s. 30; İbn İshâk, *H. Peygamber'in Hayatı ve Gazveleri Kitâbü's-Siyer ve'l-Meğâzi*, s.100; İbn Sa'd, *Tabakât*, C. I, s. 104.

³³² İbn Kesîr, *es-Siyretu'n-Nebeviyye*, *H. Peygamber'in Hayatı*, s. 136.

³³³ İmam Zehebî, *Tarihü'l İslam*, C. I, ss. 118, 120.

³³⁴ İbn İshâk, *H. Peygamber'in Hayatı ve Gazveleri Kitâbü's-Siyer ve'l-Meğâzi*, s.102; İbn Hişâm, *İslâm Tarihi Sîret-i İbn Hişâm*, C. I, s. 226.

vefat etmiş³³⁵ ve Mekke'deki el-Hacûn kabristanlığında dedesi Kusayy'ın yanına defnedilmişti.³³⁶

Hiz. Muhammed, dedesinin kendisine olan sevgisini hayatı boyunca hep hissetmişti. Belki de onun kararlı ve otoriter bir idareci olmasında, Mekke lideri olan dedesinin davranışları da etkili olmuştur. Çünkü dedesinin yanında Hiz. Muhammed, çocukluğundan itibaren Kâbe hizmetlerini yakından tanıma fırsatı bulmuş, çocukluk hayatının iki yılını onunla beraber geçirmişti. Ancak sekiz yaşına geldiğinde ona her türlü kolaylığı sağlayan, şefkat gösteren ve koruyup kollayan dedesini kaybetmişti.³³⁷ Ümmü Eymen'in anlattığına göre Hiz. Muhammed de dedesi Abdülmuttalib'in vefatına çok üzülmüştü. Ümmü Eymen; Abdülmuttalib'in o andaki halini şu şekilde anlatır: "*Abdülmuttalib vefat ettiği zaman, O'nun yatağının ucunda (tabutu arkasından)*³³⁸ *durup ağlamıştı.*³³⁹ Daha sonraki yıllarda Hiz. Muhammed'e dedesinin vefatı hakkında sorulduğunda: "*Evet, çok iyi hatırlıyorum. Ben o zaman 8 yaşında idim.*"³⁴⁰ buyurmuştu.³⁴¹ Abdülmuttalib'in vefatı, Hiz. Muhammed'in hayatında yeni bir ayrılışı, kopuşu ifade ediyordu. Babası, annesi ve şimdi de dedesinin vefatı, sekiz yaşındaki bir çocuk için gerçekten ağır manevi zorluklar anlamına gelmekteydi.

Hiz. Muhammed'in dedesi Abdülmuttalib, vefatı öncesinde torununu emin ellere bırakarak gitmek istemiş ve bu sorumluluğu oğlu Ebu Talib'e bırakmıştı. Ebu Talib'e: "*Muhammed'i senin hıfz ve emanetine, dirayet ve vesayetine havale ediyorum. Muhammed'in bütün ihtiyaçlarını sen deruhte edeceksin*" diyerek oğlundan son dileğini yerine getirmesini istemişti.³⁴²

Halebî, *İnsânü'l-Uyun* adlı eserinde Ebu Talib'i halden anlayan, hırsırları ile hareket etmeyen, sadakat ehli, cömert, Câhiliyye şartlarında içkiyi kendisine haram

³³⁵ Abdülmuttalib'in 80 yaşında vefat ettiğini belirtmektedir. Bkz. İbn İshâk, *Siyer-i İbn İshâk, Hiz. Muhammed'in Hayatı*, s. 115; Taberi, *Tarih-i Taberî*, C. III, s. 15; Ögüt, *İslam Tarihinin Maruf Simalarından Hiz. Muhammed'in Dadısı Ümmü Eymen*, s. 8; Lings, s. 40.

³³⁶ İbn Hişâm, *İslâm Tarihi Sîret-i İbn Hişâm*, C. I, s. 226; İbn Sa'd, *Tabakât*, C. I, s.106; Köksal, *İslam Tarihi*, C. I, s. 76; Ögüt, *İslam Tarihinin Maruf Simalarından Hiz. Muhammed'in Dadısı Ümmü Eymen*, s. 10.

³³⁷ İbn Hişâm, *İslâm Tarihi Sîret-i İbn Hişâm*, C. I, s. 226.

³³⁸ İbn Sa'd, *Tabakât*, C. I, s. 107.

³³⁹ İbn İshâk, *Hiz. Peygamber'in Hayatı ve Gazveleri Kitâbü's-Siyer ve'l-Meğazî*, s. 104.

³⁴⁰ İbn Sa'd, *Tabakât*, C. I, s. 106-107; Mevdûdî, *Tarih Boyunca Tevhid Mücadelesi ve Hiz. Peygamber'in Hayatı*, C. I, ss. 72-73.

³⁴¹ İbn İshâk, *Siyer-i İbn İshâk, Hiz. Muhammed'in Hayatı*, s. 119; İmam Zehebî, *Tarihü'l İslam*, C. I, s. 118.

³⁴² İbn Sa'd, *Tabakât*, C. I, s. 107; Ögüt, *İslam Tarihinin Maruf Simalarından Hiz. Muhammed'in Dadısı Ümmü Eymen*, s. 11.

kılmış kişi olarak tanıtılmıştı.³⁴³ Abdülmuttalib'in vefatından sonra torunu Hz. Muhammed'in sorumluluğunu Ebu Talib'in alması konusunda farklı rivayetler bulunmaktadır. Bunlardan ilki; Abdülmuttalib'in vasiyeti gereği Hz. Muhammed'den doğrudan Ebu Talib'in sorumlu kılınmış olmasıdır.³⁴⁴ İkinci bir rivayete göre ise; bu konuda kardeşler arasında çekilen kurra neticesinde Hz. Muhammed'e bakma sorumluluğu Ebu Talib-Fatıma bt. Esed ailesine verilmişti. Üçüncü rivayette; Hz. Muhammed'in (sav) bizzat kendisinin amcası Ebu Talib'in yanına giderek, kendisinin onun yanında kalmak istediğini belirtmesidir.³⁴⁵ Belazurî'nin, *Ensâbu'l-Eşrâf* isimli eserinde dede Abdülmuttalib'in vefatı sonrasında amcası Ebu Leheb'in de Hz. Muhammed'in bakımına talip olduğunu, onun sertliğini ve merhametsizliğini bilen Abdülmuttalib'in, Hz. Muhammed'i ona bırakmadığını belirtmektedir.³⁴⁶

2.4.3. Fatıma bt. Esed'e Hz. Muhammed'in Teslimi (8-17 Yaş Aralığı)

Hz. Muhammed'in (sav) amcası Ebu Talib varlıklı bir kişi değildi. Onun mal varlığı Urene vadisinde birkaç deveden ibaretti.³⁴⁷ Ebû Talib, Hz. Muhammed'in (sav) anne-baba bir amcasıydı.³⁴⁸ Ebu Talib, Mekke'deki görev taksimi gereğince hacılara hizmet sorumluluğu çerçevesinde onlara su ve yemek ikramında bulunurdu. Bu işleri yürütebilmek için durumu müsait olmadığında, kardeşi Abbas'tan (ra) borç aldığı da olurdu. Ebu Talib; Abbas'tan aldığı borçları ödeyemeyince, bu borcun karşılığında Kâbe hizmetleri sorumluluğunu ve hacılara su verme görevini kardeşi Abbas'a devretmek zorunda kalmıştır. Bu görev daha sonra Abbas ailesinin sorumluluğunda devam etmişti.³⁴⁹

³⁴³ Algül, *İslam Tarihi*, C. I, s. 150.

³⁴⁴ İbn İshâk, *Siyer-i İbn İshâk*, Hz. Muhammed'in Hayatı, s. 119; İbn Hişâm, *İslâm Tarihi Sîret-i İbn Hişâm*, C. I, s. 240; Taberi, *Tarih-i Taberî*, C. III, s. 15.

³⁴⁵ İbn Kayyim el-Cevziyye Cevzi, s. 110. Hz. Muhammed de, evliliği sonrasında amcası Ebu Talib'in maddi yükünü hafifletmek için, beş yaşındaki yeğeni Hz. Ali'nin bakımını üzerine alarak vefa borcunu ödemiştir. Bkz. Kenan Ayar, "Hz. Muhammed'in Çocuklarıyla İlişkileri", On dokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Tarihi Anabilim Dalı, e-mail:kenanayar@hotmail.com, ss. 81-123, Erişim tarihi: 02.Şubat.2018.

³⁴⁶ Hizmetli, *Başlangıçtan İlk Dört Halife Devri Sonuna Kadar İslam Tarihi*, s.109

³⁴⁷ İbn Hişâm, *İslâm Tarihi Sîret-i İbn Hişâm*, C. I, ss. 250-251; İbn Sa'd, *Tabakât*, C. I, s. 107; İbn Kesir, *es-Siyretu'n-Nebeviyye*, Hz. Peygamber'in Hayatı, s. 136; Heykel, *Hz. Muhammed'in Hayatı*, s. 90; Köksal, *İslam Tarihi*, C. II, s. 79.

³⁴⁸ İbn İshâk, *Siyer-i İbn İshâk* Hz. Muhammed'in Hayatı, s. 119; Mevdûdî, C. 1; ss. 73-74; Mevdûdî, *Tarih Boyunca Tevhid Mücadelesi ve Hz. Peygamber'in Hayatı*, C. II, s. 1197.

³⁴⁹ İbn İshâk, *Hz. Peygamber'in Hayatı ve Gazveleri Kitâbü's-Siyer ve'l-Meğazî*, s. 104; İbn İshâk, *Siyer-i İbn İshâk*, Hz. Muhammed'in Hayatı, s. 119.

Bodley; Ebu Talib'in Mekke'deki tapınakların resmi memurluğunu yaptığını, bunun yanında son moda kumaş ve parfüm satan dükkânı olduğunu; kervanlar düzenleyerek ticaretle meşgul olduğunu³⁵⁰ ifade etmiştir. Oysa İbn Habib ise *Kitabu'l-Muhabber* isimli eserinde, halkın ihtiyaçlarını, şehre gelen kervanlar ve kurulan panayırlar ile karşıladığını belirtmektedir.³⁵¹ Bu nedenle de kurulan çarşıların panayır görünümünde olduğu anlaşılmaktadır.

Abdülmuttalib'in vefatından sonra Ebu Talib'in ailesine katılan Hz. Muhammed; bütün aile sevmiş, yetim olması sebebiyle de ona özel bir ilgi göstermişti. Fâtıma bt. Esed, günlük ev hizmetlerinde önce onun ihtiyaçlarını karşılamıştır. Çocuklarından önce onun temizliği ve giyimi ile ilgilenmiş, saçını taramış, yağlamış, kokular sürmüş ve karnını doyurmuştu. Meselâ evde süt içileceği zaman süt önce Hz. Muhammed'e verilmiş, sonra diğer aile bireyleri içmiştir. Eğer yemek ailenin kalabalık olmasından dolayı ani bitecek gibi olursa; Fatıma bt. Esed, Hz. Muhammed için ayrı bir tabağa yemek ayırarak onun aç kalmamasını çocuklarından önce düşünür, onun için yemeği ona bölmüştü.³⁵² Bu durumu yıllar sonra Hz. Muhammed: "O kendi çocuklarını aç bırakıp, beni doyururdu" diyerek teyit etmiştir.³⁵³ Ebu Talib yemeğe başlamadan önce: "Durun, oğlum gelsin" diyerek yemeğe babası Abdülmuttalib'in yaptığı gibi önce Hz. Muhammed'in (sav) başlamasını istemişti.³⁵⁴

Hz Muhammed; daha önce dedesinin yanında gördüğü ilgiyi amcasından da görüyordu. Abdülmuttalib'in minderine oturma konusunda olduğu gibi Amcası Ebu Talib'in minderine de ancak Hz. Muhammed (sav) oturabiliyordu. Ebu Talip yeğeni Hz. Muhammed minderine oturunca bundan ayrı bir keyif alır ve: "Rebia'nın tanrısına yemin ederek söylüyorum, kabile reisliği gerçekten yeğenime yakışıyor." derdi.³⁵⁵

Ebu Talib toplumda saygı gösterilen ve sözü dinlenen bir kişiydi. O, Hz. Muhammed'in risalet görevi sonrasında da iman etmemekle birlikte ölünceye kadar ona kol kanat germiştir.³⁵⁶ Hz. Muhammed'in (sav); hayata alışması, ticareti

³⁵⁰ Bodley, Ronald Victor'un, *Tanrı Elçisi Hz. Muhammed (The Life of Mohammed)* eseri 1946'da Amerika'da Mishawaka da basılmıştır.

³⁵¹ Apak, *Ana Hatlarıyla İslâm Tarihi (I)*, Hz. Muhammed Dönemi, s. 89.

³⁵² İbn Kesîr, *es-Siyretu'n-Nebeviyye, Hz. Peygamber'in Hayatı*, s. 136.

³⁵³ İbn Sa'd, *Tabakât*, C. I, s. 102; Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, s. 54; Azimli, *Siyeri Farklı Okumak*, s. 88

³⁵⁴ İbn Sa'd, *Tabakât*, C. I, s. 107; İbn Kesîr, *es-Siyretun-Nebeviyye, Hz. Peygamber'in Hayatı*, s. 136; Şulul, "Allah'ın Himayesinde Yetim ve Öksüz Bir Çocuk", s. 22.

³⁵⁵ İbn Sa'd, *Tabakât*, C. I, s. 107-108.

³⁵⁶ İbn İshâk, *Kitâbü's-Siyer ve'l-Meğazî, Hz. Peygamber'in Hayatı ve Gazveleri*, s. 222; Taberi, *Tarih-i Taberî*, C. III, s. 86; İbn Kesîr, *es-Siyretun-Nebeviyye, Hz. Peygamber'in Hayatı*, s. 177; Mevdûdî,

öğrenmesi, sabrı tanınması, tevazuu öğrenmesi Ebu Talib gözetiminde olmuştur. Hz. Muhammed'in, ilk para kazandığı iş, çobanlık olmuştur. Ebu Talib yeğenine 10-12 yaşlarında, sütanne Halime'nin yanında sütkardeşi Şeyma ile beraber yaptığı çobanlığı,³⁵⁷ bu defa ücret karşılığında Mekke'de yaptırmıştı.³⁵⁸ Aşhabı Hz. Muhammed'e, hayatında çobanlık yapmamış olan bir peygamberin bulunup bulunmadığını sorduklarında³⁵⁹; Hz. Peygamber (sav): "Evet" ³⁶⁰ "*Ben Mekkelilerin koyun-keçilerini birkaç "kırât"³⁶¹ karşılığında gütmüştüm.*" buyurmuştu. Yine çobanlık dönemi ile ilgili başka bir hatırasında ağaçtan meyve toplarken (siyah dut),³⁶² meyvelerin olgularını seçerek topladığını anlatmıştı. Hz. Muhammed peygamberlik devresinde koyun gütmenin risalet görevi için ne anlam taşıdığını şu şekilde anlatmaktadır: "*Koyun gütmemiş hiçbir peygamber yoktur.*"³⁶³, "*Musa (as) koyun çobanı iken peygamber oldu; Davud (as) koyun çobanı iken peygamber oldu; bende Ecyât'ta kendi ailemin koyunlarının çobanı iken peygamber oldum.*"³⁶⁴, "*Hiçbir nebi yoktur ki, koyun otlatmış olmasın. Ben ve benden önceki peygamberler koyun gütmüştük.*"³⁶⁵ Sahabe: "Ya Rasulullah sen de mi?" diye sorduklarında: "Evet, bende Mekke'nin Karârit mevkiinde koyun güderdim" buyurmuştu.³⁶⁶

Arabistan da halkın asıl geçim kaynağının, hayvancılık olması nedeniyle, Hz. Muhammed de, aileye katkı anlamında çobanlık yapmıştı. O dönem şartlarında bu iş

Tarih Boyunca Tevhid Mücadelesi ve Hz. Peygamber'in Hayatı, C. I, ss.73-74; Mevdûdî, *Tarih Boyunca Tevhid Mücadelesi ve Hz. Peygamber'in Hayatı*, C. II, ss. 1196-1197; Abdürrahim Zapsu, *Büyük İslam Tarihi*, M. Sıralar Matbaası, İstanbul, 1957, C. II, s. 21; Apak, *Ana Hatlarıyla İslâm Tarihi (I)*, Hz. Muhammed Dönemi, s. 189.

³⁵⁷ İbn Hişâm, *İslâm Tarihi Sîret-i İbn Hişâm*, C. I, s. 221; Sallabi, *Siyer-i Nebî Mekke Dönemi I*, Ravza Yayınları, İstanbul, 2016, ss. 73-76.

³⁵⁸ İbn Sa'd, *Tabakât*, C. I, s. 113; Numânî, *Sîretü'n-Nebî Son Peygamber Hz. Muhammed*, C. I, s. 129.

³⁵⁹ İbn Sa'd, *Tabakât*, C. I, s. 114; İmam Zehebî, *Tarihü'l İslam*, C. I, s. 122.

³⁶⁰ İbn İshâk, *Siyer-i İbn İshâk Hz. Muhammed'in Hayatı*, s. 184; İbn Kesîr, *es-Siyretü'n-Nebeviyye*, Hz. Peygamber'in Hayatı, s. 143.

³⁶¹ Bir dinarın 1/10'i veya 1/20'i anlamına gelen kırât kelimesi, (karârit) bir bölge adı olarak da düşünülmektedir. Bu kelime ya onun çobanlık ücretini, ya da hayvanları otlattığı mevki'ye işaret etmektedir.

³⁶² İbn Sa'd, *Tabakât*, C. I, s. 114.

³⁶³ İbn İshâk, *Siyer-i İbn İshâk Hz. Muhammed'in Hayatı*, s. 184; İmam Zehebî, *Tarihü'l İslam*, C. I, ss. 121-122; Mevdûdî, *Tarih Boyunca Tevhid Mücadelesi ve Hz. Peygamber'in Hayatı*, C. I, s. 73-75; Numânî, *Sîretü'n-Nebî Son Peygamber Hz. Muhammed*, s. 129; Yardım, *Peygamberimiz'in Şemâilî*, Altınoluk Yayınları, İstanbul, 1998, ss. 248-249.

³⁶⁴ İbn Sa'd, *Tabakât*, C. I, ss. 113-114; Ali Şeriatî, *Muhammed Kimdir*, Fecr Yayınları, Ankara, 1988, s. 19; İbn Sa'd, *Tabakât*, C. I, s. 113; Celal Yeniçeri, *Bütün Yönleri ile Asr-ı Saadet'te İslâm*, Beyan Yayınları, İstanbul, 1994, C. I, s. 318.

³⁶⁵ İbn İshâk, *Hz. Peygamber'in Hayatı ve Gazveleri Kitâbü's-Siyer ve'l-Meğazî*, s. 180; İbn Hişâm, *İslâm Tarihi Sîret-i İbn Hişâm*, C. I, s. 224.

³⁶⁶ İbn İshâk, *Kitâbü's-Siyer ve'l-Meğazî*, Hz. Peygamber'in Hayatı ve Gazveleri, s. 180; İmam Zehebî, *Tarihü'l İslam*, C. I, s. 121; Doğrul, *Büyük İslam Tarihi Asr-ı Saadet*, C. I, s. 130; Mağlus, *Siyer Atlası*, s. 422.

hemen her çocuğun yaptığı işlerdendi.³⁶⁷ Diğer yandan çobanlık Hz. Muhammed'e (sav) tefekkür etme, Cahiliye dönemindeki şirk dolu yaşam içersinde olan toplumdan uzak kalma ve ona korunma imkânı da vermişti.

Çobanlıkla birlikte zaman zaman amcası Ebu Talib'le birlikte ticaret kervanlarıyla da seferlere çıkmaya başlamıştı. Hz. Muhammed (sav), amcasının yanında kaldığı ilk dönemlerde Ebu Talib'in Mekke'den ticaret nedeniyle ayrılacağını anlayarak Hz. Muhammed amcasına sarılmış, ağlayarak: "*Amcacığım, siz beni kime bırakıyorsunuz. Benim ne annem var, ne babam.*" demesi³⁶⁸ üzerine; Ebu Talib onun yalvarışına dayanamayarak: "*Vallahi, ne ben Muhammed'i kendimden uzaklaştıracam, ne de o benden uzaklaşacaktır. O, benimle gelecektir.*" diyerek, yeğenini geride bırakmaya gönlü razı olmamıştı.³⁶⁹ Hz. Muhammed böylece daha çocuk denecek yaşta 9-12 yaşları arasında iken amcası Ebu Talib'le ticaret kervanına katılmıştı. Hz. Muhammed (sav), 12 yaşlarında Ebu Talib ile Filistin'e seyahat etmişti.³⁷⁰

Hz. Muhammed'in (sav) hayatını konu edinen kaynaklarda ve müsteşriklerin eserlerinde birçok yorumun yapılmasına sebep olan Rahip *Bahira olayı*, Ebu Talib ile yaptığı ilk Şam seyahatiyle bağlantılı olarak anlatılmaktadır.³⁷¹ Bahira olayının olup

³⁶⁷ İbn Sa'd, *Tabakât*, C. I, ss. 113-114; Zeynep Canan Koçak, "Arap Yarımadası'ndaki Ekonomik Şartların Hz. Peygamber'in (S.A.S.) Hayatına Ve Hadislere Yansıması"; Bartın Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi; C. IV, S. 8, Güz 2017, (72-94), s. 76.

³⁶⁸ Taberi, *Tarih-i Taberî*, C. III, s. 15; İmam Zehebî, *Tarihü'l İslam*, C. I, s. 123.

³⁶⁹ İbn İshâk, *Siyer-i İbn İshâk Hz. Muhammed'in Hayatı*, s. 124.

³⁷⁰ Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, s. 56; Osman Nuri Topbaş, *Hz. Muhammed Mustafa Mekke Devri*, Erkam Yayınları, İstanbul, 2014, C. I, s. 123; Amcası Zübeyr ile yaptığı bu yolculukta da amcası da yeğenin harikulade hallerini görmüştür. Bkz. Ahmed Cevdet Paşa, *Kıyas-ı Enbiyâ ve Tevârih-i Hulefâ*, C. I, s. 58; Köksal, *İslâm Tarihi*, C. II, s. 124. Hz. Muhammed'in çocukluk döneminden başlayarak yaptığı çeşitli seyahatleri şöyle sıralayabiliriz: Taif'e, (Benî Sâ'd Kabilesi'ndeki sütannenin yanına gidiş), Âmine ve Ümmü Eymen ile Medine'ye, amcası Ebu Talib ile Şam ve Filistin'e, amcası Zübeyr ile 17 yaşında iki defa Yemen'deki Hubâşe ve Abdu'l- Kayslar'ın memleketindeki Suhâr ve Dabâ Panayırlarına, Doğu Arabistan'da Muşakkar (bugünkü Hufûf), Bahreyn, Umman Bölgelerine, Aynu'z-Zâre'ye ve Habeşistan'a ve Curaş'a seyahatler yapmıştır. Bu konuda bkz. İbn Şihâb ez-Zuhri, *el-Meğâzi*, s. 30; Es'ad, *Tarih-i Din-i İslam*, s. 384; Şehbenderzâde Filibeli Ahmed Hilmi, C.I; s. 137; Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, s. 796; Hamidullah, "Hz. Peygamber'in İslam Öncesi Seyahatleri", ss. 329-338; Yeniçeri, *Bütün Yönleri ile Asr-ı Saadet'te İslâm*, s. 318; Ayrıca Hz. Muhammed'in (sav) ticaret ile uğraştığı ilk dönemde yaptığı ticarî faaliyetlerin birinde, ortağının adının es'Saib b. Ebi's-Saib adında biri olduğu rivayeti de bulunmaktadır. Bkz. Mahmud Şakir, *Peygamberimizin Hayatı*, Siyer Karaman Yayınları, çeviren: Ferit Aydın, İstanbul, s. 41.

³⁷¹ Kaynaklarda Bahira olayı kısaca şöyle anlatılmıştır: Hz. Peygamber'in henüz on iki (bir başka rivayete göre dokuz) yaşında iken amcası Ebü Talib tarafından bir ticaret kervanı ile Suriye'ye götürülür. Kafile her zamanki gibi Busra'da, manastır yanında konaklar. Bahira manastırdan bir kişiyi bulutun gölgelendirdiğini, ağacın altında oturduğu zaman da ağacın dallarının onun üzerine eğilerek onu gölgelediğini görür. Kafiledekileri yemeğe çağırır. Kafiledekiler Hz. Muhammed'i (sav) kervanda gözcü olarak bırakıp kiliseye giderler. Ancak Bahira bulutun kervandan gelenlerle hareket etmediğini fark edince kafile ile gelmeyen birinin olduğunu anlar. Kervanda kalan olup olmadığını sorar. Bir çocuğun (Hz. Muhammed'in) gözcü olarak kaldığını öğrenince onun da gelmesini ister. Hz.

olmadığı, olduysa nasıl ve hangi içerikte olduğu konusu günümüzde de farklı şekillerde açıklanmaktadır.³⁷²

2.4.4. Fatıma bt. Esed ile Hz. Muhammed'in Geçirdiği Gençlik Dönemi (17-25 Yaş Aralığı)

Hız. Muhammed, Amca Zübeyr ile de ticaret kervanına katılarak on yedi yaşında ticaret kervanıyla Yemen'e gitmişti.³⁷³ Hız. Muhammed (sav) ergenlik çağında Hubâşe, Cüreş³⁷⁴, Debâ Panayırlarına ticari amaçlı olarak gitmişti. O bu seyahatleri esnasında o bölgelerde yaşayan insanların kültürlerini, yaşam şartlarını, ticaret anlayışlarını, örf-adetlerini, dil, lehçeleri, dinî ve siyasi durumlarını tanıma imkânı bulmuştu.

Hız. Muhammed'in elde ettiği tecrübeler neticesinde, tek başına ticaret kervanlarında sorumluluk alarak kervanı idare edecek duruma gelmişti. Onun ticarete ortaya koyduğu örnek davranışları nedeniyle kendisine "el-Emin"³⁷⁵ (güvenilir) sıfatı

Muhammed'e çeşitli sorular sorar, sırtına bakar peygamberlik mührünü görür. Rahip, Ebu Talib ve Hız. Muhammed arasında şöyle konuşmalar geçer Rahip: "Sen Lât ve Uzza üzerine yemin ederek söz ver, sorduğum her şeye cevap vereceksin." dediğinde, Hız. Muhammed (sav), "Ben Lât ve Uzza üzerine yemin edemem. Zira onlardan nefret ettiğim kadar başka bir şeyden nefret etmem" diye cevap verir, rahip: "O halde, Allah rızası için söz ver, sorduğum her soruya cevap vereceksin" deyince, Hız. Muhammed'de; " söz veriyorum." demiştir. Bahira daha sonra Hız. Muhammed (sav)'e sorular sorar. Rahip Bahira Ebü Talib'e Hız. Muhammed'in kimin oğlu olduğunu sorar. Ebu Talib'in "Oğlumdur" diye cevap vermesi üzerine, rahip Ebu Talib'e; "Olamaz, bunun babası sağ olamaz "der. Bunun üzerine Ebu Talib "Haklısınız, bu benim oğlum değil, yeğenimdir." diye cevap verir, rahip "Babasına ne oldu?" der. Ebu Talib "Bu zavallı çocuk anne karnında iken babası vefat etti." diye cevap verince, rahip'in "Vallahi, sen talihli bir insansın. Yeğenini memleketine götür ve O'nu Yahudilerden koru. Korkarım, eğer Yahudiler bu çocukta sezdiklerimi sezerlerse, O'na bir kötülük yapabilirler." demesi üzerine Ebu Talib i mallarını hemen satarak, Mekke'ye geri döner. Bkz. İbn İshâk, Hız. Peygamber'in Hayatı ve Gazveleri Kitâbü's-Siyer ve'l-Meğâzi, ss. 107-111; İbn Hişâm, *İslâm Tarihi Sîret-i İbn Hişâm*, C. I, s. 241-244; İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye ve Ahbâru'l-Hulefâ*, Hız. Peygamber ve Halifeler, s. 52; İbn Sa'd, *Tabakât*, C. I, s. 141; Taberî, *Tarih-i Taberî*, C. III, s. 16; İbn Kesîr, *es-Siyretun-Nebeviyye*, Hız. Peygamber'in Hayatı, s. 137-139; Mustafa Fayda, "Bahîrâ", C. IV, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 1991, s. 487.

³⁷² Balcı, *Peygamberlik Öncesi Hız. Muhammed*, s. 244; Azimli, *Siyerî Farklı Okumak*, ss. 89-98; Öz, *Farklı Siyer'i Okumak*, ss. 100-108; Nahide Bozkurt, "Hız. Muhammed'in Biyografisi Üzerine", *Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2002/I, (160-167),s. 165; Fayda, "Hız. Peygamber'in Amcası Ebü Talib İle Suriye Seyahati ve Rahip Bahira İle Görüşmesi Meselesi", www.siyervakfi.org/dokuman/kuran-cografyasi.../ders7-prof-dr-mustafa-fayda.pdf , Erişim tarihi: 02.Şubat.2018.

³⁷³ İbn Şihâb ez-Zuhri, *el-Meğâzi*, s. 30; Avcı, Casim, "Peygamberliğinden Önce Hız. Muhammed", *İslami İlimler Araştırma Vakfı Yayınları*, Vahyin Nüzulünün 1400. Yılında Hız. Muhammed (sav) Milletlerarası İlmi toplantısı, 15-17 Ekim. 2010, s. 134.

³⁷⁴ Cahid Kara, "İslâm Öncesi Arap Yarımadasında Bir Kültür Merkezi: Cüreş", *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2015/1, C. XIV, S. 27, (1-27), s. 33.

³⁷⁵ İbn Şihâb ez-Zühri, *el-Meğâzi*, s. 31; İbn Sa'd, *Tabakât*, C. I, s. 109.

verilmişti. Hz. Muhammed (sav) gençliğinde taşımaya başladığı “*Muhammedü'l-Emin*” lakabının da bir gereği olarak 20 yaşlarında *erdemliler topluluğu* diye ifade edilen *Hilfû'l-fudûl*³⁷⁶ heyetine katılmıştı. Hz. Muhammed; Peygamberliği döneminde bu topluluk hakkındaki düşüncesini şu şekilde ifade etmektedir: “*Ben Abdullah b. Cüdân'ın evinde öyle bir anlaşmaya katıldım ki, bunun için İslâm devrinde de bana davet gelseydi katılırdım. Onlar, Fudûl'ü hak edenlere iade etmek üzere anlaştılar, ayrıca zalimin mazlumu ezmemesi konusunu da karara bağladılar.*”³⁷⁷

Ebu Tâlib, Hz. Hatice'nin (ra) Suriye kervanını idare edecek yetenekli birini aradığını öğrenince, Hz. Muhammed'e: “*Sevgili yeğenim, ben zengin bir kişi değilim. Mali vaziyetimiz gittikçe kötüleşiyor. Bizde herhangi bir ticaret malı da yoktur. Duyduğuma göre bir ticaret kafilesi Suriye'ye hareket etmek üzeredir. Bu kafile ile Hatice de kendi mallarını göndermek istiyor. Bence, sen bu mallar için kendisine gidersen, o seni tercih edecektir. Çünkü o senin ne kadar temiz ve dürüst bir genç olduğunu çok iyi biliyor.*” demesi üzerine, Hz. Muhammed, işçilik ücreti olarak dört deve bedelle kervanı idare etmek üzere anlaşmıştır. Bu seferden üç ay sonra dönen Hz. Muhammed, kervanın diğer seferlerden farklı olarak oldukça fazla kazanç ile dönmüştü. Kervanda bulunan Hz. Hatice'nin kölesi Meysere, Hz. Hatice'ye seferle ilgili bilgi vermişti.³⁷⁸

Hz. Hatice ile başlayan ticarî ilişkiler zamanla evlilikle sonuçlanmıştı. Hz. Hatice, daha önce iki evlilik yaşamıştı. Bu evlilikte Hz. Muhammed'le birlikte sefere

³⁷⁶ Hilfû'l-fudûl; Hz. Muhammed 20 yaşında iken Kureyş'li kabileler "Hilfû'l-fudûl" adında bir anlaşma yapmışlar. İbn Sa'd'ın rivayetine göre anlaşmayı imzalayanların amacı, mazlum ve hakkı yenen kişilerin haklarını savunmak, tespit ve iade etmektir. İbn Sa'd'a göre bu anlaşma Zilkade, 20. Amu'l-Fil'de yapılmıştı. Anlaşmanın imzalanmasına sebep olan olay şöyleydi: Yemen'in bir kabilesi olan Zübeyd'e bağlı bir kişi mallarını Mekke'de kabile reisi olan As b. Vâil'e satmış. Fakat As b. Vâil'e aldığı malların parasını ödemedi. Mal sahibi sıra ile Beni Abdü'd-Dâr, Beni Mahzûm, Beni Cumah, Beni Şehm ve Beni Adıyye'ye gitmiş, derdini anlatmış. Fakat parasını yine de tahsil edemedi. Bu tüccar, sabah olunca Ebû Kubeys tepesine çıkıp Fihri Ailesinden yardım istemiştir. Bu yalvarışları duyan Hz. Muhammed (sav)'in amcası Zübeyr b. Abdülmuttalib, Beni Hâşim, Beni el-Muttalib, Beni Esed b. Abdül-Uzza, Beni Zühre ve Beni Teym'i, Abdullah b. Cüdân'ın evinde toplanarak böyle bir kurul oluşturmaya karar vermişlerdir. (Abdullah b. Cüdân Hz. Ayşe'nin kuzeni idi). Anlaşmaya göre mağdur olan, hakkı yenen kişinin mağduriyeti giderilecekti. Bu konuda birbirlerine söz vermişlerdi. Antlaşma neticesinde de As b. Vail'e borcu ödetilmiştir. Bkz. İbn Hişâm, *İslâm Tarihi Sîret-i İbn Hişâm*, C. I, ss. 183-184; İbn Sa'd, *Tabakât*, C. I, s. 116; İbn Kesîr, *es-Siyretu'n-Nebeviyye*, Hz. Peygamber'in Hayatı, s. 1214; Muhammed Hamidullah, “Hilfû'l-Fudûl”, *DİA*, C. XVIII, İstanbul, 1998, s. 31.

³⁷⁷ İbn Sa'd, *Tabakât*, C. I, s. 116; İbn Kesîr, *es-Siyretu'n-Nebeviyye*, Hz. Peygamber'in Hayatı, s. 141; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve en-Nihâye*, s. 291; Mevdûdî, *Tarih Boyunca Tevhid Mücadelesi ve Hz. Peygamber'in Hayatı*, C. I, ss. 84-85.

³⁷⁸ İbn İshâk, *Siyer-i İbn İshâk Hz. Muhammed'in Hayatı*, s. 132; İbn Hişâm, *İslâm Tarihi Sîret-i İbn Hişâm*, C. I, s. 250; İbn Sa'd, *Tabakât*, C. I, s. 117-118; Taberi, *Tarih-i Taberî*, C. III, ss. 54-55; İmam Zehebî, *Tarihü'l-İslam*, C. I, s. 129.

çıkan Meysere'nin de Hz. Muhammed hakkında verdiği bilgiler nedeniyle önemli katkısı olmuştu.³⁷⁹ Mekke'de iffeti, namusu ve güzel ahlâkı ile tanınan Hz. Hatice "*Tâhire*" (temiz) lakabı ile de tanınmıştı.³⁸⁰ Hatice; akıl, zekâ ve temiz yaşantısı nedeniyle insanlar tarafından güvenilen bir insandı. Diğer yandan Kureyş'in en zengin kadını idi. Kureyş'li Kabile reislerinden pek çoğu onunla evlenmek istemişler, ancak Hz. Hatice bu hususta gelen teklifleri geri çevirmişti. O, Hz. Muhammed'in ahlakından dolayı onunla evlenme arzusunda idi. Hz. Hatice'nin bu niyetini, Hz. Muhammed'in teyzesi Hz. Safiye'ye de ilettiği rivayet edilmektedir. Bunun üzerine ara bulucu olarak Nüfeyse'nin, Hz. Muhammed (sav)'e gelerek: "*Ey Muhammed (sav) siz neden evlenmiyorsunuz?*" diye sorduğunda, Hz. Muhammed'in (sav): "*Bende ne var ki evleneyim?*" demesi üzerine; Nüfeyse de bunun üzerine şöyle demiştir: "*Siz merak etmeyin, bu iş tamamdır. Size, güzellik, zenginlik, mal mülk, şeref, namus ve kabiliyetin bulunduğu bir yerden evlenme teklifi getirdim. Siz acaba kabul eder misiniz?*" demişti. "*Kimden acaba?*" diye soran Hz. Muhammed'e Hatice'den deyince, Hz. Muhammed "*Ben onunla nasıl evlenebilirim?*" diye sorunca; bunun üzerine Nüfeyse: "*Bu işi bana bırakın*" demiştir. Nüfeyse, durumu Hz. Hatice'ye bildirmişti. Hz. Hatice de; Hazreti Muhammed (sav) ile: "*Ey amcaoğlum, sizinle bir akrabalığım var. Ben sizin eminliğiniz, doğruluğunuz, dürüstlüğünüz, güzel ahlâkınız ve soyluluğunuza hayranım, ben sizinle evlenmek istiyorum*" diyerek teklifini kabul etmişti. Hz. Hamza (ra); Hz. Hatice'nin amcası Amr b. Esed'den Hz. Muhammed'e Hz. Hatice'yi istemiş ve evlilik gerçekleşmişti.³⁸¹

Hz. Muhammed, (sav) evlendiğinde 25, Hz. Hatice de 40 yaşındaydı.³⁸² Hz. Muhammed, evlendikten sonra amcası Ebu Talib ve yengesi Fatıma bt. Esed'in yanından ayrılarak kendisine ait eve taşınmıştı. Hz. Muhammed'in (sav), Hz.

³⁷⁹ Ebû Hâle'nin vefatından sonra Hz. Hatice (ra) Uteyyık b. Abid el-Mahzûmi ile evlenmiş ve evlilikten de Hint adında bir kız çocuk dünyaya getirmişti. Bkz. İbn İshâk, *Siyer-i İbn İshâk Hz. Muhammed'in Hayatı*, 132-133; İbn Hişâm, *İslâm Tarihi Sîret-i İbn Hişâm*, C. I, s. 250; Taberi, *Tarih-i Taberî*, C. III, s. 52; Mevdûdî, *Tarih Boyunca Tevhid Mücadelesi ve Hz. Peygamber'in Hayatı*, C. I, ss. 85-87; İbn Şihâb ez-Zühri, *el-Meğâzi*, s. 31; İmam Zehebî, *Tarihü'l İslam*, C. I, s. 129; Muhammed Emin Yıldırım, "Hz. Resulullah'ın Ticaret Ahlakı Bir Dirhem Hesabını Nasıl Verdi ?", *Derin Tarih Dergisi*, Hz. Muhammed (sav) Özel Sayısı, Ankara, 2017, ss. 26-27. Hizmetli, *Başlangıçtan İlk Dört Halife Devri Sonuna Kadar İslam Tarihi*, s. 115.

³⁸⁰ Hz. Hatice'nin soy ağacı; Hadice bt. Hüveylid b. Esed b. Abdüluzza b. Kusay b. Kilâb b. Mürre b. Ka'b b. Lüey b. Galib b. Fihri b. Malik b. Nadr b. Kinane'dir. Bkz. İbn Sa'd, *Tabakat*, C. X, s. 12.

³⁸¹ İbn İshâk, *Siyer-i İbn İshâk Hz. Muhammed'in Hayatı*, s. 133; İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye ve Ahbârü'l-Hulefâ, Hz. Peygamber ve Halifeler*, s. 53; Fayda, "Hz. Muhammed (sav)", s. 411. Bkz. İbn Şihâb ez-Zühri, *el-Meğâzi*, s. 32; İbn İshâk, *Hz. Peygamber'in Hayatı ve Gazveleri Kitâbü's-Siyer ve'l-Meğâzi*, s. 119; Taberi, *Tarih-i Taberî*, C. III, s. 58; İmam Zehebî, *Tarihü'l İslam*, C. I, s. 129; Hüseyin Algül, "Hz. Peygamber'in Ahlakı ve Adabı", C. II, *Diyanet Dergisi*, S. 4, ss. 81-91.

³⁸² İbn Sa'd, *Tabakât*, C. I, s. 117; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdu'l-Meâd*, C. I, s. 74.

Mariya'dan İbrahim isimli çocuğu haricinde, İkisi erkek ve dördü kız olmak üzere bütün çocukları Hz. Hatice'den dünyaya gelmişti.³⁸³ İlk çocuğu erkek doğmuş, adını “*taksim eden, sadaka dağıtan*” anlamında *Kasım* koymuş. Bu nedenle Hz. Peygamber'e (sav) *Ebu'l-Kasım* künyesi verilmişti. Hz. Muhammed (sav), Hz. Hatice'den dünyaya gelen Kasım isimli oğlunun ismi nedeni ile “*Ebu'l-Kasım*”, Mariye'den doğan oğlu İbrahim nedeni ile de “*Ebu İbrahim*”³⁸⁴ olarak da isimlendirilmiştir.

2.4.5. Hz. Muhammed'in (sav) Fatıma bt. Esed ile Risaleti Esnasındaki Beraberliği

Baba bir, anne ayrı diğer amcası olan Ebu Leheb ve onun karısı Ümmü Cemil; yeğenleri Hz. Muhammed'e her türlü kötülüğü reva gördüğü halde; Ebu Talib-Fatıma bt. Esed ailesi son nefeslerine değin Hz. Muhammed'i yalnız bırakmayarak bu kutsal vazifenin yerine getirilmesinde ona en büyük en büyük desteği vermişlerdi.³⁸⁵

İslam'ın ilk yıllarında Fatıma bt. Esed, hemen Müslüman olmamıştı. Hatta oğlu Hz. Ali'nin Mekke'nin *Ciyad* (Ecyad) mahallesinde Hz. Muhammed ile birlikte namaz kıldığını duyunca telaşlanmış ve kocasına oğlunun bu davranışını uygun görüp görmediğini sormuştu.³⁸⁶ Ebu Tâlib, eşini ikna etmişti. Çünkü Ebu Talib, daha ilk yıllarda Hz. Muhammed ile oğlu Hz. Ali'nin bir dere yatağında namaz kıldığını görmüş ve ne yaptıklarını sorduğunda; Hz. Muhammed (sav): “*Dedemiz İbrahim'in dininin gereğini yapıyoruz*” cevabını alınca, kendisi bu yeni dine girmese de onlara o andan itibaren kol kanat germeye karar vermişti.³⁸⁷

Fatıma bt. Esed, onun için sadece yenge değildi. Hz. Muhammed'in evlenip, evini ayırmasıyla aile bağları zayıflamamıştı. Oğlu Ali'yi çocukluğunda gönül

³⁸³ Hz. Muhammed (sav) m. 596 tarihinde evlenmiş ve 6 çocukları olmuştu. Kasım, Zeyneb, Abdullah, Rukiye, Ümmü Gülsüm (Kulsum), Rukiyye ve Fatıma'dır. Bkz. İbn Sa'd, *Tabakât*, C. I, s. 121; Taberi, *Tarih-i Taberî*, C. III, s. 57; Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, s. 69; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Fıkhu's-Siyre*, s.104; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdu'l-Meâd*, C. I, s. 98; İbn Kesîr, *es-Siyretu'n-Nebeviyye*, Hz. Peygamber'in Hayatı, s. 143. Ayar, “Hz. Muhammed'in Çocuklarıyla İlişkileri”, ss. 81-123.

³⁸⁴ Karaman, Fikret, “Hz. Muhammed'in Nübüvvetten Önceki Hayatı ve İlk tebliğ Merhaleleri”, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Elazığ, S. 2, 1997.

³⁸⁵ İbn İshâk, *Siyer-i İbn İshâk Hz. Muhammed'in Hayatı*, 216, 298-301; İbn İshâk, *Hz. Peygamber'in Hayatı ve Gazveleri Kitâbü's-Siyer ve'l-Meğazi*, s. 219; Fırlalı, C. X, “Ebu Talib”, ss. 237-238.

³⁸⁶ İbn Hişâm, *İslâm Tarihi Sîret-i İbn Hişâm*, C. I, s. 328; İmam Zehebî, *Tarihü'l İslam*, C. I, s. 209.

³⁸⁷ İbn Hişâm, *İslâm Tarihi Sîret-i İbn Hişâm*, C. I, ss. 327-328; Numânî, *Sîretü'n-Nebî Son Peygamber Hz. Muhammed*, ss. 146, 171.

rahatlığı ile Hz. Muhammed'in yanına vermişti. Daha sonra da oğlunun, onun kızı Fatıma ile evlenmesiyle, Hz. Fatıma bt. Esed, Muhammed'in kızı Fatıma'ya da kayınvalide olarak ikinci bir anne olmuştu. Hz. Muhammed, öğle vakti hava sıcaklığının artmasıyla âdeti olan öğle uykularını (kaylulerini) Fatıma bt. Esed'in evinde yapmıştı.³⁸⁸

Kureyşliler, yapılan tüm müdahalelere rağmen Hz. Muhammed'i davasından vazgeçirtemeyeceklerini anlayınca, aralarında yaptıkları anlaşma ile boykot kararı almışlardı. Alınan kararlara göre, bu kabileye ne kız verilecek, ne de alınacaktı. Yine onlara ne bir şey satılacak, ne de alınacaktı. Bu anlaşma, Mansur b. İkrime b. Amir b. Haşim b. Abdi Menaf b. Abdidâr tarafından kaleme alınmıştı. Ebu Leheb müşrikler safına geçerek onların verdikleri kararlara ortak olmuştu.³⁸⁹ Müşrikler; Müslümanların olduğu yukarı mahalleye olan yolları kapatarak, ambargo uygulamaya başlamışlar; onları açlığa mahkûm etmişlerdi. Müşrikler ambargo kararlarının yazıldığı kâğıdı, Kâbe duvarına asarak duyurmuşlardı.³⁹⁰

Pazarlarda Müslümanlara yüksek fiyat uygulayarak, onların alım güçlerini düşürüp, açlıkla karşı karşıya bırakmışlardı.³⁹¹ Bu durum üç sene (616-619) sürmüştü.³⁹² Ebu Talib Şi'b'in'den (mahallesinden) bebeklerin açlıktan ağlama sesleri duyulmasına rağmen, müşrikler bu boykotu devam ettirmişlerdi.³⁹³ Ebu Talib ailesi ise tüm bunlara rağmen, yeğeninin yanında olmuştu.³⁹⁴ Ebu Talib, Hz. Muhammed'e

³⁸⁸ İbn İshâk, *Siyer-i İbn İshâk*, Hz. Muhammed'in Hayatı, s. 307; İbn Hişâm, *İslâm Tarihi Sîret-i İbn Hişâm*, C. II, ss. 73-75; İbn Sa'd, *Tabakât*, C. I, s. 110; İbn Kesîr, *es-Siyretun-Nebeviyye*, Hz. Peygamber'in Hayatı, s. 230; İmam Zehebî, *Tarihü'l İslam*, C. I, ss. 334-336.

³⁸⁹ Ebu Talib'in vefatından sonra kabile büyüğü olarak Ebu Leheb, yeğeni Hz. Muhammed'e: "Hey Muhammed, Ebu Talib hayatta iken nasıl hareket ettiysen, bundan böyle de öyle hareket et." demişti. Fakat kısa sürede fikrini değiştirmişti. Bkz. Fayda, "İslamiyet'in Güney Arabistan'a Yayılışı", s. 148.

³⁹⁰ Kâbe'ye asılan metni kaleme alanın, Mansur b. İkrime b. Amir b. Haşim ya da Nadr b. Haris olduğu söylene de asıl yazarın Bağiz b. Amir b. Haşim olduğu Hz. Muhammed'in (sav) bedduası sonucu elinin çolak olduğu da bildirilmektedir. Bkz. İbn Kayyim Cevziyye, *Zâdu'l-Meâd*, C. III, s. 4; Yazılı metindeki "Allah" (cc) lafzının geçtiği yazılar haricindeki diğer yazıların bir kurtçuk tarafından yenildiğini hayretle görmüşlerdi. Bkz. İbn İshâk, *Siyer-i İbn İshâk* Hz. Muhammed'in Hayatı, s. 224; İbn Hişâm, *İslâm Tarihi Sîret-i İbn Hişâm*, C. II, s. 19; İbn Kesîr, *es-Siyretun-Nebeviyye*, Hz. Peygamber'in Hayatı, s. 211; Bunun üzerine Zübeyr b. Ebi Ümeyye ve İbn Hişâm b. Amr'ın da çıkışı ile akrabaya yapılan zulmü daha fazla devam ettirmeyeceklerini söyleyerek ambargonun bitmesini sağlamışlardı. Metni kaleme alan Mansur b. İkrime b. Amir b. Haşim b. Abdi Menaf b. Abdi-Dar'ın eli de felç olduğu geçmektedir. Bkz. İbn İshâk, *Siyer-i İbn İshâk*, Hz. Muhammed'in Hayatı, ss. 211-229; İbn Sa'd, *Tabakât*, C. I, s. 196.

³⁹¹ İbn İshâk, *Siyer-i İbn İshâk*, Hz. Muhammed'in Hayatı, ss. 258-259; Numânî, *Sîretü'n-Nebî Son Peygamber* Hz. Muhammed, C. 1-2, s. 169.

³⁹² İbn Sa'd, *Tabakât*, C. I, ss. 196-198; İbn Hişâm, *İslâm Tarihi Sîret-i İbn Hişâm*, C. I, ss. 388-395, 472-476; İbn Kayyim Cevziyye, *Zâdu'l-Meâd*, C. III, s. 49.

³⁹³ İbn İshâk, *Siyer-i İbn İshâk*, Hz. Muhammed'in Hayatı, ss. 220-221; İmam Zehebî, *Tarihü'l İslam*, C. I, s. 275.

³⁹⁴ İbn İshâk, *Kitâbü's-Siyer ve'l-Meğazî*, Hz. Peygamber'in Hayatı ve Gazveleri, s. 329.

(sav) gelebilecek herhangi bir suikasta karşı onu kendisi ile oğulları arasında yatırarak yakın korumaya almıştı.³⁹⁵ Hz. Muhammed (sav) ve ashabın çektiği bu sıkıntılar,³⁹⁶ Kur'an'da çeşitli ayetler de, başka ümmetlerin başına da benzer sıkıntıların geldiği buyrulurken, sabırlı olunması istenmişti.³⁹⁷

Hz. Muhammed, Ebu Talib'in vefat haberini Hz. Ali'den (ra), öğrenince: “*Gît, onu yıka, kefenle ve onu defnet. Allah onu af etsin ve ona rahmet etsin.*” diye dua etmiştir. Bunun üzerine Hz. Ali istenileni yapmıştı.³⁹⁸ Hz. Muhammed'in doğumundan sonra Ebu Talib 49 yıl 8 ay 11 gün sonra, 87 yaşında miladi 620'de vefat etmişti.³⁹⁹ Ebu Talib ve Hz. Muhammed'in (sav) eşi Hz. Hatice Peygamberliğin onuncu yılında vefat etmişlerdi.⁴⁰⁰ Ebu Talib'in Müslüman olup olmadığı ihtilaflıdır. Kaynaklarda iki yönlü bilgiler mevcuttur.⁴⁰¹

Amcası ve Hz. Hatice'nin vefatı neticesinde Hz. Muhammed'in (sav) kolu kanadı kırılmıştı. Hz. Muhammed için onlar o kadar kıymetliydi ki o yıl bu nedenle “*Hüzün yılı*”⁴⁰² olmuştu.⁴⁰³ Miraç hadisesi⁴⁰⁴ Recep ayında, hüzün yılı sonrasında Hz. Muhammed'i teskin etmek için adeta hediye edilmişti.⁴⁰⁵ Ebu Talib ve Hz. Hatice'nin

³⁹⁵ İbn İshâk, *Siyer-i İbn İshâk Hz. Muhammed'in Hayatı*, s. 221.

³⁹⁶ İbn Şihâb ez-Zühri, *el-Meğâzi*, s. 37; İbn Hişâm, *İslâm Tarihi Sîret-i İbn Hişâm*, C. I, s. 472-474; İmam Zehebî, *Tarihü'l İslam*, C. I, s. 321; Ahmed Cevdet Paşa, *Kıyas-ı Enbiyâ ve Tevârih-i Hulefâ*, C. I, s. 45, Görener, İbrahim, “Hz. peygamber ve Sosyal Gerçeklik”, C. XV, *İslami Araştırmalar Dergisi*, S. 4, 2002, (513-521), ss. 515.

³⁹⁷ Enbiya, 21/36; Furkan, 25/41; Hac, 22/72; Derveze, *Hz. Muhammed'in Hayatı*, C. I, ss. 169-170; İbn Sa'd, *Tabakât*, C. I, s. 196.

³⁹⁸ İbn İshâk, *Siyer-i İbn İshâk Hz. Muhammed'in Hayatı*, s. 309; İbn Sa'd, *Tabakât*, C. I, s. 111.

³⁹⁹ İbn Hişâm, *İslâm Tarihi Sîret-i İbn Hişâm*, C. II, s. 71; Hizmetli, *Başlangıçtan İlk Dört Halife Devri Sonuna Kadar İslam Tarihi*, s. 197; Ebu Talib, m. 535 yılında doğmuş, m. 619 yılında, Hz. Muhammed'in peygamberliğinin 10 ncü yılı şevval ayında Medine'ye hicretten üç sene evvel seksen küsur yaşında da vefat etmiştir. Bkz. İbn Sa'd, *Tabakât*, C. I, s. 112.

⁴⁰⁰ İbn Kayyim el-Cevziyye, Mekkelilerin Müslümanları boykotundan 6 ay sonra Ebu Talib'in vefat ettiğini, üç gün sonra da Hz. Hatice'nin vefat ettiğini bildirir. Bkz. İbn Hişâm, *Sîretü'n-Nebeviyyetühü'l İbn Hişâm*, C. II, s. 71; İbn Kayyim Cevziyye, *Zâdu'l-Meâd*, C. III, s. 50; İbn Kesîr, *es-Siyretu'n-Nebeviyye Hz. Peygamber'in Hayatı*, s. 229; Hz. Hatice'nin, Ebu Talib'ten, 35 gün sonra vefat ettiği de rivayet edilir. Bkz. İmam Zehebî, *Tarihü'l İslam*, C. I, s. 342; İbn Sa'd, *Tabakât*, C. I, s. 113.

⁴⁰¹ İbn İshâk, *Siyer-i İbn İshâk Hz. Muhammed'in Hayatı*, s. 307; İbn Hişâm, *İslâm Tarihi Sîret-i İbn Hişâm*, C. II, ss. 73-75; İbn Sa'd, *Tabakât*, C. I, C. I, s. 110; İbn Kesîr, *es-Siyretun-Nebeviyye Hz. Peygamber'in Hayatı*, s. 230; İmam Zehebî, *Tarihü'l İslam*, C. I, ss. 334-336.

⁴⁰² İmam Zehebî, *Tarihü'l İslam*, C. I, s. 334.

⁴⁰³ İbn Kesîr, *es-Siyretun-Nebeviyye Hz. Peygamber'in Hayatı*, s. 229.

⁴⁰⁴ İbn Şihâb ez-Zühri, *el-Meğâzi*, s. 37; İbn İshâk, *Siyer-i İbn İshâk Hz. Muhammed'in Hayatı*, ss. 389-394; İbn Hişâm, *İslâm Tarihi Sîret-i İbn Hişâm*, C. II, ss. 48, 56; Taberî, *Tarih-i Taberî*, C. III, s. 88; İbn Kesîr, *es-Siyretun-Nebeviyye Hz. Peygamber'in Hayatı*, s. 222.

⁴⁰⁵ İbn İshâk, *Siyer-i İbn İshâk Hz. Muhammed'in Hayatı*, ss. 389-390. Muhammed Gazali, *Fıkhu's Siyre'sinde*, Miraç Olayının Hz. Muhammed'e, geçmişin yorgunluğunu silen bir ilaç olduğunu belirtmektedir. Bkz. Gazali, s. 135.

vefatından sonra ailede büyük olarak sadece Hz. Muhammed'in annem diye iltifat ettiği Fatıma bt. Esed kalmıştı.

Ebu Talib'in vefatından hemen sonra ve hicretten yaklaşık iki yıl önce eşi Fatıma bt. Esed'in h. 4 yılda İslamiyet'i kabul ettiği ve Medine'ye ilk hicret eden kadın sahabelerden olduğu tahmin edilmektedir.⁴⁰⁶ Hz. Muhammed (sav) Hz. Fatıma bt. Esed'in vefatında da çok üzülmüştü. Bu kadar üzülmemesinin sebebi kendisine sorulunca, Hz. Muhammed (sav): *“Niçin üzülmeyeyim? Ben onun yanına yetim bir çocuk olarak sığındığımda, o kendi çocuklarını aç bırakıp, beni doyururdu. Çocuklarını bir yana bırakıp benim saçlarımı tarardı, kısacası o benim annem gibiydi.”* diye duygularını dile getirmişti.⁴⁰⁷ Bu sözlerle Hz. Muhammed; Dedesi Abdulmuttalib'in vefatından sonra fakir bir aile olan amcasının ailesi yanında geçirdiği, 17 senenin özetini ve o aileye olan sevgisini anlatmaktaydı. Hz. Muhammed'in, Fatıma bt. Esed'in vefatına çok üzülmemesinin sebeplerinden biri de; o sütannesi Halime'nin yanından tekrar annesinin yanına Mekke'ye dönüşünden itibaren Fatıma bt. Esed'i tanımasıydı. Onunla beraber 51 yıl geçirmişti. Kendisi yengesi Fatıma bt. Esed'e 47 yıldır 'anne', *“anneciğim”* demişti.

Hz. Muhammed, üzüntüsünün bir tezahürü olarak o zamana kadar hiç yapmadığı bir şey yapmıştı. Hz. Muhammed, Fatıma bt. Esed'in vefatında; o defnedileceği kabre, definden önce bir süre kendisi uzanmış, toprakta üşümesin diye ısıttığını ifade etmişti. Fatıma bt. Esed'e kefen olarak Hz. Muhammed kendi gömleğinin kullanılmasını istemişti. O, Fatıma bt. Esed'in, tecviz ve tekvini esnasında gözyaşı dökmüştü. Hatta Hz. Ömer, bu duruma şaşırarak, merakla Hz. Muhammed'e (sav) bu kadar aşırı üzüntünün sebebini sormuştu. Hz. Muhammed (sav) de; Hz. Ömer'e: *“Ebu Talib'den sonra bu kadıncağz kadar bana iyiliği dokunan bir kimse olmamıştır.”* diyerek gönlündeki Hz. Fatıma bt. Esed'i ve onun acısının sebebini tarif etmişti.

Enes b. Malik, Hz. Fatıma bt. Esed 'in vefatında, Hz. Muhammed'in (sav) yaptıklarını şöyle anlatmaktadır: *“Hz. Resulullah (sav), onun üç kere yıkanılmasını emretti. Yıkandıktan sonra da bir örtü altında bulunan bedenine mübarek elleri ile kâfur karıştırılmış su döktü. Üzerindeki gömleği çıkarttı ve ona giydirilmesini emretti.*

⁴⁰⁶ Aykaç, “Fatıma bt. Esed”, C. XII, s. 225.

⁴⁰⁷ İbn Sa'd, *Tabakât*, C. I, s. 102; Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, s. 54; Azimli, *Siyeri Farklı Okumak*, s. 88.

Gömleğin üzerine de bir hırka giydirilmesini ve bu şekilde kefenlenmesini istedi. Sonrada Üsame b. Zeyd, Ebu Eyyüb el-Ensari, Ömer b. Hattab ve zenci bir köleyi çağırıp kabir kazmalarını emretti. Onlar da kabri kazdılar. İşlerini bitirip çıktıktan sonra da Hz. Resulullah (sav) kabre indi, kabrin etrafını düzeltti, toprağı kendi elleri ile dışarı attıktan sonra kabre uzanıp yattı. Ardından aşağıdaki duayı yengesi, annesi, Fatıma bt. Esed'e yaptı: "Allah seni yarlıgasın ve hayırla mükâfatlandırınsın. Allah sana rahmet etsin ey annem! Sen benim annemden sonra annem idin. Kendin aç durur beni doyurur idin. Kendin çıplak idin beni giydirdin. En iyi nimetlerden kendi nefsinin alıkoyar bana tattırır idin. Bunu ancak Allah'ın rızasını ve ahiret yurdunu umarak yapardın. Allah ki diriltendir, öldürenidir. Hiç ölmeyen diridir O! Ey Allah! Annem Fatıma bt. Esed'i af ve mağfiret et. Ona hüccet ve delilini anlat. Girdiği yerini genişlet. Ben Peygamberinin ve benden önceki peygamberlerinin hakkı için duamı, kabul buyur ey merhametlilerin en merhametlisi bulunan Allah!"⁴⁰⁸

Fatıma bt. Esed vefat ettiğinde; oğlu Cafer b. Ebu Talib, baskılar karşısında Habeşistan'a hicret etmişti. Diğer çocukları da henüz Mekke'de idi. Hz. Muhammed'in azad ettiği kölesi Zeyd b. Haris, nasıl ailesi yerine baba olarak Hz. Muhammed'i tercih edip memleketine dönmedi⁴⁰⁹ ise, Fatıma bt. Esed de gölge gibi Hz. Muhammed'i takip etmiş, anne şefkati ile Hz. Muhammed'in üzerine titremiş, ondan ayrılmamıştı.

Hz. Muhammed (sav) de onun oğlu olan Hz. Ali ile kızı Hz. Fatıma'yı evlendirmişti.⁴¹⁰ Fatıma bt. Esed, böylece Hz. Muhammed'in kayınvalidesi, Hz. Muhammed'in de dünürü olmuştu. Aile içinde imrenilecek bir uyum vardı. Yapılan iş bölümü neticesinde, gelin ve kayınvalide olarak evlerinin işlerini uyum içinde yapmışlardı.⁴¹¹ Fatıma bt. Esed'in vefatı bütün aileyi derinden sarsmıştı.⁴¹²

⁴⁰⁸ Ağırman, "Hz. Peygamber'in Anneleri", ss. 105-124.

⁴⁰⁹ İbn Kayyim el-Cevziyye, *Fıkhü's-Siyre*, s. 205; İbn Hacer el-Eskalânî, *el-İsâbe*, C. II, s. 260; Köksal, *İslam Tarihi*, C. V, ss. 13; Kutluay, s. 70; Yaşar Nuri Öztürk, *Asrı Saadetin Büyük Kadınları*, Yeni Boyut Yayınları, İstanbul, 1990, s. 206.

⁴¹⁰ İbn İshâk, *Siyer-i İbn İshâk, Hz. Muhammed'in Hayatı*, s. 316; İbn Hacer el-Eskalânî, *el-İsâbe*, C. II, s. 260.

⁴¹¹ İbn Hazm, *Cevâmi'u's-Sire, siyer'in Özü*, s. 69; Ali Toksarı, "Hz. Peygamber Devrinde Kadın", *Diyanet İlmi Dergisi*, Ekim - Kasım - Aralık, 1993, C. II,9, S. 4, s. 75.

⁴¹² Köksal, *İslam Tarihi*, C. V, s. 15; Aykaç, "Fatıma bt. Esed", C. XII, s. 225; Ağırman, "Hz. Peygamber'in Anneleri", ss. 105-124.

Fatıma bt. Esed, Cennetü'l-Bâki kabristanlığına defnedilmiş ve cenaze namazını da bizzat Hz. Muhammed (sav) kıldırılmıştı.⁴¹³

2.5. DADISI ÜMMÜ EYMEN (BEREKE BT. SA'LEBE B. AMR EL-HABEŞİYYE)

2.5.1. Ümmü Eymen'in Nesebi ve Ailesi

Hiz. Muhammed'in çocukluğunda ona en çok destek olan hanımlardan biri de asıl adı *Bereke b. Sa'lebe* olan Ümmü Eymen'dir (ö. 24/645). Ümmü Eymen, Habeşistan asıllı zenci⁴¹⁴ bir cariyeydi. İbn Abdilber'e göre nesebi; Bereke bt. Sa'lebe, b. Amr, b. Hısn, b. Mâlik, b. Seleme, b. Amr, b. Numan'dır. Ümmü Eymen'in doğum tarihi kesin olarak bilinmemekle beraber takriben m. 560 yılı civarında doğduğu tahmin edilmektedir.⁴¹⁵

Ümmü Eymen, nübüvvetten önce Cahiliye devrinde Medineli, Hazreç kabilesinden Ubeyd b. Zeyd Ubeyd el-Hazrecî ile evlenmişti. Bu evlilikten *Eymen*⁴¹⁶ isimli çocukları olmuş bu nedenle kendisine, *Ümmü Eymen (Eymen'in annesi)*⁴¹⁷ denilmiştir. Eşi Ubeyd b. Amr'ın vefatından⁴¹⁸ sonra Ümmü Eymen, Mekke'ye göç etmiş, 613 yılında Zeyd b. Haris ile evlenmişti.⁴¹⁹ Ümmü Eymen'e *Ümmü 'z-Azbâ*, *Ümmü Zıba* ve *Ümmü Üsame* de denilmiştir.⁴²⁰

Ümmü Eymen aslında kendisi gibi yine Habeşistanlı, aynı isim ve künyesi olan Hiz. Muhammed'in hanımı Ümmü Habibe'nin hizmetçisi Ümmü Eymen Bereke ile

⁴¹³ Köksal, *İslam Tarihi*, C. V, ss. 13-15; Köksal, *İslam Tarihi*, C. II, s. 82; Fayda, "Cennet'ül-Bakı", C. VII, s. 387; Aykaç, "Fatıma bt. Esed", C. XII, s. 225.

⁴¹⁴ Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, s. 51; Seval Alkan, *Saadet Asrının Nurdan anneleri Hanım Sahabeler*, Zafer Yayınları, İstanbul, 2012. s. 44.

⁴¹⁵ Dadan, "Ümmü Eymen Hayatı ve Şahsiyeti", s. 12.

⁴¹⁶ Eymen'in nesebi şu şekilde geçmektedir: Eymen b. Ubeyd b. Zeyd b. Amr b. Bilâl b. Ebu el-Cerbâ b. Kays b. Mâlik b. Salim b. Ganm b. el-Hazrec' dir. Bkz. İbn Hacer el-Eskalânî, C. I, s. 133.

⁴¹⁷ Ümmü Eymen'in Ubeyd b. Zeyd'den olan çocuğu; Eymen b. Ubeyd Amr b. Bilal b. Ebî Harabai b. Kays b. Malik b. Salim b. Kanem b. Avf b. Hazrec'dir. Bkz. Dadan, "Ümmü Eymen Hayatı ve Şahsiyeti", s. 16.

⁴¹⁸ İbn Sa'd, *Tabakât*, C. V, s. 392; Dadan, "Ümmü Eymen Hayatı ve Şahsiyeti", s. 2, 13.

⁴¹⁹ İbn Sa'd, *Tabakât*, C. X, s. 242; İbn Hacer el-Eskalânî, C. I, s. 133; Ögüt, *İslam Tarihinin Maruf Simalarından Hiz. Muhammed'in Dadısı Ümmü Eymen*, s. 15; Dadan, "Ümmü Eymen Hayatı ve Şahsiyeti", s. 14.

⁴²⁰ Bünyemin Erul, "Ümmü Eymen", C. XLII, *DİA*, 2012, s. 317; Dadan, "Ümmü Eymen Hayatı ve Şahsiyeti", s. 13; Ziya Kazıcı, *Hiz. Muhammed'in Eşleri ve Aile Hayatı*, Çağ Yayınları, İstanbul, 1991, s. 238.

karıştırılmaktadır. İslâmiyet'in ilk yıllarında müşriklerden gördükleri eziyetler üzerine Habeşistan'a hicret edenlerle beraber hicret eden bu kadın aslında Ümmü Habibe'nin hizmetçisi olan Ümmü Eymen olduğu halde, Hz. Muhammed'in dadısı Ümmü Eymen ile karıştırılmaktadır. Bunun sebebi ikisini de isimlerinin aynı olmasıdır.⁴²¹

Ümmü Eymen; eşi Ubeyd b. Amr'ın Medine'de vefatı sonrası, Mekke'ye dönen Ümmü Eymen, Hz. Muhammed'in (sav) vesilesiyle Zeyd b. Harise⁴²² ile evlenmiştir. Ümmü Eymen, aslında Hz. Muhammed'e (sav) babası Abdullah'tan kalan mirasın bir parçasıydı. O, Âmine'nin de dert ortağıydı. Ümmü Eymen, Hz. Muhammed'in (sav) sütanneye verilmesiyle, Âmine'ye en yakın dostu olmuştu. Ümmü Eymen'in, Abdullah'a ne zaman, nasıl köle olduğu ise bilinmemektedir.⁴²³ Bir rivayette, Ümmü Eymen'in Mekke'ye gelme hikâyesinde Kâbe'yi yıkmaya gelen Ebrehe'nin ordusunda bulunanlardan olduğu ifade edilmiştir. Ebrehe'nin ordusunun, bozguna uğraması üzerine Ümmü Eymen, Ebrehe'nin bıraktığı esirlerden biri olarak Mekke'de kalmış, cariye olarak Abdülmuttalib'in himayesine alınmıştı.⁴²⁴ Bu rivayet dikkate alındığında Ümmü Eymen'in Abdullah'a Abdülmuttalib'den geçmesi muhtemel gözükmemektedir.

Hz. Muhammed (sav), Ümmü Eymen'i, "*Ümmü Eymen, Benim ikinci anamdır.*", *Ümmiy* (annem) diyerek taltif etmişti. O, Peygamberimizin vefatına kadar hanesinin değişmez bir üyesi olmuştu.⁴²⁵ Ümmü Eymen, Hz. Muhammed'in vefatını ilk duyanlardan olup Oğlu Üsâme'ye sefere çıkmadan haber vermişti.⁴²⁶ Hz. Muhammed (sav); Hz. Hatice ile evlenince Ümmü Eymen'i⁴²⁷ ve kendisine Hz. Hatice (ra) tarafından hediye edilen Zeyd b. Harise'yi de⁴²⁸ daha çocuk yaşlarda azat ederek

⁴²¹ Bkz. İbn Hacer el-Askalânî, el-İsâbe, "Eymen"; C. I, s. 133; Bünyamin Erul, "Ümmü Eymen Bereke bt. Sa'lebe b. Amr el-Habeşiyeye", DİA, TDV Yayınları, C. XLII, İstanbul, 2012, s. 317; Dadan, "Ümmü Eymen Hayatı ve Şahsiyeti", s. 27.

⁴²² Zeyd b. Harise için M. Asım Köksal ayrı bir başlık açmıştır. Bkz. Köksal, *İslam Tarihi*, C. III, ss. 104-105.

⁴²³ İbn Sa'd, *Tabakât*, C. X, s. 242; Numânî, *Sîretü'n-Nebî Son Peygamber Hz. Muhammed*, s. 125; Eymen b. Ubeyd ve Ümmü Eymen'i İbn Kayyim Cevziyye hizmetçileri arasında saymıştır. Bkz. İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdu'l-Meâd*, C. I, ss. 111-112; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Fıkhu's-Siyre*, s. 97; Ağırman, "Hz. Peygamber'in Anneleri", ss. 105-124; Dadan, "Ümmü Eymen Hayatı ve Şahsiyeti", s. 12.

⁴²⁴ Taberi, *Tarih-i Taberî*, C. III, s. 52; Erul, "Ümmü Eymen", C. XLII, DİA, 2012, s. 317.

⁴²⁵ İbn Sa'd, *Tabakât*, C. X, s. 243; Niyaz, *Kadın Sahabeler*, s. 300; Mehmet Akbaş, "Hz. Resulullah Döneminde Evlilik ve Düğün", *Derin Tarih Dergisi*, Turkuvaz Yayınları, İstanbul, 2016, Özel Sayı: 5, s. 122; Yardım, *Peygamberimiz'in Şemâilî*, s. 308.

⁴²⁶ Vâkidî, *Hz. Peygamber'in Savaşları (Kitâbü'l-Meğâzî)*, s. 931.

⁴²⁷ İbn Sa'd, *Tabakât*, C. X, s. 242; Numânî, *Sîretü'n-Nebî Son Peygamber Hz. Muhammed*, s. 125.

⁴²⁸ İbn Sa'd, *Tabakât*, C. X, s. 242, Köksal, *İslam Tarihi*, C. III, s. 104; Zeyd b. Harise'nin seçeresi; Zeyd b. Harise b. Şürahbîl b. Abdüluzza b. Zeyd. İmrü'l-Kays b. Âmir b. en-Numan b. Âmir b. Abdi Vüdd b. Avf b. Kinâne b. Bekr b. Avf b. Uzze b. Zeyd el-Lât b. Rufeyde b. Sevr b. Kelbî b. Vebre el-

özgürlüğüne kavuşturmuştu. Bir gün Hz. Muhammed (sav): “*Cennet ehlinde bir kimseyle evlenmek isteyen Ümmü Eymen ile evlensin!*” buyurunca, Zeyd b. Harise öne atılmış ve bu mübarek hanımla evlenmeyi talep etmişti.⁴²⁹ Ümmü Eymen ile Zeyd b. Harise’nin evliliğinden, *Üsâme* adını verdikleri çocukları dünyaya (m. 614) gelmişti.⁴³⁰ Hz. Muhammed’in, Üsâme’ye olan aşırı sevgisinden dolayı sahabe ona “*sevgili oğlu sevgili*” derdi.⁴³¹ Ümmü Eymen 85 yaşına kadar yaşamış ve Hz. Osman’ın halifeliği zamanında (m. 645) vefat etmiştir. O geceleri az uyuyup, ibadet ile meşgul olan bir sahabeydi.⁴³² Ümmü Eymen ile Hz. Muhammed (sav) arasındaki yaş farkı ise 11 yıl kadardır. Hz. Muhammed (sav) ile Zeyd b. Harise arasında ise 10 yaş fark vardır. Zeyd b. Harise, 581 doğumludur. İkinci evliliğini yapan Ümmü Eymen ile Zeyd b. Haris arasındaki yaş farkının da 15-20 yıl arası olduğu tahmin edilmektedir.⁴³³

Hz. Muhammed (sav), Ümmü Eymen’in eşi olan Zeyd b. Harise’yi de çok severdi. Onun bu sevgisi nedeniyle Zeyd’e “*Zeydü’l-Hubb*” da denilmekteydi.⁴³⁴ Zeyd, kısa boylu, çok esmer, burnunun ortasında çukurluk bulunan bir sahabeydi. Zeyd b. Harise’nin künyesi, “*Ebu Üsâme*” idi.⁴³⁵ Zeyd’in İslâm öncesi, Yemen menşeli Kelb kabilesinden Hıristiyan asıllı bir ailenin çocuğu olarak doğmuştu.⁴³⁶ Zeyd b. Harise, Mute savaşına komutan olarak katılmış ve burada şehit olmuştu (8/629).⁴³⁷

Kelbi, Hubb b. el-Hubb olarak bilinmektedir. Zeyd’in annesi, Su’dâ bt. Sa’lebe b. Amir’dir. Tayi’den Beni Ma’n’dan Kabilesindendir. Bkz. İbn Hişâm, *İslâm Tarihi Sîret-i İbn Hişâm*, C. II, s. 437; İbn Sa’d, *Tabakât*, C. IV, s. 68; İbn Hacer el-Eskalânî, C. II, s. 259; Bünyemin Erul, “Zeyd b. Hârîse”, *DİA*, C. XLIII, TDV Yayınları, İstanbul, 2013, ss. 319-320; İbnü’l Esîr, *Üsdü’l-Ğabe*’de ise Zeyd’in seçercesi; Zeyd b. Hârîse b. Şerahil b. Ka’b b. Abduluzza b. İmriü’l-Kays b. Amr b. Namen b. Amr b. Abdived b. Avf b. Kinane b. Bekir b. Avf, b. Uzre’dir. Bkz. Dadan, “Ümmü Eymen Hayatı ve Şahsiyeti”, s. 14.

⁴²⁹ İbn Hişâm, *İslâm Tarihi Sîret-i İbn Hişâm*, C. III, s. 41.

⁴³⁰ İbn Sa’d, *Tabakât*, C. I, s. 480; İbn Sa’d, *Tabakât*, C. X, ss. 242-243; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Fıkhu’s-Siyre*, ss. 204-206; Niyaz, *Kadın Sahabeler* s. 297; Mehmet Salih Arı, “Üsâme b. Zeyd”, *DİA*, C. XLII, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 2012, ss. 361-363; Dadan, “Ümmü Eymen Hayatı ve Şahsiyeti”, s. 14; Zeyd b. Harise, Ümmü Eymen’den başka, Ümmü Külsûm bt. Ukbe ile de evlenmiştir. Bu evlilikten Zeyd b. Zeyd ve Rukiyye doğmuştur. Zeyd ve Rukiyye küçükken vefat etmişlerdir. Sonra Zeyd Ümmü Gülsûm’ü boşamıştır. Daha sonra Dürre bt. Ebû Leheb ile de evlenmiş. Sonra onu da boşamış, Zübeyr’in kız kardeşi Avvâm’ın kızı Hind ile de evlenmiştir. Bazı rivayetlere göre Ümmü Mübeşşir adlı hanımla da evlilik yapmıştır. Bkz. İbn Sa’d, *Tabakât*, C. III, s. 47; İbn Hacer el-Eskalânî, C. I, s. 531; İbn Hacer el-Eskalânî, C. II, s. 261, 278.

⁴³¹ İbn Kesîr, *es-Siyretu’n-Nebeviyye, Hz. Peygamber’in Hayatı*, s. 503.

⁴³² Dadan, “Ümmü Eymen Hayatı ve Şahsiyeti”, s. 12.

⁴³³ İbn İshâk, *Siyer-i İbn İshâk, Hz. Muhammed’in Hayatı*, s. 189; İbn Sa’d, *Tabakât*, C. I, s. 88; Taberi, *Tarih-i Taberî*, C. III, s. 5; Doğrul, *Büyük İslâm Tarihi Asr-ı Saadet*, C. I, s. 127; İbn Sa’d, *Tabakât*, C. III, s. 46; Erul, “Zeyd b. Harise”, C. XLIII, s. 319.

⁴³⁴ Dadan, “Ümmü Eymen Hayatı ve Şahsiyeti”, s. 15.

⁴³⁵ İbn Sa’d, *Tabakât*, C. III, s. 46; Es’ad, *Tarih-i Din-i İslâm*, s. 395.

⁴³⁶ Hizmetli, *Başlangıçtan İlk Dört Halife Devri Sonuna Kadar İslâm Tarihi*, s. 116.

⁴³⁷ Buhârî, *Sahih-i Buhârî Muhtasarı Tecrid-i Sarih Tercemesi ve Şerhi*, C. IX, ss. 379-380; Erul, “Zeyd b. Hârîse”, C. XLIII, s. 320.

2.5.2. Hz. Muhammed'in Ümmü Eymen ile Risalet Öncesi Beraberliği

Ümmü Eymen ile Hz. Muhammed'in hayatlarının kesişmesi, sütanne Halime'den Hz. Muhammed'in teslim alınmasıyla başlamıştır. Annesi Âmine, dedesi Abdülmuttalib'den izin alarak, Ümmü Eymen'i de yanına alıp, oğlu Muhammed'le beraber eşi Abdullah'ın kabrini ziyaret etmek için Medine'ye gitmişlerdi. Bu yolculuk anne Âmine'nin evladı ile ilk ve son yolculuğu olmuştu. Âmine, dönüş yolunda Ebva köyü yakınlarında rahatsızlanarak vefat etmişti.⁴³⁸ Ümmü Eymen Hz. Âmine'nin devesini de yedeğine alıp, kucağında Muhammed ile yaptığı bir haftalık zorlu yolculuk neticesinde torunu Hz. Muhammed'i, dedesi Abdülmuttalib'e teslim etmiştir. Ümmü Eymen, Âmine'nin Medine'ye yolculuğunda ona refakat etmişti. Ümmü Eymen, Âmine'nin vefatında altı yaşlarındaki Hz. Muhammed'i, dedesi Abdülmuttalib'e getirip teslim etmişti. Hz. Muhammed 6 yaşında annesini kaybettiğinde (m. 577), Ümmü Eymen yaklaşık 17 yaşındaydı. Ümmü Eymen'in, Mekke'ye nasıl döndüğüne dair net bir bilgi yoktur. Bir kervanla Mekke'ye döndüğü rivayeti de bulunmaktadır.⁴³⁹

Ümmü Eymen'in vefatı, Hz. Muhammed'in (sav) vefatından 5-6 ay sonradır.⁴⁴⁰ Halife Hz. Ömer'in döneminde vefat ettiği de rivayet edilmiştir. İbnü's-Seken, Ümmü Eymen'in, Hz. Muhammed'in vefatından beş ay sonra (ö. 11/632), İbn Mende, Hz. Ömer'in ölümünden yirmi gün sonra (ö. 23/644) vefat ettiğini bildirir de kabul edilen görüş Hz. Osman'ın hilâfetinin ilk günlerinde (ö. 24/645) vefat ettiğidir.⁴⁴¹ O, Medine'deki Bâkî kabristanlığının Kuzey-Doğusuna defnedilmiştir. Ümmü Eymen'in vefatından daha sonra cenazesinin Mekke'ye nakledildiği rivayeti de bulunmaktadır.⁴⁴²

Ümmü Eymen, Hz. Muhammed'in yanında en uzun süreli kalan ve bütün sevinç ve üzüntüleri onunla iç içe yaşamış biriydi. O, Hz. Muhammed'in doğumundan vefatına kadar aileden ayrılmaksızın, ailenin bir ferdi olmuştu. Ümmü Eymen'in Hz.

⁴³⁸ Taberî, *Tarih-i Taberî*, C. III, s. 15; Mustafa Fayda, "Ebva", *DİA*, C. X, TDV Yayınları, İstanbul, 1994, s. 378.

⁴³⁹ Taberî, *Tarih-i Taberî*, C. III, s. 15; Lings, s. 40.

⁴⁴⁰ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye (Büyük İslâm Tarihi)*, C. VI, s. 681; Es'ad, *Tarih-i Din-i İslam*, s. 598; Yardım, *Peygamberimiz'in Şemâli*, s. 308; Sallabî, *Siyer-i Nebî Mekke Dönemi I*, s. 66.

⁴⁴¹ Yardım, *Peygamberimiz'in Şemâli*, s. 308; Erul, "Ümmü Eymen Bereke bt. Sa'lebe b. Amr el-Habeşîye", C. XLII, s. 317.

⁴⁴² Topaloğlu, "Âmine bt. Vehb", C. III, s. 64.

Muhammed'in ailesiyle birlikteliği, Abdülmuttalib döneminde başlamış ve vefatına kadar (632) devam etmişti. Ümmü Eymen, Abdülmuttalib'in vefatı ile Abdullah'a, Abdullah'ın vefatıyla, Âmine'ye, Âmine'den de Hz. Muhammed'e miras kalmıştı.⁴⁴³

Hız. Muhammed, sũtanne Halime'den geri alındığında 5 yaşına yeni girmiş bir çocuktu. Beş yaşlarında bir çocuğun ihtiyaçlarını tahmin etmek zor değildir. Elbisesini gũlũkle giyer, temizliğini kendi başına yapmakta gũlũk çekebilir, hayvana binemez, sũremez, kısaca sũylemek gerekirse; kendi başına yaşayamaz. O yaşta çocuğun sũrekli gũzetim altında tutulması ve takibi gerekir. İşte bu dũnemde, Hız. Muhammed'in (sav) bũtũn ihtiyaçları ile Ümmũ Eymen Âmine ve Abdũlmuttalib ile beraber olduğu dũnemde ilgilenmişti.

Âmine, evliliğinin daha yıldı dolmadan eşini kaybetmiş geç bir kadındı. O, yavrusunu birkaç gũn emzirdikten sonra da sũtanneye vermişti.⁴⁴⁴ Bu nedenle Âmine için Ümmũ Eymen sıkıntılarını paylaşacak, derdini açacak arkadaş olmuştu. İbn Sâ'd ve İbn İşhâk'ın ifadelerine gũre Hız. Muhammed, 6 yaşında iken ve İbn Hazm ile İbnũ'l-Kayyũm'un rivayetine gũre ise 7 yaşını doldurmadan Medine'ye gitmişti. Ümmũ Eymen, Hız. Muhammed için artık hem dadı, hem anne olarak evde tek kadındı.⁴⁴⁵ Altı yaşında olan Hız. Muhammed'in bakımını daha sonra dedesi Ümmũ Eymen'in desteği ile ũstlenmiřti.⁴⁴⁶

Her zaman Hız. Muhammed'in arkasında bir gũlge gibi onu takip eden Ümmũ Eymen, Hız. Muhammed'in (sav) o zaman ki çocukluk halini şu şekilde anlatmaktadır: *"Peygamberin çocukluğunda ve yetişkinliğinde, açlıktan ve susuzluktan şikâyet ettiğini gũrmedim. Sabahleyin gidip zemzem içer; kendisine yiyecek vermek istediğimizde 'tokum' derdi."*⁴⁴⁷

⁴⁴³ İbn Kayyim el-Cevziyye, Ümmũ Eymen'i ve oğlu Eymen'i hizmetçiler listesi içinde adını zikretmiştir. Bkz. İbn Kayyim el-Cevziyye, *Fıkhu's-Siyre*, s. 108; Öęũt, *İşlam Tarihinin Maruf Simalarından Hız. Muhammed'in Dadısı Ümmũ Eymen*, s. 6.

⁴⁴⁴ Sũveybe tarafından da emzirilmiştir. Bkz. Saraç, *Üç sevgili Hız. Zeyd, Ümmũ Eymen, ũsame*, s. 12.

⁴⁴⁵ İbn İşhâk, *Siyer-i İbn İşhâk, Hız. Muhammed'in Hayatı*, s. 115; Saraç, *Üç sevgili Hız. Zeyd, Ümmũ Eymen, ũsame*, s. 1-19; Avcı, "Peygamberliğinden Ŗnce Hız. Muhammed (sav)", s. 132; Balcı, *Peygamberlik Ŗncesi Hız. Muhammed*, ss. 47-49.

⁴⁴⁶ İbn Sa'd, *Tabakât*, C. I, s. 106; İbn Kesir, *es-Siyretun-Nebeviyye, Hız. Peygamber'in Hayatı*; s. 136; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdu'l-Meâd*, C. I, s. 75; Kũksal, *İşlam Tarihi*, C. I, s. 56-58; Sallabı, *Siyer-i Nebi Mekke Dũnemi I*, s. 101; Avcı, *Muhammedũ'l Emin Hız. Muhammed'in Peygamberlik Ŗncesi Hayatı*, Hayy Kitap, İstanbul, 2008, s. 89.

⁴⁴⁷ İbn Sa'd, *Tabakât*, C. I, s. 157; şulul, "Allah'ın Himayesinde Yetim ve Ŗksũz Bir ocuk ", s. 21.

Ümmü Eymen, Hz. Muhammed'in çocukluğunu şöyle özetliyordu: “*Kureş’in güzelliği, Medine’nin saygısı, Beni Sa’d’ın güzel konuşması bir araya gelmiştir.*”⁴⁴⁸, “*Küçüklüğünde olsun, büyüklüğünde olsun hiçbir zaman ne açlıktan ne susuzluktan sızlandığını görmedim.*”, “*Uykudan kalktığı zamanlarda bile Resulullah’ın saçları, üstü başı daima tertipli-düzenli, yüzü tertemiz, gözleri adeta sürmelenmiş gibiydi.*”⁴⁴⁹

2.5.3. Hz. Muhammed’in (sav) Ümmü Eymen İle Risalet Esnasındaki Berberliği

Hz. Muhammed (sav); Hz. Hatice ile evlenmesi sonrası Ümmü Eymen’i azad ettiği halde Hz. Muhammed’in (sav) evinden Ümmü Eymen ayrılmamış, kendisine tahsis edilmiş yerde kalarak, hizmetine devam etmişti. Hz. Muhammed’in, (sav) 7 tane koyun-keçisini gütmek, sağmak ve sütlerini hane halkına taksim etmek onun görevleri arasındaydı.⁴⁵⁰

Hz. Muhammed; kızları Ümmü Gülsüm ve Fatıma’nın evliliğinde gelinliklerinin hazırlanıp giydirilmesinde Ümmü Seleme ve Ümmü Eymen’den yardım istemişti.⁴⁵¹ Hz. Muhammed, Hz. Selman’a dönerek; “*Ey Selman! Ümmü Eymen ile irtibat kur. Fatıma hazır olunca, güzelce süsleyeceğin bir deveye onu bindir ve yeni evine bizzat götür.*” buyurmuştu. Fatıma, daha sonra deveye bindirilmiş, deveyi Selman-ı Farisi çekerek, Hz. Ali’nin evine götürmüştü.⁴⁵² Hz. Fatıma’nın velimesini (düğün yemeğini) Ümmü Eymen, Hz. Aişe, Sevde, Seleme ve Hz. Aişe’nin kız kardeşi Esmâ (ra) hazırlamışlardı. İbn Sa’d’ın rivayetine göre, Hz. Fatıma’nın çeyizi “yatak, içi hurma lifi ile dolu yastık, bir post ve bir su kırbasından ibaretti. Ümmü Eymen de: “*Fatma’nın çeyizini hazırlayan bendim. Çeyiz, içi hurma lifi ile dolu deriden bir yatak ve evinde serili bir kilimdi.*” diyerek Fatıma’nın çeyizini annesi gibi hazırlamıştı. Bu ailede Hz. Muhammed Hz. Hatice’nin boşluğunu hizmetleri ile Ümmü Eymen tarafından doldurulmaya çalışıyordu. Hz. Muhammed (sav), kızı Fatıma’yı önden Ümmü Eymen ile Ali’nin evine göndermiş ve Hz. Ali’ye: “*Ben gelinceye kadar*

⁴⁴⁸ İbn Sa’d, *Tabakât*, C. I, s. 101; Es’ad, *Tarih-i Din-i İslam*, s. 380.

⁴⁴⁹ İbn Sa’d, *Tabakât*, C. I, s. 107; Algül, *İslam Tarihi*, C. 1 s. 151.

⁴⁵⁰ İbn Sa’d, *Tabakât*, C. I, s. 478, Muhammed b. Salih Dimaşkî, *Peygamber Külliyyatı*, C. I, s. 454; Yeniçeri, “Hz. Muhammed’in Ailesi, Köle-Cariye ve Hizmetçileri”, s. 269; Dadan, “Ümmü Eymen Hayatı ve Şahsiyeti”, s. 31.

⁴⁵¹ İbn Sa’d, *Tabakât*, C. X, ss. 22; Dadan, “Ümmü Eymen Hayatı ve Şahsiyeti”, s. 36.

⁴⁵² İbn Sa’d, *Tabakât*, C. X, s. 22; Ögüt, *İslam Tarihinin Maruf Sımlarından Hz. Muhammed’in Dadısı Ümmü Eymen*, s. 24.

Fatıma'ya yaklaşma” demişti. Bir müddet sonra Hz. Muhammed (sav), Ali'nin evine geldi, kapıyı çalınca Ümmü Eymen kapıyı açtı. Hz. Muhammed (sav), Ümmü Eymen'e: “*Kardeşim nerede ?*” sorunca, Ümmü Eymen: “*Ona kızını verdiği halde nasıl olur da kardeşin olur?*” dediğinde Hz. Muhammed (sav): “*Muhakkak ki, o kardeşimdir.*”⁴⁵³ demişti.

Ümmü Eymen, Hz. Muhammed'in (sav) ailesi içinde düşüncelerini, isteklerini rahatlıkla söyleyebilen biriydi. Hz. Muhammed zaman zaman onunla şakalaşırđı. Meselâ bir gün Ümmü Eymen ağlayarak Hz. Muhammed'in (sav) yanına geldi. Hz. Muhammed (sav) sebebini sorunca komşularının düğününde gelinin başından badem, şekerler saçıldığını, gelinin çok güzel süslendiğini gördüğünü anlatmış. Ancak Fatıma'nın düğününde; Fatıma'nın bu kadar süslenmediğini ve komşularının düğününün Fatma'nın düğününden daha gösterişli olduğunu söyleyerek ağladığını ifade etmişti. Hz. Muhammed de Ümmü Eymen'i teskin etmek için: “*Beni risalet ile gönderene yemin olsun ki, onları ben evlendirmedim, Allah evlendirdi. Ben Ali ve Fatıma'dan razı oldum, Allah da onlardan razı olsun. Allah o gün arşı çevrelemelerini ve cennete de süslenmesini emretti.*” diyerek Ümmü Eymen'i teskin etmişti.⁴⁵⁴

İslam'a girmek için Medine'ye gelen bir grup, akşam namazı sonrası misafir olarak uygun olan eve dağıtılacaktı. Uzun ve iri vücutlu Cehcâh el-Gıfari'yi kimse almayınca; Hz. Muhammed (sav) onu evine getirmiş, yedi keçi sağlamış, o sütlerin hepsini içmiş, bir tencere de yemek yemişti. İkinci günde Hz. Muhammed (sav) akşam namazı sonrası yine herkesin gelen misafirlerden birini yemeğe götürerek misafirlerin paylaşılmasını istemişti. Bu kez de Cehcâh geriye kalmıştı. Hz. Muhammed (sav) onu tekrar evine getirmiş, bir keçi sağlamış fakat bu sefer doymuştu. Ümmü Eymen şaşırarak; “*Bu (dünkü) misafirimiz değil mi?*” deyince, Hz. Muhammed (sav): “*Bugün o mümindir. Bir tek mideye yedi. Dün ise yedi mideye yemişti. Kâfir yedi mideye yer, mümin ise tek bir mideye yer*” buyurmuştu.⁴⁵⁵

⁴⁵³ İbn Şihâb ez-Zührî, *el-Meğâzi*, s. 173; İbn Sa'd, *Tabakât*, C. X, ss. 22-23; Dimaşkî, *Peygamber Külliyyatı*, C. I, s. 54; Dadan, “Ümmü Eymen Hayatı ve Şahsiyeti”, ss. 28-30; İbn Sa'd'da geçtiğı üzere, daha sonra Hz. Muhammed (sav) su istedi, suda elini ıslattı, o sudan Ali'nin iki omuzu arasına serpti. Daha sonra Fatıma'yı çağırđı. Fatıma utanarak elbisesine bürünerek, başı örtülü olduğı halde geldi, ona da su serpti ve kızına: “*Ey Fatıma, şüphesiz ki seni ailem içinde en hayırlı olanla evlendirdim.*” buyurmuştu. Bkz. İbn Sa'd, *Tabakât*, C. X, ss. 22-23; Saraç, *Peygamberimiz'in Kızları Güln Gülleri*, ss. 190-193.

⁴⁵⁴ İbn Sa'd, *Tabakât*, C. X, s. 23; Dadan, “Ümmü Eymen Hayatı ve Şahsiyeti”, s. 31.

⁴⁵⁵ Buhârî, et'ime, 12; Bilim Kurulu, *Hadislerle İslâm*, C. VII, DİB, Ankara, 2015, s. 420; Dadan, “Ümmü Eymen Hayatı ve Şahsiyeti”, s. 34.

H. Muhammed bir gün duasında: “Allah ’ım bana yarattıklarının en sevimlisi ile getir, benimle birlikte yesin.” diye dua etmiş, duadan kısa süre sonra da Ümmü Eymen, H. Muhammed’e kızartılmış kuş getirmişti.⁴⁵⁶ H. Muhammed’in evlatlarından H. Zeyneb h. 8. yılı başında vefat ettiğinde H. Zeyneb’i yıkayanlar arasında Ümmü Eymen, Sevde bt. Zem’a ve H. Muhammed’in eşi Ümmü Seleme vardı.⁴⁵⁷ Yine H. Rukiye’yi, Fatıma’yı ve h. 17 yılı Ramazan ayında ölen H. Osman b. Affan’ın hanımını da H. Ümmü Eymen yıkamıştı.⁴⁵⁸

Ümmü Süleym, oğlu Enes’i 8 yaşlarında H. Muhammed’in (sav) hizmetine vermişti. H. Muhammed (sav); Ümmü Süleym’i, kırmayıp Enes’i hizmetine kabul etmiş, Enes’in terbiyesi ve muhafazası için Ümmü Eymen’e teslim etmişti. Enes de, Ümmü Eymen’nin terbiyesinde on sene boyunca H. Muhammed (sav) ve Ümmü Eymen ile beraber olmuştu.⁴⁵⁹ Ümmü Eymen, H. Muhammed’in (sav) odasına serbestçe giren tek kişi idi. Ümmü Eymen, H. Muhammed’in kullandığı “fahhâr” denilen seramik seyyar tuvalet kabının dökülmesi ve temizliğinden de sorumluydu.⁴⁶⁰

H. Muhammed’in (sav) hayatında Ümmü Eymen-Zeyd b. Harise ailesinin birçok hatırası vardır. Ümmü Eymen-Zeyd b. Harise ailesi bu nedenle; H. Muhammed hakkında birçok rivayette bulunmuşlardır.⁴⁶¹

Ümmü Eymen-Zeyd b. Harise ailesi ile H. Muhammed’in hatıralardan bazıları

Ümmü Eymen, bir gün H. H. Muhammed’e (sav) gelerek: “Beni bir bineğe bindir” dediğinde, H. Muhammed (sav): “Seni dişi deve yavrusuna bindireyim.” buyurmuş, Ümmü Eymen de: “Ya H. Resulullah! O beni taşıyamaz, onu istemiyorum.” diye cevap verince, H. Muhammed’de (sav); “Seni dişi deve

⁴⁵⁶ Dadan, “Ümmü Eymen Hayatı ve Şahsiyeti”, s. 35.

⁴⁵⁷ İbn Sa’d, *Tabakât*, C. X, s. 33; İmam Zehebî, *Tarihü’l İslam*, C. I, s. 203; Dimaşkî, *Peygamber Külliyyatı*, C. I, s. 45; Numânî, *Sîretü’n-Nebî Son Peygamber H. Muhammed*, s. 674.

⁴⁵⁸ Köksal, *İslam Tarihi*, C. IX, s. 259; Ögüt, *İslam Tarihinin Maruf Simalarından H. Muhammed’in Dadısı Ümmü Eymen*, ss. 26.

⁴⁵⁹ Numânî, *Sîretü’n-Nebî Son Peygamber H. Muhammed*, s. 191; Apak, “H. Peygamber’in (sav) Çocuklarla İlişkileri zerine Tespit ve Değerlendirmeler”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 19, S. 1, 2010, (43-67), s. 46.

⁴⁶⁰ Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, s. 679.

⁴⁶¹ Algül, “H. Muhammed (sav) Devri Kronolojisi”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 4, C. IV, 1992, ss. 99-107.

yavrusundan başkasına bindirmem.” buyurmuştu. Çünkü her devenin başka bir deveden doğduğu için her bir yavru annesinin yavrusu olduğunu ona anlatarak, şakasında dahi doğruyu ifade etmişti.⁴⁶²

Hiz. Muhammed, Ümmü Eymen’e zaman zaman “*Ey Anneciğim*” ve “*Ehli beytim’den geriye kalan kimse*” diye seslenirdi. Hatta Ümmü Eymen’in dilinde biraz pelteklik olması nedeni ile selam verirken zorluk çektiği için Ümmü Eymen’e, Hiz. Muhammed (sav) sadece “*selâm*“ demesine müsaade etmişti. (aleyküm diyemezdi).⁴⁶³ Ümmü Eymen, Hüneyin’de de şöyle seslenmişti: “*Allah konumunuzu güçlendirsin.*” Bunun üzerine Hiz. Muhammed (sav) Ümmü Eymen’e: “*Sus, Ey Ümmü! Sen, dili zor birisisin.*” buyurmuştu.⁴⁶⁴

Hiz. Muhammed (sav), Ümmü Eymen’i sık sık ziyaret eder, onunla latifeleşirdi.⁴⁶⁵ Bir keresinde Ümmü Eymen, Hiz. Muhammed’e (sav) ekmek yapmak istemiş, onu eleyerek kepeğini ayırmıştı. Hiz. Muhammed, Ümmü Eymen’e ne yaptığını sorunca; “*Sizin için özel bir ekmek yapmak istiyorum.*” demişti. Bunun üzerine Hiz. Muhammed (sav); “*ayırдыңın kepeği una karıştır, ondan sonra hamur yap!*” buyurması üzerine Ümmü Eymen buyurduğu şekilde ekmek yapmıştır.

Ümmü Eymen, Uhud, Hüneyin ve Hayber muharebelerinde yirmi kadar kadınla birlikte su taşımış, ashabın yaralarını sarmıştı.⁴⁶⁶ Ümmü Eymen, Uhud gazvesinde bozguna uğrayıp Medine’ye kaçanlara: “*Burada öreke var, onu al bari iplik bur. Getir!*

⁴⁶² İbn Sa’d, *Tabakât*, C. X, s. 243; Doğan, Yusuf, “Hiz. Peygamber ve Mizah”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. VIII, S. 2, ss. 191-203, Dadan, “Ümmü Eymen Hayatı ve Şahsiyeti”, s. 32.

⁴⁶³ İbn Sa’d, *Tabakât*, C. X, s. 244; Öğüt, *İslam Tarihinin Maruf Simalarından Hiz. Muhammed’in Dadısı Ümmü Eymen*, ss. 18-19; Erul, “Ümmü Eymen Bereke bt. Sa’lebe b. Amr el-Habeşiyye”, C. XLII, s. 317; Ümmü Eymen’in telaffuz sıkıntısı çekmesinin sebebinin; Habeşi olması nedeni ile Arapça harfleri tam telaffuz edememe sebebini öne süren kaynaklarda mevcuttur. Bkz. Dadan, “Ümmü Eymen Hayatı ve Şahsiyeti”, s. 43.

⁴⁶⁴ İbn Sa’d, *Tabakât*, C. X, s. 244.

⁴⁶⁵ Enes b. Malik’ten rivayetle: “Bir gün Hiz. Muhammed Ümmü Eymen’i ziyarete gidiyordu. Bende beraberdim. Vardık oturduk, doğrusu bilmiyorum. Ümmü Eymen Hiz. Resulullah (sav)’ın oruçlu olduğunu ve yahut yemeğe iştah ve rغبeti olmadığını anlamış olmalı ki, huzuru Risalet’e bir şurup takdim eyledi. Ve “*Ya Muhammed, buyurunuz içiniz, her halde içmelisin, içmezsen pişman olursun.*” diyerek ikna ederek, içirmeye çalıştı. Ümmü Eymen, sesini yükseltir, tekrar tekrar zorlar. Zorla içirecekmiş gibi tavırlar takınır, gülerken latifeler eder, söylenirdi. Hiz. Resulullah (sav)’da, Ümmü Eymen’in, ısrarı onun hoşuna gider ve gülmekle ona mukabele ederdi.” Bkz. Öğüt, *İslam Tarihinin Maruf Simalarından Hiz. Muhammed’in Dadısı Ümmü Eymen*, ss. 22-23.

⁴⁶⁶ Vâkıdî, *Hiz. Peygamber’in Savaşları (Kitâbü’l-Meğâzî)*, s. 235; İbn Sa’d, *Tabakât*, C. X, s. 244; Dadan, “Ümmü Eymen Hayatı ve Şahsiyeti”, s. 28.

Ver kılıcını bana. Kadınlarla Uhud'a gidip ben çarpışayım!" diyerek harbe geri dönmeleri konusunda onları uyarmıştı.⁴⁶⁷

Hüneyn gazvesinde, Tâifliler tarafından baskına uğrayan Müslümanlar panik ile dağıldıklarında; Ümmü Eymen'in iki oğlu Üsame b. Zeyd ve Eymen b. Ubeyd, Hz. Muhammed'in (sav) yanından ayrılmamıştı.⁴⁶⁸

Ümmü Eymen, yaralıların yaralılarını sararken Hibbân b. Arıkan'ın attığı ok, Ümmü Eymen'in eteğini kaldırmış, müşrikler gülüşmüşlerdi. Hz. Muhammed (sav), bu duruma üzülmüştü. Hz. Muhammed, Sa'd b. Ebi Vakkas'a ok vererek atmasını istemiş, ok hedefini bulmuştu. Bir diğer rivayette, Uhud gazvesinde, Hayyan b. el-Arefe adında bir müşrikin Ümmü Eymen'e ok attığını, bunun üzerine Hz. Muhammed'in (sav) Sa'd b. Ebi Vakkas'a bir ok verdiğini: *"At! Ya Sad Allah Teâlâ rast getire!"* diye buyurduğunu ve okun isabet edip Hayyan b. el-Arefe'yi öldürdüğünü bildirilmektedir.⁴⁶⁹

Enes b. Malik'in annesi Ümmü Süleym hurmalığını Hz. Muhammed'in meyvelerinden yararlanması için Beni Nadir ve Beni Kurayza beldelerinin fethi öncesi hizmetine tahsis etmişti. Hz. Muhammed (sav), Kurayza ve Beni Nadir'in fethinden sonra aldığı hurmalıkları geri vermeye başlamıştı. Bunu duyan Enes b. Malik'in annesi de daha önce Hz. Muhammed'e (sav) verdiği hurmalığı istemeye Enes'i göndermişti. Hz. Muhammed'de (sav) hurmalığı Enes'e geri vermişti. Bunu duyan Ümmü Eymen, karşıdan elindeki örtüyü sallayarak Hz. Muhammed'e (sav) doğru koşup, bir yandan da hurmalığı Enes'e vermemesi için: *"Ya Resulullah! O hurmalığı kimseye verme, zira orası benimdir."* diye sesleniyordu. Hz. Muhammed hurmalığı Enes'e verdiği için ona da: *"Ya Ümmü Eymen, sana başkaca şu kadar, bu miktar verilecektir."* diye buyurunca, Ümmü Eymen: *"Ya Resulullah, kifayet edecek miktar ise pek âlâ !"* demişti. Hz. Muhammed de (sav) ona: *"Belki on misline yakın belki de on mislidir."* buyurarak Ümmü Eymen'i de memnun etmişti.⁴⁷⁰

⁴⁶⁷ Vâkıdî, *Hiz. Peygamber'in Savaşları (Kitâbü'l-Meğâzî)*, ss. 256, 264; Dadan, "Ümmü Eymen Hayatı ve Şahsiyeti", ss. 28-29; Kılıç, Mustafa, "Hz. Peygamber'in Cî'râne Günleri", ss. 81-106.

⁴⁶⁸ İbn Sa'd, *Tabakât*, C. II, s.154; İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye ve Ahbâru'l-Hulefâ*, *Hiz. Peygamber ve Halifeler*, s. 259; Dadan, "Ümmü Eymen Hayatı ve Şahsiyeti", ss. 28-29; Kılıç, ss. 81-106.

⁴⁶⁹ Vâkıdî, *Hiz. Peygamber'in Savaşları (Kitâbü'l-Meğâzî)*, s. 230; Numânî, *Sîretü'n-Nebî Son Peygamber Hz. Muhammed*, s. 506; Ögüt, *İslam Tarihinin Maruf Simalarından Hz. Muhammed'in Dadısı Ümmü Eymen*, ss. 24-25; Dadan, "Ümmü Eymen Hayatı ve Şahsiyeti", s. 35.

⁴⁷⁰ İbn Sa'd, *Tabakât*, C. X, ss. 244-245; İbn Kayyim Cevziyye, *Zâdu'l-Meâd*, C. III, s. 403; Ögüt, *İslam Tarihinin Maruf Simalarından Hz. Muhammed'in Dadısı Ümmü Eymen*, ss. 20-21; Dadan, "Ümmü

H. Muhammed'in Medine'ye hicretinde; H. Muhammed'in devesi Eyüb el-Ensârî'nin konağı önüne çökünce, Zeyd b. Harise orada H. Muhammed'in (sav) yine yanındaydı, tekrar onunla Kuba'da buluşmuştu. Hatta H. Muhammed'in, eşyalarını H. Muhammed'in yerleşeceği konağa Zeyd b. Harise taşımıştı.⁴⁷¹ Zeyd b. Harise, Medine'ye gelişinde Külsûm b. el-Hidm'in konuğu olmuştu.⁴⁷² Bu da gösteriyor ki Zeyd b. Harise, H. Muhammed'den önce hazırlık yapılabilmesi için daha önce Medine'ye hicret etmişti.

Ümmü Eymen, Medine'ye hicreti sırasında Revhâ'nın aşağı kısmında el-Munsaraf'ta gecelemişti. Susamıştı, yanında suyu da yoktu, ayrıca oruçlu ve bitkin bir haldeydi. O sırada gökten beyaz bir iple içi su dolu kova ona doğru belirmişti. Suyu kanıncaya kadar içmişti. Bu olaydan sonra Ümmü Eymen: "*Eskiden oruçlu iken öğle sıcağında susuzluk çekerdim.*" diyerek bu olaydan sonra asla susuzluk çekmediğini ifade etmiştir.⁴⁷³

H. Fatıma ile Ebu Bekir arasındaki Fedek arazisi mevzuunda, Ümmü Eymen H. Fatıma lehine şahitlik yapmıştı. Ümmü Eymen; Fedek arazisini, H. Muhammed'in (sav) H. Fatıma'ya verdiğini H. Muhammed'den duymuş ve bu haberi H. Fatıma'ya haber vermişti. Ebu Bekir'in halifeliği zamanında Fedek'teki, araziye H. Ebu Bekir'den bu nedenle geri isteyen H. Fatıma, Ümmü Eymen'i şahit göstermişti.⁴⁷⁴ Müreysi Gazvesinde H. Aişe'nin kolyesini kaybetmesi neticesinde gelişen iftira olayında da Ümmü Eymen, H. Aişe hakkında, H. Muhammed'e: "Ey Allah'ın Resulü yalan gözümünden ve kulağımdan uzak olsun; onun hakkında hayırdan başka en ufak bir şey bilmiyorum." diyerek H. Aişe lehine de şahitlik yapmıştı.⁴⁷⁵

Ümmü Eymen'in eşi olan Zeyd elli beş yaşındayken Mûte gazvesinde şehit olmuştu. (h. 9. yıl).⁴⁷⁶ H. Muhammed (sav), Zeyd'in vefatıyla dul kalan Ümmü

Eymen Hayatı ve Şahsiyeti", s. 33; Yeniçeri, "H. Muhammed'in Ailesi, Köle-Cariye ve Hizmetçileri, s. 259.

⁴⁷¹ Ahmed Cevdet Paşa, *Kıyas-ı Enbiyâ ve Tenvîr-i Hulefâ*, C. I, s. 96; Önce hicret eden Mekkeli Müslümanlar Avâlî denilen köyde 45 muhacir topluca iskân edilmişti. Bkz. İbn Sa'd, *Tabakât*, C. II, s. 32; Doğrul, *Büyük İslam Tarihi Asr-ı Saadet*, C. I, s. 207; Hizmetli, *Başlangıçtan İlk Dört Halife Devri Sonuna Kadar İslam Tarihi*, s. 217.

⁴⁷² Köksal, *İslam Tarihi*, C. 13, s. 261.

⁴⁷³ İbn Sa'd, *Tabakât*, C. X, s. 243; Dadan, "Ümmü Eymen Hayatı ve Şahsiyeti", s. 28.

⁴⁷⁴ İbn Sa'd, *Tabakât*, C. II, s. 317; İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye ve Ahbâru'l-Hulefâ*, H. Peygamber ve Halifeler, s. 341; Dimaşkî, *Peygamber Külliyyatı*, C. I, s. 388.

⁴⁷⁵ Vâkıdî, *H. Peygamber'in Savaşları (Kitâbü'l-Meğâzî)*, s. 378.

⁴⁷⁶ İbn Hacer el-Eskalânî, C. II, s. 279; Erul "Zeyd b. Hârise", C. XLIII, s. 320; İbn Hacer el-Eskalânî, C. II, s. 279; Elli beş yaşında yaşamını şehadet ile noktalayan Zeyd b. Haris hakkında İbn Hişâm, Ebu Said el-Hudri'den rivayet ile miraçta H. Muhammed (sav), ikinci kat semada H. İsa (as) ve H. Yahya (as) ile görüşmüş. Üçüncü sema da H. Yusuf (as), dördüncü sema da H. İdris (as), beşinci sema da

Eymen'i sık sık ziyaret etmişti. Hz. Muhammed; bu ziyaretleri sonrasında sahabe'ye: *"Ehl-i Beytimden geriye bu kaldı"* derdi. Ümmü Eymen, kocası Zeyd b. Harise yanında, Evtas Harbinde de oğlu Eymen'i Evtas muharebesinde 'Cenah' isimli atının serkeşlik yapmasıyla şehit vermişti.⁴⁷⁷

Hz. Ebu Bekir de halifeliği döneminde Ebu Bekir, Ömer'e: *"Ya Ömer! Kalk gidelim Hz. Resulullah Efendimizin sağlığında Ümmü Eymen'i ziyaret ettiği gibi biz de varıp teberrüken ziyaret edelim ve baş sağlığı dileyelim."* demişti. Ziyarette Ümmü Eymen'in çok ağladığını gören Ebu Bekir ve Ömer (ra), onu teskin etmek için: *"Ya Ümmü Eymen, neden bu kadar fazla müteessir olup ağlıyorsun. Cenab-ı Hak indinde Hz. Resulullah kadar sevgili kimdir, binaenaleyh Hak Tealâ sevdiğini kendine aldı. Ne yapalım? Elimizden sabırdan başka ne gelir?"* dediklerinde Ümmü Eymen de onlara: *"Ah evet, ben Resulü Ekrem'in vefat edeceğini bilmez değilim. Ancak benim müteessir olup, ağlamamın nedeninin vahyi ilahinin kesintiye uğrayacağıındandır."* diyerek ağlamaya devam etmişti. Hz. Ebu Bekir ve Ömer de bu hakikat karşısında ağlamıştı.⁴⁷⁸ Ümmü Eymen; Hz. Muhammed'in (sav) vefatından sonra onun kıymetini dile getiren mersiyele söyleyerek ağlamış,⁴⁷⁹ ağıt yakmıştı.⁴⁸⁰

Ümmü Eymen'in ilk oğlu (Ubeyd b. Amr'dan) Eymen b. Ubeyd ve Üsame b. Zeyd'dir (Zeyd b. Harise'den). Eymen b. Ubeyd ve Üsame hicrete katılmış birer muhacirdiler ve⁴⁸¹ anne bir kardeşiler. Eymen, Hz. Muhammed'in ibrik, nalın gibi

Hz. Harun (as), altıncı sema da Hz. Musa (as), yedinci sema da Hz. İbrahim'i (as) gördüğünü buyurmuştur. Sonra Hz. Muhammed (sav) cennete girdiğini, siyaha çalan kırmızı bir kadın gördüğünü ve kadın Hz. Muhammed'e (sav) Zeyd b. Harise'nin kölesi olduğunu belirtmiştir. Bunun üzerine Hz. Muhammed (sav), Zeyd'e bu müjdeyi miraçtan sonra vermiştir. Bkz. İbn Hişâm, *İslâm Tarihi Siret-i İbn Hişâm*, C. II, s. 61; Zeyd'in oğlu Üsame'de, babası Zeyd b. Harise'yi de her evlat gibi severdi. Üsame, babası Zeyd'e devamlı kurban keserek, hurma bahçesinin ürününü yoksullara dağıtarak babasına olan vefasını göstermiştir. Bkz. Dadan, "Ümmü Eymen Hayatı ve Şahsiyeti", ss. 21.

⁴⁷⁷ İbn Sa'd, *Tabakât*, C. V, s. 392; İbn Kesîr, *es-Siyretun-Nebeviyye*, Hz. Peygamber'in Hayatı, s. 563; Dimaşkî, *Peygamber Külliyyatı*, C. I, s. 438; Öğüt, *İslam Tarihinin Maruf Simalarından Hz. Muhammed'in Dadısı Ümmü Eymen*, s. 7.

⁴⁷⁸ İbn Sa'd, *Tabakât*, C. II, s. 311 ve C. X, s. 245; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Fıkhü's-Siyye*, s. 97; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdu'l-Meâd*, C. I, s. 80.

⁴⁷⁹ İbn Sa'd, *Tabakât*, C. II, s. 311; İbn Sa'd, *Tabakât*, C. X, s. 246; İbn Kesîr, *es-Siyretu'n-Nebeviyye*, Hz. Peygamber'in Hayatı, s. 763; Köksal, *İslam Tarihi*, C. XVIII, s. 114.

⁴⁸⁰ Ağıtta: *"Ey gözüm! Cömertçe davran ve çokça ağla/Yaşlar göze şifadır. Peygamber öldü, /O olmadan gece oldu, Dediklerinde bu belanın tümüydü. /Semanın vahyi ile özelleşmiş, /Şu dünyada kaybettüğümüz en hayırlı insana ağlayın. /Allah sana hayırlı mukadderatlar verene dek, /Senden akacak bol gözyaşıyla sürekli ağla..."* Bkz. İbn Sa'd, *Tabakât*, C. II, s. 336.

⁴⁸¹ Üsame b. Zeyd'in künyesi, Ebu Muhammed'dir. Ebu Zeyd diye de anılmıştır. Bkz. İbn Hacer el-Eskalanî, C. I, s. 45.

eşyalarını taşır, onun yakınında olup hizmetinde bulunmuştu.⁴⁸² Eymen, Hüney'n'de şehit olmuştu.⁴⁸³

Üsâme daha bebek iken Hz. Muhammed'in (sav) kucağında yerini almıştı. Hz. Muhammed (sav); otrunu Hasan ve Ümmü Eymen'in oğlu Üsâme'yi çocuk iken dizine oturtur, onlara şöyle dua ederdi: *"Ey Allah'ım! Bu ikisine merhamet et; zira ben bu ikisine merhamet ediyorum."*⁴⁸⁴ Zeyd'in oğlu Üsâme, anne babası gibi Hz. Peygamber'in yakınında büyümüş, onun güvenine ve iltifatına mazhar olmuş sahabeydi. Zeyd beyaz tenli olduğu halde Habeşî bir anneden doğan Üsâme'nin koyu esmer oluşu bazı münafıkların onun nesebi hakkında dedikodu yapmasına yol açmıştı. Onun bu halinden yararlanarak fitne çıkarmak istiyorlardı. Bunun üzerine çağrılan meşhur nesep âlimi Mücezziz el-Müdlîcî'nin aynı yatakta uyuyan Zeyd ile Üsâme'nin örtündüğü yorganın dışına çıkmış ayaklarına bakarak, uyuyanları tanımadığı halde *"Bu ayaklar birbirindendir."* demişti. Hz. Muhammed de, fitne kapısının kapanmasına çok sevinmişti. Hz. Muhammed (sav), bu olayın arkasından, Hz. Aişe'nin odasına sevinçli bir şekilde girmiş ve şöyle seslenmişti: *"Görmüyor musun? Müdlîcî'li Mücezziz biraz önce Zeyd b. Harise'ye ve Üsâme b. Zeyd'e doğru dikkatli bakıp, doğrusu bu ayaklar birbirine benziyor (şüphesiz bu ayaklar birbirindendir.) dedi."* diyerek sevincini göstermişti.⁴⁸⁵

Ümmü Eymen'e; Hz. Muhammed tarafından verilen değerin aynısını, halifeleri de uygulamışlardı. Hz. Ömer halifeliğinde, hazırlattığı divanda⁴⁸⁶ herkese İslam dinine verdiği hizmetleri seviyesinde maaş bağlamıştı. Hz. Ömer; Ümmü Eymen'e de, divandan tahsisat bağlamıştı. Hz. Ömer'de, Hz. Muhammed'in (sav) Üsâme'ye olan sevgisi nedeniyle, Üsâme'yi oğluna tercih eder ve severdi. Hz. Ömer divanında Üsâme'ye düzenli tahsisat olarak 5.000 dirhem vermişti. Ömer oğlu Abdullah'a ise 4.000 Dirhem takdir etmişti.⁴⁸⁷ Hz. Ömer'in oğlu İbn Ömer; abasına Üsâme'ye göre kendisine bağlanan maaşın niçin az olduğunu sorunca, Hz. Ömer: *"Zeyd b. Harise, Hz. Resulullah'a Ömer'den daha sevimliydi. Üsâme'de Hz. Resulullah'a Abdullah b.*

⁴⁸² İbn Sa'd, *Tabakât*, C. V, s. 392; İbni Kesir, *es-Siyretun-Nebeviyye Hz. Peygamber'in Hayatı*, s. 563; Ögüt, *İslam Tarihinin Maruf Simalarından Hz. Muhammed'in Dadısı Ümmü Eymen*, s. 7.

⁴⁸³ Vâkîdî, *Hz. Peygamber'in Savaşları (Kitâbü'l-Meğâzî)*, s. 766.

⁴⁸⁴ Numânî, *Sîretü'n-Nebî Son Peygamber Hz. Muhammed*, ss. 484-485.

⁴⁸⁵ İbn Kayyim Cevziyye, *Zâdu'l-Meâd*, C. VI, s. 20.

⁴⁸⁶ Divan; sahabe isimlerinin sıralandığı isim kütüğüdür.

⁴⁸⁷ İbn Hacer el-Eskalânî, C. I, s. 45; İbn Hacer el-Eskalânî, C. II, s. 261; Yeniçeri, "Hz. Muhammed'in Ailesi, Köle-Cariye ve Hizmetçileri", s. 156.

Ömer'den daha sevimliydi. İşte bunun için böyle yaptım."⁴⁸⁸ diyerek, Ümmü Eymen ailesinin değerini oğluna hatırlatmıştı.

Bir defasında Ümmü Eymen'in torunu Hasan b. Üsame ile Ebi'l-Furat tartışmıştı. Tartışmanın nedeni; Hasan b. Üsame'ye, Ebi'l-Furat: "*Bereke kadının çocuğu*" demişti. Onun küçümseyici halini Hasan, Medine Kadısı Ebu Bekir b. Muhammed'e bildirmiş, bunun üzerine Kadı: "*H. Peygamberin annem diye hitap ettiği bir kadın için Bereke kadın şeklinde saygısızlık ifade eden bir tabiri kullandığın için yetmiş kırbaç yiyeceksin.*" diye hüküm vermişti.⁴⁸⁹ Çünkü Hz. Muhammed'in (sav) hayatının her devresinde sıkıntı ve sevincinde, Ümmü Eymen Ailesinin katkısını görmek mümkündü ve bu bir vefa borcu idi.

⁴⁸⁹ İbn Sa'd, *Tabakât*, C. V, s. 197; Dadan, "Ümmü Eymen Hayatı ve Şahsiyeti", s. 22.

SONUÇ

Hız. Muhammed (sav), denildiğinde; üzerinde yattığı hasırın yüzündeki izini gören sahabeye dünya malına değer verilmemesi gerektiğini söyleyen, tebliğ süresinde üç milyon Km². 'lık ümmet haritası ortaya koyan, üstü hurma dalları ile kapatılmış genişliği üçe, beş arşın uzunluğunda küçük bir odada mütevazı yaşayıp kısa sürede İslâm Medeniyetini kuran bir peygamber aklımıza geliyor. Bu ulu insanın yetişmesinde en büyük insani payın annelerine düştüğünü kabul ediyoruz.

Âmine'nin Abdullah ile olan evliliği cahiliye döneminde gerçekleşmiş olsa da toplumda kabul edilen, İslamiyet sonrasında da geçerliliği devam eden meşru evlilik yolu takip edilmiştir. Yani Âmine annemizin evliliği meşru temiz ve ahlaki bir evlilik şeklinde gerçekleşmişti. O, doğan çocuğunu daha dört aylıkken sütanneye teslim edip yaklaşık dört yıl bebeğinden ayrı kalmıştır. Bu duruma sabretmesi, çocuğunun hasretine ve onun geleceği ve sağlığı için he türlü zorluğa katlanması onun zorluklar karşısındaki metanetini ortaya koymaktadır. Hız. Muhammed (sav) de annesinin sahip olduğu bu özelliği tevarüs ederek hayatı boyunca defalarca katlanmış, karşılaştığı zorluklar karşısında yılmadan, vaz geçmeden yoluna devam etmiştir.

Ayrıca Hız. Muhammed'in (sav), sütanesi Halime ile beraber dört yıl geçirmesi Âmine için zor bir zaman dilimdir. İki yıl olması gereken sütanneliğin veba salgını ile uzayıp, dört yıla çıkması; Âmine'nin bu konudaki sabrını göstermektedir. Âmine'nin, kocası Abdullah'ın Beni Adiyy b. Neccaroğulları ile olan akrabalığı nedeniyle Medine'ye gelmesi de, onun akrabalık ilişkilerindeki hassasiyetini göstermektedir. Âmine, oğlu ile birlikte Medine'deki eşi Abdullah'ın kabrini ziyaret etmesi ve Âmine, oğlu Hız. Muhammed'e babası Abdullah'ın son nefesini verdiği defnedildiği yeri göstermesi oğluna aslını ve kim oluşunu öğretmekti de denilebilir.

Sütanne Halime'nin de; hâlim, merhametli, istişare ehli, evine bağlı, emaneti muhafaza eden ve çevresiyle uyumlu bir kişi olduğu anlaşılmaktadır. O Ukaz panayırına geldiğinde, emzirecek çocuk bulamadığında maddi getirisi az olacağını tahmin etmesine rağmen eşi ile yaptığı istişare ile yetim Hız. Muhammed'i alıp bağrına bastığını görüyoruz. Bu özellikler Halime'de olduğu gibi ve onun ailesinde de mevcuttu. Çünkü bu durumu annesi Halime'ye destek olan sütbabası ve süt ablası Şeyma'nın davranışlarında da görebiliyoruz. Hız. Muhammed'in, onlarla birlikte olan

dört yıllık yaşamında o yuvanın hilm, insanlarla iyi geçim, mütevazı ve sade yaşamından etkilenmiş olabileceğini kabul edebiliriz.

Fâtıma bt. Esed; günlük ev hizmetlerinde çocuklarından önce sekiz yaşındaki Hz. Muhammed'in saçını tarar, yağlar, kokular sürer ve karnını doyurdu. Bu durumu yıllar sonra Hz. Muhammed: *“O kendi çocuklarını aç bırakıp, beni doyururdu”* diyerek onun yaptığı fedakârlığı anlatmaktaydı. Hz. Muhammed (sav), sütannesı Halime'nin yanından Mekke'ye dönüşünden itibaren, Fâtıma bt. Esed ile 51 yıl geçirmişti. Bu sürenin 47 yıllık kısmında Fatıma bt. Esed ona annelik duygusunu yaşatmış, mücadeleci ruhunu, pes etmemeyi ona aksettirmişti diyebiliriz.

Dadısı Ümmü Eymen, Hz. Muhammed'in yanında en uzun süre kalan ve bütün sevinç ve üzüntüleri onunla paylaşan biriydi. Hz. Muhammed, 5 yaşından itibaren Ümmü Eymen'in kollarına kalmıştı. Beş yaşındaki çocuk olan Hz. Muhammed'i o giydirmiş, yedirmiş, uyutmuş, kaldırmış, ona anne ve arkadaş olmuştu. Ümmü Eymen de mücadeleci bir ruha sahipti. Ümmü Eymen, bir köle olmasına, normal insanların sahip olduğu birçok imkândan mahrum olmasına ve her türlü olumsuzluklar rağmen doğru yerde durmuştu. O aynı zamanda Uhud, Hüneyn ve Hayber muharebelerinde yirmi kadar kadınla birlikte sahabeye su taşımış, yaralarını sarmış, Uhud gazvesinde bozguna uğrayıp Medine'ye kaçanlara: *“Burada öreke var, onu al bari iplik bur. Getir! Ver kılıcını bana. Kadınlarla Uhud'a gidip ben çarpışayım!”* diyerek onların harbe geri dönmelerini sağlamıştı. Ümmü Eymen, Hüneyn gazvesinde, Hevâzin kabilesi tarafından baskına uğrayan Müslümanların panikle dağıldıklarını gördüğünde de, iki oğlu Üsame b. Zeyd ve Eymen b. Ubeyd ile Hz. Muhammed'in (sav) yanından ayrılmamıştı.

Allah Teâlâ, Hz. Muhammed'i peygamberlik görevi öncesi ve sonrasında Âmine, Ümmü Eymen, sütanne Halime, Fatıma bt. Esed'in emin ellerinde büyütmişti. Onlar güvenilir olsa gerek ki ilahi takdir gereği son peygamberin ortaya çıkışında onların ebeveynliği uygun görülmüştür diyebiliriz.

KAYNAKÇA

- Acar, İbrahim, “İslam Hukuku Açısından Evlat Edinme ve Hz. Peygamber'in Zeynep'le Evliliği”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, S. 7, Nisan 2006, ss. 99-110.
- Ağırman Mustafa, “Hz. Peygamber'in Anneleri”, *EKEV Akademi Dergisi*, Y. 11, S. 32, ss. 105-124.
- Ahmed Cevdet Paşa (ö. 1311/1895), *Kıyas-ı Enbiyâ ve Tevârih-i Hulefâ*, Bedir yayınları, İstanbul, 1966.
- Akbaş, Mehmet, “Hz. Resulullah Döneminde Evlilik ve Düğün”, *Derin Tarih Dergisi*, Turkuvaiz Yayınları, İstanbul, 2016, Özel S. 5, ss. 115-119.
- Aktan, Hamza, “Hz. Peygamber Döneminde Kölelik Olgusu ve İnsan Özgürlüğüne Kur'an'ı Yaklaşım”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Y. 2001, S. 16, ss. 59-79.
- Albayrak, Sadık, *Rahmet ve Savaş Peygamberi*, Ör Matbaası, İstanbul, 1983.
- Algar, Hamid, “Hums“, C. XVIII, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 1998, ss. 364-365.
- Algül, Hüseyin, “Hz. Muhammed (sav) Devri Kronolojisi”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 4, C. IV, 1992, ss. 99-107.
- Algül, Hüseyin, “ Hz. Peygamber'in Ahlakı ve Adabı”, C. XXV, *Diyanet Dergisi*, S. 4, ss. 81-91.
- Algül, Hüseyin, “Hz. Peygamber'de Anne Sevgisi”, C. I, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 1, Y. 1, 1986, ss. 21-24.
- Algül, Hüseyin, *İslam Tarihi*, Gonca Yayınevi, İstanbul, 2000.
- Alkan, Seval, *Saadet Asrının Nurdan anneleri Hanım Sahabeler*, Zafer Yayınları, İstanbul, 2012.
- Altıkardeş, İsmet, “Birey ve Toplum ilişkilerinde Ahde Vefanın Önemi ve Hz. Muhammed Örneği”, “Hz. Muhammed ve Mesajı”, Editör: Mehmet Mahfuz Söylemez, *İslami İlimler Dergisi Yayınları*, 2014, ss. 726-732.
- Altun, İsmail, “Hz. Peygamber'in Şehit Aileleri ile Münasebetleri”, *EKEV Dergisi*, Y. 14, S. 44, ss. 227-246.
- Apak, Âdem, “İslâm Öncesi Dönemde Mekke İdare Sistemi ve Siyasetinin Oluşumu”, C. X, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 1, 2001, ss. 177-194.
- Apak, Âdem, *Ana Hatlarıyla İslam Öncesi Arap Tarihi ve Kültürü*, Baskı. 2, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2014.
- Apak, Âdem, *Ana Hatlarıyla İslâm Tarihi (1), Hz. Muhammed Dönemi*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2014.
- Apak, Âdem, *Kur'an'ın Geliş Ortamında Arap Toplumu (sosyal, Kültürel ve İktisadi Hayat)*, Kuramer Yayınları, İstanbul, 2017.
- Apak, Âdem, Vahiy Öncesinde Hz. Peygamber'in Gönderildiği Sosyo-Kültürel ve Dinî Ortam”, Vahyin Nüzulünün 1400. Yılında Hz. Muhammed-Milletler Arası
- Apak, Âdem, “Hz. Peygamber'in (sav) Çocuklar ile İlişkileri Üzerine Tespit ve Değerlendirmeler”, C. XIX, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 1, 2010, ss. 43-67.

Arı, Mehmet Salih, “Üsâme B. Zeyd”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C. XLII, İstanbul, 2012, ss. 361-363.

Ateş, Süleyman, *Kur'an'a göre Hz. Muhammed'in Hayatı*, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul, 2015.

Avcı, Casim, “Peygamberliğinden Önce Hz. Muhammed (sav)” Vahyin Nüzulünün 1400 Yılında Hz. Muhammed 15-17 Ekim 2010 Milletler Arası Toplantı, *İslami İlimler Araştırma Vakfı Yayınları*, İstanbul, 2011, ss. 127-138.

Avcı, Casim, *Muhammedü'l Emin Hz. Muhammed'in Peygamberlik Öncesi Hayatı*, Hayy Kitap, İstanbul, 2008.

Aydın, Nevzat, “Çağdaş “Kıyas-ı Enbiyâ” Literatüründe Peygamber Tasavvuru: İrşâdî Bayburdî'nin “Kıyas-ı Enbiyâ”sı Özelinde”, *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2016/5, C. V, S. 928-30, ss. 164-194.

Aykaç, Mehmet, “Fatıma bt. Esed”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C. XII, TDV Yayınları, İstanbul, 1995, s. 225.

Azimli, Mehmet, *Dört Halife'yi Farklı Okumak-3 Hz. Osman*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2015.

Azimli, Mehmet, *Siyeri Farklı Okumak*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2015.

Azizova, Elnura, “Zühre”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C. XLIII, TDV Yayınları, İstanbul, 2013, s. 544.

Balcı, İsmail, *Peygamberlik Öncesi Hz. Muhammed*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2015.

Başçı, Abdurrahman, “Câhiliye, Sadru'l-İslâm ve Emevi Dönemi Hitabeti”, *Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Eskişehir, S. 4, 2016, ss. 211-212.

Berki, Ali Himmet, Keski oğlu, Osman, *Hz. Muhammed ve Hayatı*, DİB Yayınları, Ankara, 2006.

Bilim Kurulu, *Hadislerle İslâm*, C. VII, DİB, Ankara, 2015.

Bodley, Ronald Victor, *Tanrı Elçisi Hz. Muhammed (The Life of Mohammed)*, Nebioğlu Yayınevi, İstanbul, 1958.

Boyacıoğlu, Ramazan, “Hz. Muhammed'in Vahiy Öncesi Dönemi”, C. V, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sivas, 2001, S. 1, (1-16).

Bozkurt, Nahide, “Hz. Muhammed'in Biyografisi Üzerine”, *Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2002/I, ss. 160-167.

Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil b. İbrahim el-Cu'fî el-Buhârî (256/870), *Sahîh-i Buhari Muhtasarı Tecdîd-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi*, çeviren: Ahmed Naim, Kâmil Miras, DİB Yayınları, Ankara, 1985.

Bulut, Halil İbrahim, “Peygamberlerin Başarısında Mucizelerin Yeri ve Önemi”, C. XI, *Din bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, S. 1, ss. 65-78.

Bûtî, Ramazan, *Fıkhu's-Siyre*, Bilge adamlar Yayınları, Van, 2012.

Cerrahoğlu, İsmail, “Kur'an'ı Kerim ve Hanifler”, C. XI, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1963, ss. 81-92.

Çağatay, Neşet, “Hz. Muhammed'in Soyu, Çocukluğu ve Gençliği”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, TTK Basımevi, Ankara, 1961, ss. 19-37.

- Çağatay, Neşet, *İslâm'dan Önce Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara, 1957, S. 20, ss. 111-112.
- Çakan, İsmail Lütü, Solmaz, N. Mehmet Solmaz, *Kur'an'ı Kerim'e göre Peygamberler ve Tevhid Mücadelesi*, Ensar Yayınları, İstanbul, 2014.
- Çelikkol, Yaşar, *İslam Öncesi Mekke*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2014.
- Çetin, Mustafa, "Kur'an-ı Kerim'de Peygamberimiz Hz. Muhammed", C. XXXI, *Diyanet İlmî Dergisi*, S. 1, 1995, ss. 111-128.
- Çubukçu, Asri, "Hâlîme", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C. XV, TDV Yayınları, İstanbul, 1997, s. 338.
- Darîr, Mustafa Sabri (ö. 791/1389), *Kitab-ı Siyer-i Nebi Peygamber Efendimiz'in Hayatı*, çeviren: M. Faruk Gürtunca, Ülkü Yayınevi, İstanbul, 1963.
- Dereli-İman, Esra, "Değerler Eğitimi Programının 5-6 Yaş Çocukların Sosyal Gelimine Etkisi: Sosyal Beceri, Psiko-Sosyal Gelişim ve Sosyal Problem Çözme Becerisi, OĞÜ Eğitim Fakültesi İlköğretim Bölümü Okul Öncesi Eğitim Ana Bilim Dalı Bşk. Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri, Eskişehir, 2014.
- Derveze, İzzet, *H. Muhammed'in Hayatı*, çeviren: Mehmet Yolcu, Yarın Yayınları, İstanbul, 2015.
- Dikmen, Hamit, "Hz. Peygamber'de Hoşgörü ve İnsan Sevgisi", C. III, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 2, 2003, ss. 129-138.
- Dilek, Mehmet, "Sevgi İnsanı Hz. Muhammed'in Dualarında Sevgi Talepleri", Hz. Peygamber ve İnsan Sevgisi, I. Kutlu Doğan Sempozyumu Bildirileri, 21-22 Nisan 2007, Şanlıurfa, ss. 159-177.
- Dimaşkî, Muhammed b. Salih Dimaşkî (ö. 1311/1893), *Peygamber Külliyyatı*, Ocak Yayıncılık, İstanbul, 2006.
- Doğan, Yusuf, "Hz. Peygamber ve Mizah", C. VIII, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 2, Aralık-2004, Sivas, ss. 191-203.
- Doğrul, Ömer Rıza, *Büyük İslam Tarihi Asr-ı Saadet*, Eser Neşriyat, İstanbul, 1978.
- Emre, Mehmet, *Büyük İslam Kadınları*, Vatan Kitapçılık, İstanbul, 1982.
- Erul, Bünyamin, "Ümmü Eymen Bereke bt. Sa'lebe b. Amr el-Habeşîyye", *Diyanet İşleri Ansiklopedisi*, C. XLI, TDV Yayınları, İstanbul, 2012, s. 317.
- Erul, Bünyamin, "Zeyd b. Hârîse", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C. XLIII, TDV Yayınları, İstanbul, 2013, ss. 319-320.
- Es'ad, Mahmud, *Tarih-i Din-i İslâm*, Hazl. , A.L. Kazancı, O. Kazancı, Marifet Yayınları, İstanbul, 1983.
- Eskalânî, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed Alî b. Muhammed el-Eskalânî (851/1449), *el-İsâbe fî Temyîzi's-Sahâbe (Sahâbe-i Kirâm Ansiklopedisi)*, 2. Baskı, İz Yayıncılık, İstanbul, 2010.
- Evgin, A. Kadir, "Örnekler ile Günümüzde Hz. Peygamberi Yanlış Anlama Sebepleri", C. V, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2000, ss. 111-116.
- Ezrakî, Ebu'l-Velid Muhammed el-Ezrakî (ö. 244/858), *Ahbârü Mekke*, çeviren: Yunus Vehbi Yavuz, Feyiz Yayınları, İstanbul, 1974.

- Fayda, Mustafa, “Bahîrâ”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C. IV, TDV Yayınları, İstanbul, 1991, ss. 486-487.
- Fayda, Mustafa, “ Hz. Muhammed (sav)”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C. XXX, TDV Yayınları, İstanbul, 2005, ss. 479-481.
- Fayda, Mustafa, “Cennet’ül-Bakı”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C. VII, TDV Yayınları, İstanbul, 1993, s. 387.
- Fayda, Mustafa, “Ebva”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C. X, TDV Yayınları, İstanbul, 1994, ss. 378-379.
- Fırlalı, Ruhi Ethem, “Ebu Talib”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C. X, TDV Yayınları, İstanbul, 1994, ss. 237-238.
- Gazali, Muhammed, *Fıkhu’s Sire Hz. Resulullah’ın Hayatı*, Risale Yayınları, çeviren: Resul Tosun, İstanbul, 2014.
- Gök, Bilal, “Hz. Muhammed’in Doğduğu Ortam: Hicaz Bölgesi Şehirleri”, *Hikmet Yurdu Düşünce Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, ss. 53-75.
- Görener, İbrahim, “Hz. peygamber ve Sosyal Gerçeklik”, C. XV, *İslami Araştırmalar Dergisi*, S. 4, 2002, ss. 513-521.
- Günaltay, M. Şemsettin, *İslam Öncesi Arap Tarihi*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2013, Baskı. 2.
- Güneş, Hüseyin, “Aile Bireylerinin Ölümü Karşısında Hz. Muhammed’in Tutumu”, *Diyanet İlmi Dergisi*, DİB Yayınları, C. XLVIII, S. 4, 2012, ss. 93-104.
- Hamidullah, Muhammed, *İlk İslam Devleti*, Beyan Yayınları, çeviren: İhsan Süreyya Sırma, İstanbul, 2015.
- Hamidullah, Muhammed, *Kültürel Mirasımızı Tenkid Zarureti*, Otto Yayınları, Ankara, 2015.
- Hamidullah, Muhammed, “Hilfü’l-Fudûl”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C. XVIII, TDV Yayınları, İstanbul, 1998, ss. 31-32.
- Hamidullah, Muhammed, “Hz. Peygamber’in İslam Öncesi Seyahatleri”, çeviren: Abdullah Aydın, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Tetkikleri Dergisi*, S. 4, 1980, s. 327-345.
- Hamidullah, Muhammed, “Zeyneb bt. Cahş”, C. XLIII, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul, 2013, ss. 357-358.
- Hamidullah, Muhammed, *Hz. Peygamberin Savaşları*, çeviren: Salih Tuğ, Yağmur Yayınları, İstanbul, 1962.
- Hamidullah, Muhammed, *İslâm Peygamberi*, Beyan Yayınları, çeviren: Mehmet Yazgan, İstanbul, 2014.
- Heykel, Muhammed Hüseyin, *Hz. Muhammed’in Hayatı*, çeviren: Vahdettin İnce, Kitabevi Yayın, İstanbul, 2011.
- Hizmetli, Sabri, *Başlangıçtan İlk Dört Halife Devri Sonuna Kadar İslam Tarihi*, Yeni Çizgi Yayınları, Ankara, 1995.
- Hurç, Ramazan, “Devlet Başkanlığı Sürecinde Hz. Muhammed”, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 5, 2000, ss. 467-503.

İbn Haldûn, Ebû Zeyd Veliyyüddîn Abdurrahmân b. Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Hasen el-Mağribî et-Tunisî (ö. 808/1406), *Mukaddime*, çeviren: Halil Kendir, Yeni Şafak Yayınları, İstanbul, 2004.

İbn Hazm, Ebû Muhammed Alî b. Ahmed b.Said b. Hazm el-Endülisî el-Kurtibî (ö. 456/1063), *Cevâmi'u's-Sire, siyer'in Özü*, çeviren: M. Salih Arı, Çıra Yayınları, İstanbul, 2004.

İbn Hibbân, Ebu Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büstî (ö. 354/965), *es-Sîretü'n-Nebeviyye ve Ahbâru'l-Hulefâ, Hz. Peygamber ve Halifeler*, çeviren: Harun Bekiroğlu, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2017.

İbn Hişâm, Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdülmelik b. Hişâm b. Eyyûb el-Himyerî el-Meâfirî el-Basrî el-Mısırî (ö. 218/833), *es-Sîretü'n-Nebiyyetühü'l İbn Hişâm (Hz. Muhammed'in Hayatı)*, çeviren: İzzet Hasan, Neşet Çağatay, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara, 1971.

İbn Hişâm, Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdülmelik b. Hişâm b. Eyyûb el-Himyerî el-Meâfirî el-Basrî el-Mısırî (ö. 218/833), *İslâm Tarihi Sîret-i İbn Hişâm*, çeviren: Hasan Ege, 1'nci baskı, Ravza Yayınları, İstanbul, 2013.

İbn İshâk, Ebû Abdillâh Muhammed b. İshâk b. Yesâr b. Hıyâr el-Muttalibî el-Kureşî el-Medenî (ö. 151/768), *Kitâbü'l-Mübtede ve'l-meb'as ve'l-meğâzî Sîretü İbn İshâk, Hz. Muhammed'in Hayatı*, çeviren: M. Şafii Billik, Düşün Yayıncılık, İstanbul, 2012.

İbn İshâk, Ebû Abdillâh Muhammed b. İshâk b. Yesâr b. Hıyâr el-Muttalibî el-Kureşî el-Medenî (ö. 151/768), *Kitâbü's-Siyer ve'l-meğâzî, Hz. Peygamber'in Hayatı ve Gazveleri*, çeviren: Ali Bakkal, İlk Harf Yayınevi, İstanbul, 2013.

İbn Kayyim el-Cevziyye (ö. 751/1350), *Ashabın Dilinden Peygamberimizin Hayatı*, çeviren: Tâceddin Uzun, Uysal Yayınevi, Konya, 1992.

İbn Kayyim el-Cevziyye (ö. 751/1350), *Fıkhu's-Siyre*, çeviren: Hanefi Akın, Karınca Polen Yayınları, İstanbul, 2016.

İbn Kayyim el-Cevziyye (ö. 751/1350), *Zâdu'l-Meâd Fi Hedyi Hayri'l-İbâd*, çeviren: Şükrü Özen, İklim yayınları, İstanbul, 1988.

İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr b. Dav' b. Kesîr el-Kaysî el-Kureşî el-Busrâvî ed-Dımaşkî eş-Şâfiî (ö. 774/1373), *es-Siyretü'n-Nebeviyye, Hz. Peygamber'in Hayatı*, çeviren: Hanifi Akın, Çelik Yayınevi, İstanbul, 2017.

İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr b. Dav' b. Kesîr el-Kaysî el-Kureşî el-Busrâvî ed-Dımaşkî eş-Şâfiî (ö. 774/1373), *Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri*, çeviren: Bekir Karlığa, Bedrettin Çetiner, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1988.

İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr b. Dav' b. Kesîr el-Kaysî el-Kureşî el-Busrâvî ed-Dımaşkî eş-Şâfiî (ö. 774/1373), *el-Bidâye ve'n-Nihâye, Büyük İslâm Tarihi*, çeviren: Mehmet Keskin, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1994.

İbn Sa'd, Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd b. Menî' el-Kâtib el-Hâşimî el-Basrî el-Bağdâdî (ö. 230/844), *Tabakat (Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebir)*, Siyer Yayınları, İstanbul, 2015.

İbnü'l-Kelbî, Ebü'l-Münzir Hişâm b. Muhammed b. Sâib b. Bişr el-Kelbî el-Kûfî (ö. 204/819), *Kitâbü'l-Esnam Putlar Kitabı*, çeviren: Beyza (Düşüngen) Bilgin, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2016.

İmam Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî et-Türkmânî el-Fârikî (ö. 748/1347), *Tarihü'l İslam*, çeviren: Muzaffer Can, Cantaş yayınevi, İstanbul, 1994.

Jones, J. Marsden B., “İlk Kaynaklara Göre Peygamberin’ in Savaşlarının Kronolojisi. çeviren: Kasım Şulul, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2001, S. II, ss. 115-164.

Kandehlevî, M. Yusuf, *Hayatü's-Sahâbe*, çeviren: Ahmet Meylani, İslami Neşriyat, Ankara, 1990.

Kandemir, M. Yaşar, “Hatice”, C. XVI, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 1997.

Kara, Cahid, “İslâm Öncesi Arap Yarımadasında Bir Kültür Merkezi: Cüreş”, *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2015/1, C. XIV, S. 27, ss. 1-27

Karaman, Fikret, “Hz. Muhammed’in Nübüvvetten Önceki Hayatı ve İlk tebliğ Merhaleleri”, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Elazığ, S. 2, 1997, ss. 263-288.

Kazıcı, Ziya, *H. Muhammed’in Eşleri ve Aile Hayatı*, Çağ Yayınları, İstanbul, 1991.

Kendir, Yeni Şafak Yayınları, İstanbul, 2004.

Kırca, Celal, “Kur’an’ı Kerim ve Hz. Muhammed”, *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 7, Kayseri, 1990, ss. 65-79.

Koçak, Zeynep Canan, “Arap Yarımadası’ndaki Ekonomik Şartların Hz. Peygamber’in (S.A.S.) Hayatına Ve Hadislere Yansıması”; *Bartın Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi*; C. IV, S. 8, Güz 2017, (72-94).

Koçyiğit, Tahsin, “Hz. Muhammed’in Medine’si Peygamber ve Şehir”, *Derin Tarih Dergisi*, Turkuaz Yayın, İstanbul, 2016, Özel Sayı: 5, ss. 144-147.

Köksal, M. Asım, *İslam Tarihi*, Şamil Yayınevi, İstanbul, 1987.

Kurt, Abdurrahman, “Dindarlığı Etkileyen Faktörler”, C. XVIII, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 2, 2009, ss. 1-26.

Kutluay, Abdül Aziz, *Siyer-u Sahabe Hz. Resulullah’ın Yakınları*, İpek Yayın, Şanlı Urfa, 2005.

Lings, Martin, *H. Muhammed’in Hayatı*, çeviren: İnsan Yayınlar, İstanbul, 2012.

Mâğlus, Sami b. Abdullah, *Siyer Atlası*, çeviren: Abdullah Karakaş, Siyer Yayınları, İstanbul, 2014.

Mehmet Ali Kapar, “Kus b. Sâide”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C. XXVI, TDV Yayınları, Ankara, 2002, s. 460

Mevdûdî, Seyyid Ebü'l-Alâ (1903-1979), *Tarih Boyunca Tevhid Mücadelesi ve Hz. Peygamber’in Hayatı*, çeviren: Ahmet Asrar, Pınar Yayınları, İstanbul, 1984.

Mukâtil, Ebü'l-Hasen Mukatil b. Süleyman b. Beşîr el-Ezdî el-Belhi (ö. 150/767), *Tefsir-i Kebîr*, çeviren: M. Beşir Eryarsoy, İstanbul, 2006.

Mutlu, İsmail, Mehmed Paksu, Cemal Uşşâk, Zeki Sarıtoprak, İhsan Atasoy, Şaban Döğen, ‘Ümmü Eymen’, *Sahabiler Ansiklopedisi*, Nesil Yayınları, İstanbul, 2012.

- Nedvi, Muînüddîn Ahmed (ö. 1884-1953), *Asrı Saadet*, çeviren: Ali Genceli, Şamil Yayınevi, İstanbul, 1985.
- Niyaz, Mevlânâ, *Kadın Sahabeler*, çeviren: Ali Genceli, Toker Yayınları, İstanbul, 1971.
- Numânî, Mevlânâ Şibli (1857-1914), *Sîretü'n-Nebî Son Peygamber Hz. Muhammed*, Milli Gazete yayınları, İstanbul, 2005.
- Oral, Rıfat, *Peygamberimizle 27 Gün (Veda Haccı)*, DİB Yayınları, Ankara, 2011.
- Öcal, Mustafa, *Çocukta Sosyal Gelişim*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 1998.
- Öğüt, Mehmed Cemal, *İslam Tarihinin Maruf Simalarından Hz. Muhammed'in Dadısı Ümmü Eymen*, Bürhaneddin Matbaası, İstanbul, 1941.
- Öz, Şaban Öz, *Siyer'e Giriş*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2015.
- Öz, Şaban, *Farklı Siyer'i Okumak*, Araştırma Yayınları, Ankara, 2015.
- Özaydın, Abdülkerim, "Amr b. Luhay", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C. III, TDV Yayınları, İstanbul, 1991, ss. 87-88.
- Özdemir, Mehmet Nadir, "İnsan Hakları Bağlamında Hz. Peygamber'in Köleliğe Yaklaşımı", Çanakkale 18 Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tarafından düzenlenen İnsan Hakları ve Din Sempozyumu, Bilimname XIX, 2010/2, ss. 75-98.
- Özek, Ali, Hz. "Muhammed'in Soyu ve Haşimoğulları", *İSAV*, İslami İlimler Araştırma Vakfı Yayınları, İstanbul, 2011, ss. 107-125.
- Özkan, Halit, "Zührî", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C. XLIII, İstanbul, 2013, ss. 544-549.
- Özkan, Mustafa, "İrhâsâtla İlgili Rivayetlerin Metin ve Anlam Açısından Değerlendirilmesi", C. VII, *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2016/2, Y. 7, S. 14, ss. 24-41.
- Özsoy, İsmail, "İslam Öncesi Dışa kapalı Arabistan'da Sosyo-Ekonomik Bulgular ve Su'lûklar Hareketi", Uluslararası Karadeniz Üniversitesi Uluslararası Ekonomik İlişkiler Bölümü, Tiflis/Gürcistan, *Journal of International Black Sea University Dergisi*, Vol. 1, No. 1, Jan. 2006, ss. 76-87.
- Öztürk, Levent, "Süveybe", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C. XXXVIII, TDV Yayınları, İstanbul, 2010, s. 183.
- Öztürk, Mustafa, "İslam Öncesi Arap Toplumunda Ahval-i Şahsiyye Hukuku", 8. Türkiye Tefsir Akademisyenleri Buluşması Sempozyum Kur'an'ın Anlaşılmasına Katkısı Açısından Kur'an Öncesi Mekke Toplumu 1 - 3 Temmuz 2011, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür Ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı Kültür Müdürlüğü, ss. 229-273.
- Öztürk, Yaşar Nuri, *Asrı Saadetin Büyük Kadınları*, Yeni Boyut Yayınları, İstanbul, 1990.
- Rahman, Afzalur, *Sîret Ansiklopedisi*, İnkılâb Yayınevi, İstanbul, 1996.
- Sallabi, Ali Muhammed, *Siyer-i Nebî Mekke Dönemi 1*, Ravza Yayınları, İstanbul, 2016.
- Saraç, Âdem, *Peygamberimiz'in Kızları Gülün Gülleri*, Erkam Yayınları, İstanbul, 2001.

- Saraç, Âdem, *Üç sevgili Hz. Zeyd, Ümmü Eymen, Üsâme*, Erkam Yayınları, İst. 2002.
- Sarıçam, İbrahim, *H. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, DİB Yayınları, Ankara, 2002.
- Sarıçam, İbrahim, “Hz. Muhammed’in Peygamber Olarak Gönderildiği Ortam”, *Diyanet İlmî Dergisi*, Ankara, 2003, ss. 1-32.
- Sarıçam, İbrahim, “Neccar”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C. XXXII, TDV Yayınları, İstanbul, 2006, ss. 480-481.
- Sarıçam, İbrahim, Erşahin, Seyfettin, *İslam Medeniyeti Tarihi*, TDV Yayınları, Ankara, 2015.
- Sarıçam, İbrahim, *H. Ebu Bekir, DİA*, TDV Yayınları, Ankara, 2014.
- Sarıçam, İbrahim, *H. Ömer, DİA*, TDV Yayınları, Ankara, 2013.
- Sauvaget, Jean, *İslam Dünyası Kısa Kronoloji*, çeviren: Ord. Prof. Suut Kemal Yetkin, Faik Reşit Unat, Ankara İlahiyat Fakültesi Yayınlarından, Ankara, 1963.
- Sırma, İhsan Süreyya, *İslam Öncesi Mekke Dönemi ve Hz. Muhammed*, Beyan Yayınları, Baskı 30, İstanbul, 2016.
- Sırma, İhsan Süreyya, *İslam Tebliğinin Mekke Dönemi ve İşkence*, İstanbul, 2017.
- Sırma, İhsan Süreyya, *İslam’dan Önce Mekke Dönemi ve Hz. Muhammed*, Beyan Yayınları, İstanbul, 2012.
- Söylemez, Mehmet mahfuz, “İlk Dönem İslam tarihi Kaynaklarına Göre Câhiliyye Araplarında Ahiret İnancı”, C. XIII, *Milel ve Nihal Dergisi*, Câhiliyye Sayısı, S. 1; ss. 71-109.
- Şakir, Mahmud, *İslâm Tarihi*, çeviren: Ferit Aydın, Karaman Yayınları, İstanbul, 1993.
- Şehbenderzâde Filibeli Ahmed Hilmi (1914), *İslam Tarihi*, Sağlam Yayınevi, İstanbul, 1979.
- Şehristânî (ö. 548/1153), *el-Milel ve’n-Nihal Dinler, Mezhepler ve Felsefî Sistemler Tarihi*, çeviren: Mustafa Öz, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 2015.
- Şeriatî, Ali, *Muhammed Kimdir*, Fecr Yayınları, Ankara, 1988.
- Şulul, Kasım, “Allah’ın Himayesinde Yetim ve Öksüz Bir Çocuk“, *Derin Tarih Dergisi*, Turkuaz Yayınları, İstanbul, 2016, Özel Sayı: 5, ss. 9-17.
- Şulul, Kasım, *Ana Hatlarıyla Şiir-i Nebi*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2014.
- Taberî, Ebu Cafer b. Muhammed et-Taberî (310/922), *Tarih-i Taberî*, çeviren: M. Faruk Görtünca, Sağlam Yayınevi, İstanbul, 2013.
- Tan, Zeki, “Kur’an Öncesi Arap Toplumunun Örf Ve Adetlerini Bilmenin Kur’an’ı Anlamadaki Rolü: Kurban Örneği”, *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Konya, 2011, S. 32, 2011, ss. 143-184.
- Tavukçuoğlu, Mustafa, “Okul Öncesi Çocuğunun Eğitiminde Din Duygusu ve Din Eğitimi”, “Okul Öncesi Çocuğunun Eğitiminde Din Duygusu ve Din Eğitimi”, *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2014, S. 14, ss. 51-63.
- Toksarı, Ali, “Hz. Peygamber Devrinde Kadın”, C. XXIX, *Diyanet İlmî Dergisi*, Ekim - Kasım – Aralık, Y. 1993, S. 4, ss. 68-70.

Topaloğlu, Bekir, “Âmine bt. Vehb”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C. III, TDV Yayınları, İstanbul, 1991, ss. 63-64.

Topbaş, Osman Nuri, *H. Muhammed Mustafa Mekke Devri*, Erkam Yayınları, İstanbul, 2014.

Toplantı-15-17 Ekim 2010, *İSAV*, İslami İlimler Vakfı Yayınları, İstanbul, 2011, ss. 73-105.

Uraler, Aynur, “Rukıyye ”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C. XXXV, TDV Yayınları, İstanbul, 2008, s. 219.

Ünalın, Sıddık, “Hz. Muhammed’in Arabistan Yarımadasındaki Yahudilerle İlişkileri”, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 2, Elazığ, 2015, ss. 49-71.

Ünalın, Sıddık, “Risalet Öncesinde Arap Yarımadasındaki Dinler ve Bir Peygamber Beklentisi”, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 6 (2001), 5, ss. 87-102.

Vâkıdî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer el-Vâkıd el-Eslemî el-Medenî (207/823), *H. Peygamber’in Savaşları (Kitâbü’l-Meğâzî)*, Çeviren: Musa K. Yılmaz, İlk Harf Yayınevi, İstanbul, 2016.

Watt, W. Montgomery, *H. Muhammed Mekke’de*, çeviren: M. Rami Ayas, Azmi yüksel, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları No; 175, Ankara, 1986.

Yardım, Ali, *Bütün Yönleri ile Asr-ı Saadet’te İslâm*, Beyan Yayınları, İstanbul, 1994.

Yardım, Ali, *Peygamberimiz’in Şemai*, Altınoluk Yayınları, İstanbul, 1998.

Yeniçeri, Celâl, “Hz. Muhammed’in Ailesi, Köle-Cariye ve Hizmetçileri”, *İFAV*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 2000.

Yıldırım, Muhammed Emin, “Hz. Resulullah’ın Ticaret Ahlakı Bir Dirhem’in Hesabını Nasıl Verdi ?”, *Derin Tarih Dergisi*, Özel sayı, 2017, ss. 4-28.

Yıldız, Abdullah, “Hz. Peygamber’in İnsan Sevgisi ve Hoşgörüsü”, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 17, 2007, ss. 159-177.

Zapsu, Abdürrahim, *Büyük İslam Tarihi*, M. Sıralar Matbaası, İstanbul, 1957.

Zührî, Ebû Bekr Muhammed b. Müslim b. Ubeydillâh İbn Şihâb ez-Zührî (ö. 124/742), *el-meğâzî*, çeviren: Mehmet Nur Akdoğan, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2016.

Tezler

Acar, Cafer, “Cahiliye’de ve Risalet Döneminde ‘Savaş’ Olgusu”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara, 2007.

Ağırman, Ali, “Hz. Âdem’den Hz. Muhammed’e İslam Medeniyetine Etki Eden Doğal Afetler”, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, 2014.

Dadan, Ayşegül, “Ümmü Eymen Hayatı ve Şahsiyeti”, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2009.

Demil, Emine, “Hz. Peygamber’in Risâlet Öncesi Hayatına Dair Rivayetler”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara, 2016.

Fayda, Mustafa, “İslamiyet’in Güney Arabistan’a Yayılışı”, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Basılmış Doktora Tezi, Ankara, 1982.

Gülgün, “Hz. Muhammed’in Risalet ncesi Hayatına Dair Bazı Rivayet Farklarının Tespiti”, İstanbul, Danışman Mustafa fayda, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1993.

Köksal, Hilal, “Rivayetler Işığında Hz. Peygamber Döneminde Gündelik Hayat ve Kadın”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2010.

Öztürk, Emine, “Hz. Muhammed’in Tebliğ Mücadelesinde Taif Yolculuğ”, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2010.Uyar,

İnternet Kaynakları

Ayar, Kenan, “Hz. Muhammed’in çocuklarıyla İlişkileri”, On dokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Tarihi Anabilim Dalı, e-mail:kenanayar@hotmail.com, Erişim tarihi: 02.Şubat.2018. , ss. 81-123.

Fayda, Mustafa, “Hz. Peygamber’in Amcası Eb Talib İle Suriye Seyahati ve Rahip Bahira İle Görüşmesi Meselesi”, www.siyervakfi.org/dokuman/kuran-cografyasi.../ders7-prof-dr-mustafa-fayda.pdf , Erişim tarihi: 02.Şubat.2018.

[https:// sorularlailamiyet.com/hz-peygamber-asv-döneminde-devlet-sinirlari-nereye-kadar-ulaşmıştı-](https://sorularlailamiyet.com/hz-peygamber-asv-döneminde-devlet-sinirlari-nereye-kadar-ulaşmıştı-), Erişim tarihi: 02.Şubat.2018.

<https://m.haberler.com> (Hz. Âmine’nin mezar), Erişim tarihi: 02.Şubat.2018.

<https://www.hzmuhammedinhayati.gen.tr/hz-muhammedin-sut-kardesleri.html>. Erişim tarihi: 02.Şubat.2018.

<https://www.siyerinebi.com/tr/nurgul-dere/hz-ummu-suleym-radiyallahu-anha>

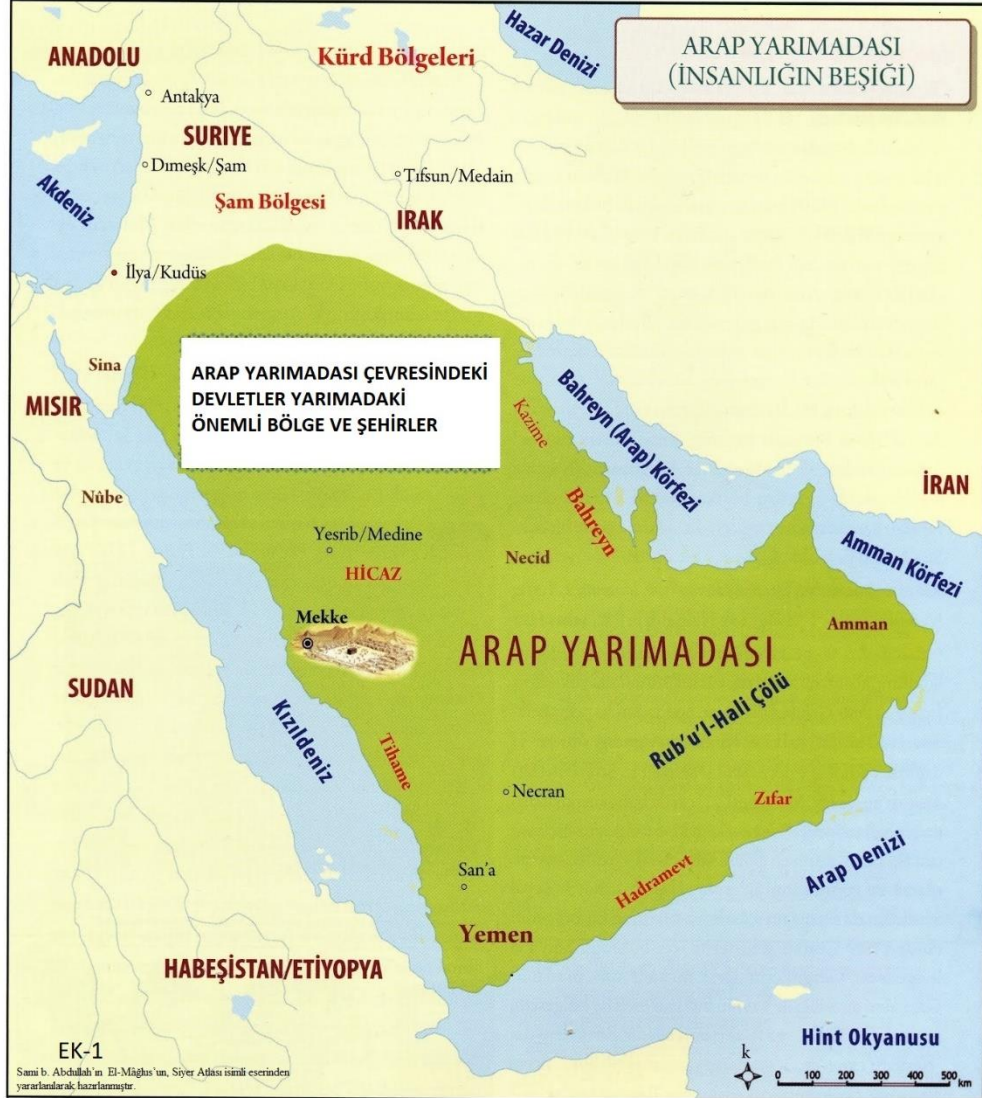
Kara, Cem, (Dr. ocuk cerrahisi uzmanı), “Peygamber Sünneti”, Milliyet.com.tr, İstanbul Haberleri 25 Şubat 2015.

Kılıç, Mustafa, “Hz. Peygamber’in Ci’râne Günleri”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, dergipark.gov.tr/download/article-file/153681, ss. 81-106.

Soysaldı, Mehmet, “İslam ncesi Mekke Toplumunda Namaz, Zekât, Oruç ve Hac Uygulamaları”, Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi ğretim yesi. msoysaldi@hotmail.com, Erişim tarihi: 02.Şubat.2018.

EKLER

EK- 1. Arabistan Yarımadası ve Çevresindeki Devletler

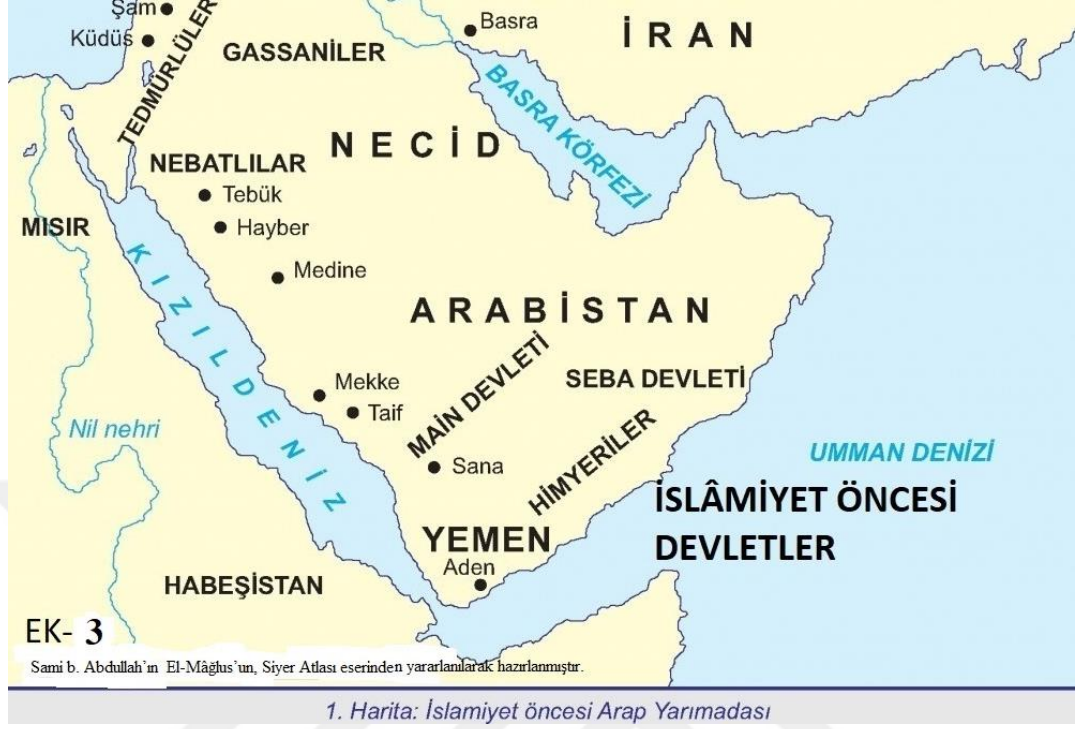
Sami b. Abdullah el-Mâğlus'un, Siyer Atlası, çeviren: Abdullah Karakaş, Siyer Yayınları, İstanbul, 2014 tarihli basılmış eserinden yararlanılmıştır.

EK- 2. Kabile Yerleri ve Dağılımı

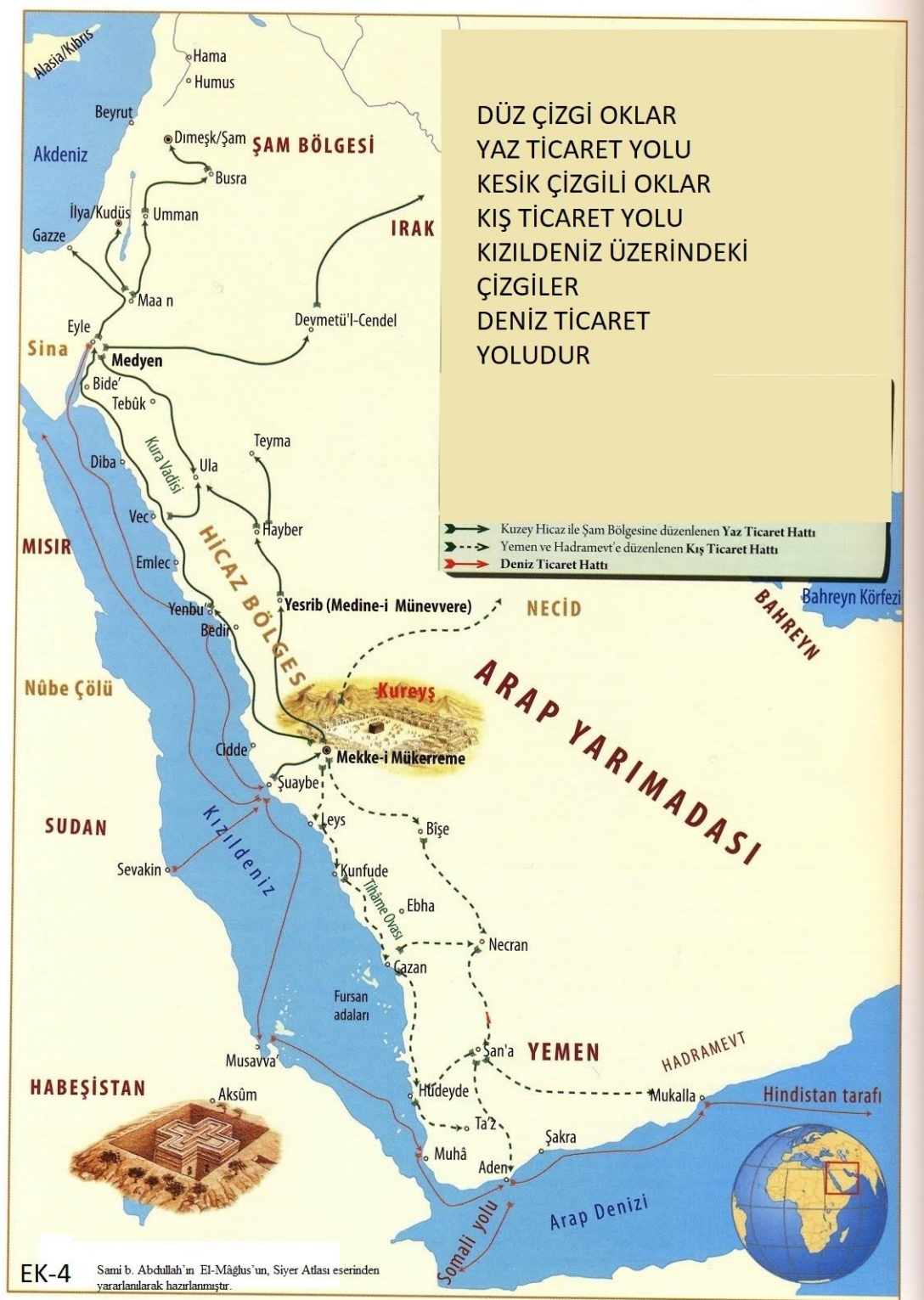
Sami b. Abdullah el-Mâglus'un, Siyer Atlası, çeviren: Abdullah Karakaş, Siyer Yayınları, İstanbul, 2014 tarihli basılmış eserinden yararlanılmıştır.

EK- 3: İslam Öncesi Medeniyetler

Sami b. Abdullah el-Mâğlus'un, Siyer Atlası, çeviren: Abdullah Karakaş, Siyer Yayınları, İstanbul, 2014 tarihli basılmış eserinden yararlanılmıştır.

EK-4: Ticaret Kervanlarının İntikal Yolları

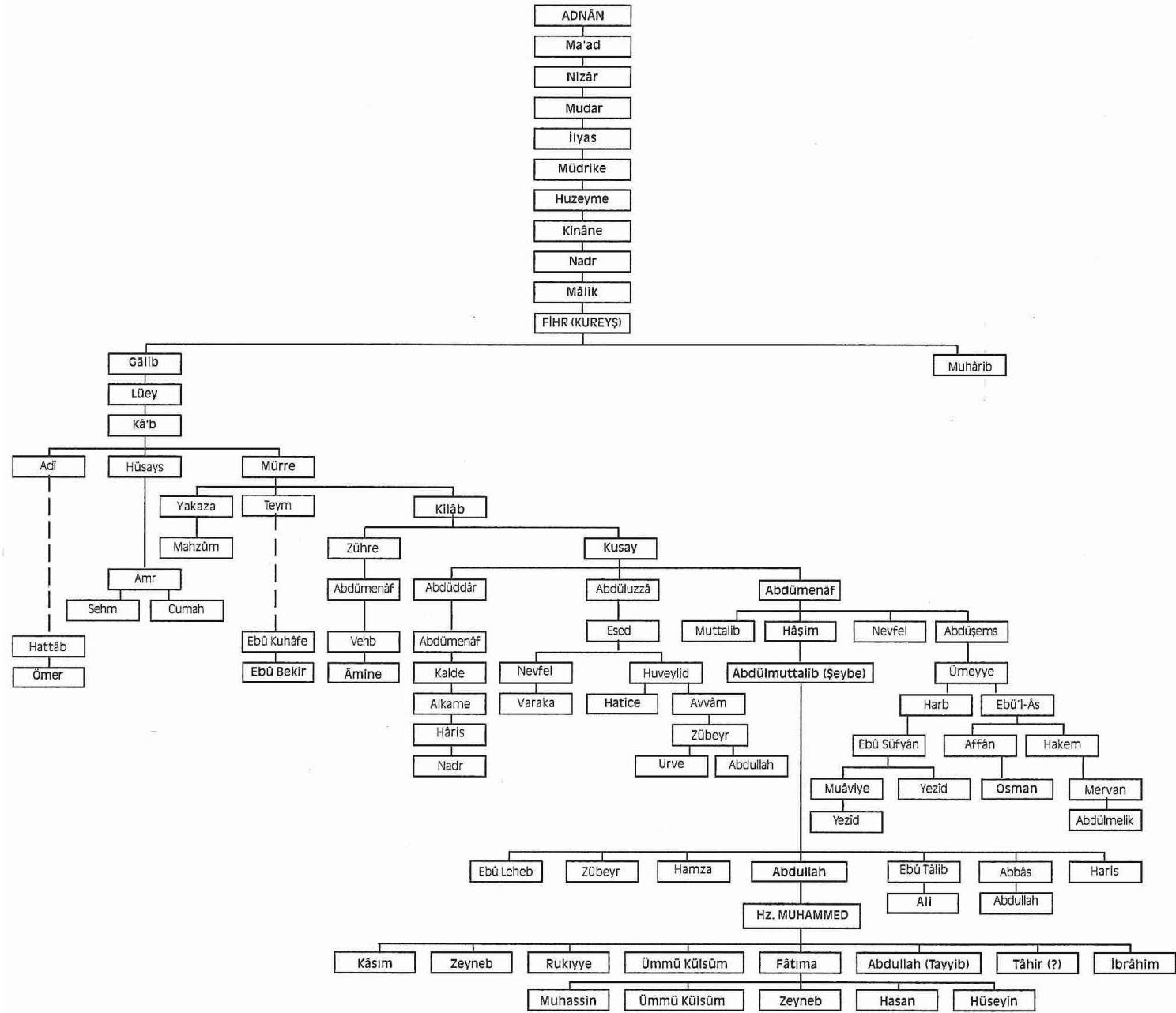
Sami b. Abdullah el-Mâğlûs'un, Siyer Atlası, çeviren: Abdullah Karakaş, Siyer Yayınları, İstanbul, 2014 tarihli basılmış eserinden yararlanılmıştır.

EK- 5: Kavimler ve Putlar

Sami b. Abdullah el-Mâğlûs'un, Siyer Atlası, çeviren: Abdullah Karakaş, Siyer Yayınları, İstanbul, 2014 tarihli basılmış eserinden yararlanılmıştır.

EK- 5: Kavimler ve Putlar

2005 senesinde İstanbul'da basılan TDV İslâm Ansiklopedisi'nin 30. cildinin, 479.

Sayfasından yararlanılmıştır.

EK- 7: Kâbe Hizmetleri

İSLAM ÖNCESİ MEKKE'NİN İDARİ SİSTEMİ		GÖREV	İÇERİK	GÖREVLİ AİLE	GÖREVLİ ŞAHIS
	1	Sidâne	Kâbe örtüdarlığı ve muhafızlığı	Abduddaroğulları	Osman b. Talha
	2	Sikâye	Hacıların su ihtiyaçları giderme ve her türlü içecek hizmetlerini karşılama	Haşimoğulları	Abbas b. Abdülmuttalib
	3	Rifâde	Hacıların yemek ihtiyaçlarının karşılanması	Amiroğulları	Hâris b. Amir
	4	Râye'/Livâ	Savaş esnasında sancağın taşınması ve muhafazası	Abduddaroğulları	Osman b. Talha
	5	Kıyâde	Savaş idaresi, komutanlık ve genel idarecilik	Ümeyyeoğulları	Ebü Süfyan b. Harb
	6	Eşnâk/Diyet	Diyetlerin belirlenmesi ve bunun idaresi	Temimoğulları	Ebü Bekir b. Ebû Kuhafe
	7	Kubbe	Ordunun hazırlanması ve savaşın genel idaresi	Mahzûmoğulları	Halid b. Velid
	8	Einne	Süvari birlikleri ve bunların idaresi	Mahzûmoğulları	Halid b. Velid
	9	Sifâre	Dış ilişkiler ve her türlü elçilik görevlerinin idaresi	Adiyyoğulları	Ömer b. Hattab
	10	Eysâr/Elzâm	Fal oklarının idaresi	Cûmuhoğulları	Safvan b. Ümeyye
	11	Meşvere	İstişare meclisinin oluşumu ve idaresi	Esedoğulları	Yezid b. Zem'a
	12	Emvâl	Adak eşyaların toplanma ve idaresi	Sehmoğulları	Hâris b. Kays
	13	Nedve	Toplantı meclisinin genel idaresi	Abduddaroğulları	Osman b. Talha
	14	Riyâset	Genel yönetim idaresi	Ümeyyeoğulları	Ebü Süfyan b. Harb
	15	Ukâb	Piyade birliklerinin oluşum ve idaresi	Ümeyyeoğulları	Ebü Süfyan b. Harb
	16	Nesî	Takvim işlerinin düzenlenmesi ve idaresi	Kinaneoğulları	Cünade b. Avf
	17	İcâze	Hac İbadetlerinin düzenlenme idaresi	Temimoğulları	Gavs b. Mürre
	18	İfâde	Hac İbadetlerinin yerine getirilmesinin idaresi	Advânoğulları	Ebü Seyyare
	19	Hükm	Adli ve yargı işlerinin idaresi	Sehmoğulları	Hâris b. Kays

2005 senesinde İstanbul'da basılan TDV İslâm Ansiklopedisi'nin 30. cildinin, 479. Sayfasından yararlanılmıştır.